

1426 (دکھان)

حدیقت الاولیاء

تالیفہ

سید عبدالقادر بن سید ہاشمی

بن سید محمد تتوی

بتصحیح

سید حسام الدین راشدی

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

•

Marfat.com

Marfat.com

حدیقۃ الاولیا

تالیف

سید عبدالقادر بن سید ہاشم بن

سید محمد قتوی

(در سال ۱۰۱۶ ھ، نوشتہ شد)

بتصحیح و اہتمام

سید حسام الدین راشدی

طبع کردہ

سندی ادبی بورڈ

حیدرآباد سندھ

پاکستان

۱۹۶۷ ع

جملہ حقوق طبع این کتاب مخصوص بانجمن
ادبی سندھی حیدرآباد است۔

129463

بہا ۸-۰-۰ روپیہ

تعداد ۱۰۰۰

طبع اول ۱۹۶۷ع

نشر کردہ

محمد ابراہیم جوئیو

دہر افتخاری انجمن ادبی سندھی

۳- سول لین - حیدرآباد سندھ

پاکستان

باہتمام علی نواز وفائی

در وفائی پرنٹنگ پریس، پاکستان چوک،

کراچی (پاکستان) طبع شد۔

میرام ناشر

این کتاب در سلسله نشریات انجمن ادبی سندی، تحت برنامه - وسائل تکامل تاریخ و ادبیات ملی - ترتیب و طبع گردید.

برخوانندگان محترم پوشیده نیست که، بسا آثار گرانبهائی عربی و فارسی از طرف محققین بزرگ سندی، در زمینه تاریخ و سیر و حدیث و تصوف و ادب و شعر نوشته شده و تاکنون برخی از آن بصورت مخطوطات در زوایای و کتبخانههای شخصی بطاق نسیان افتاده اند.

این انجمن میخواهد که چنین آثار گزیده را از گوشه تاریکی و گمنامی بر آورد، و بنظر ارباب ذوق و دانش برساند. و در مدت ده سالیکه این برنامه از ۱۹۵۶ تا ۱۹۶۸ ع دوام میکند، در نظر داریم که (۱۴) کتاب عربی و (۳۰) کتاب تاریخی فارسی و (۵۷) کتاب شعر و ادب فارسی و (۷) کتاب اردو و (۷) کتاب انگلیسی را طبع و نشر نمائیم.

کتابیکه اکنون بخوانندگان گرامی تقدیم میشود، از سلسله نشریات فارسی کتاب بیست و یکم (۲۱) است و از جمله آثار بزرگی تاکنون بطبع و نشر آن موفق آمده ایم. کتاب سی و چهارم (۳۴) شمرده میشود، که اینک از نظر خوانندگان عزیز میگذرد.

اعتراف

انجمن ادبی سندی، از مساعدات مالی وزارت معارف حکومت پاکستان، که از روی کمال معارف خواهی در راه طبع و نشر سلسله مطبوعات این انجمن فرموده است، خیلی متشکر است و این اقدام نیکو را بنظر استحسان مینگرد.

بیدان

یار جانی

آغا بدرالدین خان درازی

(مرحوم و مغفور)

عفتِ الدیارِ سَحَلَّتْهَا فَمَقَامُهَا

بمینی تآ بید غولتھا فَرَّ جَامُهَا

فَمَدَافِيعُ الشَّرِيبَانِ عُسْرَى رَسْمُهَا

خَلَقًا كَمَا ضَمِنَ الْوَحْيُ سِيْلَامُهَا

دِرْمَنْ تَجَرَّمْ بَعْدَ عَهْدِ انبِیَاہَا

حِجَبِ خَلَوْنَ حَالِیْہَا وَ حَرَامُهَا

رُزْقَتْ مَرَّأَبِيعَ النَّجْوَمِ وَ صَابِہَا

وَدَقُّ الرَّوَّاعِیْدِ جَوْدُهَا فَرِہَاہَا — لبید

—• آهي وسئون - جتي ٻيل ٻهر آجهاپ ڪندا هئاسي ۽
آهي وستيون -- جتي رهائيون ڪندي وقت گذارياسي
-- ويرانان ٿي ويون ! .

—• واءِ قسمت ! سر زمين سڀني اندر غول ۽ رجام وارين
ٽڪرين جي ڀڪ ۾، اڄ انهن جا نشان به ڪونه بچيا! .

—• ريان جي چشمه وٽان ٽڙي پڪڙي هليا ويا ! رُج جي
وهرن ، جيتوڻيڪ انگن ڊاهيندي ڪين گهٽايو، ليڪن
اڃا به انهن جون يادگيريون ، ائين موجود آهن --
جيئن پٿر تي لڪو ! .

—• اهي نشان انهن ماڳن جا آهن ، جن منجهان ساڻ ٽڙي
هليو ويو آهي . سهينا ٿي ويا ۽ سال گذري چڪا ! .

—• مٿن بهار جون بوندون بار بار هيون ۽ ڪيترا ڀيرا اتر ڀار
جا ڪارا ڪم وڏا ٿڙا وسائي چڪا ! .

—• ويران هجڻ سبب هاڻي مٿن گاه چمي ويو آهي ! .
وءِ قسمت ! . (آزاد ترجمو)

فہرست

۹-۱۶	سید حسام الدین راشدی	مہاگ
۱۰۲-۹۷	عکس چٹن خطی نسخن جا	
۱۵-۱	مؤلف	دیباچہ
۱۷	ذکر شیخ بہا الدین ذکریا ملتانی	۱
۲۱	ذکر شیخ صدر الدین ملتانی	۲
۲۵	ذکر شیخ رکن الدین قدس سرہ ملتانی	۳
	ذکر عثمان شہباز مرندی قدس سرہ	۴
۳۹	سیوستانی متوفی ۶۷۳ ھ (نظم)	
۴۵	ذکر شیخ ہتم قدس سرہ متوفی ۶۸۰ ھ	۵
۴۹	ذکر شیخ حماد جمالی تتوی - مدفن مکلی	۶
	ذکر شیخ جیم ولد شیخ نعمت اللہ قدس سرہ	۷
۶۱	(نظم) مدفن مکلی	
	ذکر پیر مراد شیرازی تتوی قدس سرہ (نظم)	۸
۶۳	متوفی ۸۹۳ ھ - مدفن مکلی	
	ذکر سید علی شیرازی تتوی قدس سرہ	۹
۶۵	متوفی ۹۸۱ ھ (نظم) مدفن مکلی	
	ذکر سید نظام ولد سید ناصر بکری قدس سرہ	۱۰
۶۷	مدفن روڈری	
	ذکر شیخ نوح بکری قدس سرہ . مدفن	۱۱
۶۹	قلعہ بکر	

- ۱۲ ذکر مخدوم حسام الدین ملتانی قدس سرہ
- ۷۳ مدفن حسام پورہ ملتان
- ۱۳ ذکر مخدوم بلال قدس سرہ . متوفی ۹۳۱ھ
- ۷۹ مدفن باغبان (تلتی)
- ۱۴ ذکر قاضی دتم سیوستانی متوفی ۹۷۰ھ
- ۸۳ مدفن باغبان (تلتی)
- ۱۵ ذکر درویش احمد و محمد ولدان مخدوم
- اسحاق ہالائی قدس اللہ ارواحہم متوفی
- ۸۷ ۹۳۴ھ . مدفن ہالا
- ۱۶ ذکر شیخ هوتی لاکہ قدس سرہ . مدفن موریانی
- ۱۰۱
- ۱۷ ذکر احمد و محمد ولدان شیخ هوتی لاکہ
- ۱۰۹ قدس سرہ . مدفن موریانی
- ۱۸ ذکر درویش حسن مقری قدس سرہ
- ۱۱۵ مدفن بانوت (پٹاوت)
- ۱۹ ذکر مخدوم ساهر لنجار قدس سرہ .
- ۱۲۱ متوفی ۹۸۰ھ . مدفن انرپور (انرپور)
- ۲۰ ذکر مخدوم عربی دیانہ ہالائی قدس سرہ
- ۱۲۷ متوفی ۹۸۰ھ . مدفن ہالا
- ۲۱ ذکر مرحوم مخدوم نوح ہالائی علیہ رحمۃ
- ۱۳۱ متوفی ۹۹۸ھ . مدفن ہالا
- ۲۲ ذکر درویش وہب قدس سرہ . متوفی ۱۰۰۱ھ
- ۱۴۱ مدفن تورکی

- ۲۳ ذکر محمد اسماعیل سومره قدس سره
- ۱۵۳ متوفی ۹۹۸ھ . مدفن اگهر
- ۲۴ ذکر درویش رکن الدین ولد دتو (یا وسیو)
- ۱۵۷ قدس سره . متوفی ۹۸۸ھ . مدفن دشت
- ۲۵ ذکر راجا ستیم دل قدس سره . متوفی ۹۷۹ھ .
- ۱۶۵ مدفن رائدن
- ۲۶ ذکر شیخ برکه کاتیار قدس سره .
- ۱۷۵ متوفی ۹۹۸ھ . مدفن کاتیار
- ۲۷ ذکر درویش چرکس ولد دنه سرکه قدس سره
- ۱۸۵ مدفن ونگم
- ۱۸۹ ذکر شیخ موسیٰ آهیدانی قدس سره
- ۲۹ ذکر درویش صدر ولد کیمبر اوم قدس سره
- ۱۹۳ مدفن ولهار
- ۳۰ ذکر درویش بنیر ناریم قدس سره .
- ۱۹۷ متوفی ۹۰۰ھ . مدفن رین
- ۳۱ ذکر درویش عالم سعته قدس سره . مدفن اوری
- ۳۲ ذکر درویش ابراهیم ولد نا کورد تیم قدس سره
- ۳۳ ذکر درویش علاو الدین بکیم قدس سره
- ۳۴ متوفی ۹۰۹ھ . مدفن دشت نزد برهمن آباد
- ۲۱۳ ذکر قاضی صدهو ولد حماد قدس سره
- متوفی ۹۰۰ھ . مدفن ویشرو
- ۳۵ ذکر درویش یحییٰ ولد عالم البکری اهریش
- ۲۱۷ ریلائی قدس سره

	ذکر قاضی خیرالدین قدس سره .	۳۶
۲۱۹	مدفن قریب نصر پور	
۲۲۱	ذکر درویش یعقوب پلیجہ قدس سره .	۳۷
	ذکر شیخ مغل چاچک قدس سره . و شیخ	۳۸
۲۲۷	موسیٰ چاچک قدس سره . مدفن سکلی و چاچک	
	ذکر شیخ پریہ و یرداس . ستوفی . ۹۳۰ هـ	۳۹
۲۳۱	مدفن کوه گنجہ	
	ذکر درویش عمر بودله قدس سره .	۴۰
۲۳۵	مدفن اگہم کوت	
۲۳۹	ذکر درویش آلو قدس سره . مدفن کنار سانکرہ	۴۱
۲۴۰	خاتم . (منظوم)	
	رسالہ در شرح حال سید عبدالہادی جمیل شاہ	
۲۴۳	گر ناری	

—هاڳ—

سنڌ اندر، صوفي سڳورن ساداتن ۽ مشائخن جي سوانح ۽ تذڪرن تي ڪافي ڪتاب لکيا ويا آهن. ڪي ڪتاب عمومي تذڪرا آهن ۽ ڪي ڪن خاص خاندانن جي احوال ۽ نسبي سلسلن تي مشتمل آهن. مڪتوبات ۽ ملفوظات جا مجموعا ڪثير تعداد ۾ ان ڀراند موجود آهن.

گهڻا ڪتاب ضايع ٿي ويا آهن، ڪن جو هاڻڪي پتو ڪونه آهي، ليڪن جيڪي راقم الحروف جي پنهنجي ڪتب خاني ۾ موجود آهن يا نظر مان گذريا آهن، تن جي تعداد مان اندازو ٿئي ٿو ته ماضيءَ ۾ انهيءَ ڏس اندر پنهنجي سنڌي بزرگن ۽ اهل قلم حضرات وڏو خزانو ۽ بيش بها ورثو پيدا ڪيو آهي. انهيءَ قسم جي ڪتابن جي فهرست مختصر جائزي سميت هن هيٺ درج ڪجي ٿي. اهي ڪتاب مشائخن ۽ صوفين جي سلسلي ۾ يا سنڌ جي ديني خواه تصوف جي تحريڪ ۽ تاريخ ۾ سڌي ۽ ضروري ماخذ جي حيثيت رکن ٿا. سنڌ ۾ تصوف جي تاريخ لکڻ وقت انهيءَ ذخيري کي ڏسڻ ۽ منجهانس مواد وٺڻ از بس لازمي ٿيندو.

آسانيءَ خاطر فهرست کي مختلف خاندانن تي تقسيم ڪري
درج ڪيون ٿا، جيئن معلوم ٿئي ته سنڌ جي هر هڪ سلسلي
تي پاڻ وٽ ڪيترو مواد موجود آهي .

۱- عمومي تذڪرا

۱- تذڪرة الاوليا: علامه قاضي محمود ٺٽوي، تاليف ۱۹۸۰ھ.

هن وقت تائين جي معلومات مطابق، هي پهريون تذڪرو آهي
جيڪو سنڌ جي صوفين ۽ اهل طريقت جي حالات تي لکيو ويو
آهي . افسوس آهي جو هنجو ڪوبه نسخو ملي نه سگهيو آهي .

۲- حديقتم الاوليا: عبدالقادر ٺٽوي، تاليف ۱۹۱۶ھ. ايندڙ
صفحن ۾ تذڪرو ۽ ان تي تبصرو ملاحظي هيٺ ايندو.

۳- گلزار ابرار: غوثي حسن مانڊوي، تاليف ۱۹۲۷ھ. هي
فارسي تذڪرو هندوستان ۾ لکيو ويو آهي . ارغونن جي گيل
کان متاثر ٿي جيڪي مشائخ سنڌ مان هجرت ڪري هند هليا
ويا انهن جو قيمتي مذڪور ملي ٿو. اردو ترجمو اذڪار ابرار
جي نالي ۱۳۲۶ھ ۾ ڇپيو آهي . اصل فارسي ڇاپي هيٺ
ڪونه آيو آهي . هيٺين سنڌي بزرگن جو احوال ڪتاب ۾
موجود آهي :

شيخ ابراهيم بن عمر سنڌي - شيخ ابراهيم ڪلهوڙو -
شيخ ابراهيم قادري شطاري سنڌي - مولانا اسماعيل سومرو - سيد
ابراهيم بکري - شيخ اسحاق قلندر سنڌي - شيخ بنان برهانپوري
قطب عالم سيد برهان الدين - مخدوم بايزيد لاکو - مخدوم
بلال سنڌي - شيخ بابو سنڌي - شيخ تاج العاشقين بن عبدالله
سنڌي - مخدوم جهانپان بخاري - مخدوم جعفر بوبڪائي -

مید حیدر سنائی - مولانا حافظ سنڌي - شيخ ڌيان سنڌي - شيخ
 طاهر سنڌي - شيخ طيب سنڌي - شيخ عالم گجراتي - شيخ
 عربي ڌياڻو - مخدوم عباس ابن جلال سنڌي - شيخ علاء الدين
 ثاني مجذوب جي ذڪر ۾ سنڌ تي خان خانان جي ڪاه جو واقعو -
 حڪيم عثمان بوبڪائي - شيخ عبداللہ ۽ شيخ رحمت اللہ
 سنڌي - شيخ عيسٰي سنڌي برهان پوري - شيخ عبدالستار بن
 شيخ عيسٰي مسيح اللہ - قاضي قاضن سنڌي - شيخ قاسم بن شيخ
 يوسف سنڌي - شيخ عيسٰي لاڳو - شيخ لشڪر محمد عارف بن
 ملڪ راجن جي ذڪر ۾ سيد عبدالغفور سنڌي ۽ مولانا صالح
 سنڌي جو ذڪر - شيخ لاڏو جيو سنڌي - شيخ موسيٰ ٺٽوي -
 شيخ مبارڪ سنڌي - شيخ معروف ۽ شيخ عثمان ميت پوري -
 مخدوم نوح هالائي - شيخ نظام مرید سيد ابراهيم بکري - شيخ
 ڌيان سنڌي - ميان وجيہ سنڌي - مولانا موسيٰ بوبڪائي - شيخ
 طيب بن مخدوم هارون سنڌي - مولانا يونس مفتي سنڌي -
 شيخ مرتضويٰ جي ذڪر ۾ ملا يونس سنڌي ۽ جو ذڪر .

۴- **تذوقہ الڪرام:** مير علي شير قانع ٺٽوي، تاليف ۱۱۸۱ھ .
 سنڌ جي عمومي تاريخ ۽ مشائخن جو تذڪرو .

۵- **تذڪرہ غياثيہ:** مولانا غياث الدين سنڌي، هي تذڪرو
 سيد محمد امام الدين گلشن آبادي تاريخ اوليا (۱۱۹۱ھ)
 ماخذ طور ڪتب آندو آهي .

۶- **طومار سلاسل گزيده:** مير علي شير قانع ٺٽوي، تاليف
 ۱۲۰۲ھ، هن ۾ سنڌ جي اهل طريقت جا سلاسل ڏنا ويا آهن.

۷- معيار سالڪان طريققت: مير علي شير قانع نٿوي. تاليف ۱۲۰۲ھ. تحفته الكرام ۾ جن بزرگن جو ذڪر آهي، هن ۾ انهن جو احوال تاريخ يا زماني جي تعين سان درج ڪيو ويو آهي.

۸- شجرة اطهر اهل بيت: مير علي شير قانع نٿوي. تاليف ۱۲۰۲ھ. سنڌ جي مختلف سادات خانوادن جا نسلي شجرا درج ڪيا ويا آهن. هن ڪتاب جو ڪو به نسخو موجود نه آهي.

۹- گلشن اولياء: خليفو محمود نظاماڻي. تاليف ۱۲۵۸ھ. پير صاحب روضي واري رحمة الله عليه جي خليفن ۽ 'ملفوظات' جي مؤلف محمود خان ولد گهنور خان نظاماڻي (ڪڙي واري) جي تصنيف آهي. هن ۾ ڪيترن اهڙن متاخرين بزرگن جو حال آهي، جنجو ذڪر ڪنهن ٻئي ڪتاب ۾ آيل نه آهي. مؤلف جي سامهون حديقة الاولياء، بيان العارفين، تنبيه الغافلين ۽ تحفة الطاهرين رهيا آهن. منهنجي نظر مان استاد فاضل مولانا غلام مصطفيٰ صاحب قاسميءَ جو نسخو گذريو جيڪو نا مڪمل ۽ وچان وچان خالي آهي. هيٺين بزرگن جو حال انهيءَ نسخي ۾ ملي ٿو:

خواجہ غلام محي الدين سرهندي - خواجہ محمد زمان لنواري -
خواجہ محکم الدين سيلاني - مخدوم بيان عبدالله - (مرید
شاه عبدالڪريم سنڌي) - پير ميان قائم شاه بکيرا - مخدوم
محمد امين راڻي پور - مخدوم عبدالرحيم گروهرڙي - شاه پٽاڻي -

ميان مڪئون ميجذوب - سيد نا گو شاه - مخدوم محمد مقيم ولد
 مخدوم سعدالله - مخدوم ميان سچيڏنو - مخدوم عبدالله نصرپوري -
 انهن بزرگن جي احوال ۾ ضمناً ڪيترن ٻين صوفين جو ذڪر به
 اچي وڃي ٿو. هن ڪتاب ۾ بزرگن جي حالات کان علاوه ٻيون
 به ڪيتريون خوبيون آهن. مثلاً جغرافيائي حالات خاص طرح
 اهم آهن. ٽالپرن ۽ ڪلهوڙن جي دور جا ڪيترا تاريخي ۽
 سياسي احوال ۽ واقعا درج آهن. ڪيترا سنڌي لفظ عبارت ۾
 آيل آهن جهڙوڪ: ٽڪو - اجرڪ - ڦرتو ڪٺو، ڀريل - وغيره
 وغيره.

۱۰- سراج العاشقين : خليفو محمد ملوڪ. هي تذڪرو
 مولانا قاسمي صاحب جن ڏنو آهي. راقم الحروف معلوم ڪري نه
 سگهيو ته منجهس ڪهڙو مواد آهي.

۲- ٺٽي جي بزرگن جا تذڪرا

هيٺيان تذڪرا ٺٽي ۽ مڪلي ۽ جي مشائخن ۽ اهل
 طريقت جي احوال ۾ آهن:-

۱۱- تذڪرة الهراک : (عربي) شيخ حسين منڀاڻي ٺٽوي.
 پير سراد شيرازي ۽ سندس خاندان حالات تي سندس مراد
 هي تذڪرو لکيو آهي.

۱۲- معارف الانوار : محمد صالح بن سلا زڪري ٺٽوي.
 تاليف ۱۱۴ھ. هن ڪتاب جو پورو نالو آهي: معارف الانوار
 في بيان فضائل سيد الابرار و ائمه اطهار و احوال قطب المختار -

ڪتاب ۾ ٻارهن باب آهن، جن مان پويان پنج باب سيد مراد جي تذڪري تي ۽ ڇهون باب موسوي شيرازي انجوي ساداتن جي احوال ۾ آهي .

١٣- **آداب المریدین** : سيد علي شيرازي (ثاني) تاليف ١١٩٤ هـ . هي ڪتاب سيد مراد شيرازي جي تعليمات تي عربي ۾ لکيو ويو آهي .^١

تحفة الطاهرين : شيخ محمد اعظم ٺٽوي . تاليف ١١٩٠ هـ . ٺٽي ۽ مڪلي جي اوليائن جو تذڪرو مرحوم آغا بدرالدين درانيءَ مرتب ڪري سنڌي ادبي بورڊ مان شايع ڪيو آهي .

١٥- **مناقب مخدومين معظمين** : ميان محمد امين چنڀڙائي . مخدوم محمد هاشم ٺٽوي (١١٦٣ هـ) ۽ مدرس پٽ ۽ پوٽي مخدوم محمد ابراهيم ۽ مخدوم عبداللطيف جي احوال ۾ آهي .

^١ انهيءَ خاندان جو هڪ فرد سيد احمد جعفر احمد آباد هليو ويو هو، جنهن جو خاندان اتي وڌيو ۽ رهيو . هن وقت انهيءَ گهراڻي ۾ پنهنجي گهراڻي متعلق هي ڪتاب آهن :

١- **منية العارفين** : از سيد احمد بن رفيع الدين بن سيد جلال محمد بن سيد احمد جعفر شيرازي . مڪتوبه ١٠٢٠ هـ .

٢- **فتوحات احمديم** : از سيد احمد رفيعي .

٣- **شجرة مبارڪ** : مڪتوبه سيد جلال بن سيد رفيع الدين بن سيد جلال محمد بن سيد احمد جعفر .

٤- **حالات خاندان** :

۱۶- تذڪراءَ مقالات الشعراء: مخدوم محمد ابراهيم خليل
ٺٽوي . هن ۾ ٺٽي جي نقشبندي مشائخن ، لنواري ۽ وارن
بزرگن ، سرهندي پيرن ۽ مخدوم محمد هاشم جي گهراڻي جو
احوال آيل آهي . راقم الحروف هي ڪتاب شايع ڪيو آهي .

۳- سيوهڻ جي مشائخن جا تذڪرا

هن هيٺ انهن تذڪرن جا نالا ڏجن ٿا ، جيڪي خاص
سيوهڻ ۽ ان جي آس پاس جي مشائخن تي آهن :-

۱۷- تذڪرة اولياءِ سيوستان: هن جو نالو تذڪرة حبيبيه
۾ - بيان مير سيوستانيءَ (لاهوري) جي سلسلي ۾ - آيو آهي .
راقم الحروف کي هنجي ڪنهن به نسخي جي ڄاڻ نه آهي .

۱۸- حالات بزرگان سيوستان : هن جو نسخو به ڏسڻ ۽
ڄاڻ ۾ نه آيو آهي .

۱۹- قلندر نام : مخدوم عبدالواحد نعمان ثاني سيوستاني .
تذڪرة حبيبيه ۾ هن جو ذڪر آيو آهي . قلندر اعل شهباز
۽ سندس مريدن جي سوانح تي مشتمل آهي .

۲۰- رساله قلندري : خضر علي سيوستاني . نسخو نظر ۾
نه آهي .

۲۱- تذڪرة مشائخ سيوستان : عبدالغفور سيوستاني .
هن جو نسخو پڻ راقم جي علم ۾ نه آهي .

۲۲- تذڪرة قلندري: حضرت قلندر اعل شهباز جي سوانح
۽ ڪرامتن تي مشتمل هي ڪتاب ، نهايت غير مستند ۽ غير

معتبر آهي . راقم وٽ هن جو نسخو آهي . تصوف جي تاريخ لکندڙن لاءِ سرسري مطالعو ضروري آهي .

۲۳- سڪينتم الاوليا : داراشڪوه تاليف ۱۰۵۲ھ . ميان مير سيوستانی (لاھوري) ۽ مندرس مريدن تي هي نهايت معتبر ۽ معاصرانه ڪتاب آهي .

۲۴- مڪتوبات واحدي : جامع ميان فضل الله . هن جو ذڪر تذڪره حبيبيه ۾ آهي . هن ۾ مخدوم محمد احسان عبدالواحد ثاني الملڪ به نعمان ثاني سيوستانی صاحب 'البياض' و 'قلندر نامہ' ۽ مخدوم دين محمد (مفتي بي رياء) بن مخدوم عبدالواحد ڪبير (۱۰۷۲ھ . مفتي اسلام) صاحب 'ڪشف الاسرار' جا خط پنهنجي دور جي مختلف عالمن ۽ مشائخن ڏانهن جمع ٿيل آهن .

۲۵- رساله حبيبيه : مخدوم حبيب الله صديقي ٻانائي . تاليف . ۱۳۰ھ کان بعد . هي تذڪرو ٻات ۽ سيوهڻ جي صديقي مخدومن جي احوال ۾ آهي . اهي بزرگ شيخ شهاب الدين سهرورديءَ جي اولاد مان آهن . ابتدا ۾ شيخ جي نسب جو بيان آهي . شيخ عيسيٰ سنڌي برهانپوري ۽ مخدوم نوح هالائي جو نسب پڻ ڏنل آهي .

تذڪري مان معلوم ٿئي ٿو ته مخدوم غلام عباس هنگورجو ٻانائي حضرت مسيح الاوليا (عيسيٰ برهانپوري) جو چاچو هو . مخدوم نوح جي نسب تي ڪافي بحث ٿيل آهي .

سرهندي بزرگن مان شاه صفي الله ڪابل جي سوانح ۽ سندس تعليمات ۽ سنڌ اندر سندس سلسلي تي چڱو مواد ملي ٿو .
مخدوم محمد ابراهيم ٺٽوي (مڏئي واري) ۽ مخدوم عبدالواحد
ڪبير ۽ صغير جي احوال تي پڻ روشني پيل آهي .

۲۶- **يمن البرڪت** : مهتم مولچند . تاليف ۱۰۷۲ھ . هي
ڪتاب فارسيءَ ۾ سيوهڻ جي هڪ اهل علم ۽ صوفي منس
هندوءَ فارسيءَ ۾ تاليف ڪيو آهي . 9x5 سائيز جي ۲۱۷ صفحن
تي آهي . ابتدائي چند ورقن تي مختلف شاعرن جا غزل
رباعيون فرد قطعا ۽ قصيدا آهن . جن مان ڪي قصيدا لعل
شهباز جي مدح ۾ آهن ، جيڪي ڪرپال نالي هندو شاعر جا
تصنيف آهن . سکر جي خواجہ خضر واري آستان تي سنڌو دريا
۽ ٻين هندو تيرتن تي پڻ قصيدا آهن .¹

هي ڪتاب مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي ۲۲ مارچ ۱۹۵۸ع
جو سنڌي ادبي بورڊ کي هديتاً ڏنو هو . ڪتاب ۾ قلندر لعل
شهباز جي سوانح آهي ، جيڪا غير مستند ۽ ڏند ڪٿائن تي
مستعمل آهي . مؤلف پنهنجي خاندان جو شجرو ڏنو آهي .

¹ انهن ورقن مان هڪ تي هيءَ چوڻي سرفروم آهي :

ای بار! بکوئی تو رسیدن مزه دارد

شلوار ز پٹی تو کشیدن ، مزه دارد

ساقت به هوا بردن و بر دوتن نه دن

انداختن و بازار کشیدن مزه دارد

ڪتاب ۾ درگاه سان هندن جي تعلق تي ڪافي معلومات آهي .

۴- لنواريءَ وارن جا تذڪرا

لنواريءَ وارن مشائخن جي سلسلي ۾ جيڪي ڪتاب ڏسڻ ۾ آيا آهن يا معلوم ٿيا آهن، انهن جي فهرست هن ريت آهي :-

۲۷- لطيفتم التحقيق : سيد رفيق علي حسيني پشنگي . هي تذڪرو ۱۱۲۰ھ ۾ لکيو ويو آهي .

۲۸- فردوس العارفين : مير بلوچ خان ولد مڪرم خان ٽالپور . ۱۲۰۱ھ ۾ تاليف ٿيو . خواجہ محمد زمان (۱۱۲۵-۱۱۸۸ھ) جي سوانح ۾ آهي . مختلف مريدن جون روايتون جمع ڪيون ويون آهن جن مان خواجہ جي سوانح اخلاق عادات ۽ تعليمات تي روشني پوي ٿي . ضمناً ڪيترن نقشبندي اصحاب تصوف جو تذڪرو پڻ اچي ويو آهي . مثلاً :
مخدوم آدم (آڊو) نقشبندي ٺٽوي (خليفہ حضرت عروة الوثقي)
مخدوم ابوالقاسم نقشبندي ٺٽوي - شيخ ابراهيم - سيد فتح محمد -
شيخ انس - ميان صابر ولهاري ۽ مخدوم ابراهيم نقشبندي ٺٽوي
(خلفاءِ مخدوم آدم) - شيخ فيض الله ۽ شيخ محمد اشرف ٺٽوي
(پسرانِ مخدوم آدم) - ابوالمساڪين شيخ محمد و شيخ احمد
(پسرانِ شيخ محمد اشرف ٺٽوي) - شاه عبداللطيف ڀٽائي -
مخدوم محمد هاشم ٺٽوي - مخدوم معين ٺٽوي - مخدوم محمد
اشرف ٺٽوي - شيخ عبداللطيف متوفي ۱۱۲۵ھ (والدِ خواجہ محمد

زمان) - شيخ ابراهيم نري و ارو (جد مخدوم محمد زمان)
 مخدوم محمد صادق نثوي (صاحب مدرسه) - شيخ عبدالرحيم
 گروهري - حاجي ابو طالب اگهائي (مدفون سعيدپور) -
 حاجي صالح كهزائي - خواجہ سيف الله - حافظ هدايت الله -
 شيخ حاجي طاهر - خواجہ مومن مست - شيخ محمد عيسى -
 خواجہ گل محمد (بن خواجہ محمد زمان) .

۲۹- مرغوب الاحباب : نظر علي خان ڈالپور 'خاکی' .
 تالیف ۱۲۷۳ هـ . (۱۸۴۵ ع) . کتاب جو پورو نالو آهي
 'مرغوب الاحباب في النسب الاقطاب' . خواجہ محمد زمان ثاني
 (۱۱۹۹-۱۲۴۷ هـ) بن میان گل محمد (۱۱۷۸-۱۲۱۸ هـ)
 بن خواجہ محمد زمان اول جي حالات ۾ آهي .

کتاب ۾ ڪيترن مشائخن جو ذمناً مذکور موجود
 آهي . جنهن ۾ : مخدوم آدم نثوي صديقي مالڪي يمازي
 (بن عبدالاحد بن عبدالرحمان بن عبدالباقي بن محمد بن
 احمد بن آدم بن عبدالهادي بن محسن بن علي بن محمد بن
 عبدالخالق بن محمد بن عبدالهادي بن عبدالباري) هن پوئين لاءِ
 لکيل آهي : بملڪ ڪچه رفت درسال ۱۷۴۵ هـ و برادرش عبدالخالق
 پيش سلطان محمود غزنوي بڪجرات رفت بود - شيخ ساداتورو -
 شاه حاجي فقيرالله علوي شڪارپوري - شيخ عبدالحي نوشهري -
 خواجہ محمد حسن لنواري (تولد ۱۲۳۵ هـ) - شيخ ابوالقاسم
 نقشبندي - شيخ ابراهيم رهزائي - سيد فتح محمد - شيخ
 انس مخدوم صابر ولهاري - مخدوم فيض الله و مخدوم محمد

اشرف (پسران مخدوم آدم) خواجہ ابوالمساکین محمد
 (المتوفی ۱۱۴۹ ھ - قبر متصل دروازہ حجرہ ام المومنین
 خدیجۃ الکبریٰ رضی بر دست راست - مکہ معظمہ) بن مخدوم
 محمد اشرف - خواجہ حاجی محمد روشن پسر محمد اشرف (بعد
 ازین ہیچ اولاد نماند . از مخدوم فیض اللہ یک دختر بی بی
 اسماء بود کہ از او اولاد باقی ماند) - شیخ حافظ ابوالقاسم (کہ
 از اولاد ایشان بود . اولاً طریقہ سہروردیہ را اختیار کرد بعد
 بہ طریقہ آبائی نقشبندیہ آمد) علامہ مخدوم عبدالباقی متعالوی .
 مخدوم محمد ہاشم (کیس ہاشم فقیہ لکیو ویو آہی - حضرت
 ابوالمساکین ۴ مخدوم محمد ہاشم جی وچ ہر اختلاف ہو) -
 حاجی عبداللطیف نقشبندی معروف بہ پنجابی (مرید خواجہ فیض اللہ
 فرزند مخدوم آدم) - حافظ ابوالقاسم بن ابراہیم - مولوی محمد
 صادق (صاحب مدرسہ و مرید سید عبداللطیف و داماد خواجہ
 محمد اشرف . بعد وفات از پائین حضرت مخدوم دفن شد)
 خواجہ محمد عیسیٰ دشتی - حافظ عبدالملک مشہور بہ سائینڈنو
 خواجہ محمود مجذوب - برہان کاکی مجذوب - حافظ صدرالدین -
 حافظ کبیر - میر بچار ٹالپور - شیخ محمد عابد منڈی مدنی
 محدث - مجذوب ساہڑ - شیخ حامد - حاجی ابو طالب اکھمی
 شیخ محمد صالح کھڑائی - شیخ سیف الدین - شیخ حافظ طاہر -
 کمال محمد مجذوب - شیخ محمود مجذوب ہالائی - شیخ
 مومن - شیخ الیاس -

۳۰۔ الجواهر البدایع : میان بلال . تالیف ۱۲۲۱ ھ . عن

۾ مخدم محمد زمان ۽ محبوب الصمد جو احوال آهي .

۳۱- رساله مخدم گرھوڙي : مرغوب الاحباب ۾ هن جو حوالو آهي . ڪتاب خواجه محمد زمان جي احوال ۽ تعريف ۾ آهي .

۳۲- مقال الضمان : خواجه محمد سعيد . تاليف ۳ . ۱۳۰۵ هـ . هن ۾ شاه مدنيءَ جو احوال آهي .

۳۳- فتح الفضل : مخدم عبدالرحيم گرھوڙي (۱۱۵۲ - ۱۱۹۲ هـ) . خواجه محمد زمان جا اقوال گڏ ڪيا ويا آهن ، جيڪي اصل سنڌيءَ ۾ هئا ليڪن مخدم انهن جو عربيءَ ۾ ترجمو ڪيو . هن جو شرح 'ورد محمدي' جي نالي سان خواجه گل محمد ڪيو .

۳۴- ورد محمدي : از خواجه گل محمد . فتح الفضل جو شرح . هنجو حوالو فردوس العارفين ۾ آيل آهي .

۵- مخدم نوح هالائي تي مواد

مخدم نوح هالائي عليه رحمة (۹۱۱-۹۹۸ هـ) جي حالات تعليمات ۽ اولاد جي سلسلي ۾ هيٺيون مواد ٻاڻوٽ موجود آهي :

۳۵- رساله ملا خيالي : ملا حسين خيالي . دليل الذاڪرين ۾ هنجو حوالو آيو آهي . ملا حسين غالباً مخدم نوح جو معاصر هو ڇاڪاڻ ته ڪٿي ڪٿي روايتون سڏيون مخدم جي زبانيءَ بيان ڪري ٿو (مخدم معظم فرمودند ۰۰۰) . هنجوس مخدم عليه رحمة جي سوانح تي ڪافي مواد موجود آهي .

۳۶- رسالا بهاء الدين دلق پوئش : هي مؤلف مخدموم نوح جو خاص مرید هو. رسالي ۾ مخدموم جي سوانح ۽ اقوال جمع ڪيا اٿس. دليل الذاڪرين واري هن تان روايتون نقل ڪيون آهن. بهاء الدين ابتدا ۾ حضرت بهاء الدين ملتانيءَ جي خاندان جو مرید هو بعد ۾ درويش جمع جاري جي وساطت سان مخدموم نوح جو مرید ٿيو ۽ باقي چمار مرشد جي خدمت ۾ ختم ڪيائين. مخدموم جي فرزندن جو استاد هو. قرآن حديث فقه ۽ تصوف تي ڪيئي رسالا لکيائين جيڪي هن وقت ڪونه ٿا ملن. دلق پوئش جي قبر مڪليءَ تي پير آسات جي ڀرسان آهي.

۳۷- رسالا فتاويه : مخدموم فتح محمد (مخدموم نوح جو پوئو). ڪتاب ٽن جلدن (۱-۸۳۲-۲-۸۹۲-۳-۷۲۰) ۾ آهي. ڪتاب جي تاليف جو سال (فتوحات سنڌي ۱۰۱۹ هـ) مان نڪري ٿو. مؤلف شاعر هو ۽ فقير تخلص هيس. سراج العارفين جي روايت آهي ته : مخدموم پنهنجي هن پوئي سان تصوف تي گفتگو ڪندو هو. پهرين جلد جي ۶۵۸ صفحي کان مخدموم نوح جي سوانح شروع ٿي ٿي. هي ڪتاب مخدموم محمد زمان صاحب جي ڪتب خاني ۾ آهي. 'تحفة المریدين في مناجات مخدموم المرشدین' جي نالي سان 'نورنامہ' جي طرز تي انهيءَ ڪتاب جو سنڌي نظم ۾ ترجمو آهي، جنهنڪي نامعلوم شاعر ۲۵ جمادي الاول ۱۲۸۸ هـ جو نظم ڪرڻ شروع ڪيو. اول آخر ناقص آهي جنهنڪري شاعر جي نالي جو پتو نٿو پوي.

جمله ۴۳۲ صفحا آهن . ڪتاب جو نسخو مخدوم محمد زسان صاحب وٽ آهي .

۳۸- دليل الذاڪرين : حاجي پهنور . تاليف ۱۳ رمضان ۱۱۰۶ھ . مخدوم محمد زسان اول (۱۰۵۰-۱۱۱۷ھ) جي زماني ۾ تاليف ٿيو . ڪيترن معاصر مشائخن جو مذڪور ڪتاب ۾ اچي ويو آهي . ڪتاب هن ڪري پڻ اهم آهي جو انهيءَ دور جي معاشري ۽ سماجي خواه سياسي صورت حال جا ڪيترا واقعا ملن ٿا . بزرگن جي باهمي صحبت ۽ رهائڻ جا مناظر منجهس موجود آهن . ڪيترن بزرگن جي ذاتي ڪردار ۽ شخصيت تي روشني پوي ٿي . سنڌ جي ڪيترن تاريخي جاين ۽ آثارن جو حال اچي ويو آهي . مثلاً : جامع خسروي ناهه ڳوٺ واري ۽ ٺٽي جي مسجدن مان جامع فرخ مسجد جامع خواجہ شمشاد ۽ مسجد قمری جو بار بار ذڪر آيو آهي .

هيٺين مشائخن جو ضمناً احوال آيو آهي : ميان رڪن الدين - مخدوم جعفر بوبڪاڻي - سيد ساجن متعلوي - سيد رڪن الدين متعلوي - سيد عبدالله متعلوي (مخدوم صاحب جو نياڻو) - ساهڙ لنجار - حضرت يحيٰ ولد مخدوم اسماعيل سومرو - علامہ حضرت يار محمد ساکن درٻيلو - درويش محمود بوبڪاڻي - سيد عبدالرحمان - پرڪيو ڪاٿيار (ڪم در جوار مخدوم جمع برڪوه مڪلي خوابيده امت) عثمان عصار - مخدوم بلال - سيد هيدر

مجنوب و هيٺو - مخدوم حامد اگهي - سيد علي شيرازي - مخدوم
 ابراهيم بن مخدوم معزالدين - شاه خيرالدين بکري - شيخ محمود
 ولد صديق فخریو (عالم روزگار) - نوح ولد هوتي ڪبير - شيخ
 عالي تتوي - مولانا عبدالغفور بن مخدوم ناصر - درويش دائود
 بصير - سيرڻ ڪاتيار - سيد جعفر بکري - حسين ٺهيم ساڪن
 بکيرا - شيخ حمزوءَ شيخ محمود ولدان صديق فخریو - شاه اسماعيل
 بخاري - درويش يحيى راتيو - سيد نصيرالدين - حضرت هاشم ابن
 حضرت حماد - درويش ابوبکر هوتي - درويش امين ڳوٺ
 ڪڪري - مولانا يوسف فقيه - ملا سائينڏنو .

ڪتاب ۾ چار باب آهن، پهريون باب خانداني بزرگن جي
 احوال ۾ ۽ باقي ٽي باب مخدوم نوح ۽ سندس معاصر مشائخن
 تي لکيا ويا آهن .

۳۹- **ڪوٽس فخریو** : مؤلف غالباً حاجي يعقوب. ڪتاب چئن
 بابن (ڪوٽس) تي مشتمل آهي. جن ۾ دستوري طرح مخدوم نوح جي
 سوانح سان گڏ ڪيترن ٻين مشائخن جي حياتي جا پهلو پڻ اچي
 ويا آهن. تصوف خواه تاريخ تي مفيد معلومات ملي ٿي. اهي
 ايراد ۽ وظائف پڻ ڏنا ويا آهن جيڪي مخدوم نوح پڙهندو
 هو. مخدوم علي رحمة جي وڏي ڏاڏي مخدوم فخرالدين جي نالي
 پٺيان ڪتاب جو نالو ۽ ڪوٽس فخریو، رکيو ويو آهي. ڪتاب
 ’ دليل الذاڪرين ‘ جو ضميمو آهي .

۴۰- **ارشاد الطالبين** : غلام رسول قريشي هالائي. مخدوم
 محمد زمان صاحب وٽ ڪتاب موجود آهي. (ڪاتب علي محمد

متعلوي ۳. مجرم ۱۳۰۵ھ) ڪتاب ۾ ۴۷۵ صفحا ۽ ڏهه باب آهن. ڇهين باب ۾ سنڌ جي ۱۶۴ بزرگن جو ذڪر ڪيو ويو آهي. جنهن بعد مخدوم نوح جي سوانح آهي. ۲۱۹ صفحي تي آهي ته: بها الدين دلق پوڻ ذات جو ميمڻ هو. صفحہ ۱۳۰ تي آهي ته: پاڻ ٺٽي جو رهاڪو هو. ڪتاب جو پورو نالو آهي 'دليل الايمان وارشاد الطالبين'. ٻيو نسخو جان محمد صوفيائي هالائي جي هٿ آڪرين آهي جنهن جي تاريخ ۱۷ مجرم ۱۲۶۵ھ آهي.

۴۱- سراج العارفين: غلام رسول صديقي قريشي هالائي. هي ڪتاب ۱۲۱۵ھ ۾ تاليف ٿيو. مؤلف مخدوم نوح جي اولاد مان هو. پهريون جلد ۲۳۵ صفحن ۾ آهي. ٻيو جلد موجود نه آهي. تصوف جي طريقن ۽ مختلف رمزن بيان ڪرڻ کان علاوه ڪتاب ۾ مخدوم نوح ۽ سندس اولاد خواه سنڌ جي ٻين ڪيترن مشائخن متعلق معلومات موجود آهي. ترخاني مهڊ جا ڪيترا سياسي واقعا منجهس درج آهن جيڪي سنڌ جي تاريخ لاءِ قيمتي وٽ آهن. شاه ڪريم ۽ سندس اولاد متعلق چڱي معلومات آهي. ڪتاب جي ۲۸۷ صفحي تي ملا حسين خيالي ۽ جي رسالي جو حوالو ملي ٿو.

۴۱- گنجينه اولياء: آخوند محمد صالح ولد آخوند ويدو. تاليف ۱۳۴۱ھ. مخدوم محمد زمان خامس (ولادت ۱۲۷۹ھ) جي دور ۾ لکيو ويو. مؤلف لکي ٿو ته: هن ڪيترن قسمن ڪتابن تان مواد ورتو آهي. ازانسواءِ آخوند عبداللہ عرف ميان

غريب الله ولد آخوند عبدالله، آخوند رحيم ڏني ۽ آخوند جمن جي لکتن مان ٻن فائڊو ورتو اٿس. ڪتاب ۾ مخدوم ۽ سندس ٻيئي فرزندن جو احوال آهي. ۴۸۸ صفحي تي ڪاتب جو نالو محمد عمر نقشبندي لکيل آهي.

۶- گيلاني ساداتن جا تذڪرا

هيٺيان ڪتاب سنڌ جي گيلاني ساداتن ۽ مشائخن جي سلسلي تي آهن :-

۴۲- صديح السبطين : گل محمد. تاليف ۱۳۱۸ هـ. صفحا ۶۸
 سائيز 20x30-8. مؤلف جي قول مطابق گيلاني ساداتن جو هي تذڪرو ڪيترن ڪتابن ۽ ملفوظاتن تان مرتب ڪيو ويو آهي. ڪتاب ۾ ٻه باب ۽ ست فصل آهن. تاريخ آهي :
 گل محمد مؤلف و ڪاتب

ڪم همين نامه را بفضل خدا

در سن سيزده صد و هزده

ڪرد ڪامل به همت مولا

ڪتاب ۾ هنن بزرگن جو احوال آهي : مخدوم سيد حامد گنج بخش آچي - سيد محمد مڪرم - سيد نقيب سليمان ثاني -

۱ ويجهي زماني ۾ ٻه ڪتاب انهيءَ سلسلي ۾ لکيا ويا آهن :
 سفينة النوح (فارسي) تاليف مخدوم غلام حيدر (۱۳۴۴ هـ) ۽
 راهت الروح (سنڌي) مولانا دين محمد وفائي . مٿي بيان ڪيل ڪتابن متعلق سوري معلومات جناب مخدوم محمد زمان صاحب جن مهرباني ڪري موڪلي آهي جنهن لاءِ راقم الحروف سندن ثورانتو آهي .

مخدوم غلام محي الدين گيلاني - پير صالح شاه - سيد عبدالجبار
 ۽ سندس اولاد - سيد غياث الدين - مخدوم سيد ابو جعفر محمد
 مبارڪ - مخدوم شاه مبارڪ عادلپوري - سيد شاه جعفر - مخدوم
 سيد حامد - سيد محب شاه - سيد احمد - سيد باغ علي - مخدوم
 سيد حيدر شاه - سيد شاه جعفر - سيد حيدر شاه ثاني - مخدوم
 سيد شاه جعفر ثالث - سيد محمد شريف - سيد شاه نهال حيدر ۽
 سيد سلطان شاه .

انهن ساداتن کانسواءِ گهوٽڪي جي ساداتن جو مذڪور
 راڻي پور ۽ گمبٽ جي گيلانين جو ذڪر ۽ سيد موسي شاه گيلاني ۽
 شاه عبداللطيف ڀٽائي جو احوال ۽ واقعا - مخدوم سيد شرف الدين -
 محمد صالح - مخدوم سيد سراج الدين ۽ حضرت جمال محمد جا
 تذڪرا موجود آهن .

ڪتاب جو نسخو مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي صاحب جن
 وٽ آهي جنهن تان راقم نقل ورتو آهي .

۴۳- انساب سادات گيلاني : هي ڪتاب گيلاني ساداتن
 جي شجرن تي آهي . هن ۾ احوال تمام مختصر ليڪن قيمتي
 آهي . شيخ عبدالقادر سندس اولاد ۽ مختلف شاخن جا مفصل
 شجرا ڏنل آهن . ڪتاب جمادي الثاني ۱۲۹۲ هـ ۾ گل محمد
 بن خليفه امام بخش بن خليفه حافظ گل محمد صاحبن جي
 (گهوٽڪي) واري سيد سيف الدين ابوالفيض محمد عبدالرحمن
 الجيلاني ابن سيد موسي ثاني جي لاءِ ڪتابت (از دست) ڪيو.
 ڪتاب ۱۲۷۳ هـ تاءِ جون تاريخون سن ٿيون جنهن مان

معلوم ٿئي ٿو ته ڪتاب انهيءَ سال کان پوءِ تاليف ٿيو آهي .

سائيز 7x5 . صفحا ۲۴۵ .

هيٺين ڪيلاني گهراڻن ۽ سنڌ جي ٻين خانوادن جا نسب

آهن ۽ شيخ عبدالقادر ڪيلاني - سيد حسن دهلوي - شاه مبارڪ

عادلپوري - سادات جعفرائي عادلپوري و غوث پوري - سادات

جمالائي عادلپوري - سادات ڪمالائي ۽ اولاد سيد موسي .

خرق پوشي جو سلسلو حضرت شيخ عبدالقادر کان وٺي سيد

موسي تائين - موسي شاهي سجاده نشينن جو تذڪرو ۽ سال -

نسب اچ جي ڪيلانين جو - گجراتي شاه دولائي ڪيلانين

جو - حاتم ۽ بغداد جي ڪيلاني سجاده نشينن جو سلسلو ۽

تاريخون - نسب ڪولڊ، قريب وزير آباد (پنجاب) جي ڪيلانين

جو - نصرپور جي ڪيلانين جو - سڌورائي هندي ڪيلانين جو -

هجرائي ڪيلانين جو - رنوڙي ڪيلانين جو - مانياڻي پنجابي

ڪيلانين جو - احمدآباد گجرات جي ڪيلانين جو - اقيس هندي

ڪيلانين جو - صاحبن جي لوءِ وارن ڪيلانين جو - بغداد جي

ڪيلانين جو - گنبت ۽ راڻي پور جي ڪيلانين جو - اميرالمومنين

حضرت علي ڪرم الله وجهه جي اولاد جو سلسلو ۽ امامن جا

نسب .

هند ۽ سنڌ جي ٻين هيٺين مشائخن جا نسب ڏنل آهن ۽

خواجہ اجميري - خواجہ بختيار ڪاڪي - خواجہ بهاء الدين

نقشبندي بخاري - سيد احمد رفاعي - مخدوم عثمان مرندي

قلندر لعل شهباز - سيد احمد سخني سرور سلطان - امير هلي همداني
 سادات اچي بخاري - سادات حسيني رضوي بکري - سيد محمد
 مڪي بکري جي اولاد جي مختلف شاخن جا شجرا . مثلاً :
 سيد غلام شاه روهڙي - حيدر حقاني - سيد مير تقی عرف
 نورمولا - سيد جان شاه روهڙي - سادات متعلوي - شاه پٽائي جي
 وفات جي تاريخ :

زد مغز در فراق دگر کرد سينه چاک

شد محو در مراقبه جسم لطيف پاڪ

(۱۱۶۵ هـ)

نسب سادات لڪعلوي از پير حزب الله تا سيد علي . پير
 پاڪارن جي سلسلي جون تاريخون هن ريت ڏنل آهن :

سيد محمد بقا شهيد ۱۱۹۸ هـ^۱

سيد محمد راشد ۱۱۷۰-۱۹ رجب^۲ روز جمع وقت طلوع
 شمس ۱۲۳۳ هـ .

سيد صبغت الله ۱۱۹۷-۱۲۳۶ هـ^۳

سيد علي گوهر ۴ رجب جمع ۱۲۳۱ هـ - ۵ ربيع الاول شنبه
 ۱۲۶۸ هـ^۴

پير حزب الله ۱۸ شوال - شنبه^۵ غروب آفتاب ۱۲۵۸ - شهر
 محرم ۱۳۰۸ هـ .

انهي بعد هي نسب آهن : مائيلائي سيد - مير معصوم

^۱ تولد غره شعبان ۱۱۳۵ هـ ^۲ شعبان غره - ^۳ ۵ رمضان

^۴ ۱۱ جمادى الاول چنڇر ۱۲۶۳ هـ ^۵ شنبه ؟ وفات ۴ محرم خمس
 وقت پڪواس باقي مانده .

بکري - شيخ شهاب الدين سهروردي - مولانا جلال الدين رومي -
 مخدوم نوح هالائي - حضرت غوث بهاء الحق ملتاني - شيخ فريد
 گنج شکر - امام رباني - پير غلام محي الدين سرهندي شکارپوري -
 میان قبول محمد درازاي تا میان غوث بخش متوفي ۱۲۷۶ هـ -
 بي بي راستي پاک دامن والده ابو الفتح رکن الدين ملتاني -
 شيخ حميد الدين حاکم قریشي ساکن مؤ شريف - شيخ بديع الدين
 مدار مکن پور - شرف الدين بو علي قلندر - مظهر جان جانان -
 شيخ جمال درويش - فهرست چهارده خانوادگان تصوف -
 سلسل طريقت قادريه تا سلطان باهو - نقشبنديه تا شاه غلام
 علي دهلوي - چشتيه تا خواجہ سليمان تونسوي - سهروردي تا
 مخدوم جهانيان جهان گشت - سلسل مداريم - سلسل قلندريم
 سلسل شطاريه .

۷- مشائخ کهڑا

تعلقي گنمبت پر کهڑن جو قدیم شهر آهي جنهن جا مشائخ
 مشهور آهن . انهن بزرگن منجهان هڪ بزرگ 'جام جهان نما'
 نالي هڪ تاريخ تاليف ڪئي آهي جنهنجو نسخو موجوده سجاده
 نشين وٽ آهي . انهيءَ تاريخ تان هيٺيون ڪتاب مرتب ڪيو
 ويو آهي .

۹۹- تذڪره مخاديم کهڑا : مخدوم اله بخش بن مخدوم
 محمد عاقل کهڑو . منجهس هيٺين بزرگن جو ذڪر آهي :
 مخدوم اسدالله (۹۶۶ هـ) - مخدوم جلال الدين (۱۰۲۷ هـ)
 مخدوم يحيى (۱۰۳۱ هـ) مؤلف اساس المصلي و رساله توحيد -

مخدوم عبدالخالق (۱۰۶۲ھ) - مخدوم محمد عاقل (۱۰۹۲ھ)
 مخدوم محمد (۱۱۲۲ھ) - مخدوم عبدالرحمان شهيد (۱۱۳۵ھ)
 هن کي ڪلهوڙن جي ڪاردارن شهيد ڪيو. - مخدوم محمدي
 (۱۱۷۱ھ) - مخدوم احمدي (۱۲۰۳) - مخدوم عبدالخالق
 (۱۲۶۸ھ) - مخدوم محمد عاقل عرف مخدوم پير محمد
 (۱۲۹۳ھ) - مخدوم عبدالخالق عرف مخدوم دين محمد
 (۱۳۲۶ھ) - مخدوم محمد عاقل عرف مخدوم نبيڪ محمد
 (۱۳۳۷ھ) .

مٿين بزرگن کان علاوه منڍ جي ڪن ٻين مشائخن جو
 مذڪور به ڪتاب ۾ آهي مثلاً: قلندر لال شهباز - شاه فضل الله
 سرهندي مجددي - مخدوم محمد هاشم ٺٽوي - سيد موسيٰ
 شاه (لوه صاحبان) - شاه جاڙيو - نور محمد ڪلهوڙو - شاه
 لطيف - مخدوم عبدالرسول معروف به مخدوم محمد اسماعيل
 پريان لوڻي (متوفي ۱۱۷۴ھ) هن بزرگ جي مفصل سوانح
 ڏنل آهي .

اهوئي تذڪرو راوي آهي ته: شاه لطيف ڪهڙن جي ٻاهران
 اچي منزل انداز ٿيو. مخدوم محمدي دعوت ڏياري موڪليس.
 شاه بيت لکي موڪليو:

اڄ نه آيس آءُ ، صبح ايندس سڀرهن ،
 توتي جنهنجو ناهي ، سوکڻي ٻار ڪٿين جا .

شاه لاءِ مشهور آهي ته: پڙهيل نه هو اليڪن تذڪري جو

مؤلف لکي ٿو: - 'شاه صاحب اين بيت سنڌي، نوشته فرستادند -'
 ڪتاب ۾ حيدرآباد ۽ خيرپور جي ٽالپرن جا حالات ۽ واقعا -
 پير محمد راشد روضي واري جو مفصل احوال - راڻي پوري
 ساداتن جي ڏاڏن محمد شاه ۽ احمد شاه جو ڪلهوڙن جي ڏينهن
 ۾ بغداد کان سنڌ ۾ اچڻ - درازن جي قبول محمد ۽ سچل سرمست
 جو احوال ۽ پير صبغت الله شاه جي سوانحي واقعات کان
 علاوه سنڌ جا ٻيا به ڪيترا اهم سياسي حالات ڏنا ويا آهن .

۸- سادات متعلوي

مٿياري ساداتن جي سلسلي ۾ هيٺيان ڪتاب معروف آهن
 جن منجهان بيان العارفين ۽ هڪ اڌ ٻئي ڪتاب کان سواءِ باقي
 ڪتاب راقم جي نظر منجهان ڪونه گذريا آهن -

۴۵- بيان العارفين : هي ڪتاب فارسيءَ ۾ محمد رضا بن
 عبد الواسع عرف ميردريائي بن داروغه، ڪيهر رجب ۱۰۳۸ هـ ۾ لکيو.
 فارسي متن جو هڪ نسخو مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي ۱۹۳۵ع
 ۾ ڏڙي جي حڪيم سيد احمد شاه وٽ ڏٺو، جيڪو خبر نه
 هن وقت ڪٿي آهي. ڪتاب ۾ هڪ مقدمو ست باب ۽ هڪ
 خاتمو آهي. ست باب يارهن فصلن ۾ وراهيل آهن. جن ۾
 شاه ڪريم جي سوانح، ملفوظات، اوراد ۽ وقت جي
 مشائخن جا تذڪرا اچي وڃن ٿا. شاه ڪريم جا سنڌي بيت
 ۽ قاضي قاضن جا ست بيت، جنکي سنڌي شاعريءَ جو اساس
 سمجهيو وڃي ٿو، هن ئي ڪتاب مان مليا آهن. ڪتاب ۾

هيٺين سنڌي بزرگن جو ذڪر ٿيل آهي: سيد ابراهيم پيرپرڏيهي -
 سيد ابراهيم بن سيد يوسف بکري - شيخ ابراهيم رڪن پوري -
 ملا ابو بکر بن بايزيد سونڊوي - مخدوم آجب لانگهه بن
 صدو لانگهه نصر پوري - مخدوم احمد هوٽي لاڪو - شيخ احمد
 رونجهو - مخدوم آچر ٺٽوي - مخدوم آدم سميجو - مخدوم اسماعيل
 سومرو اگهم ڪوٽي - مخدوم بسادو ناهيائي - مخدوم بلال -
 بهاءُ الدين گودڙيو ٺٽوي - شيخ ڀرڪيو ڪاتيار - درويش هلي
 سميجو - پنيو سهارو - مخدوم جعفر بوبڪائي - جوڻو فقير پٺوراڻي
 درويش چرڪس ونگائي - مخدوم حسن دائراڻي - قاضي حسن
 هٿڙائي - شيخ حسين گاهوٽي - درويش حسين سهاروئي - سيد
 حيدر سنائي - درويش داؤد ٺٽوي - درويش راجو دل - رڪن الدين
 ولد رتو - حاجي سورو دڙائي - مخدوم ساعر انڙ پوري - درويش
 سليمان اگهم ڪوٽي - صابو سومرو هٿڙائي - صالح ڪڪرالوي -
 صدو لانگهه - مخدوم صدر الدين راوڻي چانڀهائي - مخدوم ضياءُ الدين
 شيخ طلحہ ٺٽوي - سيد عبدالحميد ٺٽوي - مخدوم عبدالرشيد
 بصير - مخدوم عبدالعزيز ڏاڏائي - مخدوم عثمان - مخدوم عربي
 هالائي - سيد علي ثاني ٺٽوي - عمر بودلو اگهم ڪوٽي - شيخ عيسيٰ -
 عيسيٰ لنگوٽيو ٺٽوي - قاضي قاضن - قاسم ڪوري هالائي - درويش
 قطب - لدو بهار - پير لاڪو بڪاراڻي - شيخ محمد بن هوٽي
 لالو - شيخ مemon ڏندي جو ويٺل - مهراڻ نهرپو - ميرن ڪاتيار
 درويش موسو جوڻ - سيد مراد شيرازي ٺٽوي - مخدوم نجم -
 مخدوم نوح هالائي - هوٽي اگهمي - هوٽي لاڏو - مخدوم يعقوب

پليجو ناري ڳوٺ وارو - سيد يوسف بکري .^۱

بيان العارفين جو هڪ منظوم سنڌي ترجمو پڻ موجود آهي، جيڪو 8x5 سائيز جي ۲۷۷ صفحن تي مشتمل آهي. خطي نسخو خميس ڏينهن ۴ ربيع الاول ۱۲۴۴ هـ، جو سيد غلام شاه ولد سيد احمد شاه (ڪاتب) لکي پورو ڪيو. ڪتاب جي ابتدا ۾ هي بيت آهن :

هو مصنف هن رسالي جو موحدين منجا
صاحب فاضل فضل جو، ڪامل ڪمالا
جڏهن جوڙيو رسالو فارسي، سنڌو سلوڪا
نالو احمد تنهنجو پٽ واسع لکن ٿا
عرف هيردياڻي، پوتو داروغو ڪهرياء
ساکن شهر ٺٽي ۾، ڪري گذارنا
تہ رسالو فارسي ڪيو تصنيفا
... ..

جڏهن هي رسالو هو ٿيو تما ماؤ
تڏهن بيان العارفين رکيا تنهنجو ناؤ
هڪڙو مقدمو ۽ خاتمو ۽ ست باب هوا
فصل چوڏهن تنهن ۾ جوڙيا هوا جمعا
سي سڀ وائي فارسي ۾ هوا موجودا
تا هو رسالو ڪيتر ئي مدت مد يداء

^۱ هي فهرست ڊاڪٽر دائود پوٽي مرحوم جي ڇپايل ايڊيشن (۱۹۳۷ع) تان ورتي وئي آهي.

جا سي هڪڙو هزار ٻه سائڙه اڪروڻ ورهه گذريا
 حجرت کي حبيب جي نبي نور هدي
 تها پوءِ هي رسالو فارسي هت آيو هو فقير کا
 جو رهي پيچ جي شهر ۾ ساکن سڪونتا

تان جڏهن هي رسالو ٿيو سنڌي، فارسي ۽ تا
 تن ٻارهن سائڙه ورهه هئا گذريا
 حجرت حبيب جي محمد مقتدا
 سو هو مهينو ربيع الاول جو پهرين تاريخا
 ڏينهن انگاري سو هو ايڪي شمارا
 ٿيو شهر پيچ ۾ توڙئون تصنيفا
 عبدالرحمان بن محمد هارو کي ڪئو سنڌي
 جو معيا

سوره باب ٽه ۾ ڪٿاءِ جوڙيندي ويرا
 نالو 'بيان العارفين' سندس اصلي مثالا
 ست آيت ۽ ٻيون ۽ عرش ڪرمس سورهم
 سڀ ٿيا

مون پڻ باب تيار ٿيو سورهن سي ڪيا²

۱ ذات جو ڪاٺ پائين هو.

۲ ۱۲۹۳ هـ ۾ مخدوم الصمد بن حاجي مقيم نورنگ پوٽي سنڌي شهر ۾
 انجو اختصار ڪري مطبع سرخوب هردنار ۾ ڇپيو جنهن تان مرزا
 قليچ بيگ ۱۹۰۴ع ۾ 'رساله ڪريمي' مرتب ڪيو. ۱۳۱۵ هـ ۾ دائود پوٽي
 مرحوم فارس متن کي سامهن رکي شاه ڪريم جي بيتن جي
 جديد طرز تي تصحيح ڪري شاه ڪريم (۲۰ شعبان ۱۳۴۴ هـ - ۱۳۴۴ هـ) اچر رات
 ۷ ذوالقعدة ۱۳۲۰ هـ) جي نوالح بيت شايع ڪيو.

اهي سورهن باب مختلف عنوانن ۾ آهن، جن جو تفصيل ڪتاب ۾ مٿين شعرن کان پوءِ ڏنو ويو آهي. پهرين جلد ۾ - جيڪو جمع ۲۰ ربيع الاول ۱۲۱۳ هـ، جو ختم ٿيو - يارهن باب آهن. باقي ۵ باب ٻي جلد ۾ آهن جيڪو ۲۷۸ صفحن کان. ۴ صفحن تائين آهي. مترجم پنهنجو نالو هيٺين شعر ۾ پڻ آندو آهي :

الهي عبدالرحمان کي مرهي تون مولا

سان سڀني مومنن، جي امتي احمد جا

۴۶- مناقب غوثيم : مشتاق متعلوي .

۴۷- مناقب السادات : قاضي هدايت الله بن ميان محمود

بن ميان سعيد متعلوي . تاليف ۱۳۱۵ هـ .

۴۸- ڪواڪب السعادات : مشتاق متعلوي .

۴۹- لطائف لطيفي : مير عبدالحسين سانگي . تاليف ۱۳۰۵ هـ .

خانداني پس منظر ۾ شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي هيءَ پهرين سوانح آهي جنهن کي مير صاحب فارسيءَ ۾ مرتب ڪيو . ابتدا ۾ ديپاڇو - حمد - نسب نامو - متعلوي ساداتن جو سنڌ ۾ اچڻ ۽ ملسلم پوري مردي تي ۲۱ فلسفيڪي صفحا لکيا ويا آهن . جنهن بعد شاه لطيف جي سوانح - آغاز داستان - جي عنوان سان شروع ٿئي ٿي جنهن ۾ ۳۶ حڪايتن جي ذريعي شاه صاحب جي احوال کي روشن ڪندي هيٺيان مطالب بيان ڪيا ويا آهن .

- ۱- روضي جي تعمير - ميان نور محمد جي مخالفت - زهر ڏيڻ جو واقعو - زهريلي معجون درياهه ۾ وجهي پائي پيڻ - سجاده نشينن جي معزولي ۽ سيد محمد صلاح جي اولاد کي سجاده ڪريمي ۽ تي مقرر ڪرڻ .
- ۲- احوال آبادي مڪان پٽ شريف - مخدوم پنج پگڻي جو اتاهون لانگهائو ٿيڻ ۽ نئون ڪرڻ - شاه صاحب جو انهيءَ مان نيڪ فال وٺڻ .
- ۳- هڪ مسافر پارس پٿر ڏنو جنهن کي قبول نه ڪيو ويو .
- ۴- سيد حبيب شاه جي وفات ۽ پٽ جو احوال .
- ۵- مخدوم پنج پگڻي جي بدسلوڪي - شاه لطيف جي فقيرن سان جهيڙو ۽ نتيجو .
- ۶- ملن جا سوال ۽ شاه جا جواب .
- ۷- معاش ۽ انهيءَ متعلق شاه جا فرمودا - نانديءَ ۽ سخي سپڙ ڏانهن سفر .
- ۸- شادي ۽ ميرزا مغل بيگ جو دل قوم هٿان خاتمو .
- ۹- ميان نور محمد جي دعوت - آدمخوڙ گهوڙي موڪلڻ .
- ۱۰- شه مير شاه جو هڪ هندوءَ کي زوريءَ مسلمان ڪرڻ ۽ شاه جو ڪيس ڇڏائڻ - رضا رغبت سان هندوءَ جو وري مسلمان ٿيڻ .
- ۱۱- حضرت شاه صاحب جن جا عجيب و غريب يارهين نڪتا .

۱۲ - میان نور محمد جو گلان سان نکاح - غلام شاه جو پیدا ٿيڻ .

۱۳ - متفرقات - مٿيارين جو آباد ٿيڻ - احوال مخدوم عربي - شاه جا متفرق حالات - مثالي نڪتا .

۱۴ - مخدوم هاشم ٺٽويءَ جو ساز سرود کان منع ڪرڻ - ڪي ٻي مثال نڪتا .

۱۵ - دهليءَ جي راڳيندڙن جو شاه جي خدمت ۾ حاضر ٿيڻ - رسالي جي سرن جي ترتيب - ڪي واقعا ۽ ڪرامتون .

۱۶ - متعلوي ساداتن جا حالات - منتشر ٿيڻ - شاه ڪريم جو بلڙي وڃڻ - مٿياري ساداتن مان سيد لطف علي شاه ثاني

جي شادي - بي بي لعل جو احوال - پٽ تي اچڻ وڃڻ - پاڻن جي مخالفت - مخدوم پنج پڳڻي جي چرچ .

۱۷ - محبوب حقيقي جي وصال ۾ شادي رندڪ آهي - وصال حقيقيءَ کان اڳ شاديءَ جي منع - شاه ڪريم جو احوال .

۱۸ - ڪربلا معلمي ڏانهن لاڙو ۽ سُر ڪيڏاري جي تصنيف (؟) - فقيرن کي ماتم (؟) ڪرڻ جو حڪم .

۱۹ - حضرت شاه جي پوشاڪ ۽ ٻيون نشانيون جيڪي مؤلف پاڻ ڏٺيون - جن ۾ لباس جتي ۽ ڪشتي وغيره کان

علاوه حمائل شريف مثنوي مولانا روم ۽ هڪ رسالو پنهنجي ڏاڏي شاه ڪريم جي احوال ۾ جنهن تي سيد محمد

صلاح جي دستخط ۾ لکيل هو - حرره الفقير محمد صلاح بارشاد حضرت قطب الوقت مرشدي مير صاحب حضرت عبداللطيف

جيوسلم الله تعاليٰ - ڪن بيتن جي ماهيت ۽ شان نزول -
راڳيندڙن جو دهلي ۽ مان اچڻ ، بزمان ميان نور محمد عباسي
۽ انهن جي سچي حقيقت - حاضري ۽ خدمتگار جي وفات .

۲۰ - ۲. روايتون هالن واري ڪتاب مان ورتل جيڪو

ڪنهن هالائي سجاده نشين جو تاليف ٿيل هو - جنهن ۾ لکيل
هو ته شاه لطيف کي مرشديءَ جو درجو مليل نه هو - مندر سواءِ
مخدوم نوح جي ٻيو ڪوبه انهيءَ درجي تي فائز نه هو .

۲۱ - جيسلمير جي سياحت - آتھن جون عورتون .

۲۲ - يارهن نڪتا - انهن جو تفصيل ۽ شرح .

۲۳ - جيت فقير جي ڳالھ - شاه جو بيت ٻڌي ترڪ اختيار

ڪري جابلو غار ۾ ويهي رهڻ .

۲۴ - وڏيري قلندر شوري جي روايت پٽ جي ابتدائي صورت

حال متعلق .

۲۵ - حاجي علي عرف تمر فقير جو احوال .

۲۶ - ۲. نقل آخوند احمد هالائي کان ٻڌل - مخدوم پنج

پگڻي جي چوڻ تي مخدوم عبدالرؤف پڻي ۽ زهر مان رتل هڪ

عيا شاه صاحب ڏانهن موڪلي . وغيره وغيره .

۲۷ - شاه صاحب جي گهوڙيءَ جو قصو - روضي مبارڪ جي

ٺهرائڻ ۽ خرچ ڪرڻ لاءِ ميان غلام شاه جو ارادو - سادائين

جو وقت جي حاڪمن وٽ قدر ۽ عزت - ڏانهن جو خرچ - روضي

۽ درگاه جي سسٽن ۽ عمارتن مٿان .

۲۸ - شاه جو ٿر ڏانهن سفر ڪرڻ - مخدوم صابر واهاري ۽

جو وٽن اچڻ - تحفة الڪرام مان شاه ۽ ڀٽ جو احوال - ڪي
پيا نقل ۽ ڪن بيتن جو شان نزول .

۲۹ - شاه جي (۲۹) فقيرن جا نالا ۽ انهن جو حال :- ميان
نور محمد والي والا - ڀاڻس ميان محمد - ميان احمد - ميان
محمد عالم ڏياڻو (شاه صاحب جو ماسات) ميان عبدالواسع
سالارو - سگهڙ فقير ڏيرو - اسماعيل فقير سمو پشپوري - سيد
نهال شاه - اسماعيل فقير ڏيرو - اجن فقير - ڪمال فقير سنريو -
ورو فقير عرف وگند (جنهن لاءِ سر بلاول جي آخري دامستان ۾
چند بيت خوش طبعي ۽ خاطر فرمايا اٿئون) نور محمد ابڙو
ساڳن ڪانڙي مڪان - سيد سائين ڏنو - احمد فقير سمو
(سندن چٽنگل گهوڙي ۽ جو سائيس) - محمد رحيم فقير (منشي
خاص) - عمر فقير سهتو - عنايت وساڻ (سندن ڪڇائي جو واک
جهلو) - عبدالجميل انڙ (جنهن وٽ مصلو ۽ تسبيح رهندي
هئي . گويا مغلن جي مهاوري ۾ داروغه جا نماز) وهيو فقير
ڪٽائي (وٽس شاه صاحب جا ٻه ڪتا رهندا هئا جن مان
هڪ جو نالو سوتي هو) رحمون فقير بورچي - قاسم فقير (حجامت
ڪندو هو) - بچو فقير ڪٽوري جهلو - سومر فقير خانپوري - (شاه
صاحب وٽ بيعت لاءِ جيڪو آيو ٿي انکي سومر فقير جي حوالي
ڪندا هئا) عارف فقير ٿيهو (ٿنڊي الهيار جي پاسي جي ماڻهن
کي نماز سيکارڻ تي متعين هو) سائين ڏنو شاه مٽياروي - (شاه
صاحب جو بسترو سندس حوالي هو) عرس فقير سانڌ (ڳاڻڻ جو
داروغو جنهن کي سچو رسالو ياد هو) - سيد نقی فقير سرودي

(پنهنجي سر ۽ سٺي آواز ڪري مشهور هو) - ميان هاشم
 علوي ريجان پوٽو (جنهن کي هزار داستان چيو ٿي ويو) - اٽل
 فقير دهلوي - چئنچل فقير دهلوي (هي ٻئي ڳائڻان هندوستان
 کان آيل هئا) - ولي محمد ولد نور محمد (جنهن شاه صاحب
 جي ميٽ کي تڙ ڏنو) - عيدن رازو بڪري (جنهن مسجد ٺاهي ۽
 پوءِ شاه جو روضو جوڙيائين) .

۳۰ - غلام محمد شاه گدا جي روايت شاه صاحب جي ٻن پيٽرن
 متعلق - هڪ جو نڪاح مٿيارين جي موسائي سيد سان ٿيل هو
 جنهن مان ڪيتريون نينگرين ۽ هڪ پٽ ميان فقير الله شاه
 پيدا ٿيو . پٽ جواني ۾ فوت ٿيو . ٻي پيٽ مٿيارين جي
 سماڻي پاڙي جي سيد مان پڙهيل هئي . جنهن لاءِ يقين نه آهي
 ته شاه صاحب جي سڳي پيٽ هئي يا شاه جي ماڻي پيءُ سيد
 جمال شاه جي پيٽ هئي .

۳۱ - هلي جي تقسيم جو داستان .

۳۲ - واحد ڏني فقير جي روايت ميان حسين جي زباني -
 جنهن شاه صاحب کي ٽنڊي قيصر خان نظاماڻي ۽ ٻه ڏنو .

۳۳ - ٻي ٻي لعل ۽ ٻي ٻي حسنا جي روايت . جيڪي سيد
 اسدالله شاه مٿياروي جون ڌيئرو هيون ۽ شاه صاحب جي همشيره
 ٻي ٻي بتول جي ٻن ٻن جون گهر واريون هيون - مرزا مغل بيگ
 ۽ سندس نياڻي ۽ جو قصو جيڪا شاه صاحب جي نڪاح ۾ آئي -
 هن باب ۾ شاه صاحب جي عادت ۽ روزمره جي زندگي ۽ متعلق
 ڪيئي قصا درج آهن .

۳۴ - شاه جي وفات - قاسم فقير جو ونگ، ولاسي پوڄي سيد جمال شاه کي اٿڻ - باهمي اختلاف .

۳۵ - سنيا سن سان گڏجي نانيءَ وڃڻ - ست نقل جن ۾ شاه جا مختلف واقعا بيان ڪيا ويا آهن .

۳۶ - تماچي فقير ڪچيءَ جو احوال - ٻيا چار نقل جن ۾ شاه جي سوانح متعلق چند واقعا بيان ٿيل آهن .

ڪتاب جي آخر ۾ ڪجهه تاريخون ۽ هڪ خاتمو آهي .

ڪتاب فلسفي سائيز جي ٻن سون صفحن ۾ آهي . هر باب

جي آخر ۾ مؤلف پنهنجي فارسي نظم ڏني آهي . سنڌ جي

تاريخ متعلق ڪو مستند احوال آيل ڪونه آهي . شاه لاءِ

جيڪي روايتون آهن اهي مير صاحب پيرسن ماڻهن کان ٻڌي

قلمبند ڪيون آهن . مير عبدالحسين پهريون سنڌيءَ ۾ انهن

نقن تي مشتمل ، سوانح تيار ڪئي هئي . ميرزا قليچ بيگ

شاه جي حياتيءَ تي جيڪو سنڌي ۽ انگريزي ڪتاب لکيو ،

انهن جو سواد مير عبدالحسين کان ورتل هو . ليڪن انهن

پنهنجي ڪتابن ۾ سڀئي حڪايتون ۽ روايتون اچي نه سگهيون ،

جنهنڪري مير عبدالحسين کي 'لطائف لطيفي' جي نالي سان

موجوده ڪتاب تيار ڪرڻو پيو ، جنهن ۾ هن سموري معلومات

- جيڪا وٽس هئي - اٿي ڇڏي .

مٿيان سڀئي ڪتاب متعلوي ساداتن جي حالات ۾ آهن ، جن

مولوي دين محمد وفائي مرحوم 'لطائف لطيف' هن ڪتاب

جي مدد سان تاليف ڪيو آهي .

منجهان ڪي (۴۶ تا ۴۸) راقم جي نظر مان نه گذريا آهن .
گمان آهي ته اهي سنڌي ۽ ۱۸-۱۹ صدي جي ڇوڙهين صديءَ
۾ تصنيف ٿيا آهن .

۹- بڪيرائي بزرگن تي هراڻ

هيٺيان ٻه ڪتاب بڪيرن جي مشائخن تي آهن . راقم جي
نظر مان ٻيئي نه گذريا آهن .

۴۸- اذوار قلندري : هي ڪتاب ۱۸۳۰ ۾ لکيل ٿيو جي
تاليف آهي . مؤلف جو نالو معلوم نه آهي .

۴۹- انڪار قلندري : هن ڪتاب جي صورت حال جي هن
ڄاڻ ڪانه ٿيون .

۱۰- سرهندي نبي ڪتاب

هيٺيان ڪتاب سنڌ جي سرهندي موجودي مشائخن متعلق
آهن ، جن مان ڪيترا ڇپيل آهن :

۵۰- عهدت المقامات : از فضل الله سرهندي المتوفي ۱۲۳۸ هـ .
مطبوعه لاهور . شاه فضل الله (متوفي ۱۱۵۶ هـ) کان شروع ٿي
قيوم زمان تائين جي احوال تي مشتمل آهي .

۵۱- زهدت المقامات : ؟ .

۵۲- انيس الهمريدين : از خواجه حسين جان سرهندي مرحوم .

۵۳- انساب الانجاب : از خواجه حسين جان سرهندي مرحوم .

۵۴- هونس الهمخاضين : جناب خواجه شاه غلام صاحب .

اهي ٻيئي ڪتاب ڇپيل آهن ۽ عام دستياب ٿين ٿيا .

منجهن تيرهين ۽ چوڏهين صديءَ جي ڪيترن اهڙن غير مڃندي
مشائخن ۽ مشاهيرن جو احوال ملي ٿو جيڪو انهن ڪتابن
کان سواءِ ٻئي ڪنهن ڪتاب ۾ موجود نه آهي .

۱۱- سادات بڪري رضوي

سيد محمد مڪي بڪري (متوفي ۶۳۴ هـ) ستين صديءَ
هجري جي شروعات ۾ بڪر اچي مقیم ٿيو . سندس خاندان
بڪر روھڙي ۽ ٺٽي وغيره کان علاوه هندوستان جي ڪيترن
شهرن ۾ پڻ آباد ٿي . انهي سلسلي جي هر شاخ جتي لڳي ۽
منجهانس جيڪو سلو ساڻو ٿيو سو نور ۽ عالي نور هو . سوين
صاحب دل اهل طريقت شاعر ۽ ڪيترا تصنيفن ۽ تاليفن جا
مالڪ ٿيا .

انهيءَ گهراڻي جي احوال ۽ نسب تي ڪيئي ڪتاب سنڌ
خواه هند ۾ لکيا ويا آهن ، جن مان انهن چند ڪتابن جو
ذڪر هيٺ ڪجي ٿو ، جيڪي راقم جي مطالعي ۾ آيا آهن .

۵۵- تذڪرت السادات: علامه شيخ احمد بن محمد
اڪبر آبادي (هند) ۱۱۷۵ هـ . ڪتاب مختصر آهي (11x8
ورق ۳۴ - ستون ۱۵) ابتدا ۾ حضرات امامين ۽ سندن اولاد
جو مذڪور ۽ آخر ۾ سيد محمد مڪي جي اولاد جو
احوال آهي . زياده تر ڪڙهه ۽ مالڪپور (هند) جي شاخن
جو ذڪر آهي . ۱ ڪتاب تاريخ ۱۹ مجلد ۱۳۱۱ هـ .

۱ هي ڪتاب ۱۹۴۸ هـ ۾ ڪلڪتي جي سيد محمد ابو يوسف ڏنو ،
جيڪو صاحب پهر مرد هو ۽ ڪيترو وقت جناب شيخ (باقي ۳۳ صفح تي)

مطابق ۲ آگسٽ ۱۸۹۳ع جو سيد مظفر حسين (ساکن ڪوره
سادات ضلع فتحپور نلوه) پنهنجي ماضي شاه محمد اسماعيل
سجاده نشين خانقاه ساڻڪپور جي نسخي تان نقل ڪيو .

۵۶- منبع الانساب : مير معين الحق جهونسي . شاه محمد
مڪي بکري جي احوال ۽ سندس اولاد جي سلسلي ۾ هي مفصل
ڪتاب سيد معين الحق جهونسي بن سيد سلطان شهاب الحق بن
سيد حضرت بندگي شاه محمد ابو جعفر بن حضرت قطب الاقطاب
مخدوم شاه تقي الدين بن حضرت شعبان الملت سيد مرتضيٰ بن
سيد بدر عالم بن سيد صدر الدين بکري بن سيد محمد مڪي
بکري (متوفي ۷۶۶ھ) ذِيءَ تحقيق ۽ محنت سان تاليف
ڪيو . پاڻ جهونسي مان هلي اچي ملتان اچ بکر ۽ روهڙي
۾ ڪيترو وقت ٽڪي ، وقت جي سجادن کان - ڇڪي
سندس پڻ مائٽ لکندا هئا - تحقيق ڪري سڀني شاخن جا
نسب ناما گڏ ڪيا ۽ احوال هٿ ڪيا .

سيد محمد مڪي ذِي چارپٽ شيخ شهاب الدين سورور ذِي

(بقو ص ۳۵)

عبد امجد صاحب سنڌيءَ وٽ اچي رهيو . خلافت جي زماني کان سندس
وقف هو . هن حڪيم هو . سندس خول ۽ تدبيران ڪيترائي هئا .
ڪس ڪارخانو ڪڍي ٿي جنهن ۾ هو صاحب جڙي پوٽن جي تحقيق
ڪري . سال سو رهي موٽي ويو ۽ وڃي ملتان ۾ اڪٽي ۾ فوت
سندس دعويٰ هئي ته هو سنڌي جي مسلمانن جو پيشو هو .
حضرت مولانا ابوالڪلام کان تارض ٿي مسلمانن کي سندس ملامت ٿي
هو . ڪتاب تي مرحوم ۱۳۱۵ھ جو نسخو ڪيو .

(۵۳۹-۶۳۲ هـ)^۱ جي نياڻي منجهان ۽ ۴ ۽ ۵ (سيد شمس ۽
سيد ساه) پٽي گهر مان هئا . پهرين چئن مان سيد صدرالدين ۽
سيد بدرالدين بکر ۾ ڄاوا .

سيد بدرالدين جي نياڻي سيد جلال سرخ جي گهر ۾ آئي ،
جنهن مان اولاد ٿيو ۽ وڌيو . اڄ جا بخاري سادات انهيءَ
بيبيءَ جو نسل آهن .

سيد صدرالدين جو نالو سيد امام الدين ڪنيت سيد علاء الدين
۽ صدرالدين سندس لقب هو . ۱۰ رجب ۶۰۰ هـ ۾ ڄائو . ست
سال نو مهينا زندگي ڪري ۲۱ محرم ۶۶۹ هـ جو فوت ٿيو .

سيد صدرالدين کي چار پٽ ٿيا ، جن مان کيس ڪثير اولاد
ٿيو . سکر روھڙي ٺٽي ۽ ۴ هندوستان جون مختلف شاخون سيد
موصوف جي نسل مان هليون آهن .

سيد صدرالدين جي پٽ سيد بدر عالم جو پٽ شعبان الملت
سيد مرتضيٰ هو ، جيڪو جهونسي ۾ وڃي مقيم ٿيو . منبع الانساب
جو مؤلف انهيءَ بزرگ جي اولاد مان آهي .

راقم وٽ برٽش ميوزم جي نسخي (OR226) جو فوٽو
(۲۶۸ ورق) آهي . ڪتاب پهچند مفيد ۽ مستند آهي .

۵۷- شجره سادات : سيد قمبر علي رضوي بکري . تاليف
۱۲۶۱ هـ (۸x5 - ورق ۱۱۲) . هي ڪتاب پنج ساڳي سيد

^۱ صاحب عوارف المعارف - مدفون بغداد .

محمد مڪي بڪري ۽ انجني اولاد جي نسب نامن تي آهي .
 بڪر جي سيد قمبر علي ابن غفران پناه سيد امان علي شاه رضوي
 البڪري تاليف ڪري ۱۱ ربيع الاول ۱۲۶۱ هـ جو پورو ڪيو .
 ترقيم ۾ مؤلف لکي ٿو ته : ٻين ڪتابن کان علاوه هُن ٻن
 رسالن تان - جيڪي سيد نور محمد ولد سيد حافظ غلام حسين
 ۽ سيد بسم الله شاه جي دستخطن ۾ هئا - (غالباً تاليف به
 سندن ئي) مواد حاصل ڪيو .

ڪتاب چئن سخن تي مشتمل آهي جن ۾ جملہ ۴۰ عنوان
 آهن . آخر ۾ سيد جلال سرخ مخدوم لعل شهباز ۽ سيد علي
 لڪعلوي (جد اعليٰ راقم الحروف) جا شجرا ڏنل آهن . ڪتاب
 جي حاشين تي پوءِ جي اولاد جا اضافا آهن .

هن ڪتاب ۾ خاص طرح انهن شاخن جا نسب موجود
 آهن ، جيڪي سنڌ اندر پکڙيون . ڪتاب جو هڪ نسخو مرحوم
 سيد مير الهورائي شاه روهڙي واري وٽ هو ، جنهن تان سيد
 محمد مڪي ۽ سندس پٽن تاءِ جو احوال منهنجي برادر بزرگوار
 پير علي محمد راشدي ۱۹۳۴ع ۾ نقل ڪري ورتو هو ۽ هن
 وقت راقم وٽ موجود آهي . هڪ نسخو ٺٽي ۾ آهي جنهن جي
 آخر ۾ عبارت آهي : بتاريخ بيستم شوال ۱۲۹۸ هـ از مير حنبر
 غلام مرتضيٰ مرتضائي .

هي ڪتاب هر لحاظ کان مستند ۽ قيمتي آهي . منجهان
 ڪيترن تاريخي حقيقتن سان گڏ اهو به ظاهر ٿئي ٿو ته :
 راقم الحروف جي جد اعليٰ سيد علي لڪعلوي سيد صدرالدين

جي عقد ۾ پنهنجي نياڻي ڏني هئي ۽ سيد صدرالدين انهيءَ رشتي سبب، سيوهڻ جي قلعي جي قريب رسول پور نالي ڳوٺ ٻڌو، جيڪو پوءِ موضع رفيعان جي نالي سان مشهور ٿيو ۽ سيوهڻ جي پرڳڻي خطي ۾ هو. غالباً اهو آهونئي ڳوٺ آهي جتي سيد مراد شيرازيءَ جو ڏاڏو سيد محمد ۷۸۶ھ ۾ اچي مقيم ٿيو هو. سيد صدرالدين محمد خطيب پنهنجي والد جي حڪم تي موٽي بکر جي ويجهو عالي واهڻ جو ڳوٺ ٻڌائي ان ۾ اچي مقيم ٿيو. سيد صدرالدين کي سيد علي لڪيلوي جي نياڻيءَ مان چار پٽ ۽ ٻه نياڻيون ٿيون:

(۱) سيد خواجہ مخدوم تاج الدين محمد (اول)

(۲) سيد قطب الدين

(۳) سيد جمال الدين

(۴) سيد جمال الدين

(۵) بي بي تاج خاتون

(۶) بي بي حاج خاتون.

خاندان جي ابتدائي احوال ۾ هيٺيون حقيقتون نهايت دلچسپ آهن. مثلاً:

۱- ڪتاب جي ابتدائي ورق تي هڪ رباعي لکيل آهي، جيڪا سيد نبي بخش جي روايت مطابق سيد محمد مڪيءَ جي آهي:

ياد ست مرا اين سخن، از صاحبِ دردی
سردی نشوي! تانہ کني خدمتِ مردی
هرگز نہ کني خدمت آنکس کہ، نکرد است
در عهدِ جوانی، ادبِ صاحبِ دردی

۲- سيد محمد مڪي جي گهر واري جيڪا شهاب الدين مهرورديءَ جي نياڻي ٿي، ان جو نالو بي بي فاطمه هو. بي بي صاحب جو مقبرو مٿس جي مقبري جي اولهينءَ ديوار سان لڳ ٻاهران آهي.

۳- بي بي زينب خاتون سيد احمد بخاريءَ (۹) جي نياڻي، سيد صدرالدين جي گهر ۾ هئي. يعني پهرين سيد علي لڪيلوي جي نياڻي ۽ بي بي هيءَ بيبي. ۵- بي بي صاحب جو مدفن سيد محمد جي تربت سان گڏ اولهه کان آهي.

۴- سيد جي مدفن گاه واري زمين کي - سران پني (۹) - سڏيو ٿي ويو.

۵- سيد صدرالدين پکر جي پيٽ ۾ جاءِ ٺهرائي جنهن کان پوءِ قلعو ٻڌو ويو. (۹)

۶- سکر جو شهر به صدرالدين ٻڌو. (۹)

انسوس آهي جو سيد محمد جي مزار کان سواءِ باقي سڀ نشان مٽجي ويا آهن. راقم الحروف پنهنجي ارادر هزار گوار سان گڏ اهو قبرستان پهريون دفعو ۱۹۲۹ع ۾ ڏٺو. ان وقت ڪيتريون قبرون شڪسته حالت ۾ موجود هيون جيڪي اڄ نابود ٿي چڪيون آهن. ان وقت سيد جي قبر جي لوڙهه واري قدیم پٿر جي چئن ڪنارن تي ٺهرائي خط ۾ نصب نامو اڪريل هو، جيڪو هن بعد ۾ چوٽي کيچ جي پلاسٽر سبب ختم ٿي ويو. تازو مزار ۽ ان جي متعلقات جي مرمت ڪرائي فدايت جي قيمتي آثارن کي مٿس تاريخ جو سخت نقصان ڪيو ويو آهي. محڪم آثار قدیمه وارن کي گهرجي ته انهيءَ مزار کي صاف ڪرائي قدیم لوڙهه جي اصل صورت ظاهر ڪرائين.

۷- نصرت خان (برادر سلطان علاءالدين خلجي؟)
 پنهنجي نياڻي سيد بدرالدين کي ڏني .
 ۸- سيد صدرالدين کي ٻن گهرن مان جمل ڏهه پست ۽ ٻه
 نياڻيون ٿيون .

۹- سيد بدرالدين سيد محمد مڪي جو وڏو پست هو ،
 جنهن هيٺيون سنڌي بيت پڙهيو :

ڪٿئين تان هارئين ، سرين ته وڃين واءِ

پنهني منجهئون هڪڙي ، چڱي نه ٿئي ڪاءِ

۱۰- سيد بدرالدين پنهنجي نياڻي سیده زهرا خاتون سيد
 جلال الدين سرخ بخاريءَ کي ڏني . جنهن مان سيد محمد غوث
 ڄائو ۽ بي بي صاحبہ چم ڪندي فوت ٿي وئي . سيد بدرالدين
 کيس بي بي فاطمہ نالي بي نياڻي ڏني .

۱۱- سيد بدرالدين جي ٻن پٽن (نصرت خان جي ڏهٽن)
 سيد مرتضیٰ ۽ سيد سعدالدين ملتان جي لانگهه سلطانن مان
 سنگ ورتا . سيد مرتضیٰ کي هڪ پست ۽ ٻه نياڻيون انهيءَ
 لانگهه بي بيءَ مان ٿيا . سيد مرتضیٰ جي هڪ نياڻي سيد احمد
 كبير بن جلال سرخ بخاريءَ کي ڏني وئي جنهن مان سيد
 جلال جهانيان جهان گشت (۷۰۷ھ) ۽ راجو قتال ڄاوا . اها
 بي بي صاحبہ روهڙيءَ ۾ مدفون آهي .

۱۲- سيد علي لڪهلوئي جي نياڻيءَ مان سيد صدرالدين کي
 جيڪي ٻه نياڻيون (بي بي حاج ۽ بي بي تاج) ٿيون سي ننڍپڻ ۾

۱ اخبار الاخبار ۾ پڻ مذڪور آهي ص ۵۹

فوت ٿي ويون . پٽن مان سيد جمال الدين ۽ سيد جمال الدين
لا ولد فوت ٿيا . سيد مخدوم خواجہ بن تاج الدين اول
(سيد مرتضوي ولد سيد بدرالدين جي نياڻي) کي ٻه پٽ ٿيا .
سيد ميران ۽ سيد تاج الدين ثاني .

سيد ميران کي چار پٽ ٿيا سيد محمد الدين - سيد صدرالدين -
سيد بهاء الدين - سيد بهرام . انهن جو اولاد بکر ۾ رهيو .

سيد تاج الدين کي ٽي پٽ ٿيا سيد ناصرالدين - سيد نجم الدين
۽ سيد ابوالغيث . انهن جي اولاد مان ڪيترا صاحب طريقت ۽
اهل دل پيدا ٿيا . مثلاً شاه نظام الدين ناصراڻي - حضرت شيخ
سواڻي - حضرت شاه عنايت رضوي - حضرت شاه عيسيٰ قتال -
حضرت حيدر حقاني (دفن روھڙي) ۽ حضرت شاه عيسيٰ نوبهار .

سيد ابوالغيث بکر جي قلعي ۾ دفن آهي ، سندس مقبرو موجود
آهي . (احوال دسو تحفة الڪرام ج ۳ ص ۱۲۶)

سيد صدرالدين جي پٽي پٽ سيد قطب الدين کي هڪ پٽ
سيد صغيرالدين هو ، جنهنجي نسل مان ڪي ٿورا مادات ٿيا
جيڪي بکر ۾ رهيا .

مٿين قسم جي قيمتي مواد کان علاوه ڪتاب ۾ دلچسپ
جغرافيائي معلومات پڻ موجود آهي . مثلاً :

۱۳ - ڪنڊيارو (هرڳڻو درٻيلو) بکر کان سٺ ميلن جي

فاصلي تي هو .

۱۴ - قلعي بکر لاءِ هيٺين حقيقت لکي وئي آهي : ۹۲

طنابون سدور — ۱۵ گز ارتفاع پاڙ کان ڪنڊاري نائين —

عرض ۾ ديوار ڪٿي ڇهه، گز ۽ ڪٿي گهٽ وڌ — دروازا چار :

۱- دروازو ڪُنن : مابين جنوب و مشرق

۲- دروازو ڪڪري : جانب جنوب

۳- دروازو ڪرڙي : جانب شمال

۴- دروازو نالو : مابين شرق و شمال

— برج ۶۱ — ڪنگرا ۲۵ — طول دروازي ڪُنن کان

دروازي ڪرڙي تائين ۲۵ طناب — عرض دروازي نالو کان

ڪڪريءَ تائين ۲۱ طناب — جنهن وقت همايون بکر جي

سامهون آيو ان وقت سلطان محمود وڏي قلعي جي سامهون پيو

قلعو ننديرو حاجي (؟) جي نالي سان ٻرپا ڪيو. جيڪو ۱۲۵

طنابون مدور، تري کان ڪنگرن تائين ساڍا ٻارهن گز اڀو ۽

ديوار جو عرض ۴ گز. وڏي قلعي جي مقابل هن قلعي جو

دروازو هو. قلعي ۾ ۲۲ برج هئا. منجهس ۾ باغ جوڙا پائين،

جن مان هڪ ستن بيگن ۾ نظرگاهه جي نالي سان ۴ پيو پنجن

بيگن ۾ گذرگاهه جي نالي سان سڏيو ويو.

۱۵- بکر جي قلعي مان ميرگيسوءَ جي اچڻ بعد سادات

نڪتا، جيڪي روهڙيءَ ۾ وڃي . . . سو گهر آباد

ڪري ويٺا.

۱۶- روهڙيءَ جو شهر سيد معبدالدين ٻڌو. لٿري نالي

ٺڪر تي هو جنهن ڪري لٿري (روهڙي) سڏيو ويو ۽

۱ تاريخ معصومي ۾ آهي ته ساداتن کي شاه بيگ ارغون قلعي

مان ڪڍي روهڙيءَ آباد ڪيو.

۱۶ - سيد محمد مڪي جو شجرو ڪتاب ۾ هن ريت ڏنل آهي :
 سيد محمد - بن سيد محمد شجاع - بن سيد ابراهيم -
 بن سيد قاسم - بن سيد زيد - بن جعفر اصغر - بن حمزه - بن
 امير هارون - بن عقيل - بن اسماعيل - بن امام جعفر ثاني - بن
 امام علي نقي - بن امام محمد تقی - بن امام علي موسیٰ رضا - بن
 امام موسیٰ ڪاظم - بن امام جعفر صادق - بن امام محمد باقر - بن
 امام زين العابدين - بن امام حسن - بن حضرت علي ڪرم الله وجهه .^۲

^۱ روه سنڌي ۽ ۾ ٽڪر ڪي چنڊو آهي . ٿي سگهيو ته روه - ڙي مان روه واري آبادي مراد هجي .

^۲ مولانا دين محمد وفائي مرحوم ۱۹۳۵ع کان اڳ قبر جي لوڙهه وارو شجرو پڙهي نقل ڪيو هو . هاڻ لکي ٿو ته : لوڙهه سنگ سرخ جو آهي . ڪتبي جا ڪي اکر مٽجي ويا آهن . هاڻ شجرو هن ريت ڏنو اٿائين :

تعويذ قبر حضرت قطب الاقطاب ، سلطان العارفين ، امير المومنين ،
 سيد محمد مڪي بن سيد شجاع نور الله مضجع بن سيد ابراهيم بن سيد
 قاسم بن سيد زيد بن سيد حمزه بن سيد هارون بن سيد عقيل بن سيد
 اسماعيل بن امير المومنين سيدنا جعفر ثاني بن امام علي نقی بن امام محمد
 تقی بن امام شاه علي موسیٰ رضا بن امام موسیٰ ڪاظم بن امام جعفر
 صادق بن امام محمد باقر بن امام علي زين العابدين بن حضرت امام حسين
 بن حضرت امير المومنين امام المشارق والحدوب سيدنا محمد بن عبد الله بن
 ابي طالب رضي الله تعاليٰ عنهم —

مولانا لکيو آهي ته ڪتبي مان ظاهر ٿئي ٿو (ڏسو صفحہ ۴۶)

۱۲۔ خاندان راشدي

سنڌ جو معروف روحاني گهراڻو سيد علي لڪلويءَ جي اولاد مان حضرت پير محمد راشد رحمۃ اللہ عليہ جو آهي جيڪو سنڌن نالي پٺيان راشدي سڏجي ٿو. انهي خاندان سنڌ اندر ان وسرندڙ ديني ۽ علمي خدمتون ڪيون آهن. هيٺيان ڪتاب انهيءَ سلسلي متعلق آهن.

۶۱۔ جامع الفيوضات : از خليفو محمود ڪرڻي وارو.

(۱۲۳۸) . حضرت پير سائين محمد راشد روضي ٿڻي (۱۲۳۳ هـ) جي ملفوظات آهي، جنهن ۾ هڪ مقدمو هڪ خاتمو ۽ ۲۳ باب آهن. هي ڪتاب معلومات جو وڏو ذخيرو آهي. تيرهين صدي هجري جي سنڌ جو معاشرو منجهانس چٽيءَ ريت معلوم ٿئي ٿو. مدرسا ۽ تعليم، سياسي ۽ سماجي احوال، خدا وارن جا قصا، اصحاب ڪمال جو بيان، حڪيمن ۽ حاڪمن جون ڳالهائون، مطلب ته ڪتاب سراسر هڪ خزانو آهي. ڪتاب جا سنڌ ۾ ڪيئي نسخا موجود آهن. منهنجي برادر بزرگ جناب

(بقوه ص ۴۵)

ته سيد محمد مڪي شيخ شهاب الدين سهرورديءَ جو سڌو سئون ڏهڻو هو. (الوحيد آزاد نمبر ص ۶۱) معلوم ٿئي ٿو ته مولانا ڪتبو هو بهو نقل نه ڪيو آهي ورنه ٻنل اڪرن جي جاءِ تي نقطا ٿئي ها ۽ شيخ شهاب الدين واري عبارت متن ۾ ساڳي طرح لکن ڪهڙي هيس. بهر حال جيڪڏهن اهـو ڪتبو دوبارو صاف ڪيو وڃي ته هوند معلوم ڪري سگهيو ته ڪتبو ڪيئن آهي ۽ ڪهڙي زماني جو آهي.

پهر علي محمد راشدي صاحب، نهايت اعليٰ درجي جو سنڌي ترجمو ڪيو آهي جيڪو راقم الحروف وٽ موجود آهي. ٻين سنڌي ترجمن کان زياده مستند ۽ فصيح آهي. انهيءَ ملفوظات تان پير سائين جن جي مفصل سوانح پڻ پير صاحب تيار ڪئي هئي جيڪا بدقسمتيءَ سبب گم ٿي وئي. انهن کان بهتر شايد وري ڪڏهن تيار ٿي نه سگهي.

۶۲- **المحبوبية المحمودية** : از خليفو محمود ڪڙئي وارو. هي ڪتاب پير سائين روضي واري جي تعليمات ۽ افڪار متعلق آهي. ڪتاب ۾ تصوف جا ڪيئي نڪتا واضح ڪيا ويا آهن.

۶۳- **سراج العاشقين** : خليفو محمد ملوڪ چانڊيو. تاليف ۱۲۴۴ ه. هي خليفو محمود جي ملفوظات سندس مٿين مرید گڏ ڪئي آهي. چوٿاڙ فلسفي جي ۱۲۱ ورقن ۾ آهي ۽ هر صفحي ۾ ۱۳ سٽون آهن.

۶۴- **ملفوظات** : خليفو محمد حسين مهيسر ناڙيوال. پير صاحب روضي ڏٺي ۽ جي ملفوظات آهي، جيڪا سندن مرید خليفو محمد حسين مرحوم تاليف ڪئي. هيءَ ملفوظات پڻ معلومات سبب بيحد قيمتي آهي.

۶۵- **صحبتي ناهو** : خليفو محمد حسين. پير صاحب روضي ڏٺي ۽ جي سوانح تي هي رسالو ۱۲۴۸ ه. ۾ لکيو ويو، جنهن کي خليفو محمود ڪڙئي واري 'المحبوبية المحمودية' ۾ شامل

هڪو آهي .

۶۶- مڪتوبات : هي مڪتوبات پير سائين محمد راشد روضي واري جا آهن، جيڪي پنهنجي مختلف مريدن ۽ دوستن ڏانهن لکيا اٿئون ۽ منجهن تصوف ۽ مذهب جا ڪي ٿي مسئلا ۽ نڪتا بيان ڪيا ويا آهن . ڪتاب جا ڪيئي نسخا سنڌ جي مختلف ڪتب خانن ۾ موجود آهن . ڪتاب ۾ هيٺين ماڻهن ڏانهن خط آهن :-

(۱)	در جواب خليفه محمد حسين
(۲)	سيد مرتضوي علي شاه
(۳)	محمد صالح طالب العلم
(۴)	مير مبارڪ خان ولد مير سهراب خان ٽالپور
(۵)	مخدوم ميان احمد نصر پوري
(۶)	ميان غلام محمد ساکن لڪڙي
(۷)	غلام علي فقير ڪٽياڻ
(۸)	ميان احمد نصر پوري
(۹)	غلام علي فقير ڪٽياڻ
(۱۰)	ميان عبدالمجيد ساکن ديھ، ڪوڪر
(۱۱)	غلام علي فقير ڪٽياڻ
(۱۲)	غلام علي فقير ڪٽياڻ
(۱۳)	در شرح معاني بيت مولانا . بشنواز الخ
(۱۴)	خليفه محمد حسين ساکن ڳوٺ ناڙي
(۱۵)	ميان محمد حسين

- (۱۴) در جواب محمد حسين ساکن کوٹ ناڙي
 (۱۷) ” خليفه محمد حسين ساکن ناڙي
 (۱۸) ” سيد ميان غلام مرتضیٰ شاه
 (۱۹) ” ميخدوم پير محمد ساکن ڏيپارجا

۶۷۔ حالات ميخدوم محمد اسماعيل پريان لوڙي :
 مؤلف نا معلوم . هي ڪتاب ۱۰۶ صفحن تي آهي . منجهس
 پير سائين محمد راشد جي مرشد حضرت ميخدوم محمد اسماعيل
 پريان لوڙي جا حالات ملفوظات ۽ اقوال جمع ڪيا ويا آهن .
 ڪتاب ۾ ڪيترن معاصر بزرگن ميخدوم صاحب جي دوستن ۽
 خليفن جو ذڪور آهي .

۶۸۔ خزائن المعرفت : از پير سائين علي گوهر شاه (متوفی
 ۱۲۶۳ هـ) . پير سائين محمد صبغت الله شاه (متوفی ۲۴۶ هـ)
 بن پير سائين محمد راشد (متوفی ۱۲۳۳ هـ) بن محمد بقا
 (متوفی ۱۱۹۸ هـ) جي ملفوظات آهي ، جنهنڪي سندن فرزند
 پير علي گوهر ۱۲۵۵ هـ ۾ تاليف ڪيو .

ڪتاب ۾ ۵۶ مقدمو ۽ ۱۷ باب آهن . هر باب ۾ متعدد
 فصل ۽ آخر ۾ خاتمو آهي . فصل ۱۸ ۽ ۱۹ آهن .
 حسب دستور ڪتاب ۾ جا بجا تاريخي سيامي ۽ سماجي
 واقعا موجود آهن . پير صبغت الله شاه ۽ پير ڪيترن شاهن
 جا بيت مثال طور آيل آهن .

۶۹۔ خزائن الاسرار : پير سائين صبغت الله شاه جي ٻارهين

خطن جو مجموعو آهي جنهنڪي پير سائين علي گوهر شاه مرتب
ڪيو آهي . هيٺين ماڻهن جي نالي تي خط آهن :

۱- مير مرزا ٽالپور

۲- مير ولي محمد ٽالپور

۳- خليفو ميان محمد نبي بخش ۽ خليفو ميان بخشعلي .

۴- مير ولي محمد ٽالپور

۵- مير پورو ٽالپور

۶- در حل معاني ابيات محرم راز عارف شيرازي^۱

۷- ميان الهداد ۽ محمد شفيع

۸- خليفو ميان سلطان

۹- خليفو محمد اسماعيل (در انكشاف معني بيت)

۱۰- سيد مير نور علي شاه لڪوي (در حل بيت مشنوي)

۱۱- خليفو ميان اميد علي

۷۰- ملفوظات : پير محمد ياسين جهنڊي وارو (پير سائين

جاين وارو) . هيءُ ملفوظات سندن پٽ پير هدايت الله مرتب
ڪئي آهي .

۷۱- تحفتم الاحبابين: قاضي فتح محمد نظاماڻي تندو قيصرو .

۱۳۲۲ هـ . پير رشيدالدين (بيعت ڌڻي) جهنڊي واري جي

ملفوظات . فلسفيڪي مائيز جي ۶۳۰ صفحن ۾ آهي . پير جهنڊي

وارن جي ڪتب خاني ۾ جيڪو نسخو آهي ان جو ڪاتب

محمد حسين جمالي آهي جنهن ۲۲ رمضان ۱۳۲۲ هـ جو لکي

پوري ڪئي .

^۱ يعني خواجہ حافظ شيرازي .

۷۲- تلویر القلوب فی صرّات المطلوب: از پیر ضیا الدین شاه (صاحب العلم خامس) هیء ملفوظات پیر رشد الله شاه (خلافت ٲٲی) جی آھی، جنهنکی سنڌيء ۾ سندن فرزند پیر ضیا الدین شاه مرحوم فلسفیب سائیز جی ۱۸۹ صفحن تي تالیف ڪیو .

۷۳- ملفوظات : حافظ محمد صدیق مرحوم پیرچونڊي . پیر سائین روضی واری جی مرید حافظ محمد صدیق پیرچونڊيء واری جی ملفوظات آھی .

۷۴- سلسلہ قادریم : ۱۳۲۶ ھ از پیر علی اصغر شاه بن پیر حزب الله شاه بن پیر علی گوهر شاه بن پیر صیفت الله شاه اول . هی منظوم فارسی ڪتاب پن حصن ۾ آھی . پھریون حصو حضور سرور ڪائنات کان وٺي امام علی موسیٰ رضا جی احوال تائین آھی جنهن جی آخر ۾ (۱۸۳-۲۰۴) پیر سائین محمد راشد جی ابن ڏاڏن جو نسب ڏنو ویو آھی .

پیو حصو (۲۱۰-۲۶۷) بزرگن جی سرسری ۽ روایتی حالات ۾ آھی ، اهو حصو ن مڪمل آھی . ڪتاب مصنف جی هٿ اکرین آھی .

۱۳- متفرق

هن هٿ آهي متفرق ڪتاب ڏيکاري ٿا وڃن ٿا جيڪي مختلف بزرگن ۽ مشائخن جي انفرادي احوال ۾ لکيا ويا آهن .

۷۵- اخبار الاخيار للڪتبار : هي ڪتاب مولانا مرحوم حافظ

محمد ابراهيم ڪٿڻ هي ياسين واري ڪٽيار عالمن جي حالات ۾ لکيو آهي . ۱۹۶۳ء ۾ ڇاپيو ويو .

۷۶- تحفة ڪريهيه : مولانا قاضي محمد ابراهيم ڪاروڙي . هي ڪتاب علامه عبدالڪريم ڪورائي جي احوال ۾ ۱۹۳۵ء ۾ شايع ٿيو .

۷۷- هڪتوبات : شاه فقير الله علوي قنڌاري شڪار پوري . هن ڪتاب ۾ شاه فقير الله جا سياسي ۽ ديني خط آهن . جيڪي مختلف معاصرن ڏانهن لکيا اٿئون . ڪتاب ڇپيل ۽ عام آهي .

۷۸- قطب الارشاد : شاه فقير الله علوي . شاه صاحب جي پنهنجي تصنيف آهي جنهن ۾ تصوف ۽ دين جا مختلف مسائل بحث هيٺ آندا ويا آهن .

۷۹- هڪتوبات : مخدوم عبدالله نريوارو . ڪنز العبرت جي مصنف هي خط مخدوم عبداللطيف ٽٽويءَ ڏانهن لکيا آهن . ڪتاب خطي آهي .

۸۰- سوانح شاه عثمان فرائي : هي ڪتاب راقم ڪون ڏٺو آهي . مولانا غلام مصطفيٰ صاحب قاسمي وٽ نسخو موجود آهي .

۸۱- انتخاب لطائف سير : (تصنيف قاضي جيون) انتخاب از فقير علي مردان اويسي قادري . هن اختصار ۾ اڄ ملتان بهاولپور آبي ۽ اٻاوڙي جي مختلف مشائخن جو ذڪر آهي . ڪتاب در اصل سلطان التارڪين (?) جي حالات ۾ آهي ۽ ضمناً ٻين بزرگن جو احوال اچي ويو آهي . واقعات ۾

۱۲۳۰-۱۲۳۵-۱۲۶۱ھ سال ڏنا ويا آهن . تاليف انهيءَ کان پوءِ جي سمجهڻ گهرجي .

۸۲- تذڪرت الانساب: هي رسالو منهنجي برادر بزرگ پير علي محمد راشدي جي هٿ اکرين (۱۲ اڪٽوبر ۱۹۳۲ع) نقل ٿيل آهي . مصنف جو پتو ڪونه آهي . ۵۹ صفحن جي هن مختصر رسالي ۾ ڪيترن مشائخن ۽ قبيلن جا شجرا ڏنل آهن .

مثلاً :

- ۱- مخدوم فيروز قريشي لٽوي
- ۲- قاضيان ملاڪاتيار
- ۳- مخدوم نوح هالا
- ۴- بهاءُ الدين ذڪريا ملتاني
- ۵- لاڪيار - لاڪا - لنجار - چنا - ساند - سما
- ۶- لعل شاهباز قلندر
- ۷- مير معصوم بکري
- ۸- لڪياري سادات
- ۹- مٽياري سادات

اهي آهن اهي فارسيءَ ۾ ڪتاب جن جي ٻانگي ڄاڻ ٿي سگهي آهي، انهن کانسواءِ سنڌ اندر اڃا ڪيترو صوفيانو لٽريچر موجود هوندو تنهن جي خبر خدا کي آهي .

* * *

تاريخي اهميت

سنڌ جي انهيءَ صوفيانو لٽريچر کي نه فقط دني سلسلي ۾

ڄاڻايل ڪتابن ۾ پتي-بندي ۽ هڪ اڌ عربي ڪتاب پڻ اچي و هو آهي . باقي سمورا فارسي آهن .

وڏي اهميت حاصل آهي، بلڪ سياسي سماجي ۽ ادبي تاريخ ۾ پڻ اهو لٽريچر اهم ترين مواد جي حيثيت رکي ٿو. تذڪرن ملفوظات ۽ مڪتوبات ۾ سنڌ جي ڪيترن معاصر سياسي واقعن جا اشارا ٿيل آهن. ڪيترن ڳوٺن جي جاگرافي ڄاڻائي وئي آهي، سماجي صورت حال جا حوالا ملي وڃن ٿا ۽ سنڌ جي ادبي تاريخ جي سلسلي لاءِ ٻي شمار غير معروف شاعرن جا بيت پڻ آيل آهن، جيڪي ادبي ذخيري جي ڪيترن گم نام گوشن کي روشن ڪن ٿا. مثال لاءِ هن هيٺ مختلف ڪتابن مان اقتباس ڏجن ٿا جن مان اندازو ٿيندو ته اسانجو اهو صوفيانو ادب ڪيتري ۽ اهميت جو حامل آهي.

شاه شجاع ۽ سنڌي: خليفې محمود 'المحبوبية المحمودية' ۾ شاه شجاع افغانيءَ متعلق جيڪي لکيو آهي انهيءَ مان معلوم ڪري سگهجي ٿو ته سنڌ اندر غنيم جي اچڻ ڪيتري قدر امن ۽ اطمینان ۾ رخنو وڌو هو.

در هماں ايام شاه شجاع الملڪ بر ملک سنڌ
 بد هشت و مهابت لشکر کشيده، چنانکه در مردمان
 تفرقه عظيم بنظر می آمد. عاقبت چونکه خوانان تالپر
 حاڪمان سنڌ در مقابلہ او لشکر کشي نمودند، بگرفتن
 اندک ماليات، بهانه خراج گيري کرده، باز رفتہ -

ترخانن جو اخلاق: سياسي واقعات مان گڏ انهن ڪتابن ۾ ڪيترا اهڙا واقعا لکيا ويا آهن، جيڪي سنڌ جي ڪن اهم ماڻهن جي ذاتي اخلاق ۽ ڪردار تان پردو کڻن ٿا. اهڙا

واقعا تاريخ جي ڪتابن ۾ ملڻ ناممڪن آهن . مثلاً سنڌ جي ترخاني حاڪم مهرزا پائنده (متوفي ۱۰۰۱ھ) متعلق 'دليل الذاڪرين' جو مؤلف لکي ٿو ته: هن منخدوم نوح جي روضي ۾ هڪ عورت کي هٿ وڌا هئا . ساڳيو مؤلف اهو به ٻڌائي ٿو ته: انهيءَ وقت جي صوفيان، معاشري ۾ امرد پرستيءَ جو رواج - سجاڙي عشق جي سلسلي ۾ - تمام ڪثرت مان هو . اهڙي طرح ميرزا جانيءَ جي وفات ۽ ميرزا غازيءَ جي مسند نشينيءَ جو واقعو، ٺٽي جي مغل حاڪم شاد خان ۽ امير ابوالپقا جي سلسلي جا معاملو تاريخ لاءِ وڏي اهميت رکن ٿا. ٺٽي جي مغل حاڪم سيد بايزيد لاءِ لکي ٿو ته: هو حضرت مٿي جو ڏاڍو معتقد هو .

ذات شاهه جي ڪاهه: 'فردوس العارفين' جو صاحب خواجہ ابوالمساڪين جي احوال ۾ لکي ٿو:

'— حضرت ابوالمساڪين ... عزم مڪمل ڪرڻ لاءِ . بعضي خواص سبب تعجيل ڀرسيڻ . فرمودندگهه: نور محمد عباسي بما اخلاص دارد، بلائي ٻر او نازل شده . از آن، ملك را گذاشتن مشورت است كه تقدير بازگشت نخواهد شد . و بصورت بودن ما در سنڌ ، ملتجي ميشود و باز ، سبب عدم حصول مراسم ، بد عقیده ميگردد . و از بدعي عقيدت خوف سوئي خاتمه اش باشد . و آن بلا ، ڪننايه از تفرقه نادره است كه واقع شده و حادثه قويه بوده —'

هدد خان جي گهل: متعلق ساڳيو مؤلف لکي ٿو:

’ — گفت : در قحطی که بعد از تفرقه مدد بخان افغان واقع شده بود و آن سخت ترین حوادث شمرده اند . چنانچه مردم یکدیگر را خورده اند . من مدت شش ماه بوده ام دران خانقاه بی طعام —
 ساکپی مدد خان جي سلسلي ۾ ’ صيغ السبطين ’ جي صاحب لکيو آهي :

’ — و همدريں سال مدد افغان خراساني بالشکر فراوان آواره شده در ملک سند افتياد . و مبران برياگستان گريخته رفتند و خراسانيان رعايائي سند را بانواع تاراج و تعدی عاجز و تنگدست نموده بازگشتند . و اين واقعہ را — مدد جي پيڙي — گویند —
 شجاع جي گهل : جو ذکر ڪندي ’ فردوس العارفين ’ جو مؤلف لکي ٿو :

’ — در سنہ ۱۲۱۹ھ شاه شجاع بہ سند فرود آمدہ ، مردم اوطان و اماکن گذاشتہ فراری شدند . حضرت ايشان (خواجہ محمد زمان ثانی) نیز برسم جهان ، دو منزل از لنواری بیرون رفتہ اند ، و در مکان شریف ہرچہ از اسباب باقی مانده بود ، بتاراج رفتہ . و اشیائے روضہ منورہ ، چون مرآت و قنادیل ، ہم ضایع شدہ —
 انگريز ۽ سنڌي : انهيءَ حادثي بعد مخدوم محمد زمان پکن سرن جو ڪوٽ ٿي ڪڍايو ، وقت جي سلطان ، مير غلام علي
 مدد جي گهل ۽ن چيو وڃي ٿو .

خان کي شڪ جا ڳڻيو ته مخدوم انگريزن جي چرچ تي اهو
ڪوٽ ڪڍائي ٿو. مير غلام علي انهيءَ زماني ۾ پنهنجي
هولي جي نسبت ڪڇ جي چاڙيجن مان ڪرائي هئي. ڪڇ ۽
انگريز موجود هئا، مير انهيءَ شڪ سببان پنهنجا ماڻهو موڪلي
ڪوٽ ڊهرائي ڇڏيو. انهيءَ عمل تي مخدوم چيو:

’ — در ما گمانیکم بسة اند از سرکار انگريز، تهمت
محض بر درویشان داشته. ترس از خدا نمی دارند.
ناگاه خود بخود از خانه ایشان سرکار انگريز سر ميکشد.
انگريزن جي سلسلي ۾ ’صحيح السبطين‘ جو مؤلف لکي ٿو:

’ — در سنه ۱۲۵۸ هـ، ميران تالپر از هيبت انگريزان
از خيرپور گريختند و با ميران حيدرآبادي پيوسته با
انگريزان محاربه کردند و شکست خوردند. پس انگريزان
مير نصير خان وغيره حيدرآباديان و مير رستم خان
وغيره خيرپوريان را گرفتار کرده، پونه و ستاره
فرستادند. ازان روز ملک سند بقبضه سرکار انگريز
آمد — ’

ساڳيو مؤلف انهيءَ ضمن ۾ لکي ٿو:

’ — از مولوی منار مرحوم نقل است که: چون انگريزان
از خراسان هزيمت يافتہ در سند وارد شدند، در آن
حين حضرت صالح محمد (راڻي پوري) چنيس بزيان
راند که: خدا تعالیٰ مرا حکومت نصاري نه بيماده و پس

هما منظور واقع، اشڪ، انگريزاں به تمامي ملڪ سنڌ
هنوز متسلط نشده بودند، ان حضرت وفات يافت۔

سيد احمد شهيد : ساڳي ڪتاب ۾ سيد احمد شهيد جي
سلسلي ۾ پڻ ڪي ٽي واقعا آهن . مخدوم محمد عابد محدث
سنڌي ۽ سيد احمد متعلق مخدوم کان ڪي سوال پڇيا آهن .
اهڙيءَ طرح ڪلهوڙن ۽ ٽالپرن جي ڪشمڪش جا به ڪيئي
واقعا درج آهن .

شاه لطيف : ۽ مخدوم محمد زمان جي پاڻ ۾ ملاقات ۽
هڪ ٻئي سان بيتن جي ڏي وٺ پڻ انهي ڪتاب جي ذريعي
پهريون دفعو معلوم ٿي آهي .

احمد شاه ابدالي : ۱۱۱۰ھ ۾ هندوستان تي فوج ڪشي
ڪندي ڪهڙن وٽ اچي منزل انداز ٿيو . ان وقت سنڌ اندر
جيڪا حالت پيدا ٿي، انجو تذڪرو 'مخاديم ڪهڙا' جي مؤلف
هن ريت چيو آهي :

' - تمامي سنڌ از هيبتِ تابِ بادشاهي گريزان و
فراري شده، تندهائے بسه بودند. و اين موضع کهڙه هم
کلاں تنده شده بود . مردمان از هيبت بسيار بحضور
حضرت مخدوم صاحب آمدند - '

نادر شاهي لشڪر جا ڪلور : نادر شاه جي لشڪرن سنڌ
جو جيڪو حال ڪيو ان لاءِ ساڳيو مٿيون مؤلف لکي ٿو:
' - در وقت آمدن بادشاه نادر شاه ، بسبب هجوم

لشکر سلطانی سواران متفرق شده، در هر قریه جات زد و برد میکردند. بیرون شهر ۰۰۰ یک دو سوار از هجوم لشکر ۰۰۰ مخدوم صاحب (پریان لوئی) را گفتند: ای فقیر! این بند گیاه ما برداشته بروا ۰۰۰ در همان هنگام، عساکر، شخصی افغان از کس بما زوری دختر حسینہ بطور غصب گریختا نیده برده و لشکر عود نموده بولایت رفتند۔

مخدوم پریان لوئی جی سوانح نگار پښ افغاني مظالم جو ذکر کندي اهڙي هڪ واقعي جو حال بيان ڪيو آهي، لکي ٿو:

‘ دران قریه ظالمان افغانان غارتگران افتادند و شهر کلی بعمارت آوردند، و ازان دیهه، بسکخانه نگذاشتند. پس زن آن شخص کس بغایت حسین و خوب و مرغوب القلوب بود، آن هم کسی ظالم نید و تیره دل برداشته بطرف ملک خود برده۔

تیمور شاه افغان: تیمور شاه جی لشکر کشی (۳۰۲۰۳) جو ذکر کندي ’تذکره‘ مخدوم کپور ا جی مؤلف لکيو آهي:

‘ لشکر بادشاه تیمور شاه بر پنجاب یورش نمود، اهل منند تمام در بیدر میگشتند و قحط سالی آمد، روئی نمود۔

ساگهي ڪتاب ۾ احمد شاه، تیمور شاه، زمان شاه، شاه

محمود (١٢١٨ هـ) ۽ شاه شجاع (١٢١٩ هـ) جا ڪيترا فرمان ۽ پروانا درج آهن، جن جو تعلق ڪهڙن جي مخدوسن سان آهي ۽ انهيءَ دور جي انتظام تي روشني وجهن ٿا. ساڳئي ڪتاب ۾ حيدرآباد ۽ خيرپور جي ٽالپر حڪمرانن جو جسته جسته احوال ملي ٿو. افغان بادشاهن ۽ سنڌ جي تعلق متعلق ٻين ڪتاب ۾ ڪافي معلومات آهي. هن ئي ڪتاب مان اهو پتو پوي ٿو ته افغاني دؤر ۾ سنڌ اندر ڪهڙا ڪاردار هئا.

کرڙيءَ واري جنگ : صيح السبطين، جو مؤلف هٿائين ۽ ٽالپرن جي وچ ۾ ٿيل کرڙيءَ واريءَ جنگ جو ذڪر ڪندي لکي ٿو:

’ - در ١٢٤٩ هـ، جنگ کرڙي واقع شد، که میران ٽالپور و سمندر خان افغان وزیر شجاع الملک بادشاه در سکر باهم بجنگ آمدند. آخر لشکر میران شکست خورده گریختند. بعضی از آنها در درهائی کرڙی غرق شدند و بعضی از دریا عبور نموده در لوهری رسیدند.‘

گهوٽڪيءَ واري جنگ : صيح السبطين، جو صاحب مير محمد علي خان ۽ مير علي مراد جي جنگ جو ذڪر هن طرح ڪري ٿو:

’ - در آغاز خلافت آنجناب (سيد محمد مبارڪ ثاني گهوٽڪي) در شهر صفر ١٢٥٩ هـ، جنگ روهيلہ در شهر گهوٽڪي واقع شد، که مير محمد علي خان ولد

میر مبارک خان مع بلوچان مسو واهی . ہا لشکر میر
 علیمراد خان - کم افغانان روہیلہ بودند - جنگ کرد و
 فتح یافت . دریں محاربه اکثر روہیلہ بقتل رسیدند
 و بعضی مجروح شدند ، تنی چند اسان یافتہ بطرف
 خیرپور رجوع کردند . چون میر علیمراد خان را خبر شد ،
 بشرط شنیدن مع لشکر جرار و توپجات از خیرپور حملہ
 کرد . در اثنائ راه وقتی کہ در ہم عاقل رسید فیر
 توپجات کنانید . ہمجرد شنیدن آواز توپجات میر
 محمد علی خان از ماتیلہ - کہ درینجا فرونش بود -
 بگریخت و از راه میرپور بہ تندہ نجات خان رسید و
 ازینجا دریا عبور کردہ بہ روجہان روانہ شد .

مولراج واری جنگ : ساگیو مؤلف لکی ٹو :

' - نیز در ۱۲۶۵ھ جنگ ملتان واقع شد کہ انگریزان
 با مولراج نواب ملتان - کہ سرکشی کردہ بود - مجادلہ
 نمودند . و دریں محاربه یک لک نفر از لشکریان
 انگریزان مقتول گشت . آخر بسازش ملتانیان ، مولراج
 بدست انگریزان متہد شد . اورا بطرف کلکتہ بردند -

* * *

سماجی واقعا

انہن کتابن ہر کثیرا سماجی ہ معاشرتی واقعا ہن اہی
 ویا آہن ، جن مان انہی ء دور جی سنڈی معاشرتی ہ سماج جیو
 صورت حال معلوم ٹھی ٹو . مثلاً ' گلشن اولیا ' وارو ہک
 جاء تی لکی ٹو تہ : گروہری بزرگ ہمیشہ دھک و ہٹ ہ

ڪٿندو هو . وڏا ماڻهو ۽ عالم ڪن تي وهندا هئا ، باقي ٻي مخلوق سندن سامهون پٺ تي وهندي هئي . ڪلهوڙا ٻين محصورين سان گڏ زمين تان مٽڪي وٺندا هئا . هڪ دفعي ڪنهن مذهبي مسئلي متعلق مناظرو ٿيو ، مخدوم محمد هاشم جي پٺ مخدوم عبداللطيف ٻي جي ڪنهن قول جو حوالو ڏنو . مخدوم عبدالرحيم جوش ۾ اچي ٺڪر جو ڪٺورو عبداللطيف جي نراڙ تي هڻي ڪڍيو ، جنهن ڪري مخدوم عبداللطيف رتوچاڻ ٿي پيو . هڪ دفعي مخدوم عبدالرحيم گروٽري نماز جي تڪبير هن طرح چئي :

مارئي نه چائي ! ته مارو پون نه ماري !
الله اڪبر !

* * *

جغرافيائي معلومات

مٿي بيان ڪيل ڪتابن ۾ ڪيتري قيمتي جغرافيائي معلومات آهي . جيڪڏهن سڀني ڪتابن مان انهيءَ قسم جا اطلاع ڪٺا ڪيا وڃن ته سنڌ جا ڪيترا گمنام ۽ لاپتي تاريخي ڳوٺ نروار ٿي پون . جن تاريخي ڳوٺن جي جاءِ وقوع جو پاڻڪي پتو نٿو پوي انهن جو تعين ٿي وڃي ۽ سنڌ جون تاريخي جغرافيو گهڻي حد تائين سالم ٿي پوي . سنڌ جي تاريخ ۾ پاڻڪي وڏي ۾ وڏي دقت انهيءَ وقت درپيش اچي ٿي جنهن وقت ڪنهن ڳوٺ يا مقام جو نالو اچي ٿو ۽ خبر نٿي پوي ته اهو ڪٿي ۽ ڪهڙي جاءِ تي هو .

مٿين ڪتابن اندر انهيءَ سلسلي ۾ نهايت مفيد ۽ قيمتي

معلومات آهي، مثلاً، 'جامع الفيوظات' ۾ هيٺين قسم جا اطلاع ملن ٿا :

- (۱) مڪان جانري دهی از دهات خط، بطرف ديھ، سوکھ، پور
کہ از دهات لاکھات برکنار مبارک واہ .
- (۲) کيبر کہ دهیست از دهات حالہ کندي .
- (۳) تنده قيصر فقير نظامانی ديھ، بهيٺيہ از دهات پرگنہ چاکر
حالہ .
- (۴) ديھ، جکيجی دهیست از امام واہ در پرگنہ دک .
- (۵) ديھ، عليپور دهیست برکنار کوٺي از دهات پرگنہ چاچکان .
- (۶) ديھ، ٺري کہ در پرگنہ روپاہ هست .
- رسالہ 'گلشن اوليا' ۾ هيٺين جغرافيائي معلومات آهي :
- (۷) ديھ، کيبرائي چاکر هالي پرکٺي ۾ هئي .
- (۸) پراڻ کان وٺي کوچي تائين رستو وارياسو هو . عليپور ۾
مسجد چاکر هئي جتي اوليا اچي رهندا هئا .
- (۹) بنڙي در پرگنہ بهرام پور .
- (۱۰) فتح پور دهیست در پرگنہ دک
- (۱۱) ديھ، هنگوره از دهات پرگنہ چاکر حالہ .
- (۱۲) کاتيار ديھ، در پرگنہ چاکر هالہ .
- (۱۳) بهوپ، (پوقو) دهیست در پرگنہ بدین و در مسافت بک
سول جانب مشرق شهر بدین .
- (۱۴) تلہار دهیست در پرگنہ چاچکان .
- (۱۵) مقبرہ خسرو محمودانی عليہ رحمة - کولاب اکڙي .

(۱۶) راهو در پر گنه ڏڪ .

(۱۷) ڪيبرائي در پر گنه چا ڪر هاله .

* * *

ادبي معلومات

انهن ڪتابن ۾ مٿين قسم جي تاريخي مواد ڪمان علاوه ادبي معلومات جا به خزانو موجود آهن ، جيڪي اسانجي ادبي تاريخ کي مالا مال ڪريو ڇڏين ٿا. ادبي تاريخ لکڻي هجي يا پنهنجي ڪلاسيڪي شاعرن جو ڪلام مرتب ڪرڻو هجي ، صوفيانر لٽريچر هر حالت ۾ اهم ترين ماخذ جو ڪم ڏئي سگهي ٿو . ڪيترن نون شاعرن جا بيت ملن ٿا ، ۽ مشهور شاعرن جا ڪيترا اهڙا بيت آهن جيڪي سندن مطبوع يا متداول ديوانن ۾ موجود ڪونه آهن . اهڙيءَ ريت ٻيا ڪيترا اهڃاڻ منجهان معلوم ڪري سگهجن ٿا . هن هيٺ مثال طور ڪي بيت ڏيون ٿا ، جن مان اهميت جو بخوبي اندازو ٿي سگهندو .

قديم سنڌي شعر : هن وقت تائين ڏهين صدي کان پهرين جو ڪو به سنڌي شعر پاڻ کي ڪونه ملي سگهيو آهي . سيد محمد مڪي بکري جي فرزند سيد بدرالدين جو هيٺيون شعر 'شجره سادات' ۾ آيو آهي ، في الحال اهو قديم ترين شعر چئي سگهجي ٿو :

ڪٿين تان هارئين ، مريـن ته وڃين واءِ!

پنهني منجهون هڪڙي ، چڱين نه ٿي ڪاءِ!

هندي فقرو: مخدوم پريان لوئي جي سوانح ۾ ڪيترا هندي

فقرا آيل آهن جن مان ظاهر آهي ته ١٢ صدي هجري ۾ سنڌ اندر اها ٻولي سمجهي ويندي هئي . مثلاً هي فقرو : — هندو کي پاس مت جاوے اسڪي نيت اسڪي مراد .

غير معروف بيت : هن هيٺ غير معروف شاعرن جا بيت ۽ ڪن معروف شاعرن جا غير معروف بيت نموناً ڏجن ٿا . انهي قسم جي ادبي مواد ڪئي ڪرڻ لاءِ تصوف ۽ سوانحي ڪتابن جو مفصل مطالعو نهايت ضروري آهي .

مخدوم پريان لوڻي :

ڪٺن وائڻ ڪپڙو ، سئين ڪين سهي
نظر ڪريو مهر جي ، تنهن تان مَرُ ٺهي
اجاريوس موي ، پرائو پير تو اٿسي

پوکيم سر نهه ، ٿي پيو چانپو
اهو اولانيو ، مونکي آيو نيءَ جو

سالڪم هاجدوم والده حاجي ابراهيم :

وَسِين تَسُوْسُ ، عَالَم لِيْگُوْنِي سِرِي
هائِي ڪيس ترسُ ، جو مَدَهَن مَوْتِي اَنِيُون

’المحبوبية المحمودية‘ منجهان هيٺيان بيت مختلف بزرگن جي نالي منسوب ملن ٿا .

ڀيرو هاجدوم راشد :

جي ڇاڻي ڇا ٿي ڏي ، نه ته موت به نمنڻي جي ٿي
اهو تاهڪر انصاف ، هو چنگون ڪرهي!

ٿڙو وٺي ٿانهه ڪر ، ناحق ڌار م ڌار
 لڳي ترهه لاسن جي ، پورا من م پورا
 سوئي صاحب سور ، جنهن ڏي عالم آسرو

خهر الدين شاهه ڀراڻي سکر وارو :

نه ڪمبو ، نه تون قبلو ، نه رهيو سجود
 جنهن وڃايو وجود ، تهلاءَ سائڙ ڪڏڻي

ڪوهه ڪريندا قبلو ، جن سڃاتو سبحان
 ڀرين اسين پاڻ ، سجدا ڪريون ڪنهن کي¹

هراڻ فقير زنگيجاڻو :

نين سودا ڪر ، سودا دلبر
 سير سرواهه سڀو وچ سودي
 مليا دوست مٽي دلگيري
 هر رب سبب هراڻ ڪيتا
 عشق دلال ڪيتوسي
 تن من نال ڏٺوسي
 سودا سباب پيوسي
 ڪڪ دا لڪ ڳڏوسي

ماهوئي جو بيت :

لڳندين لاڙان ، سونچو ٿيو سري هر²

ڪيترا بيت اهڙا اچن ٿا جن جي مصنف جو نالو ڄاڻايل
 ڪونه آهي . مثلاً هيٺيان بيت :

¹ جامع الفهوضات ٣٧٦ ، ² ، ٣٢١

جنهنڪي جياڻين، ٻرين ٻان ٻسائين
تنهنڪي تياڻين، ليا ٻائين آڻيا^١

ٻلي ڪڙي پورن، جي واس وٺڻ آيا
تئين ڪي ڪورن، ڏنا هنڌ هيان ڪڙ^٢

گهورون ٿا گهورن، پر ٻلو جهلوندڙ ڪنهي^٣

پڙهيوسپ رسار، وسريو الف باد ڪر^٤

جان جان جو نه ٻسن، جنهن لئي جو ڪي ٿيا
تان تان ڪا پڙين، وره وهاسي راتڙي^٥

صلوات سا پڙهان، جا درماندن ڪي دارون^٥

ٻانهي ويئي جنڊ تي، سائين سڏ ڪيوس
اڻو جنڊ پيوس، چمره چنڊي آڻي^٧

^١ جامع الفيوضات ١٣٣ ٢ ١٥٩ ٣ ١٧٢ ٤ ١٧١

٥ ١٧٣ ٦ ١٩٧ ٧ ٣٣٢

عشق آڪارِ بس جيڏيون، پتڙ ٿي پياس
اهڙي تا نه هياس، هر سترُ سڪ وڃائيو^۱

صائم سيگي جن ۽، آڏن جي آواز کي
سُن تن آهي تين ۽، سڪايو کي سچين^۲

ڊاهون بيٺو ڊاه، ستان ڊاهه وسارئين
کچي ڏئي باه، ڀرين نيندڻي پاڻ سڀن^۳

خبرون ڏيندڻي ڪهڙيون، لس ليون لاڻا^۴

آگم ڪيو اچن، سچن سانوڻ مينه، جا
پامي تن وڃن، جي سڀ چماندر سڪيا^۵

انهن ڪتابن ۾ شاه ڪريم، شاه عنايت رضوي، شاه
لطيف، ۽ عبدالرحيم گروهري جا ڪيئي بيت ملن ٿا، جن
منجهان ممڪن آهي ڪي نوان يا مختلف هجن ۽ سندن
ڪلام جي تصحيح ۽ اضافي ۾ ڪتب اچن.

غرض ته، اهڙي ۽ ريت سنڌ جو اهو صوفيانو ۽ مذهبي

^۱ جامع ۳۲۴ ^۲ جامع ۳۲۸ ^۳ جامع ۳۴۱ ^۴ جامع ۳۴۸

^۵ جامع ۴۰۰

لٽر پڇر ، اصلي مقصد کان علاوه ڪيترن ٻين مسئلن لاءِ به ،
قيمتي معلومات جو حامل آهي ۽ مختلف علمي مسئلن لاءِ اهم
ماخذ ٿي سگهي ٿو .

* * *

حديثم الاولياء

هن تذڪري جو حوالو مقدمه جي شروع ۾ آيل آهي ۽
ايندڙ صفحن ۾ متن اچي رهيو آهي . هيٺين سٽن ۾ تذڪري
۽ انجي مؤلف جو تعارف ڪرايو وڃي ٿو .

مؤلف ۽ سندس خاندان :

مؤلف سيد عبدالقادر جي سلسلي ۾ معلومات نهايت
محدود آهي . پاڻ ڪجهه ڪونه لکيو آهي ، فقط مير علي شير
قانع جي ٻن ڪتابن ۾ سندس متعلق چند سٽون پائڪي ملن
ٿيون . تحفة الڪرام ۾ ٺٽي جي متفرق ساداتن جي عنوان هيٺ
لکي ٿو :

سيد احمد الحسيني : اصل موطن ايز بزرگ

اطلاعي دست ندادہ و جز اسامي مذکور از مخلفاتش

اطلاعي و وقوفي نہ ، همانا نامی وقت خود است .

پسرش سيد احمد هاشم معاصر عهد هيرزا جاني

بيگ نور خان است . در مدح ميرزا مذکور قصائد عرا

دارد . و از مؤلفاتش نسخہ ... سير السالطين —

که بغایت خوب گفته و بناہ هيرزا جاني کرده ، بادکاره

سید عبدالقادر ولد سید محمد ہاشم مذکور
 نامدار وقت خود بوده . - رسالہ حدیقتہ الاولیا -
 ذکر ہزرگان سند از و مخلف - ۱

مقالات الشعراء پر محمد ہاشم جی متعلق ساکھی عبارت درج
 ٹیل آہی ، جنهن بعد میرزا جانی ۴ لاء سندس چیل قصیدی
 جا ہیٹیان شعر نمونتا ڈنا ویا آہن .

ای بر در رفیعت کیوان کمینہ دربان
 وی حارس حریمت باشد سپہر گردان
 از طبع فیض بخشش دریا خجل بصد رو
 وز دست دُر فشانست شرمندہ ابر نوسان
 گلبانگِ ہمت تو ، بگرفت ربع مسکون
 صیت سخائی جودت ، گشتہ محیط کھپان
 معجز نما ست آسخت ، همچون عصائی موسیٰ
 کشور کشاست تیغت ، چون تیغ شاہ مردان
 بر قتل دشمن دین ، تیغت دلیل قاطع
 بر کسر اہل بدعت ، رمح تو ہست برہان^۲

عبدالقادر جی لاء پس تحفۃ الکرام پر مٹی چاٹا پیل
 عبارت لکھی سندس آہی بیت نمونتا ڈنا اٹانین جیکھی ہن
 خسرو چرکس لاء حدیقتی جی دیباچی پر ڈنا آہن . انهن چاٹا پیل

۱ تحفۃ الکرام خطی ۱۸۳ ب

۲ مقالات ص ۸۴۳

عبارتن منجهان فقط هيٽرو ظاهر ٿئي ٿو ته سيد احمد جي اصل نسل ۽ وطن جي خبر مير قانع کي به ڪانه پئجي سگهي . سندس ٻٽ احمد هاشم ميرزا جاني بيگ جي دور (۱۰۰۸-۹۹۳) جو شاعر ۽ مصنف هو . قصيدي ڇوڻ ۾ برڪ هو ۽ سيراالسلطين - ڪتاب - جيڪو هن جاني بيگ جي نالي معنون ڪيو هو - سو پڻ ' بغايت خوب ' هو . مير قانع اهو ڪتاب ڏٺو هو ، ليڪن پوءِ انجو نسخو زماني جي اٿل ٻٽل ۾ اهڙيءَ ريت غائب ٿي ويو جو هن وقت ڪٿي ان جو موجود هئڻ معلوم نه آهي . نالي منجهان پائنجي ائين پيو ته ڪتاب جو مضمون نظام الملڪ جي - سياست نامہ - جهڙو هجڻ گهرجي .

سيد عبدالقادر نثر نويس ۽ شاعر هو . نثر ۾ سندس ڪتاب - حديقتہ الاوليا - پاڻوٽ موجود آهي ۽ نظم جا فقط اهي نمونا باقي بچيا جيڪي هن مذڪوره ڪتاب جي ديباچي ۾ مثال طور آندا آهن . مثلاً :

(۱) جمال صورت معنيٰ ، ڪمال دين و دول

نهال دولت و جاه و ڪمال حديقتہ جان

(۲) از فيض نشاء لدم او ، جهانيان

با مايد نشاط و طرب ، هدم و نديم

يا اهي اشعار جيڪي هن قلندر لعل شهباز ، پير ٺٽي ، شيخ

جئي، پير مراد ۽ سيد علي شيرازي جي شرح حال ۾ درج ڪيا آهن يا شاه جميل گرناريءَ جي مدح ۾ چيا اٿائين¹.

حديقه الاموال ۾ ڪٿي به پنهنجي ذاتي يا خانداني احوال جو اشارو ڪون، ڪيو اٿائين. ڪتاب مان فقط ايترو ظاهر ٿئي ٿو ته سيد موصوف جو طبعي لاڙو — پنهنجي مدوح **خسرو چرڪس** جيئن — مشائخن بزرگن ۽ صوفين ڏانهن تمام گهڻو هو ۽ وقت بوقت بزرگن جي صحبت ۾ ويندو رهندو هو. ڪتاب ۾ هيٺين بزرگن سان پنهنجي ملاقات جو مذڪور ڪيو اٿائين.

(۱) **درويش رڪن الدين** جي هم صحبتين سان سندس ملاقاتون ٿينديون هيون جن کان ڪتاب ۾ روايتون نقل ڪيون اٿس².

(۲) **شيخ ڀرگسي ويراڻس** جي خدمت ۾ مؤلف هاڻ وڃي حاضر ٿيو:

’ — مؤلف ائين ڪتاب، نيز بشرف ملازمت ايشان مشرف گشته بود. در آن اثنا بيتي سندی متصوفانه بالحن ميخواند. در دل فقير گذشت که: آيا اين بيت از اوست يا از ديگر؟ بمجرد قطور اين معنی، رو بجانب فقير آورده گفت: اين بيت از اسحاق آهنگر است! و چند چیز ديگر در ضميرم گذرانيدم، هر کدام را جواب

¹ متن الدر بين کن سوانحن ۾ پڻ متفرق بيت آيل آهن.

² متن ص ۱۵۷

شافي داد - ۱

(۳) **مخدوم نوح هالائي** سان سندس صحبتون هيون ۽ ڪائونس سڌيون روايتون درج ڪيون اٿس . مثلاً لکي ٿو :
 ' - فقير شنيد از مخدوم نوح ڪم : مردم ديوار ما گفتند
 ڪم : فلان از مهتر خضر عليه السلام تعليم يافتہ ! فاما
 بفضل خدائي تعاليٰ بارها مرا گفته است : تو امام
 شو تا نماز پس تو بگذارم ! . فقير گفتم : ترا نبی نیز
 گویند تو پيش شو ! .²

مخدوم نوح جو پنهنجي مختلف احبابن جي ڪري ٺٽي
 اچڻ وڃڻ گهڻو ٿيندو هو ، پاڻن جي ٿو مخدوم صاحب ۽ انجي
 مريدن مان سندس گهڻي قدر ڄاڻ سڃاڻ هئي . جڏهن مخدوم
 جو انتقال ٿيو ته هاڻ تاريخ چيائين :

شيخي بنوح بود -- ۱۹۹۸ء

تاليفات :

حد يقة الاوليا ۽ نظم جي چند نمونن ڪان علاوہ ، مؤلف
 شفاء جميل گرناري جي سوانح ۾ پڻ چند ورقن جو هڪ رسالو
 لکيو آهي جيڪو حديقي جي آخر ۾ ڇاپي رهيا آهيون ۽
 جنهن جو تعارف جدا سرخيءَ تحت اچي رهيو آهي .

حديقة الاوليا : هن وقت تائين جي اطلاع مطابق ،
 پهريون تذڪرو ڏهين صديءَ جي آخري چوٿائيءَ ۾ علاء
 قاضي محمود لٽويءَ مرتب ڪيو ، جيڪو هن وقت تائين هڪ

اچي ڪونه سگهيو آهي ۽ شايد هميشه لاءِ ڪم ئي چڪو آهي .
ان کانپوءِ پيو تذڪرو آهي - حديقتم الاوليا - جيڪو يارهين
صديءَ جي ٻئي ڏهاڪي ۾ تاليف ٿيو . جيسين علامه محمود
وارو تذڪرو ڪم آهي يا ٻئي ڪنهن قديم تذڪري جو حوالو
ڪونه مليو آهي ، تيسين - حديقتم الاوليا - گويا سنڌي بزرگن ۽
مشائخن جي سوانح تي پهريون ۽ قديم تذڪرو شمار ڪيو وڃيٿو .

تاليف جو سال : مؤلف جو بيان آهي ته : هن سچن
راوين ۽ قابل اعتماد معاصرن کان مشائخن ۽ بزرگن متعلق
روايتون پڇي گڏ ڪري پنهنجي تحقيق ۽ ڄاڻ سان مطابقت
بعد هڪ سال صرف ڪري ۱۰۱۶ هـ ۾ تذڪرو لکي ختم
ڪيو .

۱ - در مدت يك سال كامل ، از ثقات اين ديوار و
روايت صداقت شعار ، نقل چند از مشايخ ارجمند
متحقق گشته و بصحت بيوسه ، درين مجموع مندرج
ساخه - ۱

ڪتاب جي آخر ۾ تاليف جو سال هيٺين شعر ۾ ڏنو ويو
آهي .

رسيد اين نامه در حسد تناهي

ز هجرت بود الف و شانزده سال

انتساب ۽ خسرو چرڪيس : سيد عبدالقادر ڪتاب کي

پنهنجي زماني ۽ ترخاني دور جي امير ڪبير ، امير خسرو

جي نالي معنون ڪيو آهي ۽ منتسب ڪندي سندس مدح ۽ خاصيتن جي تعريف ۾ طويل عبارت لکي اٿس .

امير خسرو ميرزا جاني بيگ جي دور کان سلطنتي ڪمن ۾ نمايان حصو وٺڻ لڳو ۽ مغلن واريءَ جنگ ۾ جوانمرديءَ سان وڙهيو ۽ جڏهن ميرزا جاني بيگ هندستان ويو ته خان خانان کيس به ساڻ ورتيون هليو . دربار ۾ سنڌ جو مسئلو جڏهن طئي ٿيو ان وقت خسرو اڪبر کان انعام اڪرام حاصل ڪري، ميرزا غازي جو سنڀاليندڙ ۽ ملڪي ڪاروبار جو مهندار مقرر ٿي پڙهي موٽيو . ميرزا غازي پيءُ جي وفات (۱۰۰۹ هـ) بعد جڏهن ۱۰۱۳ هـ ۾ شاهي دربار ۾ حاضري ڏيڻ لاءِ هندستان هليو، ان وقت ملڪ جو سڄو ڪاروبار خسرو جي سپرد ڪري ويو . جنهن سال - حديقه الاوليا - تاليف (۱۰۱۶ هـ) ٿيو، ميرزا غازي ترخان قنڌار تي لشڪر ڪشي ڪري ويو هو ۽ پٺيان سنڌ، ڪاملاً خسرو چرڪس جي حوالي هئي . پنهنجي انهيءَ ايلات جي دور ڪي - جيڪو ميرزا غازيءَ جي وفات (۱۰۲۱ هـ) تائين هليو - هن ايتري حد تائين خودمختاران رنگ ڏئي ڇڏيو جو ميرزا کي قنڌار مان وٺي ڪائس قبضي ڇڏائڻ لاءِ سوين جتن ڪرڻا پيا . سندس اها خودمختاران حيثيت ۽ قبضو ميرزا جي وفات کانپوءِ به اوستائين برابر قائم رهيو جيستائين هندوستان مان جهانگير بادشاه جي ڪارندن پهچي کيس گرفتار ڪري هندوستان (۱۰۲۲ هـ) اماڻيو .

۱. ڏسو راقم جو ڪتاب 'ميرزا غزى اور اسكى بزم ادب'

امير موصوف حڪومتي ۽ ملڪي ڪاروبار ۾ نهايت
 هوشيار ۽ اعليٰ پايو جو منتظم ۽ حاڪم هو. ديني لحاظ سان
 پڻ متدين متقي ۽ خدا پرست هو. مشائخن سان عقيدت ،
 الله وارن ڏانهن رغبت ۽ خير خيرات طرف ڏاڍو لاڙو هيس .
 مسجدون ۽ مسافر خانو ٺهرائڻ ، تلاءَ ۽ ڪوه ڪوٽائڻ ، پليون ۽
 رستا جوڙائڻ سندس رات ڏينهن جو مشغلو هو. اهي ۽ انهيءَ
 قسم جا ٻيا ڪيترا رفاهي ڪم ڪيائين جن جو تعداد بقول
 مير علي شير قانع ٽي سؤ سٺ تائين وڃي پهتو هو. حڪمراني
 جي انداز رفاهي ڪمن جي ڪثرت ۽ ٻين خير خيراتن سبب هو
 سنڌ اندر نهايت مقبول هو. شيخ فرید بکري جو قول آهي ته :

’ او موصوف بصفات حسنه بود. اولاً زاهد عابد
 متدين فقير دوست و سخي پيدريغ بود. سوال شيچ
 کس را اصلاً رد نه نموده -

ساگيو مصنف لکي ٿو ته : جيڪڏهن حاڪم ٿيڻ چاهي ها ته
 ماڻهو سندس سرداريءَ کي اکين تي رکي قبول ڪن ها :
 ’ - حسن سلوڪ بمرتبہ داشت کہ اگر دعویٰ سرداری
 ميکرد، مردم بطوع و رغبت سرداری او را قبول ميکردند
 و ميرزا غازي را از میان بر ميداشتند - ‘
 مير قانع لکيو آهي ته : سنڌ اندر جهرس صاحب - خير پيو
 ڪونه ٿيو :

’ صاحب - خير و توفيق مثلش کسی درين زمين

برنخاسته . آثاری کم ازو در سند مانندند ، احدى از
ملوک و امرا بر عرش موفق نشده .

امير خسرو جي مـزاج ۾ مشائخ پرستيءَ واري لاڙي جو
اندازو انهيءَ منجهان به ڪري سگهجي ٿو جو هن پنهنجي هڪ
نياڻي شيخ بهاءُ الدين ذڪريا ملتاني جي ڏهتان شيخ ڪالي
قريشيءَ جي نڪاح ۾ ڏني .

ديني رجحان، مذهبي لاڙو، مشائخن ۽ بزرگن سان عقيدت،
اهي سڀ آهي اسباب هئا جن سيد عبدالقادر کان سنڌي
اوليائن جو زير بحث تذڪرو معنون ڪرايو . نه فقط اهو بلڪ
تذڪري جي ابتدا به هن شيخ بهاءُ الدين ملتانيءَ جي احوال
سان ڪئي آهي ، نه فقط هن ڪري ته :

’ — سلسلہ ارادت و فرقہ جمیع مشائخ سند و اکثر

هند به حضرت غوث العالم انتظام می یابد — ‘

بلڪ هن ڪري به جو خسرو جي ماڻهي شيخ ڪالي قريشيءَ سان
هئي ۽ انهيءَ رشتي سبب خسرو جي رغبت شيخ بهاءُ الدين
ذڪريا طرف گهڻي هئي .

بهر حال جنهن وقت مؤلف (۱۶ . ۱۷) خسرو جي نالي
پنهنجو ڪتاب معنون ڪيو ، ان وقت هر لحاظ سان بلڪ
دنياداريءَ جي نظر کان به سنڌ اندر فقط خسرو ئي انهيءَ سزا
جو مستحق ۽ انهيءَ انتساب لاءِ موزون هو . سنڌ جو والي ميرزا
غازي وطن کان ڏور هو ، سندس خاندان ڪم و پيش سنڌ سان

ختم ٿي چڪو هو ، ترخاني امير سهيڻي خسرو جي زير اثر ۽ سڌي ۽ طرح سندس ماتحت هئا . انهيءَ وقت سنڌ اندر خسرو جي تنها ذات هئي جيڪا دنيوي لحاظ مان پنهنجي پوري عروج تي هئي . سيد عبدالقادر معنون ڪندي خسرو جي سلسلي ۾ جيڪا عبارت آرائي ڪئي آهي اها پڻ انهيءَ ڳالھ جي شاهد آهي ته مؤلف مذهبي لاڙي کان وڌيڪ خسرو جي دنيوي اقتدار کان متاثر هو .^۱

ماخذ: جيئن سيد عبدالقادر پاڻ لکيو آهي، تذڪري جي سموري مواد جو انحصار هنن معاصرن جي تحقيق شده روايتن ۽ ڀروسي جهڙن راوين جي قول ۽ پنهنجي اکين ڏٺي واقعن تي رکيو آهي . چونڪ سنڌ اندر علامه محمود جي تذڪري کان سواءِ اوليائن جي احوال ۾ ٻيو ڪوبه ڪتاب لکيل ڪونه هو تنهن ڪري هن کي انهيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونه هو . ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته شايد انهيءَ سلسلي ۾ پاڻ علامه محمود جي تذڪري کان به ڪم وٺي نه سگهيو آهي جيتوڻيڪ علامه موصوف سندس ابتدائي دور جو نويسندو هو .

حديقتم الاوليا ۾ چند ڪتابن جا نالا ملن ٿا جن مان مؤلف مدد ورتي آهي . هڪ مولانا جامي ۽ جو **ذفحات الانس** جنهن مان **شيخ بها الدين ملتاني** لاءِ هڪ مختصر روايت ورتل آهي ۽ ٻيو **شيخ صدر الدين قتال** (عارف ۶۸۴ هـ)

^۱ خسرو جي مفصل سوانح ڏسو مڪلي نامہ (ص ۱۹۵ کان ص ۲۳۲)

جتي سلسلي ۾ امير سادات حسيني ۽ جو ڪنزالرہوز
پيش نظر رکيو ويو آهي .

ٽيون ڪتاب آهي **تاريخ همايون يا تاريخ همايوني**
جنهن مان سلطان محمد تغلق متعلق احوال ورتل آهي . اها
تاريخ همايون يا تاريخ همايوني جيڪڏهن اها عدوي تاريخ
ابراهيم (يا تاريخ همايوني) نه آهي جيڪا (۵۶-۵۷-۵۸ هـ)
۾ لکي وئي ۽ جنهنجو ذڪر اسٽوريءَ (ص ۱۱۳ ۽ ص ۱۲۳۹)
ڪيو آهي ته پوءِ سمجهڻ گهرجي ته **پروني** ۽ واري تاريخ
مخدوم نوح هالائي - درويش ويو - درويش راجو - سيمه دل -
فيروز شاهي ۽ **ڪي حديقه الاوليا** جي مؤلف، **تاريخ همايوني**
سڏيو آهي .

اهڙيءَ طرح مخدوم نوح هالائي جي احوال ۾ **فقير**
بهاالدين گودڙي ۽ جي نوشتي مان پڻ استفادو ڪيو ويو آهي .
سنڌي ادب ۽ حديقه الاوليا : هي ڪتاب سنڌي

۱ حسين بن عالم بن ابي الحسين ڪزيوي هر تي ، (متوفي ۱۶ شوال
۷۱۸ هـ) پنهنجي دور جو صوفي ۽ صالح بزرگ هو . شيخ بهالدين
ذڪريا ملتانيءَ جو مرید هو — ڪنزالرہوز — ۾ هن شيخ ذڪريا
۽ پنس صدرالدين عارف جا حالات منظوم ڪيا آهن . سندس ٻيون
تصنيفون آهن — نزديت الارواح — صراط مستقيم — طرب المجالس
— زانالمسافرهين — سولات و گلشن راز — ديوان — الارواح —
سندس احوال نفعات الانس تذڪره دولت شاه ۽ تاريخ فرید و غيره ۾
ملي ٿو .

بزم صوفيا ۾ سندس حالات موجود آهن (۱۷۱-۱۷۹) ۽ ٽيو
مقاله 'مير حسيني سادات هراتي و هفت گنج' از دفتر فروغ حڪومت
مطبوعه مجله راهنمائي ڪتاب تهران هائيز ۱۳۴۳ شمسي .

ادب جي تاريخ لاءِ هن بنيادي ۽ قديمي ماخذ جي حيثيت رکي
 ٿو. قديم شاعرن ۽ سندن سنڌي شعر متعلق پاڻوٽ حوالا ۽
 ماخذ ڪونه آهن. جسته جسته جن قديم ڪتابن ۽ تذڪرن
 ۾ مذڪور ۽ ڏس پتا ملن ٿا انهن مان هڪ - حد يقتم الاوليا -
 به شمار ٿئي ٿو. منجهس سنڌي شعر متعلق ڪي اهڃاڻ ۽ حوالا
 آيل آهن، جن اسان جي تاريخ جون چند ڪٽل ڪڙيون ملائي
 ڇڏيون آهن. مثلاً :

(۱) شيخ حماد جمالي ڄام تماچي ۽ جي سلسلي ۾ هي سنڌي
 بيت فرمايو :

جوڻون ، مست اوڻو ، ڄام تماچي آءِ
 مهاجهي پاڄهه، پيڻهي ، توسين ٿو راءِ^۱

(۲) درويش نوح ڪيبرائي ڄام صلاح الدين ۽ ڄام تماچي ۽
 جي لانگهائو ٿيڻ وقت هيٺيون بيت چيو :

جوڻون وڃين جه-وري ماريو
 ڄام تماچي شهرين چاڙهيو^۲

(۳) ٻرئي وي-رداس جي زباني ۴ ڪتاب جي مؤلف اسحاق
 آهنگر جا شعر ٻڌا^۳

(۴) راڄي سيد دل جي احوال ۾ آهي ته : درويش ڪي
 جڏهن ڪو معاملو درپيش ايندو هو ته پيڻهي موقعي جي لحاظ

۱ متن ص ۵۳ ۲ متن ص ۵۶ ۳ متن ص ۲۳۲

سان آواز ۽ الحمان ۾ سنڌي بيت ڳائي انهيءَ مسئلي متعلق حل ٻڌائيندو هو .^۱

اهي سڀئي اهڃاڻ قاضي قاضن جي دور ۽ ان کان اڳ-
نائين صديءَ هجريءَ جا آهن .

واقعاتي انداز : سيد عبدالقادر اگرچہ دعوى ڪئي آهي ته :
هن واقعات سچن راوين ۽ سنجيده معاصرين کان تحقيق ڪرڻ
بعد پنهنجي تذڪري ۾ درج ڪيا آهن . ليڪن ڏسڻ ۾
اچي ٿو ته هن ، تذڪرن جو عام ۽ پراڻو روايتي انداز اختيار
ڪيو آهي . زندگيءَ سان تعلق رکندڙ حقيقتون - جن جي
ذريعي بزرگن جي شخصيت ۽ ڪردار ظاهر ٿئي - ڪوٺ بلڪ
مفقود ، انجي بجاءِ ڪاٺي ڪرامت جي دور از قياس قصن ۽
داستانن تي زياده زور ڏنو اٿس . تقريباً هر بزرگ جي احوال
۾ ڪرامتون اعجاز ۽ عجائبات بيان ڪيا ويا آهن . شخصيت
جي اهميت ۽ ولايت جو سچو دارومدار اهڙن ڪمزور ڪهاڻين
۽ جادوگرانه ڪهاڻين تي رکيو ويو آهي . بعض ڪرامتون
انهيءَ حد تائين مضحڪ خيز آهن ، جن کي پڙهڻ سان خود
انهيءَ بزرگ جي شخصيت تي حرف اچي ٿو . مثلاً :

درويش ابراهيم جي سوانح ۾ لکيو ويو آهي ته : بزرگ
طعام نه کائيندو هو ، سندس خدمتڪارن خيال ڪيو ته انهيءَ
حالت ۾ قضا حاجت لاءِ وڃڻ جي ڪهڙي ضرورت اٿس .

هڪ ڏينهن ڪاڪوس ۾ وڃي ڏٺائون ته ٻه سفيد آنا پيا آهن جن ۾ مشڪ ۽ ڪافورڪان وڌڪٿوري آهي. خدمتگارن پئي آنا تبرڪ لاءِ کڻي پنهنجي ٻڳ ۾ رکي ڇڏيا.¹

اهڙيءَ طرح قاضي صدو جي سوانح ۾ آهي ته هن سميجن مان سڱ ورتو، سميجن ۾ رواج آهي ته شاديءَ جي موقعي تي ڄاڻي سان چرچا ڀوڳ ڪندا آهن. دستور مطابق سميجائين شاديءَ رات درويش سان چرچا ۽ مسخريون ڪرڻ شروع ڪيا. درويش تنگ ٿي فرمايو: هي ته ڪي گڏهيون آهن! درويش جي ايتري چوڻ تي عورتن جي صورت مسخ ٿي وئي ۽ گڏهين جيان هيٺان ڪرڻ شروع ڪري ڏنائون. صورتحال جڏهن خراب ٿي ويو، تڏهن عورتن جي مڙسن ميڙيون منتون ڪري درويش کي پرچايو ۽ مسين مسين راضي ٿي درويش عورتن جي صورت کي پنهنجي پئي کڻي سان بدلايو.²

انهيءَ قسم جون ٻي معنيٰ ڪرامتون ۽ اهڙيءَ ريت عقل ۽ دانش ۾ نه ايندڙ داستان ۽ هيبتناڪ افسانا، ڪتاب ۾ عام جام موجود آهن، جن جو حقيقت ۾ بزرگن سان ڪو تعلق ڪونه آهي بلڪ ڳالهه کي ڳالھوڙو بنائڻ لاءِ عوام ويهي انهن قصن کي گهڙيو آهي.

وليءَ سڳورا ۽ خدا جا اهي برگزيدا ٻانهن عام مخلوق جي سڌاري واداري ۽ انهن کي الله سان لئون لڳارائڻ لاءِ هوندا

آهن . حسن عمل ، حسن ڪردار ، سٺ محبت ، ساجهه ،
 ۽ سڀاڃهائي جو مظهر ٿيندا آهن . غلط رستي تي هلندڙ امت
 ڪي ، هو پنهنجي روحانيت جي رحمانِي اثر سان ، سٺين راه تي
 لائيندا آهن . نوڙت ، نهائِي ، حسن سلوڪ ، ملوڪالهاڻي ،
 سٺو هلڻ ، زندگيءَ جي رهت سهت ۾ سنوت ۽ سڌائِي ، صبر-
 خواه تحمل ، سندن طريقه تبليغ جا عام ۽ بنيادي اصول آهن .
 - انهيءَ جي مخالف - **حديقتم الاوليا** - جي مؤلف پنهنجي
 تقريباً هر ڪردار کي غير معمولي بلڪ زياده تر خوفناڪ نوعيت
 جي ڪرامتن ذريعي زوردار ۽ ماوراءِ بشریت ثابت ڪري ڏيکارڻ
 جي ڪوشش ڪئي آهي -- جنهن جو نتيجو اهو نڪتو آهي جو
 اڇوڪي دور جو انسان وڏي ۽ ذهني ڪشمڪش ۾ مبتلا ٿي ،
 دور دراز ڳالهين سوچڻ تي سڃبور ٿيو پوي ٿو .

زبان ۽ بيان: جيئن مٿي ڏيکاريو ويو آهي ، **حديقتم الاوليا**
 ۱۰۱۶ هـ ۾ لکيو ويو آهي . انهيءَ يارهين صديءَ جي پهرين
 چوٽائيءَ اندر سنڌ اندر فارسيءَ ۾ ٻيا هيٺيان ڪتاب تاليف ٿيا:

- (۱) تاريخ معصومي ۱۰۰۹ هـ
- (۲) مشنوي چنيسر نام ۱۰۱۰ هـ
- (۳) بيگلر نام ۱۰۱۷ هـ
- (۴) تاريخ طاهري ۱۰۳۰ هـ

مٿين ڪتابن جو انداز بيان سلجهيل ۽ انهن جي زبان
 صاف ۽ سادي آهي . انهن جي مقابلي ۾ - **حديقتم الاوليا** - جو

صورت حال بلڪل ابتڙ آهي . بيان جو طريقو الجھيل ۽ زبان تمام گھڻي . يعني عربي لفظن جي ڪثرت ۽ غير معروف ۽ غريب لفظن جي گھڻائيءَ سبب منجھيل آهي . مؤلف ڪوشش ڪئي آهي ته گھڻي ۾ گھڻا ڏکيا لفظ وجهي غالباً پنهنجي زباندارن ۽ علم جو مظاهرو ڪري ، ليڪن نتيجي طور پڙهندڙ کي مطالعو ڪندي گھڻو ڪجهه پوڳڻو پوي ٿو . مثلاً هيٺين نموني جا لفظ شروع کان آخر تائين عام جام ملن ٿا :

مطرز - حقد - آن و آليق - مطير - استنامتي - صحاري -

طريق براري - (ص ۲۶) مشحط - اتساع عرصه

مملکت - بلب تجبيل تقبيل - وثاق - تنفير - مجبول -

تمساح - اقتناص - اصياد - حجرات (ص ۲۷)

اهي ٻن صفحن ۾ آيل الفاظ آهن . انهي مان زبان جي انداز ۽ بيان جي طرز جو اندازو ڪري سگهجي ٿو .

هن جي تياري : ڪتاب جي موجوده متن تيار ڪرڻ

۾ هيٺين خطي نسخن مان ڪم ورتو ويو آهي :

۱- نسخة دانشگاه سند

حديقه الاوليا جو هي نسخو هڪ آيل نسخن ۾ سڀ کان

قديم آهي . هن جي ڪتابت ۲۹ ربيع الاول ۱۱۷۸ ھ جو ٿي

۾ ڪئي وئي آهي .^۱

^۱ پرنسپل مهوزر ۾ تاريخ هند جي مؤلف ايلٿ صاحب جا فائيل موجود آهن جن ۾ ٿي جي ڪتب خانن جي فهرست به آهي . (نمبر O.R. 2073) انهيءَ فهرست ۾ حديقه الاوليا (باقي صفح ۱۵ تي)

اهو نسخو اصل ۾ مرحوم مولوي ولي محمد صاحب ڏاهري
(متوفي ۱۹۲۶ع) ^۱ جي ملڪيت هو، جتان (۲-۲-۵۳) جو
يونيورسٽيءَ جي ذخيري ۾ نمبر 13569 تي داخل ٿيو.
ڪتاب جي سائيز ساڍا 4 x ساڍا 7 آهي، هر صفحي ۾ ۱۳
ستون ۽ جملو ۲۵۸ صفحو آهن. عنوان ڳاڙهي مس ۾ ۴ خط
پختو نستعلیق .

انهيءَ نسخي کي اساس بڻائي هيٺين نسخن سان متن جي

(بقيه صفحہ ۸۴)

جي هڪ نسخي جو ذڪر موجود آهي، جنهن جا جملي ۷۸ ورق هئا
۽ منجهس ۲۸۹۰ بيت (۲) ڏيکاريل آهن. ترقيه ۾ تاريخ هن ريت
ڄاڻايل آهي:

۱ -- تست تمام شد عند الرساله که مسمی به حدیقه اولیامت

فی تاریخ ۲۱ شهر ذیقعده سنه ۱۰۶۸ھ --

نسخو مڪمل هئو ۽ منجهس انهن ٻين بزرگن جو احوال -- جن جو
متن يونيورسٽي واري نسخي ۾ آهي -- موجود هو.

۱ حافظ محمد صاحب ناظم ڪتبخانه دانشگاه، مولوي صاحب مرحوم
جو احوال راقم ڏانهن نڪي موڪليو جنهن مان معلوم ٿو ٿئي ته: مولوي
صاحب جي شاگرد حافظ حاجي محمد عمر ڪيرٿي کان حافظ صاحب کي
معلوم ٿيو ته: مولوي صاحب جو انتقال ۱۹۲۶ع ۾ ٿيو. سندس نسب هن
ریت آهي: مولوي ولي محمد بن مير محمد بن محسن (يا حسن) بن
بن ڏين. پاڻ سڪني ڏاهري (تعلقو حيدرآباد) جي ڳوٺ جو ويٺل هو.
سندس استاد مولوي عبداللہ ڪڏهري (اواب شاه) هو. سڄي حياتي
درس تدريس ۾ گذاريائين، ڪوترا شاگرد ڇڏيائين. پاڻ حڪم به هو.

پيٽا ڪري حاشين ۾ اختلافن کي نروار ڪيو ويو آهي .

۲- (ب) ڊاڪٽر نبي بخش جو نسخو

هي نسخو ٽنڊي قيصير واري قاضي فتح رسول ولد قاضي فتح محمد نظاماڻي جي ملڪيت هـ و . خاتمي ۾ قاضي صاحب جي نوٽ مان معلوم ٿئي ٿو ته اهو نسخو غلام حسين ۽ غلام علي ولدان خدا بخش بن غلام علي فقير بن قيصير فقير نظاماڻي جي ڪتب خاني ۾ هو . غلام حسين ۱۲۵۹ هـ ۾ مياڻي واري جنگ ۾ شهيد ٿيو جنهن بعد ڪتاب قاضي فتح رسول وٽ پهتو .
ترقيم ۾ ڪاتب لکيو آهي :

‘ - زيب اتمام گرفت و عزيت اختتام پذيرفت . ڪتاب مستطاب متبرڪ ، مشرفه موسوم بحديثه الاوليا ڪرام عظام خطه سند از دست احقر العباد راجي الـي رحمة الله تعالى فقير حقير پر تقصير قاضي محمد احسان ساکن هاله کندي کهنه عفي عنه ، بتاريخ بيست يکم شهر جمادي الثاني ۱۲۳۷ هـ - ‘

هي نسخو مٿين ذڪر ڪيل اساسي نسخي جو هو بهو نقل آهي . ايستائين جو جن ڏکين لفظن جي معنيٰ مٿين نسخي ۾ ڏسي وئي آهي سا ڪين انهن ئي لفظن جي ساڳي معنيٰ هن نسخي ۾ به ڏنل آهي .

هن نسخي ۾ به ڪي اضافا آهن جيڪي ٻئي ڪنهن نسخي

۾ موجود ڪو نه آهن . جيئن ته ڪن بزرگن جون تاريخون
ڏنيون ويون آهن ۽ ڪن سنڌي بيتن جو اضافو ٿيل آهي . مثلاً :

(۱) بهاءُ الدين ذڪريا جي ڄم جو سال ۶۰۷ هـ . درج ٿيل
آهي . حاشئي تي ڪنهن پٺي صاحب وصال جي تاريخ ۷ ماه
صفر . ۶۷۰ هـ لکي آهي . (ورق ۸)^۱

(۲) شيخ پٺي جي تاريخ وفات حاشئي ۾ ۱۴ ماه رمضان
۶۸۰ هـ . درج آهي . (ورق ۱۷)

(۳) مخدوم ساهڙ لنجار جي وفات جو سال اسامي نسخي ۾
۹۸۰ هـ . درج آهي . هن نسخي ۾ ۱۴ ماه رجب جو اضافو آهي .
اها تاريخ بين السطور ۾ پوءِ لکي وئي آهي . (ورق ۷۳)

(۴) مخدوم محمد اسماعيل سومري جي حالات ۾
حاشئي تي هيئن پڻ بزرگن جي وفات جون تاريخون درج
آهن .

الف : تاريخ وفات ملا لقر ۱۸ ماه صفر ۹۰۰ هـ .

ب : تاريخ وفات درس پلي ۳ ماه صفر ۹۶۷ هـ .

(ورق ۷۰)

شيخ جمالي ۽ ڄام تماچي ۽ جي سلسلي ۾ جيڪو دعائيه
سنڌي بيت چيو هو ، انهيءَ جو حوالو ملي ٿو ، ليڪن بيت
ڪٿي آيل ڪونه آهي . هن نسخي ۾ جتي حوالو آهي تنهن

۱ سفينة الاولياءَ ۾ تولد جو سال ۵۶۵ هـ آهي ۽ وفات جا سال
مختلف چيا وڃن ٿا . راحت القلوب ۶۵۶ هـ اخبار الاخبار ۶۶۱ هـ . سفينه
۽ فرشته ۶۶۶ هـ ۽ مرآة الاسرار ۶۶۵ هـ .

ڪنهن صاحب حاشئي ۾ اهو بيت لکي ڇڏيو آهي . بيت واقعي شيخ حماد جماليءَ جو آهي يا ڪنهن ٻئي شاعر جو ، ان جي تصديق ۽ تحقيق جي ڪا صورت ڪونه آهي . بيت جي اڪت هيءَ آهي :

جـونءُ ستت اونءُ ، جام تماچي آءُ

سباجي ساج پيئي ، تومين تمهه پورا

(۱۹ ب)

صورتخطيءَ مان ظاهر آهي ته اهو بيت ۱۹ صدي عيسويءَ کان اڳ جو لکيل آهي ، جنهن وقت خالص سنڌي آوازن لاءِ لفظ اڃا ڪونه جڙيا هئا .

اهڙيءَ طرح نوح ڪيبرائي جو سنڌي بيت به حاشئي ۾ ڏنو ويو آهي :

- گویندکم عمانوقت این بیت درویش نوح فرمود :

جـونءُ ونجين جهري ماريو

جام تماچي شهري چريو (ورق ۲۱)

نسخي جي سائيز 9x6 آهي ، صفحي ۾ ۱۵ سٽون آهن . عبارت جي چوڌاري ڳاڙهي جدول آهي . عنوان ڳاڙهي مس

۱ تازو رسالي مهران (نمبر ۱-۲-۱۹۲۶ع) ۾ دانشگاه سنڌ جي استاد محرم خان صاحب ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي حوالي سان شيخ حماد جو هڪ ٻيو بيت به ڏنو آهي :

صلاح الدين تماچي ايندا بيگهه سري

جيئو ڇوڙ ڇيو ، پيس ڪوت ڪري

سان لکيل آهن . جملي ۸۲ ورق ۽ خط شڪستو نستعلیق .
متن جي حاشئي ۾ هن نسخي کي (ب) جي نشان سان نروار
ڪيو ويو آهي .

۳۔ (هم) هالن جو نسخو

هي نسخو جناب پروفيسر محبوب علي صاحب چني جي
معرفت مليو . اصل ۾ هالن جي ڪنهن بزرگ جي ملڪيت
آهي . اهو ئي نسخو آهي جنهن کي ڊاڪٽر سدا رنگاڻي صاحب
پنهنجي ڪتاب ' سنڌ ۾ فارسي ادب جي تاريخ ' ۾ ڪتب
آندو آهي .

ڪتاب اڳيان ۽ پويان ناقص آهي . اڳيان ڊيپاڇو ۽ شيخ
بها الدين ذڪريا ۽ شيخ صدرالدين قتال جو احوال ضايع ٿي
ويل آهي . صدرالدين جي احوال جون فقط ۱۶ سٽون موجود
آهن ، جنهن بعد شيخ رڪن الدين جو احوال شروع ٿئي ٿو .
آخر ۾ درويش علاء الدين جي شرح حال جي ۱۸ سٽن تي
ڪتاب ختم ٿئي ٿو . گوريا پڇاڙي ۽ ۾ قاضي صدهو ، درويش
يحيٰ ، قاضي خيرالدين ، يعقوب هليجي ، شيخ مغل چاچڪ ،
هريو ويسرداس ، درويش عمر بودلو ، درويش آلو ۽ خاتمه
جا صفحا ڪونه اٿس . اهڙي طرح وچ مان ٽيهين بزرگن
جي احوال جا ورق غائب آهن :

- مخدوم حسام الدين - مخدوم بلال - قاضي ذيو مستاني -
- مخدوم راهو - درويش حسن مقري - مخدوم ساهر انجار -
- مخدوم نوح هالاڻي - درويش ويو - درويش راجو ستيد دل -

شيخ موسي آهيداني - درويش صدر ۽ درويش سعتي . ڪتاب
جي ابتدا ۾ فقير احمد عليءَ جو نوٽ آهي :

’ — ازين رسالو چند اوراق از اول و آخر بباعث
تداول زسان فنا شده اند، اميد ڪم ڪنداسي ڪتب خانو
قديم دستياب شود (؟) . فقير احمد — ‘

انهيءَ نوٽ هيٺان لکي ٿو :

’ — درين باره مرحوم ميرزا قليچ بيگ صاحب را
نوشته ام ميرزا صاحب در جواب تحرير فرموده ڪم :
ڪتاب موصوف در ڪتب خانو فقير موجود است ڪسي را
بفريسند ڪم نقل ڪرده برود .

افسوس ڪم تا اين وقت اين ڪار از فقير سر انجام نه شده
درين وقت معلوم ميشود ڪم اين ڪتاب حديقۃ الاولياءِ
ڪامل نزد فرزند ميرزا صاحب موجود است — ‘

ميرزا صاحب جو انتقال ۱۹۲۶ع ۾ ٿيو . پھريون نوٽ
اڳ جو آهي ۽ پويون ميرزا صاحب جي وفات کان پوءِ لکيو
ويو آهي .

ڪتاب جي سائيز 8x4 ۽ هر صفحي ۾ ۱۳ سٽون آهن ،
ڪن ۾ ۴-۱۵ ٻيڻ آهن . خط نستعليق عنوان ڪاڙهي مس
۾ ، بين السطور جاءِ بجاءِ ڏکين لفظن جي معنيٰ ڏنل آهي .
جمله ۶۸ ورق .

هن نسخي جا اختلاف متن جي حاشين ۾ (هـ) جي نشان
سان نروار ٿيل آهن .

۴- (ح) حسام الدين جو نسخو

هي نسخو هنڌان هنڌان ڪڍل آهي ، بلڪ منتشر ورق آهن ، جيڪي راقم الحروف کي مولانا دين محمد وفائي مرحوم جن کان مليا هئا . پاڻ اهي ورق پير جهنڊي جي ڪتاب خاني مان خطي ڪتابن جي منتشر ورقن سان ڀريل هڪ ڳوٺ مان ڳولي ڪڍيا هئائون .

خط ۽ ڪاغذ جي صورتحال مان معلوم ٿو ٿئي ته پيش نظر نسخن ۾ هي سڀ کان قديم آهي . خط خوبصورت نستعليق . سائيز 8X5 ، هر صفحي ۾ ۱۵ سٽون ، جملي ورق . . . هن جا اختلاف متن جي حاشين ۾ (ح) جي نشان سان ڏنا ويا آهن . هن نسخي مان هيٺين بزرگن جي حياتي ۽ جا ورق ضايع ٿيل آهن :

مقدم - شيخ بهاء الدين ذڪريا - شيخ رڪن الدين . .
 شيخ جيو - پير شاهه - مراد - سعيد علي - سعيد نظام بکري . . .
 مخدوم بلال . . . شيخ هوتي لاکو . . . درويش حسين مقري . . .
 مخدوم عربي ديانم . . . درويش صدر ۽ درويش مٺي ناريجي کان
 وٺي درويش الو تائين ٻارهن بزرگن جو احوال .

* * *

سوانح شاه جميل گرناري

جيئن مٿي ڄاڻائي آيا آهيون ، سيد عبدالقادر هڪ مختصر رسالو شاه جميل جي سوانح ۾ لکيو آهي ، جنهن کي

ڪتاب جي آخر ۾ ضميمه طور شايع ڪيو وڃي ٿو .

رسالي جي ابتدائي عبارت ساڳي حديثه جي ديپاچي واري آهي . اختتام ۾ ٻه ترقيمه آهن . پهريون سال ۱۱۰۰ هـ جو ۽ ٻيو ۱۹۴۰ع جو . پهرين مان معلوم ٿئي ٿو ته اهو رسالو ڪنهن ماڻهوءَ ۱۱۰۰ هـ ۾ نقل ڪيو آهي ۽ آخري ترقيمه مان ظاهر آهي ته ۱۹۴۰ع ۾ هڪ چوپڙي تان نقل ڪيو ويو جيڪا سيد محمود ميان بخشو بن ميان خليفي بهادر جي ملڪيت هئي .

رسالي جي آخر ۾ نقل ڪندڙ شاهه جهيل جو احوال ٻين فارسي تذڪرن مان پڻ نقل ڪيو آهي جهڙوڪ : معيار سالڪان طريقت ۽ تحفتم الكرام .

آخر ۾ نقل ڪندڙ ڄاڻايو آهي ته : سنڌ ۾ شاهه جهيل جا چار خليفا هئا شاهه وجيه الدين ، شيخ ذڪريا ، شيخ هيهون ۽ ڪريم قتال ، جن جو احوال حديثه ۾ ڄاڻايل آهي . معلوم نه آهي ناقل ڪهڙي آڌار تي اهو لکيو آهي ، ڇاڪاڻ ته حديثتم الاوليا منجهان پير پٺي کان سواءِ

’ ديوانيءَ نالي ڳوٺ جوناڳڙهه جي قلمه کان پندرهن ڪوٺن جي فاصلي تي آهي . صاحب مرآة مڪندري سلطان بهادر گجراتي جي سفر جو ذڪر ڪندي لکي ٿو ته :

’ — از استماع اين خبر ، سلطان بهادر از ڪنبايت بڪوچ متواتر روانه الكه سورتهه شد ... و از آنجا بقصبه ديواني .

(باقي صفحي ۹۳ تي)

ٻئي ڪنهن جي سوانح ڏنل ڪانه آهي .
انهيءَ رسالي جو ٽائپ ٿيو ۽ نقل راقم کي جناب قاضي احمد
میان اختر جوناڳڙهي مرحوم ڏنو هو ، جيڪو سخت غلط ۽
جنهنجي عبارت سمجهڻ ڏاڍي مشڪل هئي . وس آهر صحت
جي ڪوشش ڪئي وئي آهي ، تاهم ڪيترن جابن تي اشتباه
رهجي ويا آهن .

* * *

آخري ٻه اکر

حديقة الاولياءَ جو متن راقم الحروف ۱۹۶۴ع جي آخر ۾
چاپي ڇڏيو هو ، ۱۹۶۶ع تائين جو عرصو تصوف جي ڪتابن
گڏ ڪرڻ ڏسڻ ۽ انهن جي مطالع ۾ لڳي ويو . هي آخري
چند مهينا مقدم لکڻ ۾ صرف ٿيا . در حقيقت ڪتاب گهڻو اڳ
شايع ٿي وڃي ها ، ليڪن وچ ۾ مهينن جا مهينا ٻين مصروفين
سبب ڪم ڇڏڻو پيو . بهر حال هاري تعاليٰ جا لکين احسان
جو ڪتاب مڪمل ڪري ناظرين وٽ پهچائڻ تاءَ زندگيءَ

(ٻي ۹۲)

دهلي قصبه ايسٽ ۾ پانزده ڪروڙي قلع جولاءِ ۱۹۶۶ع —
پير هٿو سنڌ ۾ ديوليءَ جي نسبت سان مشهور آهي ، ديوليءَ سان سنڌ
اندر مراد دهول بندر (ديبل) ورتي ويندي آهي ۽ کيس ديول
چيو بائندو سمجهيو وڃي ٿو . ٽي سئو نوٽ ۾ پير ديول جي
هجي بلڪ ڪجرات واري ديولي ڳوٺ جو هجي ، جتان لائڊي سنڌ ۾ اچي
مقيم ٿيو . جميل ڪرناري پڻ ڪجراتي هو ، جيڪو ترڪ وطن بهه سندس
پر ۾ دفن ٿيو (مڪلي نام حواشي ص ۲۶)

بقاڻ ڪيو .

حديقة الاوليا ڪيئي سال اڳ منهنجي مرحوم دوست آغا بدرالدين خان درانيءَ (مصحيح تحفة الطاهرين) مرتب ڪرڻ چاهيو ٿي، ابتدائي مرحلا پڻ هُن مرحوم پورا ڪيا هئا، ليڪن پوءِ صحت جي خساري ۽ خرابيءَ سبب خيال لاهي ختم منهنجي سپرد ڪرڻو پيس . کيس خيال هو ته آءٌ سندس جئري ڪم ختم ڪري سندس اها آس پوري ڪيان، ليڪن حياتي ساڻس به وفا ڪانه ڪئي ۽ مونکي به اڪيچار مصروفيتن کان مهلت ملي ڪانه سگهي . اڄ جهان ڇڏي کيس سال ٿي ويا — آءٌ پنهنجو فرض ۽ پاڻ تي سندس حق ٿو سمجهان ته هي ڪتاب ڏانهن منسوب ڪريان .

آءٌ اهو به پنهنجو فرض سمجهان ٿو ته انهن سڀني دوستن جو شڪريو ادا ڪيان، جن هن ڪتاب جي سلسلي ۾ مون سان مدد ڪئي آهي . سڀ کان پهريون آءٌ جناب حافظ محمد صاحب محافظ ڪتاب خانہ دانشگاه حيدرآباد جو ٿورائٽو آهيان جنهن حديقة الاوليا جو خطي نسخو — جنهن کي اساس بڻايو ويو آهي — سالن جا سال مونوت رهڻ ڏنو ۽ هميشه خنده روئي ۽ ڪشاده پيشانيءَ سان ڪنائيتاً ذڪر ڪرڻ تي اڪتفا ڪندو رهيو . دوست عزيز جناب پروفيسر محبوب علي صاحب چني جو ٿورائٽو آهيان جنهن هالن وارو نسخو مونکي مهيا ڪري ڏنو . اهڙيءَ ريت پنهنجي فاضل دوست ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جو احسانمند آهيان، هن صاحب پريس

۾ متن موڪلڻ کان ٿورو وقت پوءِ سونگي پنهنجو قيمتي نسخو
عنايت ڪيو، جنهن جي ذريعي ڪيترا ضروري اضافا ڪري،
متن کي وڌيڪ مفيد بنائي سگهيس.

آءُ پنهنجي عزيز دوست ۽ سنڌ جي فاضل صاحب علم و
عمل جناب مولانا غلام مصطفيٰ صاحب قاسمي جو پڻ ٿورائتو
آهيان — کيس خدا خوش رکي — مقدم لکڻ وقت هن مون تي
سوين ڀلايون ڪيون! قيمتي ڪتاب ڏنائين، معلومات مهيا ڪيائين
۽ جتان ڪٿان جو ڪجهه، کيس مليو يا معلوم ٿيو، سو مون تائين
پهچائي مون کي هن قابل بڻايائين جو آءُ مقدمي ۾ تصوف جي
ڪتابن وارو جائزو پيش ڪري سگهيس.

سنڌي ادبي بورڊ جي اء-زاري سيڪريٽري جناب محمد
ابراهيم جوڻي صاحب جا ٿورا به لاهڻ ڪيان وڌ آهن، هن
صاحب جو سهڪار ۽ وفائي پريس جي ميان عبدالرحيم شيخ
جي محنت شامل حال نه ٿي سگهجن ڪتاب جي ڇپڻ ۽
شائع ڪرڻ ۾ جهڪي آسانهون ٿيون سي هوند مهيا ٿي نه
سگهن ها.

آءُ دست بدعا آهيان شال رب العزت منهنجي انهن سڀني
دوستن کي هميشه هميشه پنهنجي حفظ و امان ۾ رکي ۽ ذات
باري تعاليٰ هن ناچيز کي پڻ پاڻ سڳورن ص جي سڳي ۽
پنهنجن انهن سڀني نيڪ ڀائرن جي صدقي — جن جو تذڪرو
هن ڪتاب جي زينت آهي — مهنت ۽ سڪون عطا فرمائي

عزت ۽ آبرو سان انجام بخير ڪري ۽ ايمان جي سلامتيءَ
تي پهچائي آڻي ! . آمين ! .

— سيد حسام الدين راهدي

جمشيد روڊ، ڪراچي .

۱۲ شوال المڪرم ۱۳۸۶ هـ

۲۵ جنوري ۱۹۶۷ع

ازان گذاری نیار و دست تو ہم کردن از حکم داور
 بیج . که کردن نه بیج ز حکم تو بیج . که من اطاع
 اسد اطاعه کل شیئی در نشانی آن بیل کلستان و حدت
 روح از نفس قالب باز برداشت و کلشن علوی
 فردوس اعدا را شبنم ساخت مدفن شریفش
 قریه انزلی پور تا قیامت بر نور باد ذکر مخدوم عربی دیار
 قدس سره ان صدر نشین محفل روحانی عارف معارف
 سجانی صاحب فضائل قدس متصف بخصائص فرزانہ
 مکانہ یعنی مخدوم عربی دیار از جلد بزرگواران مامد ارواویا
 کبار بوده و در قریه مالک کنده سکونت داشته همواره
 در ازوای خلوات به عبادت مشغول می بود و دائم
 به تلاوت قرآن و اذکار ملک سجانی مشغول فراوان
 داشته میگویند که در یک مکان صد و چهل حتم قرآن

شیرم

مطرز سازدش را باوصی بکلم و قلم صدق و عدل الفبا
 درسی عالم بعلم آباد کردن در این علم بخشش و کند
 در عبادت عالم هر ریح الاولیاء ۱۱۲۸ بزم محمد نفعی حروری یاری

۱ - نسخہ دانشگاہ سند (خاتم)

ملکی سیرت در آن مزرع رسید هرگاه بوقت معهود مجی کر از مردود و بر
 کنار آن کشت زار کرد و ندان شخص پشته رفت و یاد ای آن بام
 قیام نمود آن جمعی وحش بی تمغیر و وحشت پیش وی بستیاوند
 بزعام را اصفا نمودند تا بر سر فرو آورده سر و دم خیمایند
 ایجابی اطاعت کرده و پس کشته میگردید که از آن بازمانده امی کران
 قتل بود هیچ کراری از آن گذارنی بسیار و دست تویم کردن از حکم
 داور مسیح که کردن زید زکیم تویم ^{بازمانده} که من اطاعت از اطاعت
 شی در ^{بازمانده} آن بلیان کستان وحدت روح از قفس قابل بازمان
 و کلشن علوی فردوس اعمار اشیم مسافت مدفن شیش و
 از نور تا قیامت پر نور باد و ذکر محمد و محمد علی و یانه و سحر
 آن مدد شین محفل روحانی عارف معارف سبحانی صاحب این
 متذکر کنی مالیس الشیه فرزانه یکانه یعنی مخدوم عربی یانه
 قدس سره انکه بزرگواران نامدار و اولیاد کبیر بوده و در تریه
 کثیری سکونت داشته بمسوره در از و ای شوات بسیار
 مشغول می بود و ایم بتلاوت قرآن و از کمال کمال سبحانی

بدیارسندید رسیدند که بموضع کپرن که آمدند درویش نوح کپرن که از جمله بزر
 گواران آن بقوه بود دیدند که کاکو سفید را میپرانید در اثنای آن درویش
 به سخن گفتی که در کوشندگان وی درآمد گفت که حکم جام تماچی که کوشندگان
 من در سیاهی ایشان را از اصغای اینکلام تعجبی تمام رویداد پیش درویش
 بر نشد و از حقیقت اینمقوله باز پرسیدند که عجب که خلیفه جام جویند
 و تماچی در وار الحفاست دینی محبوس و مایوس در بند وزندان است و
 تو حکم را با بر غسوب می سازی درویش گفت که حقیقت حال او را
 نمیدانم اما بویژه روزی است که از زبان وحش و طیر و گیاه و نبات این
 کلمات بی شنوم که حکم جام تماچی است ایشان را از استماع این نباتات
 بهجت و مسرت افزود امیدوار گشته پیش درویش حقیقت حال
 خویش اظهار نمودند و بوصول این مامول و کببول این مبول ندی
 بر خود قرار دادند و از انجا روان گشتند بعد از دو شب روز از راه سال
 آمدن صحابی بلده سامونی آن طرف بیا نبشتند و چشم منور بر او
 دیدند که نور کوکب سلطنت جام جویند در اوچ است و در پای حکومتش
 در مروج جام صلاح الدین جام تماچی را همانجا گذاشت و خود دوری

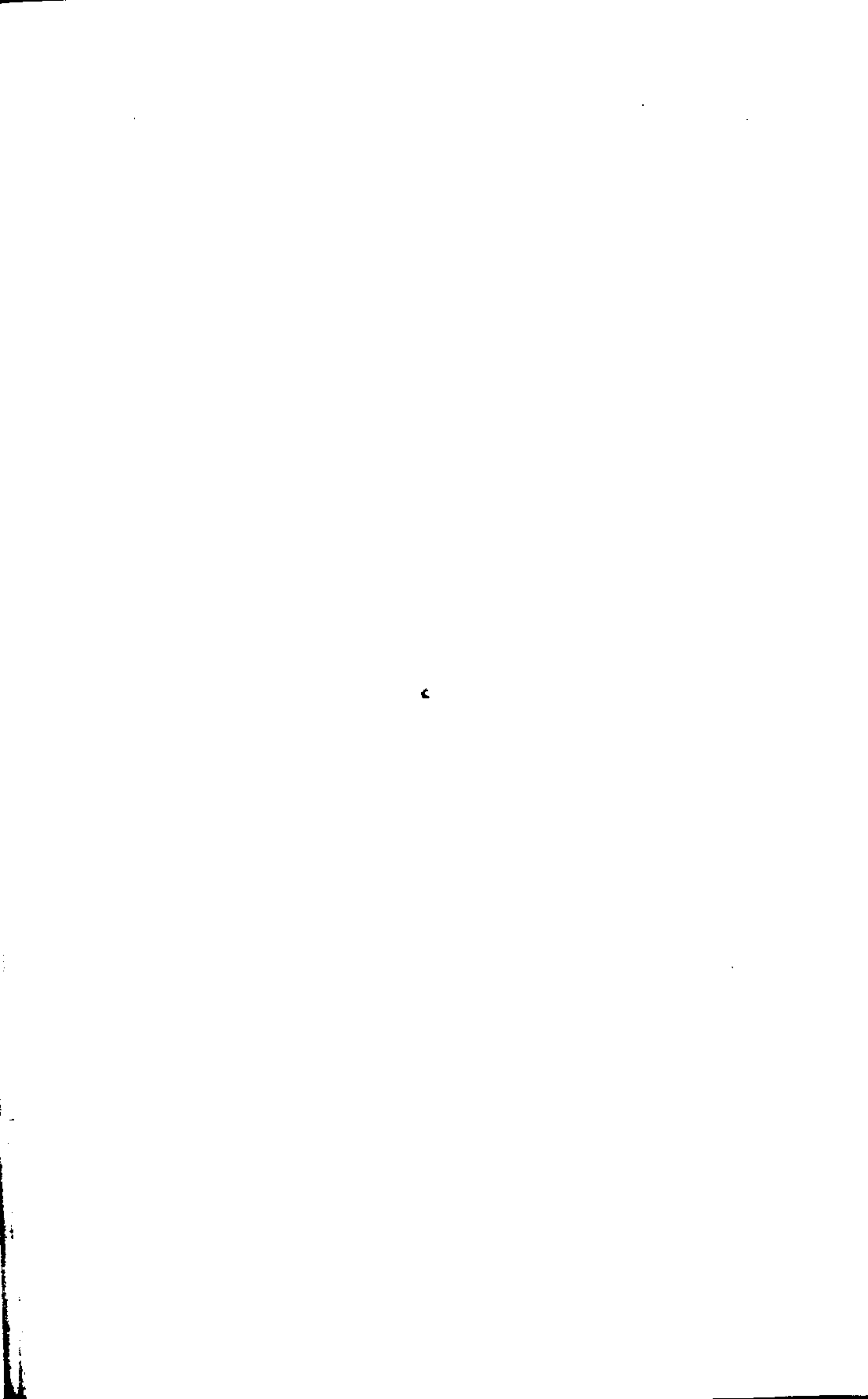
کوشندگان درویش نوح کپرن
 در سیاهی ایشان را از اصغای
 اینکلام تعجبی تمام رویداد
 پیش درویش بر نشد و از حقیقت
 اینمقوله باز پرسیدند که عجب
 که خلیفه جام جویند و تماچی
 در وار الحفاست دینی محبوس و
 مایوس در بند وزندان است و تو
 حکم را با بر غسوب می سازی
 درویش گفت که حقیقت حال او
 را نمیدانم اما بویژه روزی است
 که از زبان وحش و طیر و گیاه
 و نبات این کلمات بی شنوم که
 حکم جام تماچی است ایشان را
 از استماع این نباتات بهجت و
 مسرت افزود امیدوار گشته
 پیش درویش حقیقت حال خویش
 اظهار نمودند و بوصول این
 مامول و کببول این مبول ندی
 بر خود قرار دادند و از انجا
 روان گشتند بعد از دو شب
 روز از راه سال آمدن صحابی
 بلده سامونی آن طرف بیا
 نبشتند و چشم منور بر او
 دیدند که نور کوکب سلطنت
 جام جویند در اوچ است و در
 پای حکومتش در مروج جام
 صلاح الدین جام تماچی را
 همانجا گذاشت و خود دوری

تو هم گردن ارحم و اوسج که گردن نه بجز حکم تویح که از
 اطاع الله اطاع له کل شیء در آیه ان یبلی کلکمان و حد
 نفس غالب باز برداخت و کلین علوی فرو و کس اعلا را نشسته
 عفن نفس فیه از یور تا قامت بر نور باد و کریمه نوم عربا و مانه
 مدش سره آن صدر نشین محفل روحانی عارف معانی
 صاحب خصال قدسیه فرزانگی که محمد و عم عربی و یانه رحمة الله
 از جمله بزرگواران نام دار و اولیای کبار بوده و در فرساده که
 سکونت داشته همواره در انزوای خلوات بعبادات مشغول بود
 و ایم الاوقات بتلاوت قرآن و افکار طیب جهان مشغول شده
 میگویند که در یک مکان صد جمل نیم قرآن از بوجود آمده بود و
 آن سلمان ملک در وقت بیخبره او و وی تران میخواند
 و به طب الهامی خارج قرآن او میفرمودی مرغ از طیران و آب از
 جریان بازماندی و در مقام ترک و بجزیر رسته عالیله است که نظر
 کیمیا اثر وی طلای مهربانی با فرموده و از سر با فاعل لغزه برابر بود

نفس اختصار افتاد اکنون مدفن شریفش در دهر است
 نور الهدی مکتوبه که شیخ الشیوخ شیخ نجف بکر علی قاسمی آن بزرگوار
 نامدار سرد فرزند شیخ کبیر صاحب توفیق حارس منقار تخلص شیخ
 نجف بکر مدنی سره از جمله اولیای کرام و مشایخ عظام خندرو
 و از فرقه بقولان درگاه و بار بار در محفل خلوت علی معانعه است
 و ستاد است از شهاب الحق الدین برادرین الصدیق و الیقین
 شیخ شهاب الدین صمدی و مدنی صاحب توفیق و تکریم العزیز کفیه کفیه
 و در فرسنگه کبر قدم است حکومت در ششمه کواره به فلوت و جلوت
 با و کار و عجا و داشت مشغول بوده و همیشه از اول اختیار و داشت
 نشست که هر گاه غوث العالم شیخ بهار الدین ذکر یا علیه السلام
 در بعضی ادر سعید و زیارت سرای تجارت ولایت ارشاد و
 شیخ شهاب الدین رحمه الله شریف کعبه و دوست ارادت کعبه
 و بر حجت و طرز محض گفت شیخ زمو که مرید است بر شیبه از
 ما در فرسنگه اورا البته خواهر دریافت که وی از غایت طمیت
 و رعایت صفات طوبی جمع اسباب هدایت و ارشاد و سعادت راه

حد یقتم الاولیا

حديقتهم الاولياء

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حمد و ثنا و سپاس بی منتها مر خداوندی را ست جل و علا
 که شمع هدایت و معرفت در شبستان جنان افروخت و نقد
 شناسائی و عرفان در خزینہ خانہ دل ایشان اندوختہ، مرایای
 قلوب دوستان را از زنگ کثرت ماسیوا و تدنّس کدورت
 نفس و هوا بصیقل ذکر و صفا و محبت و ولا مصفّا ساختہ،
 ہمگی محل ارتسام صورت وحدت گردانید۔ **قدوسی** کہ
 از نفحات ریاحین حدائق معرفتش مشام روحانیان معطر و
 از شمعہ لمعات جمال جلالش، مشاکیت صوامع قدوسیان
 منورہ **سبوحی** کہ بر هر ذرّہ از ذرات و بر هر گاہ برگ
 از نباتات پرتو خورشید معرفت او تافتہ، و از فیضان سحاب
 رحمت او ترتیب یافته، بیت:

برگ درختان سبز، در نظر هوشیار

هر ورقی دفترست معرفت کردگار

حکیمی کہ بخام حکمت و قلم قدرت، نگارخانہ افلاک را
 بی واسطہ مزاوہ آلت تصویر و تحریر، بانواع نقوش عجیب و
 صور غریب، از ثوابت و سیّار و بروج دوار بیاراست۔

و مشاطہٗ صنعش عروسِ زمین را بجلی شقایق و ازہار و حئل۔
اوراق اشجار مزین ساخت ۔ مثنیٰ :

آن نقش نگاری کہ چو شد مبدعِ اشیا
آراست بحکمت ز ثری تا بہ ثریا
چون داد بہارِ کرمش، مژدہٗ احیا
صد نقشِ بدیع از کفِ خاک آمدہ پیدا
ہر قطرہ کہ افشانند بدین صفحہٗ خضرا
گل، تکمہٗ زر دوختہ بر جہہٗ والا
در گلشن حمدش متحیر شدہ چون ما
انواعِ ریاحین بہم پاک ضمیری

ہو صوفی کہ در گلشنِ توصیفش بلبلِ ہزار دستانِ
زبان، با کمال فصاحتِ بیان مانند سوسن گنگ و الکن،
مبدعی کہ در تنظیمِ کارخانہٗ ابداعش و تنسیقِ انتظامِ
اختراعش، شائبہٗ قصوری و فتوری راہ نیافت، و در تکوینِ عالم
بصورت و معنی بی معونتِ ہمتا بحکم — یخلق ما یشا —
در وجود آورد، ہرچہ کہ خواست، بیت :

اعجوبہ نماۓ عالم آرا بینای نہان و آشکارا

علیمی کہ علم ازلی او بجمیع جزئیات کلیات و
باجزای موجودات و ذرات مکنونات محیط و حاوی است، بیت :

آگاہی او ز تلخ تا شور آگاہ ز ہرچہ در دلِ مور

صانعی کہ در غرائبِ صنعش و عجائبِ قدرتش افکار۔

باریک بینانِ روشن ضمیر و موشگافانِ صائب تدبیر، در مقامِ
سف و نادانی و ول و نگرانی است. بیت :

سبحان من تحیر فی ذاته سواه

فهم و خرد بکنم کمالش نبرد راه

جلّت و عظمت سرادقاتِ کمالِ جلاله و عمت سحائبِ
افضال نواله.

وصلوات ناکیات و تحیّات طیّبات، بر روحِ اقدسِ عندلیبِ
گلبنِ رسالت و نوباوهٔ گلشنِ جلالت، اخترِ برجِ شرف و
سروری، گوهرِ درجِ کرامت و مهتری، خلاصهٔ اجل آفرینشِ
موجودات، مقصود اعظم تکوینِ کائنات، خازنِ خزائن ملک
و ملکوت، فارسِ میضمارِ مقامِ لاهوت، مثنوی :

قصرِ جبروت آستانش بامِ ملکوت شد مکانش

ده عقل چراغِ منظرِ او نه چرخ طرازِ منبرِ او

مرکزِ دائرهٔ هفت جدول، نقطهٔ نقوشِ تجمّل، سرخیلِ

انبیا و رسل، پیشوای هادیانِ سبیل، صدر نشینِ مسندِ قربِ

آو آدنیل، محرمِ اسرارِ ما یوحی، دانای رموزِ حقایقِ مارای،

مظهرِ انوارِ عرفان، کنوزِ اسرارِ رحمان، رحمتِ کافهٔ برایا

و اسمِ مرضیهٔ سجایا و شیم، **محمد مصطفی** صلی الله علیه

و آله و سلم، که ایجادِ موجودات بواسطهٔ وجودِ اوست،

و استحکامِ سبعِ سنداد به برکتِ ورودِ او، العربیه :

لَا جُلِيهَ كَيْلٌ مِّنَ الْكُوْنِ قَدْ خُلِقُوا

وَ لَوْ أَرَادَ لَمَّا رَدُّوا إِلَيَّ الْعَدَمَ

بیت :

خاتم اقبال اوست، آن کہ بمٹھر قبول
خشک و تر کائنات، داشت بزیر نگین
و بر آل خیر مآل و اصحابِ ہدایت انتسابِ او کہ نجوم
ہدا و قنادیلِ اہتدا اند، باد، صلوٰۃ دائم فائضتہ الی
یوم التناد .

در بیان ذکر اولیاء تعریف و تشبہ ایشان

امّا بعد، می گوید عبدِ حقیر و بندہٗ پُر تقصیر، اضعف
عباد اللہ الغنی القوی، **عبدالقادر بن ہاشم بن محمد
الحسینی** غفر اللہ لہ و لوالدہ و احسن الیہما و الیہ بغفرانہ
اللائق بجناب فضلہ و الناشی من محض فضلہ و کرمہ، من غیر
سابقہ عمل، کہ بر ضمائِر ارباب بصائِر مخفی نماید، کہ سبّاحانِ
بحارِ تحقیق، و سیاحانِ فیفای توفیق، و سالکانِ مسالکِ
صدق و صفا، ہادیانِ سبلِ دین و ہدا، سالکانِ خدا آگاہ،
یعنی **اہل اللہ**، طائفہٗ ہستند کہ دلِ خود را — کہ خزینہ
خانہٗ اسرار است — از جمیع ہواجسِ جسمانی و وساوسِ نفسانی
مجرد و مقدّس ساختہ اند، و رویِ ارادت و مشیت از جمیع
تعلقاتِ بشریت برتافتہ، رشتہٗ تعلق از ماسوا گسستہ، و از
کدوراتِ نفس وارستہ، ہمگی توجہٗ بال و مرجعِ حال و قال آن
گروہ فرخندہ قال، بمشیتِ حضرت ذوالجلال، مصروف داشتہ اند،
و عنانِ ارادت و اختیار بارادتِ پروردگار معطوف، و

بذریعہ معرفتِ سبحانی، سعادتِ دو جہانی، و مراداتِ جاودانی
بچنگ آورده اند۔ و باعلیٰ معارجِ کمال و اقصیٰ مدارجِ
جلال رسیده، بر هر فردی سعادت مندی کہ نظرِ فیض اثر
اندازند، میسر وجودِ او را صفتِ کیمیای بخشند، و خاک را
هم نرخِ طلا گردانند۔ بیت :

آنها کہ خاک را بنظر کیمیا کنند
آیا بود کہ گوشہ چشمی بما کنند

و بدان کہ طائفہ مذکور حسبِ اختلافِ حالات و مقامات،
اقسام می باشند۔ قسمی است کہ باوجودِ غلباتِ وجد و ذوق
و جذباتِ محبت و شوق، بر حالِ خویش غالب و مستولی اند۔
و قفلِ کتمان بر درِ خزینہ خانہ جنان انداختہ، مہرِ سکوت
و صموت بر زبان نهادہ، هموارہ پاسبانِ حال و مقالِ خود
می باشند۔ و سری از اسرارِ غیب، و رازی از مکشوفات، لاریب،
بر منصبِ ظهور و بروز از ایشان جلوہ گر نگردد، و حتی الامکان
ظاهر نشود۔ چنانچہ **شیخ نظامی** اولیا می فرماید۔ بیت :

ای **نظامی** ! تا توانی، سرِّ خود پوشیده دار

گر سبورا رخنہ باشد، آب کئی گیرد قرار

و این قسم را اربابِ سلوک ' سالک متشرع ' می گویند۔

قسمی دیگر آنکہ، شرابِ محبت از خم خانہ وحدت نوشیده
و خفتانِ تجرید در بر پوشیده، غواص وار سر بہ بحر زخارِ معرفت
نرو برده دریافتِ طلبِ گوهرِ مقصود خود را گم کرده، نہ

از وجودِ خویش او را خبری و نہ از صفاتِ بشریت در او اثری۔ قطرہ ایست کہ بدریا پیوستہ و از قیدِ مغائرت وارستہ و ذرہ ایست کہ خود را مضمحل شَعْشَعَمَ خورشید ساختہ و ہم عین او گشتہ۔ و ایشان را مرتبہٴ مظهریت بیش نیست۔ ہرچہ سہی گویند از زبان حال خارج از مقولہٴ قال۔ و از ہمین قسم است آنکہ، آن سر دفتر اولیا، نوباوہٴ حدیقہٴ صدق و صفا، در حقائق و معارف وافی یعنی **بشر حافی** قدس سرہ در ذکر او سہی فرماید کہ:

”— روزی بہ عبادان رسیدم شوریدہٴ دیدم مجذوب بر سجّادہٴ خاک و مصلاّی تراب پاک بیخود افتادہ۔ و کرمان و موران برگرد آمدہ و بارادہٴ حضرتِ حی لا یموت از اعضای آن سالک مقام لاهوت، خوراک و قوتِ خود سہی ساختند۔ پیشتر رفتم، و تارک مبارک وی بر حجر خود نهادم۔ اتفاقاً بافاقت باز آمد و فرمود کہ: — من هذا الفضول الذی یدخل بینی و بین ربّی! — یعنی این فضول کیست کہ میانِ من و پروردگارِ من در آید؟ — فواللہ لو قطعنی از با از ما ازدوت الاحبا! — یعنی قسم بحضرت او کہ اگر بہ تیغ بلا و ناوک ابتلا این بدن پر محن ما را پارہ پارہ کنند ہر آئینہ من ہر بارہ محبت زیادہ کنم و ترانہٴ — ہل من مزید — سیزنم —“

و این قسم را ’مجذوب مطلق‘ گویند۔

قسمی دیگر آنکہ، مصباحِ معرفت و ہدایت بہ زیوت محبت

و فتیلہ درایت در مشکاة سویدای دل ایشان افروخته اند و
خس و خاشاک تعلق بشری بآن سوخته مرات فواد او را از
قابلیت انطباع صور غیر مجرد ساخته همگی مواجہ بخود گردانیده.

پس حکمت ازلی و قدرت لم یزلی حضرت بادشاه غیور
مبدع دهور و عصور بران اقتضا نمود کہ این طایفه را حسب
مقتضای کلام قدسی — اولیای تحت قبای لا یعرفہم غیری —
از انظار اغیار و ابصار ابنای روزگار مستور الحال و مخفی
البال گرداند. لاجرم لباس بیگانگی در بر شان پوشانید و بر
خاک مذلت نشانید. تا هیچ احدی و فردی بر حال ایشان
اطلاعی نیابند و در پی ایشان نشتابند. بیت:

بسر وقت شان خلق کئی ره برند
کہ چون آب حیوان بظلمت درند

مثنوی:

شاه اند بکسوت گدایان	بیگانه و شند آشنایان
بر خاک شگفت بوستانند	در گرد نهفته آسمانند
از خلق نشسته بر کنارند	در دلق گسسته همچوتارند

و حضرت فتاح ابواب خیر و صلاح و مبدع اشباح و ارواح
السنہ ایشان را، مفاتیح ابواب بہام و امور جمہور انعام گردانند
هرچہ از زبان گوہر افشان ایشان بر می آید. لا محالہ راه
باجابت کشاید. چنانچہ کلام معجز نظام پیغمبر علیہ السلام
بآن ناطق است کہ — رب اشعث اغبر مطرود الیاب لو اقسام

علی اللہ لا برہ — یعنی بسای موی ژولیدہ و گرد آلودہ کہ
 خلأئق از بس فضاحت حال، ایشان را از درہای خویش می رانند،
 حال آنکہ، عند اللہ تعالیٰ بحدی قرب منزلت و دُنُو رتبت
 دارند، کہ اگر در وقوع امری از امور قسم بحضرت رب شکور
 یاد می کنند حانت نگردند، و بر وفق مقتضای قسم او قضا
 فرماید — اولئک علیہم صلوات من ربہم و رحمة و اولئک
 ہم المفلحون — روح اللہ ارواحہم و طیب نفوسہم .

الہی! ببرکتِ انفاسِ نفیسہ، درویشان و بمیامن صدق
 محبتِ ایشان، مشام دلِ این مستہام را بہ روایح توفیق
 معطرکن، و دیدہ، جان را بنورِ ہدایت و معرفتِ خویش منور
 ساز، و ہمگنان را از بوادی ضاللتِ طبیعت و ا رہان، و بمقتصدِ
 ہدایت توفیق و رسان، — انک علی کل شیء قدیر و بالاجابۃ جدیر .

سبب تالیف این کتاب کہ بہ حدیقتہ الاولیاء موسوم است

چون بمقتضای کلام خیر الانام علیہ التحیتہ والسلام —
 تنزل الرحمة عند ذکر الصالحین — ذکر مشائخ کرام سبب
 افاضہ تنزیل الرحمتہ ملکِ علام است . جامعِ این اوراق چند
 و ناظمِ عقدِ این جواہرِ ارجمند، از صدقِ نیت و خلوصِ
 عقیدت خواست کہ، برخی از ذکرِ مشائخ و بزرگان و شم، از
 حالات و کرامات ایشان — کہ در بلاد سند سکونت و مکان
 داشتہ اند — در سلکِ تقریر و سمطِ تحریر در آورده آن را وسیلہ

افاضه سحائب رحمت گردانده. لاجرم، از ارواح مقدسه ایشان استمداد نموده ابواب تتبع و استقرا بر خود کشوده، بعد بذل مجهود و صرف مقدور، در مدت یک سال کامل، از ثقات این دیار و روات صداقت شعار نقلی چند از مشایخ ارجمند که متحقق گشته و بصحبت پیوسته، درین مجموع مندرج ساخته که آثار علیهم آن نقوش قدسیه بر صفحه روزگار و صحیفه لیل و نهار علی کریم^ع الدهور و سر العصور، مذکور و مسطور بماند. و این مستمند و ملتجی نیازمند را که باغبان این حدیقه است، به گلدسته دعا یاد آورند و باین ذریعه در حلقه صف نعال خویش بشمارند. زبان حال صدای این مقال بر سامع اصحاب هدایت مآل سرائیدن گرفت. شعر:

لک البشارة فاخلع ما علیک فقد

ذکرت ثمة علی ما فیک من عوج

الحمد لله والمنه که ما فی الضمیر بتقریر دل پذیر و بتفسیر بی نظیر بوجود انجامید و بعبارت اوضح و اخصر و امین و اظهر باختتام رسید. متوقع از مکارم اخلاق اخوان الصفا و مراسم اشفاق خلال الوفا آن ست که در اثنای خواندن این مدون، این حنیر کثیرالتقصیر را بدعا خیر یاد آورند و طریقه نییان مجوز ندارند.

چون درین روزگار خجسته آثار کلبانگ عدالت کسری و فضل پروری امیر کبیر، صائب رای ثاقب تدبیر، بیت:

هر کجا جزمش کند خلوت زمانه پرده دار

هر کجا عزمش دهد فرمان جهان فرمان پذیر

مغیثِ کافہ، انام، معینِ مراسم، اسلام، مشیدِ ارکانِ
دولت و جهان بانی، موبدِ اساسِ سلطنت و کاسرانی، فائضِ
سحابِ جود و افضال، جامعِ مراسمِ فضل و کمال، بیت:

آنکہ آثارِ صفایِ دلش از چہرہ عیان
نور خورشیدِ ہدایت ز جبینش رخشان
وانکہ از فیضِ سحابِ کریم و معدلتش
شد ہم عالم و آفاق چو باغِ رضوان

رافعِ لوایِ شریعت، ناصبِ رایاتِ طریقت، خافضِ آیاتِ
ضلالت و بدعت، جامعِ کمالاتِ علمی و عملی، حاویِ مراسمِ
صوری و معنوی، لمولف:

جمالِ صورت و معنی، کمالِ دین و دول
نہالِ دولت و جاہ و گلِ حدیقتہ، جان
خلیلِ خلق و مسیحا نشین، علی ہمت
جلیلِ قدر و رفیع المکان، عظیم الشان
زہی کریم کہ دستِ سخاش غارت کرد
ہمہ ذخائرِ بحر و ہمہ دفائنِ کان
سحابِ دستِ نوالش چو قطرہ بار شود
ز قطرہ قطرہ شود رشحہ قلمِ عثمان

مرجعِ افاضل روزگار و مہبطِ طوائف ابرار و احرار، صاحب
معرفت و ایقان **امیر خسرو خان** لا زال دولتم و ایالتہ،
مستقیما الی یوم الحساب، مصنونا عن اسباب النقص والانقلاب،

محیط آفاق و انفس گردیده و بمسامع سکان عالم قدس رسیده .
 و در عهد میمون و روزگار همایونش کافم برایا و عام رعایا
 سرفه حال و فارغ بال از شکوه روزگار مصئون و از اضرار آشرار
 محروس و ماسون . **صاحب خیری** که تشنه لبان خشک سال نیاز
 از فیضان سحاب بذل و افضال آن ذات بیهمال در عین تنعم و
 ناز سیراب ساخت و ملتجیان دربار فیض آثار آن بحر زخار
 از خواهش و آزمستغنی و بی نیاز نمود . مولف :

از فیض نشاء کرم او جهانیان
 بامایه نشاط و طرب همدم و ندیم
 بر خلق واجب است دعا و ثنا او
 کز حضرت کریم بود نعمت جسم

صفدری که در هنگام کارزار حسام ذوالفتار کردارش
 شعل ایست آتش بار که خرمین وجود اشرار و کفار یک
 طرفه العین بسوزاند . **آبی** هست خوش گوار که حلق تشنه دشمن
 نکوهیده کردار را بیکدم سیراب گرداند . **دیباچی** است ملون
 که بمجرد دیدن دشمن بر تن بنقد جوهر جان خریداری آن
 باز نماید . و خدنگ تیز پرش همایون مرغی است از آشیان
 قدس که نام فتح و ظفر در بال و پر بسته دارد . **عقابی** است
 که از نشیمن قضا که در پی شکار مرغ روح اعدا دمان
 واکشاده است . و **همای** است از قاف تقدیر که بجهت استخوان
 دشمن شریر طیران گشته . و شبدیز دلدل مثالش از سرعت

گرمی جولان خموی چکان و از نعل آتشین شراره فشان. قند
 بادی ست وزان، و ابريست قطره ریزان، برقی لامع درخشان.
صاحب رای که، تدبیرش شگفته گلی است از گلبنِ عالم.
 قدس، که شاهد قضا عمامه خود را بآن بیاراید. **دست انبوی**
 است که مشامِ دماغِ عروسِ فکرت و ذکا، از رائحه آن
 بیاساید. **جهان بانی** که از پرتو خورشیدِ معدلتش، کلبه
 روشن شده، و از نسیم لطف مکرمتش، عرصه بسیطِ غبِرا
 جهانیان، گلشن گشته. شعره:

بعهدش کارهای یافت بنیاد

که ماند تا که بنیادِ جهان باد

حضرت حق سبحانه و تعالی تا انقراضِ عالم و انتهای بنی
 آدم، حدیقه دولت و اقبالِ آن کریم الخصال، از جوئبارِ بقا
 سر سبز و ریان گرداند. و نخلِ حیاتِ آن ذات ملکی صفات
 مُشمر و بارور گرداناد. الی یوم التناد بالنبی و آله الامجاد.

بنا علی ذالک، این محقر از ذره کمتر، که از تراجم فنون
 بلیات و تصادم صنوف نکبات، سراسیم و پریشان و ول و حیران
 بود، از زبانِ حال ندای این مقال بگوشِ هوش شنود. شعره:

خیز و نزدیکِ خداوند شو این حال بگوی

چاره ای از کرمِ او که کریم است بجوی

باستبشارِ این بشارت و استبصارِ این اشارت، از روی صدق
 عقیدت و ولا، التجا بدان درگاهِ والا آورده که عنوانِ این صحیفه

بنامِ میمون و اسمِ ہمایون۔ آن کریم الطیب موشح ساختہ تا
 یمن۔ لقبِ سامی و اسمِ گرامی، او، مشہور۔ جمیع اصبار گردد
 و مقبول۔ انظار۔ اولوالابصار شود۔ و واضع این دفتر نیازمند و
 جامع این اوراقی چند، ادخار بچنگ آرد و از شداید روزگار و فتن
 لیل و نهار و ا رهد۔ — انشاء اللہ الکریم المتعال و الیہ المرجع
 و المال و علیہ التوکل فی کل حال و هو حسبی و نعم الوکیل۔

و چون سلسلہ ارادت و خرقہ جمیع مشائخِ ہند و اکثر
 ہند بہ حضرت **غوث العالم** انتظام سی یابہ، لاجرم بمسابت
 ذکر ایشان مبادرت لازم۔

ذکر حضرت قطب الاقطاب غوث العالم والبرایا شیخ بہاوالدین زکریا قدس سرہ

آن سر دفتر مشائخ و اولیای کرام، مقتدای طوائف عظام،
مرکز دائرہ وجود، گوہر قلم شہود، مخزن اسرار،
لاہوتی، مطلع انوار ملکوتی، محل فیوض غیبی، مصدر
مکاشفات لاریبی، عارف معارف سبحانی، شاہباز نشیمن
حقائق روحانی، غوث العالم والبرایا، **شیخ بہاوالدین زکریا**
قدس اللہ تعالیٰ سرہ، - منتظمان جواہر اخبار و منتشران لالی
آثار، چنین آورده اند کہ ولادت آن سرمایہ سعادت شب جمعہ
بیست و ہفتم ماہ رمضان بود، و در ہر سی روزہ ماہ رمضان
ہر چند مادرش پستان در دہانش میداد ہرگز پستان را نہ
مکید و همچنان صائم بود، و ہر گاہ سن شریفش بہفت سالگی
رسید، ہر سی سیپارہ قرآن را حفظ نمودی و در اتساب علوم
ظاہریہ و تصفیہ باطن کوشیدن گرفت، و از کمال حدائق و
فطانت و سلاست طبیعت و صفای طویت بعد از مضمی پانزدہ

سال بدرس و افادہ مشغول گشت .

و حضرت مولوی علامی مولانا **عبدالرحمن الجامی** در **نفحات** آورده است کہ ہر روز ہفتاد تن از اعیان علماء و فضلاء در مدرسہ آن صاحب صدق و صفا تشریف می آوردندی و استفادہ علوم می نمودندی .

بعد ازان چون جاذبہ زیارت بیت اللہ و قیام مبارک حج وی را باعث و محرک گردید، بدان مقصد اعلیٰ عزیمت مصمم ساخت . بعد از انقضای مطلب دلخواہ مراجعت نموده چون بسواد **بغداد** رسید، بخانقاہ ولایت پناہ ہدایت دستگاہ قطب سپہر مکرمت و ولایت مرکز محیط معرفت و ہدایت سالار قافلہ رجال — لاتلہیہم تجارۃ و لابیہ عن ذکر اللہ — کنوز عرفان صدی **شیخ شہاب الدین سہروردی** رحمۃ اللہ علیہ مشرف شدہ و بنظر فیض اثر وی درآمدہ شیخ فرمود : مرحبا! مرحبا! خوش آمدی و سرمایہ سعادت آوردی! بیا کہ حضرت رسالت پناہ علیہ افضل الصوات مارا در حق تو بسیار سفارش نموده اند و چنین فرمودہ اند: کہ در شب معراج در زیر عرش پیراہنی بی جسد کہ از جوشش ذکر حق در رقص می بود، از مہتر جبرئیل علیہ السلام از کیفیت آن قمیص رقاص سوال کردم، فرمود کہ: این پیراہن خاصہ یکی از آستان تست کہ موسوم بہ **شیخ بہاء الدین** خواہد بود . ازان باز منتظر قدم سعادت لزوم تو بودہ ام .

بعد ازان دست ارادت باو داد، و وی از ایشان مرید گشت و رتبہ ولایت و طنطنہ ارشادش از کرہ افلاک در گذشت . و

ازان روز باز، طالبانِ راه و سالکان آگاہ از خلدواتِ فلوات، از روی شوق و خرام و تعطش و ادام، منازلِ بعیدہ و مراحل و اماکنِ کثیرہ طی نمودہ، بدربارِ فیضِ آثارِ آن قدوہ، احرارِ می رسیدندی و دستِ ارادت و خرقة از ایشان گرفتہ و سرمایہٴ فیض یافتہ با وطانِ مالوف و مساکنِ معروف بشتافتندی۔ حتی کہ ہمگی سلسلہٴ ارادتِ جمیع مشائخِ **سلسلہ** و اکثر **ہند** انتظام یافتہ، این خاندانِ مسلم راستانست۔

ذکر حضرت شیخ قدوة المشايخ شیخ صدرالدین قتال قدس سره

منتظمانِ جواهرِ اخبارِ چنین آورده اند که : هرگاه طاوسِ
روحِ مقدسِ ایشان از نشیمنِ جسمانی به خدائثرِ انس و خطائثرِ
قدس توجّه فرمود، آن گوهرِ صدفِ شرف و کرامت و آن اخترِ
برجِ جلالت و مکرمت، نوباوهٔ بوستانِ عرفان و بلبلِ گلستانِ
ایقان، جناب **امیر سادات حسینی در کله زالر روز** در توصیف
ایشان فرموده اند. شعر:

آن بلند آوازهٔ عالم پناه
سرورِ عصر، افتخارِ صدر و کلاه
صدرِ دین و دولت آن مقبولِ حق
نمِ فلک پرخوانِ جودش یک طبق

زبدة المحققین قدوة الواصلین شمس الملتّم والدین شیخ
صدرالدین قتال علیه الرحمة والافضال، که فرزندِ کبیرِ آن
پیرِ دستگیر بود، بجای وی بر مسندِ هدایت و ارشاد بنشست و

عالم از شَعَشَعَمٌ خورشیدِ جمالش روشن گشت و صیتِ ارشادش محیطِ عرصہٴ خاک گردیدہ و بذروہٴ کرہٴ افلاک رسیدہ . نقل است کہ ہر گاہ عقیقہٴ دوران، و مخدرہٴ زمان، تاجِ المخدرات، زینِ المستورات، بصدق و راستی موصوفہ، و بصفتِ دین داری موسومہ، یعنی حرمِ محترمہٴ وی از صلبِ ابرِ نیسان و سحابِ فیضان، فیض پذیر گشت . از نطفہٴ آن سرمایہٴ عرفان، محیطِ ایقان، کنوزِ رحمان، شیخ **رکن الدین علیہ الرحمۃ والغفران** در صدفِ رحمِ وی باحسنِ وجہ و اکملِ صورت بسرشتہ . در ہر حینی از احیان کہ شیخِ بزرگوار بخانہٴ فیضِ آثارِ خویش تشریف می آوردی، بمجرد کہ آن عقیقہ را نظر بر وی می افتاد بی قصد و عمد برپا * می خاست، روزی، شیخ ازان حال استفسار نمود . فرمود کہ : در شکم من چیز یست کہ ہر گاہ ^۱ نظر من بر جمالِ با کمالِ تو می افتد ^۲ فی الحال مضطرب می گردد و مرا باعثِ قیام میگرداند و بعد از ادای تعظیم تسکین می یابد . شیخ فرمود کہ : در صدفِ شکمِ تو گوہرِ گرانمایہ است کہ قطب خواهد شد .

نقل است کہ ہر گاہ ^۳ مدتِ حملِ آن عقیقہ بسر آمد، وی را تشویشی عارض گردید و ہم بدان مرضِ رختِ عاجلِ بآجل

* آغاز نسخہٴ ۵ .

۱ ۵ . وقت

۲ ۵ . تو افتد

۳ ۵ . کہ چون

کشید . این خبرِ مورثِ غم به آن مسیحا دم رسید . فرمود که :
 بآن عقیقهٔ آفاقِ مریمِ اخلاق را بگویند که : در صدفِ رحمِ تو
 گوهرِ قطبِ مودع است و ترا موتمن آن ساخته اند ! زنهار
 تا آن گوهرِ شاهوارِ بیرون نیاری و در تربیتِ آن حقوقِ مرعی
 نداری ، ودیعتِ حیاتِ بوکلای ملمات باز نسپاری . هرگاه پیامِ
 خجسته فرجام بدان مخدرهٔ انام که سر به بستر^۱ منام سام فرو
 برده بود ، مبلغ داشتند ، فی الحال بقدرتِ عظیمِ خداوند — یُحیی
 العِظام وَ هِیَ رَمِیم — عرقِ حیاتش در حرکت آمده و شاه باز
 روحش که از قفسِ جسد وی پرواز نموده بود ، باز در نشیمنِ
 تن در رسید . بعد ازان ، آن گوهرِ بحرِ شهود در فضای وجود
 بخرامید و عالمِ آفاق و انفس از شَعْشَعِ انوارِ جمالِ
 خویش منثور گردانید و مادرش بحضانتِ وی مشغول گشت .

^۱ اصل : سر بستر

ذکر حضرت قطب الاقطاب شیخ رکن الدین قدس سره

نقادان ابریر اخبار و صرافان سبیکه آثار خضر اللہ
بر نوف سراحم چنین آورده اند کہ: چون آفتاب عالم تاب
وجود شریف سپهر مکرمت و قطب ولایت شیخ صدر الدین
قتال علیہ الرحمۃ والغفران والافضال افول نمود، شاہین و کور
طریقت و غضنفر بیثم حقیقت قطب سپهر جلالیت و آبیت
بلبل گلستان جبروت قمری جنان لاهوت مرکز دائرہ
معرفت و ایقان شیخ رکن الدین علیہ الرحمۃ والغفران براریکہ
هدایت و مسند حسن ارادت پدر خود متمکن گشت و
مستسعدان سعادت ارادتش را نخل محبت بر لب جوئبار
سوالفت و محبت راسخ گردید، چندانسی کہ خصم ملتان
حرسہا اللہ تعالیٰ عن طوارق الحدیثان، بوجود شریفش² محسوس
بہشت برین و مغبوط عالم علیتین گشت.

1 نسخہ حسام الدین از لفظ - تعالیٰ - آغاز می شود.

2 اصل: محمود

و حضرت شیخ را عظمیٰ بود **نشیخ علم الدین** نام، کہ ظاہر
حالش بطراز — علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل — مطرز بود
و هموارہ حلقہ^۱ در دبستانِ دل را باناملِ اکتسابِ علوم می
جنبانیدی۔ روزی نائره حقد و حسد در کانونِ سینہ^۲ وی مشتعل
گشت، بہ بعضی خوادمِ قطب الاقطاب اظہار نمود کہ: حضرت
واہب مواہب تعالت آلاوہ، مرا بسطِ علمی بخشیدہ است کہ
مہندسِ فکر و خیال از احاطہ^۳ حدود آن قاصر و عاجز است۔
آنسب آن و آلیق چنان ست کہ شیخ مین بعد بر سجدہ^۴ اجداد
قدم جسد و اجتنہاد ننہد! و اگر، ازین معنی اعراض نکند، ہر آئینہ
رختِ اقامت بر مطیہ^۵ مسافرت بارِ نمودہ بدار الخلافت **دہلی**
عازم گردد، تا نگینِ سعادت کدام بسکم قبول مسکوک شود
و عیارِ لیاقت کدام مروج گردد۔

و ملاحانِ سفائنِ بحارِ اخبارِ چنین آورده اند کہ: بعد^۱
استماع این کلماتِ ہیرا^۲ و حکایات^۳ تیرا، میر جلالِ دل
حضرت شیخ^۴ بتابِ آتمش غیرت در غلیان آمد، و باز بآب
سکون استنامتی بخشید و با جمیع توابع و لواحق راہ صحاری و
طریق براری **دہلی** سپردن گرفت۔ ہر گاہ^۵ در حوالی^۵

۱ ہ، ح : کہ بعد ار

۲ ح : کلمات میرا و مقالات تیرا

۳ ہ : مقالات

۴ ح : شیخ ندارد

۵ ہ، ح : چون

دہلی کہ مجلای^۱ عرائس اولیا و محط قوافل^۲ اصفیا است، رسیدند۔ سلطان تغلق کہ والی^۳ آن ولایت بود و باتساع عرصہ مملکت خود مباحثات می نمود، باستماع^۴ قدوم^۵ میمنت لزوم حضرت شیخ با استقبال آمد و زمین خدمت را بلب تبجیل تقبیل نموده باصناف اعزاز و اکرام و انواع تعظیم و احترام، در دہلی آورده التماس نمود کہ : حضرت شیخ بانوار قدوم وثاق وی را منشور سازد۔ و ازان جا کہ تنفیر^۶ از صحبت اغنیا مجبول ذات اولیا می باشد، از منزل وی اعراض نموده بخانقہ ولایت پناہ نظام الدین اولیا سکونت گرفت۔ و مدتی آن دو تمساح^۵ بحر عرفان در اقتناص اصیاد ایقان مشغول می بودند و بحدی دُرر تسبیح و لالی تمجید را در رشتہ السنہ می کشیدند کہ مکثان حجرات سموات را باعث موالات می گشت۔

و دران ایام سعادت انجام طوائف انام [۶] از خواص و عوام خطم دہلی را سپردن طرائق تعبد و طی کردن مسالک

^۱ ح : بجلای عرائس اولیا و محط نوای اصفیا

^۲ ه : قافلہ

^۳ ه : ح : خبر قدوم

^۴ ح : تنفیر

^۵ ح : مساح

^۶ اصل نسخہ عبارت - از خواص تا شیخ - کم - ندارد، نسخہ ہالا و نسخہ حسام الدین ہر دو دارای این عبارت اند۔

تعفف آسان گردیده، به تخصیص شمع شبستان تقدیس [**نشیخ**
حاکم قریشی که چاشنی گیر^۱ قدر محبت بود، بخدمت
 شیخ آمد و دست ارادت بگرفت .

و ازان جا که **سلطان تغلق** به **تجبر^۲** و **تکبر** دیگری را
 سهیم و شریک خود نمی دید، حضرت شیخ بمقتضای فحوای —
 التکبر مع المتکبرین صدقه — بحال وی التفات نمی نمود و راه
 استغنامی پیمود . **تغلق** ازین ممر هرگاه در مجلس وی سخن
 صاحب سجادگی می گذشت، طرف عثم^۳ آن بزرگوار را^۳
 رجحانی می داد و سخنها^۴ی تهکم^۴ و استهزا^۴ گفتن می گرفت .
 و حضرت قطب الاقطاب فحوای — انما الاولیاء امیر و بیکتتم
 السرائر — مطمح^۵ نظر^۵ خود ساخته، از استماع ترهات^۶ و
 مزخرفات^۷ وی، دل تنگ نمی شد . تا روزی^۷ با صاحب
 حضرت قطب الاقطاب اظهار نمود که: شاهد حق و عروس صدق
 در پس حجله^۸ در نقاب^۸ اختفا^۹ مخفی^۹ و مستور است، و وقتی

-
- ۱ هـ ، ح : چاشنی گیر سرجوش قدر محبت
 - ۲ هـ ، ح : تجبر و تکبر
 - ۳ هـ : را — ندارد
 - ۴ هـ ، ح : تهکم
 - ۵ هـ ، ح : مطمح نظر
 - ۶ هـ ، ح : ترهات - ندارند .
 - ۷ هـ ، ح : روزی تغلق
 - ۸ هـ : حجله و نقاب اختفا
 - ۹ هـ : مخفی

بر منضم ظهور و اریکہ* بروز جلوہ گراید کہ حضرت شیخ^۱ با عثم خویش در مباحثہ* علمیہ در آید، تا در قسطاس قیاس اہل بینش، بضاعت فضیلت و لیاقت کدام یکی را رجحانی پدید آید .

سلاحان^۲ سفائن بحار اخبار، چنین آورده اند کہ: حضرت شیخ بعد^۳ استماع این کلام بہ اشتراک غلامی، کہ ہیچ گاہ سلطان عقل، تختگاہ گنبد دباغش نشسته بود و دانش و فرهنگ از صورت مہیب خرجنگ وی تنگ و استنکاف نمودی، امر فرمود . بمجرد کہ در نظر اکسیر تاثیر آن پیر دستگیر^۴ درآمد، مس وجودش — کہ سالہا در بوتہ جہالت و سفاہت گذار یافتہ بود — کیمیای سعادت گشت و نقوش جمیع علوم^۵ ظاہری و باطنی بر صفحہ بال وی منقش شد، و فرمود تا: او را در مجلس سلطان آوردند کہ با عثم وی مباحثہ علمی نماید .

ہر گاہ قدم جد و اجتہاد بر بساط قربت نہاد، منادی غیب و منہی لاریب ندای — جاء الحق و زہق الباطل ان الباطل کان زہوقا — بر سمع^۶ ادانی و اقاصی مجلس سلطان رسانید و

۱ ہ، ح : حضرت شیخ ولایت کیش

۲ ہ، ح : مقتطفان اثمار اشجار اخبار

۳ ہ، ح : بعد از استماع این کلمات

۴ ہ : دستگیر - ندارد

۵ ح : علوم ظاہرہ و باطنیہ

۶ ہ، ح : مسامع

آن بلبلیہ بستان فصاحت^۱ و آن خلیفہ^۲ دبیرستان بلاغت، اول طوطی^۳ زبان را در قفسِ دہان بر ترانہ سنجی^۴ حمد و ثناء حضرت سبحانی^۵ گویا گردانید، بعد ازان روی بجانبِ عثم۔ حضرت شیخ آورده گفت کہ: حضرت منان مرا چندان بر علوم ظاہریہ و باطنیہ اطلاعی بخشیدہ است کہ آنظار و آذہان، از احاطہ کمیثہ آن عاجز و حیران ماند۔^۶ اکنون اگر نقودِ علمیہ کہ در صرہ^۷ سینہ متمکن است بر محک امتحان کشیدہ آید زیف و جید و ستوق و بنہرج^۸ پدید گردد۔

الغرض، چون عثم شیخ را تابِ مقاومت و مباحثتِ آن غلام — کہ خواجگان حانوت فضیلت بغلابی وی افتخار و مباحثات می نمود —^۹ نبود، بالضرورۃ بعجز و انکسار اقرار و اعتراف نمود، و برہمگنان از مجلسیان ظاہر و سہرہن گشت کہ، حق بطرف شیخ است۔

در همان اثناء سلطان تغلق جانبِ سند عزیزت مصمم ساخت و^{۱۰} حین بر آمدن حضرت^{۱۱} شیخ فرمود کہ: چون ما را

۱ ہ، ح : و دبیر دبستان دانش و بلاغت

۲ ہ، ح : سبحان

۳ ہ، ح : است

۴ ہ، ح : پدید آید

۵ ہ، ح : می نمودند

۶ ہ، ح : در

۷ ہ، ح : حضرت - ندارد

جاذبہ شوقِ وطن و عطنِ دامن گیر شده است، رخصت سازید کہ
 بزیارتِ روضہٴ مقدسہٴ جَدِّ بزرگوار، مشرف گردیم، سلطانِ
 گمراہ — کہ از نشاءِ شرابِ غرور سرہست بود — سخنِ آن اہلِ
 دل بگوشِ رضا نشنود، فرمود کہ: درین ولا جمعہ از متمردان
 خَطِّ سَدِّ گردن از ربکہٴ اطاعتِ ما برتافتہ اند، بعد از
 تادیب و تعریکِ آن جماعہٴ گم کردگانِ وادیٴ مطاوعت،
 شمارا سرخصّ خواہم ساخت^۱، حضرت شیخ بحال غیرت
 فرمود کہ: سَفَّاکِ اجلِ شمشیر^۲ مہمات را ہمیشہ آہیختہ است^۳
 یحتمل کہ بالتقا^۴ نہنگِ حسامِ خون آشامِ تقدیر، ملکِ علام
 وجودِ ضعیفِ تغلق، ساکنِ سرایِ عدمِ گردد^۴، و تغلق را از
 اصغای این کلامِ ملالت و سامت تمام بخاطر رسید، و بی مکث
 و اہمال با جمعہ قتال عازمِ خَطِّ سَدِّ گردید.

بعد از مدتی با دلِ نشیط و حصولِ مراد از خَطِّ سَدِّ
 مراجعت نموده در حوالیِ دہلی رسید، و در بیرونِ دہلی
 قصری داشت سنگی^۵ و بغایت زیبا و رنگین، دران نزولِ
 اجلال فرمود، از استماعِ قدمِ وی اکابر و اعیانِ شہر

^۱ ہ، ح : شیخ از کمال غیرت

^۲ ح : شمشیر مہمات بقصد قتل جمعہ انام از لیام انتقام آہیختہ است .

^۳ ہ - یحتمل کہ بالتقا - ندارد

^۴ ہ : گردانند -

^۵ ہ، ح : سنگین

دہلی باستقبالِ وی تشریف بردند۔ در آن اثناء **شیخ حاکم قریشی** بہ حضرت شیخ فرمود کہ : بمقتضای آیت کریمہ — واطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم — باید کہ^۲ : باستقبال او مبادرت نمود۔ بعد ازان **حضرت شیخ و شیخ حاکم قریشی** در پیش **تغلق**^۳ برفتند و با وی مصافحت نمودند۔ و دران روز **سلطان تغلق** سوائد اطعمہ بگسترانیدہ بود و صدای^۴ ضیافت بگوش ہوش صغیر و کبیر و وضع و شریف در دادہ۔ ہمگنان دست بہ تناولِ اطعمہ دراز کردند و طعام می خوردند۔ دران اثنا سلطان گمراہ روی بجمعی حاضران آورده، مضمون آن سخن را کہ از حضرت شیخ در حین برآمدن بر زبان جاری گشتہ بود، بر رنگِ خبت و کینہ آراستہ بہ سلکِ تقریر در کشید و گفت : بعضی کسان از روی لاف و تصلف در حین برآمدن، بر زبان^۵ رانده بودند کہ : برگشتنِ سلطان از جملہ محالات است و حال آنکہ ازین معنی غافل کہ خود تا ابد در قیدِ حبس و زندان فرو مانده اند۔

بمجرد^۶ اِصغایِ این کلام و کلماتِ مزخرفات، شیخ^۷ دست

۱ ح : فجوای آیت

۲ ح : کہ - ندارد

۳ ح : رفتند

۴ ح : صلائی

۵ ح : بزبان بردند

۶ ح : حضرت شیخ بمجرد

۷ ح : مزخرفات او

از طعام باز کشید و قلمزم غیرتش در جوش آمد و نخل وجود شریفش از شدت^۱ باد غیظ و غضب در اهتزاز شد . ناشسته دست شیخ^۲ از طعام باز کشید، ازان مجمع برخاست . **سلطان محمد بن^۳ تغلق** کہ بہ حُلّی سعادت مندی مُتَحَلّی بود و کہو کب طالعش از مطلع سعادت طلوع نمود^۴، آبدستان را بگرفت و بالفور عقب حضرت^۵ دوید تا بدروازہ کہ رسید . شیخ واپس نگریست و بایستاد، و دست خود را بدان آبدستان بشت . و در اثنای شستن دست بہ^۶ زبان مبارک خود چنین راند کہ :
— شستم تغلق را ازین جهان و از آن جهان، و نواختم^۷ **سلطان محمد** را درین جهان و ہم در آن جهان .

این^۸ سخن گویان، مانند قلمزم جوش زنان و باد^۹ وزان، ازان مکان بیرون خیرامید . در آن اثنا^{۱۰} درویشی صاحب دل از

۱ هـ، ح : تذ

۲ هـ، ح : شیخ از طعام باز کشید - نورد

۳ هـ، ح : وند

۴ هـ : نمود - ندار

۵ هـ، ح : حضرت شیخ

۶ هـ، ح : بر

۷ هـ، ح : نواختم

۸ اصل نسخہ : ازین سخن گویند

۹ هـ، ح : حال ورزان

۱۰ هـ، ح : بزرگی کامل و درویشی صاحب دل

سکنه^۱ دهلی بر اثر قدمهای شیخ میرفت، گفت: شیخا!
سلطان تغلق تشبیهت و بذیل حمایت ولایت^۱ کیش **جمال**
 درویش دارد و بقوت^۲ این ذریعه و معونت این وسیله خود را در
 حصن حصین می انگارد. ازین ممر از عدم مبالات این نوع
 ترهات بر زبان میراند.

حضرت شیخ را از اصبغای این کلام، عنقایی غیرت در آشیان
 دماغ پر و بال زدن گرفت، و قلزم حمیت از ارتیاح ریاح
 غیرت در موج آمد، واپس^۳ نگرست و گفت: اول **جمال** بعد
 ازان **تغلق**.

مقتطفان^۴ ثمرات اشجار اخبار چنین آورده اند که: دران حال
درویش جمال علیه الرحمة و الافضال در بلده **آج** بتوضی
 اشتغال داشت، هنوز آب بر قدم نرانده بود که دست از حیات
 خویش بکشست، و در حین افتادن میگفت که: حضرت **پیر**
دستگیر در حق مرید کثیرالتقصیر در مقام غیظ و غضب
 است. و همان ساعت بود که بقدرت حضرت محول الاحوال

۱ ه: ولایت پناهی - ح: ولایت پناه

۲ ه: ح: بقوت و اعتضاد

۳ ه: اوپس - ح: باز پس

۴ ه: ح: متصدیان اخبار چنین آورده اند

ذوالجلال صاعقہ برآمد کہ بیک طرفتہ العین بارگاہ معلائی فلک^۱
سلطان تغلق واژگون ساخت و **تغلق** در شیب خانہا
 بہلاکت رسیدہ و در همان زمان^۲ دبیرِ قضا منشورِ سلطنت و
 اجلال و فرمانِ دولت و اقبالِ مطہرا بطغرای — توتی الملک
 من تشاء — بنام میمون و اسمِ ہمایون **سلطان محمد بن**
سلطان تغلق نوشتہ و وی بتاریخ سنہ ۷۲۵ ہجری برمسند^۳ سلطنتِ
دہلی بنشست و باجرای حکم فرمان داد و امور جمہور در
 قبضہ و تصرف در آوردہ و او بغایت کریم الطبع و سلیم الوضیع و
 عادل و باذل برآمدہ و در امورِ سلطنت و ضبطِ حدودِ مملکت
 بسیار دانا و رسا بود چنانچہ^۴ در **تاریخ ہمایون** آورده^۵ است۔

الغرض، بعد از وقوعِ این واقعہ حضرت شیخ جانب **ملتان**
 مراجعت فرمود و عثمِ وی در حینِ کہ **تغلق** جانبِ **سند** عازم
 گشت، بنا بر اجازت **تغلق** در **ملتان** آمدہ بود۔ ہر گاہ^۶ از
 مراجعت حضرت شیخ خبر یافت، فرمود: تا ابوابِ قلعہ **ملتان**
 را مغلق ساختند۔

۱ ہ : ح : فلک ارسای

۲ ہ : ساعت

۳ ہ : ح : مسند حکومت و سلطنت دہلی

۴ ح : چنانکہ در تاریخ ہمایونی

۵ ہ : در آورده

۶ ہ : ح : چون

حضرت قطب الاقطاب دروازه‌های شهر را که بدین گونه دید از غیرت بجوشید و بر زبان راند که: آتش درونی، وی را بسوزاند که تا غایت ازین حرکات نمی ماند. در حال تیرِ دعای پیر بر عرصه^۱ اجابت واصل گردید. نائره سوز از کانون سینماش مشتعل گشت و آتش^۲ درونی^۳ وی، زبان زدن گرفت. هرگاه^۳ آفتاب حیاتِ وی نزدیک بغروب رسید جمیع کتبی^۴ که از صنادید اجداد او مانده بود، باحضار آن امر فرمود و بر رغم حضرت شیخ هم را در آتش سوخت و توده^۵ خاکستر ساخت و خود ودیعتِ حیاتِ بوکلای سمات باز سپرد.

حضرت^۵ شیخ بقدم میمنت ملزوم شهر **هلتان** را روزه^۶ رضوان ساخت، و بر سجاده^۷ آبا و اجداد قدم جد و اجتهاد بنهاد، و بارادت و خرقه^۶ مریدانِ اخلاص کیش و واردانِ صداقت اندیش را صلا در داد.

نقل است که روزی نظر کیمیا اثر حضرت شیخ بران توده خاکستر افتاد، از کیفیت آن استفسار فرمود. حقیقت ماجرا^۷ باز

۱ ح : هدف

۲ ح : آتش در درون وی

۳ ح : چون

۴ ح : کتب

۵ ح : حضرت شیخ قدس سره

۶ ح : خرقه پوشی

۷ ح : حال

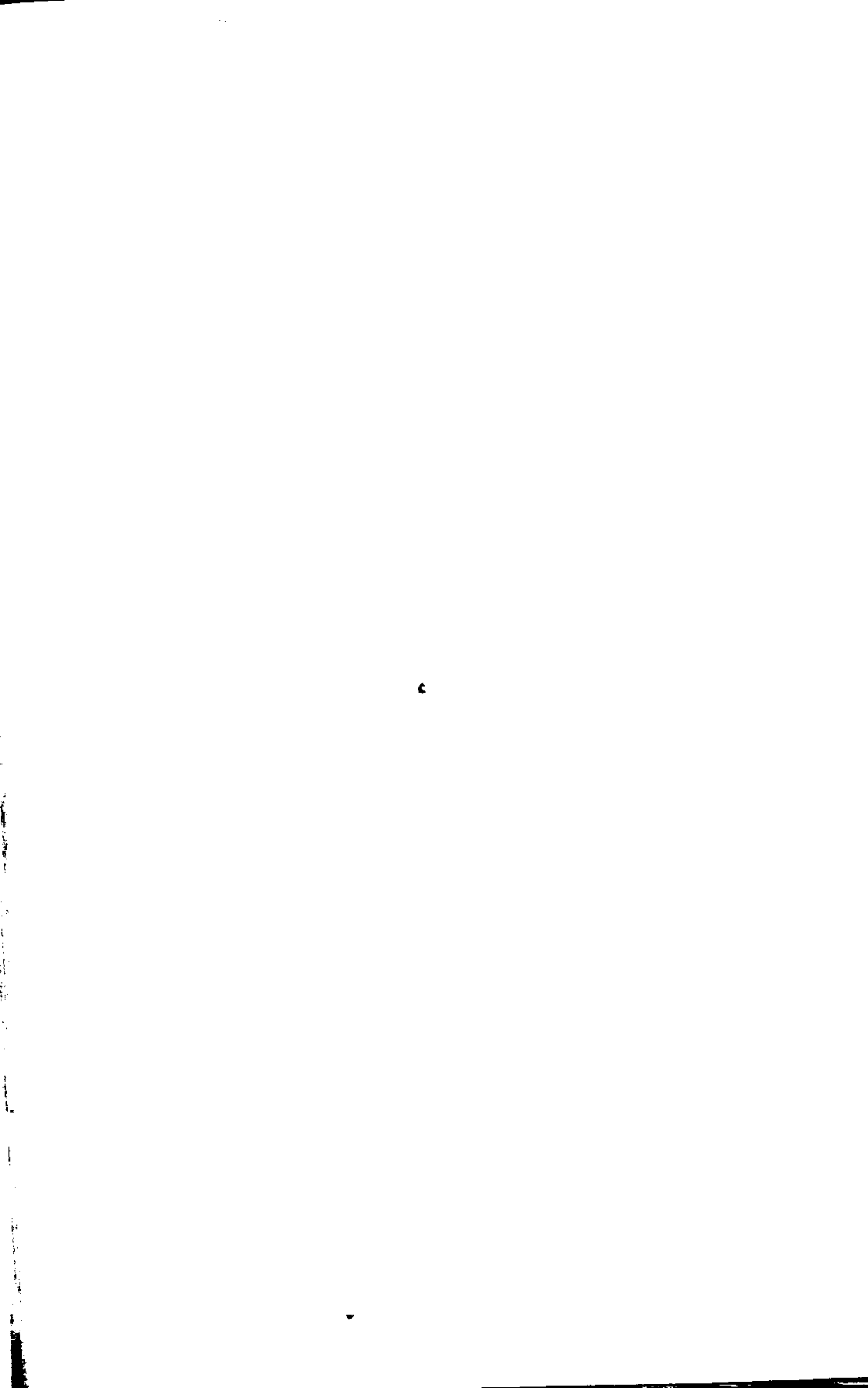
نمودند، فرمود^۱؛ تا آن تودہٴ رماد را خس پوش ساختند، بعد ازان در تمامی شهر و نواحی **ہلتان** بہر کتابی از ہر قسم علم، احتیاج واقع می شد، حضرت شیخ می فرمودی^۲ تا دست در آن خس پوش می انداختندی و آن کتابِ مطلوب را از انجا می یافتندی.

الغرض، شمعِ شبستانِ این خاندان مدالدہور^۳ والازمان رخشان و تابان تا قیام الساعۃ و ساعتہ القیامت خواهد بود۔
— طیب اللہ ارواحہم و روح نفوسہم —

۱ اصل نسخہ: فرمود - ندارد

۲ اصل نسخہ: می فرمود

۳ ہ: ابدالہور — ح: مدت الدہور

ذکر شاه باز آشیانہٴ قرب خداوندی
یعنی عثمان شاه باز مروندی قدس سره
(به طریق مشنوی)

لمولف :

شاه اورنگِ خطّۃٴ ملکوت	شاه بازِ نشیمنِ لاهوت
صاحبِ وجد و تارکِ مطلق	اهلِ دل عارفِ معارفِ حق
اشرف الذّاتِ هم شریفِ نسب	نشأهٴ عثمان شاه باز لقب
مهر ایقان چراغِ بینائی	بحرِ عرفان کنوزِ دانائی
بلبلِ گلستانِ عالمِ ذوق	مستِ خمِ خانہٴ محبت و شوق
محرمِ خلوتِ حریمِ وصال	صاحبِ حال و کاملِ ابدال
عطر افزا چو روضہٴ رضوان	حبّنا روضہٴ اش بہ سدبوسستان
چون حبیبی ز چشمِ کافور	فیض افزای گنبدی پُر نور
چیدہ ² آورد از ریاضِ عمل	بلک ¹ خود باغبانِ صنّعِ ازل

1 ع : ح : پاک

2 ع : ح : چیدہ آوردہ

گل - صد برگ تازه تر از جان
 گنبدی نه که روضه ای ز بهشت
 خاک - آن آستان قبله نشان
 فیض قایض ز بام و دربارش
 شب چو اجرام در وی افروزان
 زائران - حریم - حرمت - او
 فرقه فرقه بهم دران موطن
 دهد از جود قلزم - عثمان
 هر کسی را بوفق - خواهش - دل
 هر که با غم هم آشیانه بود
 چون ز اخلاص سی نهد قدسی
 یابد از غم نجات و فیروزی
 آستانش که هست خلد مثال
 برد از خوان جود - او کم و بیش
 هست دربار - او چو قلزم ژرف
 کس نگشت^۲ از نوال - شان محروم
 تا قیامت چنین^۳ بود روشن
 نه پند یزد ز صرصر - دوران
 کش نسا زد زبول^۱ دست - خزان
 مشک با آب طینتش بسرشت
 سرمه - بینش - عیون - شهان
 نور رخشان ز چار دیوارش
 شمع و قندیل و مشعل - تابان
 میرسد فوج فوج از هر سو
 بر مثال - ستارگان - پرن
 سائلان را پیر از گهر دامن
 گشته بی شب مدعا حاصل
 خسته دشته^۴ زمانه بود
 اندران پاک محترم حریمی
 شودش راحت و فرح روزی
 هست محط^۵ قوافل - آمال
 هر کسی در خور عقیده^۶ خویش
 هر کسی راست بهره در خور ظرف
 برد البتہ حصه^۷ مقسوم
 شمع - تابان - او بوجہ - حسن
 انطفائی بهیچ وقت و اوان

^۱ ح : زبون - ه : ذبول (پڑ مرده)

^۲ اصل نسخ : نگذشت

^۳ ح : بود چنین

فیض^۱ دربار او با استقلال همچنین بود و هم بود لزال
 دمبدم رحمت خداوندی باد بر روح شاه مروندی
 نقل است که در بقعه^۲ زمینی که دران اکنون مضجع^۲ گاه آن
 ولایت پناه واقع است پیش ازین فاحشه^۳ خانها بودند و زنان
 بدکاره درانجا سکونت داشتند. هرگاه حضرت شیخ بجهت
 اصلاح آن فساد به^۴ تشریف آوردن بدان مقام مامور شده شب
 اول که آن ماه برج ولایت و گوهر درج مکرمت دران بقعه
 نزول اجلال فرمود بمقتضای فحوای - جاء الحق و زعمق الباطن -
 جمعی رجال نکوهیده خصال که بجهت بد فعلی به نزد^۵ زنان
 بدکاره آمده بودند هیچ نام را قدرت بر جماع نشد و
 رجولیت ایشان به عنایت مبدل گشت. چون روز شد هر کدام
 حقیقت^۶ ماجرا پیش دیگری القا نمود^۷ و از وی همان واقع
 بعین باز شنود. همگنان متعجب و حیران باز ماندند. بعد از
 تفکر بسیار و اندیشه^۸ بیشمار دانستند که از اثر^۸ قدم سعادت^۸

۱ ح : این بت ندارد

۲ ح : مضجع آن

۳ ح : فواحش

۴ اصل نسخ: به - ندارد

۵ ح : نزد

۶ ح : حقیقت حال و ماجرا

۷ ح : کرد

۸ ح : سعادت لزوم این درویش است که درین دیر از او رسیده

ملزوم این فقیر است کہ از دور درین دیار رسیده است . زنان و مردان آمده در قدم^۱ وی افتادند و از تاثیر نظر وی هرهم^۲ از صدق اعتقاد تائب گشتند و ازان بد افعال^۳ درگشتند^۴ .

نقل است کہ روزی شیخ^۵ خواست کہ پارچہ زمین را بجهت مزرع سمیا سازد . مزدوری را همراه کرده دران^۶ زمین رسید و فرمود کہ اول برگرد^۷ آن دیواری بنا کند . مزدور ماسور بہ بنا کردن دیوار مشغول بود و خود بسعدت عصا در دست برپا ایستاده بود . ظاہرا خاوند آن زمین خبردار شد کہ فقیری^۸ قلندریہ در زمین او تصرف می نماید . آن شخص در حال غضب ناک و بی باک دران بقعہ خاک رسید و شیخ را ازان مانع شد . حضرت شیخ بآن^۹ عصا زد . آن شخص فی الحال رخت حیات بعالم سمات درکشید . شیخ مزدور را بفرمود تا او را دران خاک مدفون ساخت . وارثان او ازین واقعہ خبردار شدند و

۱ . ح : قدمهای درویش

۲ . ح : هم از دل و جان تائب

۳ . ح : بد افعالی

۴ . اصل نسخہ : گشتند

۵ . ح : شیخ پارچہ زمین را می خواست

۶ . ح : بر سر آن

۷ . ح : گرداگرد

۸ . ح : درویشی قلندر وضع

۹ . ح : عصا باوزد

همان مرتبه^۱ دران مقام در رسیدند، و ازان معاملم باز پرسیدند .
 شیخ فرمود که: من هیچ شخصی^۲ را نکشته ام، بلکه سگی دیوانه
 را مقتول ساختم. آن جمله^۳ ازین معنی منکرگشتند . فرمود که:
 اینک درین خاک مدفون است . هرگاه^۴ آن زمین را کافتند،
 سگی مرده ازان جا باز یافتند . یقین^۵ دانستند که اهل^۶ ولایت
 است . بست^۷ یکم شهر شعبان المعظم در ۶۷۳ هـ ازین دنیای
 فانی رحلت نمود .

آستانه متبرکه در بلده **سدوستان** است. نور اللّه مرقده
 و راح روح .

۱ هـ : ح : بیک مرتبه

۲ هـ : ح : شخص

۳ هـ : ح : جماع

۴ هـ : ح : چون

۵ هـ : ح : یقین - ندارد

۶ هـ : ح : از اهل

۷ هـ : ح : این جمله عبارت تا اختتام ندارد

ذکر شیخ الشیوخ شیخ پتمہ قدس سرہ

لمولفہ :

نشیخ پتمہ سرور سلطان دین فارس میدان عرفان و یقین
واصل حق صاحب صدق و صفا پیشوای اولیا و اذکیا
مخزن گنجینہ اسرار حق مظہر مجموعہ انوار حق
عارف کامل ولی اہل حال سالک مقبول حسی ذوالجلال
شاہباز آشیان لا مکان در فضای قرب حق طہران کنان

بیان ابتدای حال آن فرخندہ فیال و ظاہر شدن^۱

با ظهور کمال

شد چنین نقل از ثقات ناقلان وز زبان نساقلان عاقلان
کو^۲ چو جرعه جام وحدت نوش کرد هستی^۳ تونین را فرموش درد
جذب^۳ عشقش ز مستی در ربود جانب ملک بقایمش رہ گشود

۱ ح : ظاہر شدن وی

۲ ح : کوچو جام از عشق وحدت نوش کرد

۳ ح : این ہمت ندارد

در بن غار جبل ماوی گرفت
از خلائق دور با حق در حضور
با حشیشی گشته قانع از غذا
در ریاضت برده گوی از ریاضان
مختفی بود از خلائق ماه و سال
کس نبوده مطلع بر حال شان
اتفاقاً نشاء عثمان شاه باز
همره شیخ الشیوخ صدر دین
بآهم آوردند ازان مرتب^۲ گذر
از صفای باطن و نور ضمیر
گشته هر دو قاصد دیدار مردم
از زبان حال هر یک با دگر
هر یکی حال دگر معلوم کرد
نشید پتم از سر صدق و یقین
بعد ازان آن گوهر بحر شهود
ساخت عالم روشن از انوار خویش
بر سر آن کوه مسکن ساخته
مدفن پا کش شد اکنون آن مقام
خوش مزاری فیض بخش جان فزا

لعل و ش در سنگ خارا جا گرفت
مختفی از چشم چون در دیده نور
تافتہ رو از جمیع ماسوا
در تعبّد برگذشت از عابدان
منزوی در کنج غاری لایزال
گوهری بوده نہان در جوف کان
آن شہی سردار دینی سرفراز
شیخ زکریا بہاء الدین امین
لختی آسودند ازان عالی مقر
یافتند آن اہل دل را گوشہ گیر^۳
یافتندش صاحب دل اہل درد
گفت سر خویشان را سر بسر
رتبہ قربت ز حق مفہوم کرد
شد مرید نشید زکریا امین
از نقاب اختفا چہرہ کشود
کرده ظاہر در جہان آثار خویش
دل ز میل ماسوا پرداختہ
خوش بیاسودہ دران دارالسلام
دیده دل را از نور و ضیا

^۱ ح : - بن و سرفراز

^۲ ح : مرتب

^۳ ہ : گوشہ گیر

قله کوهش بگردون برده سر
 نردبانش از سنگ و گچ پرداخته
 سلم است یا منبر نور است این
 شب چو اجرام فلک تابان درو
 می نماید هم بچشم ناظران
 روضه نی بلکه قصری از بهشت
 از بخور عود و عنبر فی المثل
 در سواد صحن او از هر طرف
 چشم آب روان چون سلسبیل
 زائران آستانش صد هزار
 سرفرازان خداوندان جاه
 سر پیمای بارگاهش می نهند
 هر یکی حاصل کند سئوای خویش
 بحر جودش گوهر افشان موج زن
 هر کسی کز جود او شد سرفراز
 بهر هر مطلب کسی دانجا رسید
 هر مریضی کز تداوی طبیب
 در حریمش کان بود دارالشفای
 می شود امداد پیرش دستگیر
 می رسد از اهل حاجت هر زمان

شمس قصرش محاذی با قمر
 مهره مهرش مصقل ساخته
 یا کم موج بحر کافور است این
 شمع و قندیل و مشاعل روبرو
 سطح گردونی پر از سیارگان
 کز گلاب و عود و زعنبر سرشت
 حجله حور است گوئی آن محل
 سایه وراشجار بینی صف بصف
 کباب او باشد شیفای بخش علیل
 می رسد از هر طرف لیل و نهار
 سروران صاحب تخت و کلاه
 جبهه را بر خاک راهش می نهند
 در کنار خود کشد معمول خویش
 می برد هر یک نصیبی خوشستن
 تا ابد گشت از خلاق بی نیاز
 گوهر مقصود در دامن کشد
 آیس و محروم گشت و بی نصیب
 چون ز صدق دل نماید الحج
 بی نمکی باید شفائی دل
 در حریمش کاروان² در کاروان

1 ه ح : مصقل

2 ه ح : در

ہر ہم مقضی سرام آیند باز زان محفل ہر صفائی دل نواز
 فیض دربارش بود بحر شگرف زان برد ہریک نصیبی خود بظرف
 تا بود از گنبد گردون نشان تا بود معمورہ کون و مکان
 فیض بخش گنبدش ہر نور باد آرزوی^۲ زائران معمور باد
 رحمت ایزد تعالی ہی بہ ہی ز آسمان منزل بود ہر روح وی^۳

۱ ح : نصیب خورد ظرف

۲ ح : از درود زائران

۳ حاشیہ ۵۵ : حضرت شیخ ہتہ از قبیلہ [اہلان] و خود مرد ہندی است نہ از ملک ... برای ہمیں گویند کہ دہول سند ... نام آن بزرگوار حسین بن [راجبار بن کاه بن] لاکہ بن سکیرہ و نام مادر [سلطانی] بنت مراد بن شرفو . و شیخ ہتہ ... بدان لقب مشہور مہبودند و (وفات ایشان) شش صد و شصت و شش از (ہجرت) صلی اللہ علیہ وسلم .

• شیخ ہتہ دیولسی، کنیتش ابوالخیر، لقبش شاہ عالم . نامش حسین بن راجبار بن کاهو بن بخیر و از قوم اہلان و اسم مادرش سلطانی بنت شرفو است (جنگ خطی ملک نگارندہ)

• و آن بزرگوار در اوائل حال میان شعب غاری در کوه مدفن گام چون اعل در کسان مستور بود . شیخ بہا الدین متانی بنور ضمیر درہافت و ہر جوہر وجودش مطلع شدہ از گوشہ کشید و مرید ساخت . (جنگ خطی از بیچند نو . ملک سندھ ادبی ہورد ص ۱۹۹)

ذکر شیخ الشیوخ شیخ جمال الدین^۱ [حماد جمالی] قدس سره

آن صاحب کشف و کرامت، و آن جلیل قدر عالی مرتبت، سرخیل مبارزان طریقت، سر دفتر عارفان حقیقت، خداوند خصائل مرضیه، جامع کمالات علمی^۲ و عملی، محرم خلوت خانہ قدس، باریافتہ مجلس انس، سرمست جام وحدت، غریق دریای معرفت، محبوب ذوالجلال، یعنی **شیخ حماد بن ندیم رشید الدین جمال**^۳، قدس سره، از جمله اولیای عظام و اصفیای کرام خطہ سند است. نواسه دختری زبده السواصلین **شیخ جمال** درویش است. مظهر اسرار ملکوتی و مطرح انوار لاهوتی بوده. خمورشید فیضان الہی و مکاشف غیر متناہی، بنوعی برکاشانہ سینہ وی پرتو انداخت، کہ جمیع سرائر عالم ملک و ملکوت، بر وی مکشوف ساخت. تا ہر روز

۱. ح : حماد جمالی
۲. ح : علمی و عملی
۳. ح : جمالی
۴. ح : تا آنکہ ہر روز

صد هزار تلامیذ دانش اندوز، از مجلس آن شمع دل افروز
اقتباس انوار مسائل علوم، می نمودندی، و بذریع^۱ آن تشبیب
بازیال مطالب و مقاصد دینی^۱ و دنیاوی حاصل کردند. خانقاه
و مسکن گاه^۲ وی در بلده **سماوی** بوده، سده^۳ سنیه و عتبه^۴
علیه اش، مهبط^۲ قوافل^۳ رجال^۳ و آمال و مورد امثال مرضیه
خصال گشته.

نقل است که: در دور خلافت **جام جون**، **جام تماچی**
و **جام صلاح الدین** که بر وضع شاهزاده گان در ملازمت آن
صاحب قران قیام می نمودندی، و جانب شیخ عقیده صادق و
اعتمادی واثق داشته اند، و از انجا که خدمت درویشان و صدق
عقیدت با ایشان مفتاح ابواب سعادت^۴ دوجیهانی و ذریع^۵
وصول^۵ درجات آمال و امانی ست، بحکم فحوائی آیه کریمه —
و یختص برحمته من یشاء — فضل و مکرمت الهی ایشان را
بنواخت، و همای دولت و سعادت برایشان سایه انداخت.
لاجرم^۶ هر دو پدر و پسر حلقه اخلاص و یک جهتی در گوش
و غاشیه خدمتگاری بر دوش افکنده، بنده وار بدر بار فیض آثار

۱ ه، ح : دین و دنیا

۲ ه، ح : معط

۳ ه : رجال و مورد امثال مرضیه الخصال گشت

۴ ه، ح : سعادات

۵ ه، ح : حصول

ح : لاجرم پدر و پسر

آن ولایت پناه صباح و پگاہ سی رسیدندی، و بجاروب گری، آن آستانہ^۱ راستان مشغول گشتندی^۲، و خس و خاشاکِ آن سدہ^۳ پاک بجای مرہم^۴ بر دل ریش درد مندِ خویش نهادندی، و غبارِ آن دربار مانند کحل الجواهر در دیدہ کشیدندی، مدتی مدید برین نسق خدمتگاری از ایشان بظہور می رسید، اتفاقاً جمعی شرارت پیش، خباثت اندیش، صورت این حال را، بصد رنگ آمیزی بنقوشِ فتنہ انگیزی آراستہ و پیراستہ، در معرضِ عرضِ جامِ جونم جلوہ گر ساختہ، و خاطر نشان نمودند کہ: جام تماچی داعیہ سلطنت دارد و سی خواهد کہ بوسیلہ خدمات آن صاحبِ کرامات تشبہت بذیل^۵ این مامول وصولِ این مسئول نماید، و ابوابِ دولت و سلطنت بر روی خود و اکشاید کہ حکما گفتم اند کہ، فکر واقع پیش از وقوع، و تدبیرِ کار پیش از صدور باید کرد، بیت :

نگم کن چو سوفر داری بہ شست

نہ وقتی کہ پرتاب کردی ز دست

جام جونم را از اصغای^۶ این کلام، واعیہ تمام روی داد

۱ هـ ح : آستان قبلہ راستان

۲ هـ : می گشتند

۳ هـ : مرہم بریش دل خویش، ح : مرہم ریش بر دل خویش

۴ ح : با

۵ هـ ح : بدین مامول نماہر و ابواب

۶ ح : اجتماع

و ابواب فکرت و اندیشہ را، بر دلِ خویش باز کشادہ. بعد از تنقیر افکار و تشحیط انظار، رای اندیشید و صلاحِ مملکت خویش را دران دید کہ **جام تماچی** و **صلاح الدین** را جانب دارالخلافتہ دہلی فرستاد و هیچ احدی را برین مضمون اطلاعی ندادہ. و ایشان^۱ دران مکان بقیدِ زندان و حبس فرو ماندند و خود بر تختِ سلطنت و کامرانی و بر بساطِ عشرت و شادمانی سرفہ الحال و فارغ البال بنشست. و حال آنکہ ازین غافل کہ بر او تقدیرِ حضرتِ قدیر، درین بساطِ کعبتینِ مراد، برخلاف مقتضای حال و خواہش بال^۲ وی باختم است. و بمقتضای آیم^۳ کریم — عسلی عن تجبوا شیء و ہو شر لکم — بحصولِ نقشِ این ماسول وی را فریفتہ ساختہ.

مدتی^۳ برین منوال گذشت. اتفاقاً روزی آن ولایت کیش، جاروب گرہ آستانہ^۴ خویش را یاد آورد و از حال وی استفسار نمود. هیچ کس را بر کیفیتِ حال وی اطلاعی نبود. خادمِ خویش، جانب خانہ^۴ آن محزونِ دل ریش فرستاد. خانگیان^۵ وی بصد عجز و زاری و اضطراب و بیقراری، صورت حالِ آن محبوس مایوس، در خدمتِ حضرت شیخ معروض داشتند. آن

۱ هـ، ح : ایشان مرتبی دران مکان بقید حبس و زندان

۲ هـ : آمال

۳ هـ، ح : مرتبی حال برین منوال

۴ هـ، ح : خانہ جام تماچی فرستاد

۵ هـ، ح : خانگوانش

بزرگوار که این اخبار شنید از غایت^۱ غیرت بجوشید و از اضطراب برخاست و در حجره^۲ معبد جولانی زد^۲ و پیتی بزبان سندی آغاز نمود که دران اظهار شوق جام تماچی و طلب وی بود X. ظاهراً شمس^۳ ازین مضمون به جام جونم رسید. سوار شده بخانقاه^۳ آن ولایت پناه آمد و در حلقه^۴ تلاسید وی بنشست. و قرار داد چنان بود که طلبه^۴ علم بیرون صومعه^۴ در خانقاه جمع می گشتند و شیخ بسعادت در خلوت صومعه منزوی میبود و همیشه برقع بر روی می داشت. طلبه^۵ علم را از همان جا استفاده حاصل می شد.

جام جونم زبان بحرف^۶ گستاخانه واکشود و گفت: طائفه^۶ درویشان و بزرگان را بامور سلطنت دنیاوی چه تعلق؟ شیخ ازین سخن نا ملائم بجوشید و فرمود که: این پارچه زمین را حواله^۷ ما ساخته اند و ما این متاع کثیف را حلقه^۷ طوق کردن

۱ : غایت نائره غیرت بجوشید ح : غایت نائره بجوشید

۲ : ح : کرد

X : ب : جوئو، مت اوئو، جام تماچی آه

سپاهی پاجه پیتی، توین نئو، راه!

۳ : ح : بخانقاه ولایت پناه شیخ آمد

۴ : ح : صومعه نشیندی ح : صومعه نشیندی و شمع همه دست خود در صومعه

۵ : ح : طلبه علم را همان جا بیرون صومعه

۶ : ح : تجبر

۷ : ح : لفظ - حلقه - ندارد

آن سگ یعنی **تماچی**^۱ ساخته ایم . جام از شنیدن این کلام^۲
به سمت و ملال^۳ برخاست .

همان شب بود کہ آن بزرگوار **جام تماچی** را در^۴ مجلس
دہلی بواقع^۵ خواب خود را باز نمود و بہ بر آمدن ازان موطن
اجازت فرمود . پاسی از شب باقی بود کہ ازان خواب کامیاب
بیدار گشتند و بہ شنیدن اشارت با بشارت بغایت مبتهج شدند .
دیدند کہ^۵ زنجیرها از رانها و پایہای ایشان بیرون افتاده است .
یقین دانستند کہ بامداد شیخ ولایت کیش، شب دیجور محنت
را صبحی پدید آمد . برخاستند و راه بر آمدن در پیش گرفتند .
بہر دروازہ مغلق کہ می رسیدند بقدرت حضرت مفتح الابواب
آسان^۶ بر ایشان مفتوح می گشت ، تا همچنین^۷ از یک یک
دروازہ در گذشتند و از شہرستان بیرون برآمدند .

صبحا ہنگام این خبر را بہ خلیفہ^۸ دہلی رسانیدند . ایشان
بی^۸ تسویف و تاخیر جمعی کثیر از شہسواران^۹ نامدار و یک

۱ . ح : جام تماچی

۲ . : سخن

۳ . ح : ملالت از آنجا برخاست

۴ . اصل نسخہ : در همان مجلس مجلس

۵ . ح : در مجلس دہلی . در مجلس دہلی

۶ . ح : کہ واسطہ کلیہ زنجیرها از ہای ہی ایشان

۷ . ح : نفظ - آسان - ندارد

۸ . ح : از جمیع دروازہا در گذشتند

۹ . بی : تشویف و توقیف

۱۰ . اصل : شہسوار

تازان کارزار، مسلح و مکمل ساخته، در عقب ایشان روان گردانید. سپاهان^۱ باد سوار و راکبان، مراکب، برق رفتار شتابان و دوان مسافتی راه که قطع نمودند، بیک مرتبه ایشان را از دور بشناختند. هم متفق العنان از نهمت^۲ فراوان جانب ایشان تاختند. بیک طرفه العین، بقدرت حضرت بدیع العجائب، گردبادی تیره^۳ پیدا شد که روز نورانی را مانند شب ظلماتی ساخت، و هیچ^۴ یک از آن سواران بحال دیگر نه پرداخت. از صدای دهشت فزای صرصر، و از تراکم ابرِ ظلمت گستر، هم دل بر هلاک^۵ نهادند و عنان را از دست بدادند و اسبان را در رفتار مختار وا گذاشتند. بعد از مدتی که آن حجاب متواری از ایشان مرتفع گشت می بینند که از رجعت میر، در فنای فضای دهلی^۶ رسیده اند. و جام تماچی و صلاح الدین همچنان در روز روشن می رفتند. بهر منزل و مقام که نزول و الامام می نمودند، زنبیل طعام مع ادام و آب خوش آشام، از آسمان بر ایشان فرود می

۱ ه، ح: سپاهیان جرار و

۲ ه: از بهجت فراوان جانب ایشان دویدند

ح: از - " و هم ... تا ... تاختند " فرارند

۳ ه: تند و تیره ح: گرد باد تند و تیز

۴ ه، ح: سواران هم از یکدیگر جدا و آواره گشته از صدای

۵ ه، ح: هلاکت

۶ ه، ح: رسیدند و حال آنکه جام تماچی

آمدہ برین نسق و ہنجاہ می آمدند تا بدیارِ سند رسیدند۔
بموضع کیبران کہ آمدند درویش نوح کیبر را۔ کہ از جملہ
بزرگوارانِ آن بقعہ بود۔ دیدند کہ گلہ^۱ گوسفند را می چرانند۔
در اثنای آن درویش بہ شخصی کہ در گوسفندان وی درآمد
گفت کہ: بحکم جام تماچی کہ در گوسفندان من در نیائی۔

ایشان^۲ را از اصغای این^۳ کلام تعجبی تمام روی داد۔
پیش^۴ درویش برفتند و از حقیقتِ این مقولہ باز پرسیدند: کہ
عجب کہ خلیفہ جام جوڈ است و تماچی در دارالخلافتہ
دہلی محبوس و مایوس در بند و زندان است، و تو حکم را
باو منسوب می سازی!۔ درویش گفت^۵ کہ: حقیقتِ حال او را
نمی دانم امّا دو سہ روز است کہ از زبانِ وحش و طیر و گیاه
و نبات این کلمات می شنوم کہ حکم حکم جام تماچی است۔^۵
ایشان را از استماعِ این بشارت بہجت و مسرت افزود و
امیدوار گشتند۔ پیش درویش^۶ حقیقتِ حالِ خویش اظہار نمودند

^۱ ح: گلہ گوسفندان را می چرانند۔ دران اثنا ظاہرا شخصی در
گوسفندان وی درآمد کہ گوسفندی ازان ہواہد۔ درویش باو
گفت کہ: بحکم

^۲ ح: جام تماچی و صلاح الدین را

^۳ ح: آن

^۴ ح: فرا پیش درویش رفتند

^۵ ح: درویش در جواب گفت:

^۵ ب: گویند کہ همانوقت درویش نوح این بہت سرود:

جوڈو وجین جہوری ماریو

جام تماچی شہرین چاڑھیو

^۶ مقبرہ شیخ نوح ہونئیائی تا کنون در موضع مذکور در بین حیدرآباد و
ہالا موجود و مرجعِ خلائق است (ح)

و به وصول این مامول^۱ و حصول این مسئول نذری بر خود قرار دادند و از انجا روان گشتند.

بعد از دو سه روز از راه شمال آمده محاذی بلده^۲ ساموئی آن طرف دریا بنشستند و چشم بر مقصد مراد دوختند و دیدند که هنوز کوکب سلطنت جام جونم در اوج است و دریای حکومتش در موج جام صلاح الدین جام تماچی را همانجا گذاشت^۳ و خود در کشتی در آمده جانب بلده^۴ ساموئی گذار نموده و بغانقاه ولایت پناه^۵ در رسید و بقدم بوسی^۶ وی مشرف گشت و اظهار مراسم شکر گذاری بجا آورد و کیفیت بر آمدن از زندان و فرود آمدن زنبیل نان و مژده دادن شبان بیان نمود و در باب^۷ جام تماچی استصلاح خواست^۸ شیخ تازی از مصلاهی باصفای خود برید و وی را داد که : این تار را بر سر چوبی وضع نموده بالای سر جام تماچی نصب سازد که نوبت نوبت اوست و وی آن رشته^۹ که بچرخ فیض رسته بودند بر سر عصای رفع نمودند بر جام تماچی نصب ساخت.

۱ ح : مسئول و حصول این مامول

۲ ه : ح : مانده

۳ ه : ولایت پناه شیخ

۴ ه : در باب آمدن

۵ ه : نمود

۶ ه : آن رشته که بر سر عصای رفع نموده

فی الحال بحکمِ قادر متعال^۱ که — توتی الملک من تشأ و تنزع الملک ممن تشأ — صفت اوست، هزار در هزار علم نمودار شد، و منادی قضا و قدر بر سر رؤسِ خلائق و بشر ندا در داد که: دَورِ دَورِ خلافتِ جام تماچی است، غلغله در شهر افتاد.

جام جونم که بدان^۲ طرف چشم خویش واکشاد و چشم بی کران و لشکر بی پایان وی^۳ را بنظر در آمد، تابِ مقاوت ندیده^۴ گوشه گرفت و قصر سلطنتِ جام جونم واژگون گشت. و جام تماچی با دبدبه^۵ سلطنت و ایالت از دریا عبور کرده به بلده^۶ ساهوئی رسید. و اول بزیارتِ خانقاه شیخ رد آمد، و بلب تعظیم و شرف تجلی و تکریم آستانِ ملتسمه راستانِ وی را تقبیل نمود، و به مژگان چاروب گری غبار آن دربار بجا آورد، و ازان جا پپای تخت برآمد^۵ و هر مسندِ ایالت و حکومت بنشست، و باجرای^۶ حکم و نفاذِ امر فرمان داد و ابواب داد و ستد بر خود واکشاد. بیت :

۱ ه : قادر متعال جل عز الشبه و المثل که

۲ ه : بدان طرف لگروست

۳ ه : بنظر وی در آمد

۴ ه : ندید لا جرم خود را بگوشه کشید و

۵ ه : آمده بر مسند

۶ ه : و باجرای احکام فرمان داد

کار نہ این گنبدِ گردان کند
هر چه کند همتِ مردان کند

آری بتوجہ درویشان و بیمن^۱ امداد و دستگیری جمعی
خدا پرستان، از مکمن^۲ غیبی و تتق^۳ لاریبی، کاری چہرہ کشاید
کہ، هرگز بقوت بازوی^۳ خبیر و بمعونتِ فکر و تدبیر، روی
نمایند و دست از تشبث حصولِ آن کوتاه مانند بیت :

حمایت از کهن داسانِ درویش
ز صد مدد^۳ سکندر قوتش بیش

ملخص کلام آنکہ، بعد از چند روز بخدمت شیخ آمد و
مبلغ یک ہزار دوہست دراہم تحفہ آورد و التماس نمود کہ:
حدودِ ولایتِ خویش از زبانِ آن ولایت کیش مشخص نماید.
شیخ فرمود کہ: ازین جانب تا کند کلائی^۴ و از آن طرف تا
کندی آبارہ آنچه محدود بدین حدود است، محکوم حکم و
فرمانِ تو خواهد بود! و نیز فرمود کہ: تمام اراضی محدودہ
خود را بمردم قسمت نماید و ازان مبلغ راہ آورد بر بالای کبوتہ
ساموئی مسجد بنا فرماید و آن را ہکلی نام نہید!

۱ ہ : بمیان امداد جمعی ب : دستگیری ایشان و جمعی

۲ ہ : مکمن غیب و تتق لاریب

۳ ہ : صبر ب : خبیر

۴ ہ : کنلای ب : کند کلائی

بعد ازان از جام پر سید کہ : اموات را بکدام^۱ زمین و بقاع مدفون می سازند! جام جواب داد کہ : در موضع پیر آر در جوار شیخ پتم^۲ قدس سره . فرمود کہ : بعدالیوم در همین کوه ساهوئی در جوار هکلی مدفون ساخته باشند .

جام تماچی بنا بر فرموده^۱ پیر دل پذیر، در جمیع اقلیم خود زمین ها را قسمت کرده بمردم و قبائل جدا نموده تسلیم ساخت^۳ کہ تا قیام قیامت آن حدود مقسوم بر همان تنسیق و تنظیم ثابت و مستقیم باقی ماند . و **مسجدی** بنا کرد و آن را **هکلی** نام نهاد کہ تا غایت موجود است و ازان باز^۴ تا الان همچنان مردگان را دران مکان مدفون می سازند .

اکنون مزار فیض آثار^۴ آن بزرگوار نیز برین کوه واقع است . — طاب الله ثراه و جعل الجنة مشواه .

۱ : بکدامی زمین دفن می کنند! جام در جواب فرمود :

۲ : مزار فیض آثار شیخ پتم

۳ : نمود

۴ : روز

ذکر شیخ جیب ولد شیخ نعمت اللہ قدس سرہ

لمولف :

صدرِ زمن و مدارِ دوران
 نوباوہ باغِ استقامت
 گنجینہ جوہرِ تجلی
 سر دفترِ واصلانِ خالق
 سبّاحِ محیطِ وجد و حالات
 خورشیدِ جمالِ تشبیخِ جیب
 سر چشمِ آبِ زندگانی
 از تشبیخِ بہاء الدین و دنیا
 پیرایہ دہ بہارِ آمین
 مشکین ز دمسس دماغِ توفیق
 پیمودہ² قضا رہ رضا مش

آن سرورِ افتخارِ دوران
 گلدستہ گلبنِ کرامت
 آئینہ مظہرِ تجلی
 روشن دلِ عارفِ حقائق
 گلدستہ گلشنِ کرامات
 سراتِ خصائلِ رضیہ
 خضرِ دویم و مسیحِ ثانی
 نیکو خلفی بہ تختِ والا
 صبحِ نفسش ز فیضِ جاوید
 تابان ز رخسِ چراغِ توفیق
 صاحبِ نفسی کہ وفق¹ رایش

1 اصل نسخہ : رفیق

2 اصل نسخہ : پیمودہ

بر فرقِ عمائم^۱ اجابت
 بر تارکِ آسمان قدم زن
 یکتای دُری ز بحر تفرید
 بر خاکِ رهش کلاه سایان
 دریوزه^۱ گر درِ دعایش
 کز فیض سرشته آب و خاکش
 کز خلدِ برین دهد نشانی
 سرمست ز دیدنش نظارا
 گلہای امید ازان ہزاری^۵
 بر چیدہ^۷ ازان گلی بدامان
 کز آب و هوای فیض رُستہ
 محروس ز آفتِ خزانی
 ہموارہ چنین بود نوا ساز

صد برگِ دعایش از انابت
 در کشورِ نیستی عکس زن
 شاہنشہِ مَلک ترک و تجرید
 از صدقِ عقیدہ خیلِ رایان
 شاہانِ جہان ہم گدایش
 خوش روح فزا مزارِ پاکش
 آراستہ گشتہ^۲ آستانہ
 فیض از در و بامش آشکارا^۳
 بشگفت^۴ چمن بہارِ بہاری
 ہر کس بہ نہالِ^۶ صدق و ایقان
 این گلبنِ تازہ ای شگفتہ^۴
 سر سبز بماند جاودانی
 مرغِ چمنش ز پردہ راز

۱ ہ : در ہوزہ گرند در دعایش

۲ ہ . ج : د لکش

۳ ب : آشکارہ - نظارہ

۴ ہ : بشگفتہ

۵ ہ . ب : مزاری

۶ ہ : ثبات ب : بد نہال

۷ ہ : چیدہ

ذکر آن خجسته نژاد^۱ راسخ فواد پیر مراد قدس سره

ملک سیرت آن پیر سیده راد
فروزان چراغی ز آل رسول
سرا پرده^۲ قرب حق منزلش
سر حلقه^۳ جمع قدوسیان
انیس سرا پرده^۲ وجد و حال
ز خمخانه^۳ شوق سرمست بود
غریق فرورفته دریای عشق
حقایق شناس مقالات^۲ بود
بسی طالبان را ز فیض نظر
بسی^۳ را بارشاد تلقین نمود
زهی آستانش سسرت فزای

خجسته لقا و مبارک نهاد
گل گلشن هر تضرع و بتول
محل^۳ فیوضات غیبی دلش
شناسای آسرار روحانیان
جلیس در بارگاه وصال
ز خود نیست باحق هم هست بود
هر یق شرار تجلای عشق
خداوند کشف و کرامات بود
شده جانب وصل حق راهبر
سوی مقصد دین رهش بر کشود
ز مرات دل زنگ غفلت زدای

۱ ه: و شیخ فواد پیر سید مراد

۲ ه: مقامات

۳ ه: این بیت ندارد

مزار^۱ شریفش که در مکی است
فضای^۲ سرایش فرح بخش روح
غبار مزارش چو کحل البصر
زار باب حاجت هزاران هزار
کشد هر کسی در خور اعتقاد
کسی کو^۳ بیای درش سر نهد
در آستانش که بس دلکش است
خدا یا برین خاک پاک مزار
برین مستمندی دل آواره^۴

ز مرات دل زنگ غم منجلی است
صفای درش مایه صد فتوح
فزائنده روشنی در نظر
رسد در مزارش به لیل و نهار
در آغوش وصلت عروس مراد
گلی کام دل را بسر بر نهد
کلید کشاینده کارها مت
سحابی ز باران رحمت بیار
ز فیض عمیمش رسان بهره^۵

۴

۱ ه: این بیت ندارد

۲ اصل نسخه: فزای

۳ ه: مگر

ذکر مغفور مبرور سید علی شیرازی قدس سره

آن والی کشور ولایت	برهان ممالک هدایت
صاحب دل عارف محقق	بیدار دلی ولی مطلق
سید علی آن بفضل ممتاز	سر دفتر میدان شیراز
گلدستم بسوستان طاهای	فرخ ثمری ز نخل زهرا
کشاف دقائق معانی	دانا ی حقایق نهانی ^۱
مرآت جمال اسم اعظم	بینای رموز هر دو عالم
از آئینه دلش هویدا	آسرار جلال حق تعالی
هم مظهر صورت تجلی	هم مخزن گنج لایزال ^۲
دریا دل و قلم سماحت	عیسی دم و یوسف ملاحات
دست گرمش چو ابر نیسان	میبود همیشه گوهر افشان
فیض گرمش که عام بودی	زو بهره صد کرام بودی

۱ ه : معانی

۲ ه : این بیت ندارد

میداشت دلی چو بحرِ ذخّار
 در حاصلِ جملِ بحر و کان بود
 هرگز ننگنده چین در ابرو
 با قیمتِ یک شیبِ برابر
 خوانمهای نعم بران کشیدی
 میداد صلاّی میهمانی
 خالانِ وفا ز هر کناری
 از شوق بخدمتش شتابان
 وز بحرِ کفِ یدِ کریمش
 برگشته ازان حریمِ صائب
 کوشیده در انقضای حاجات
 بگذشته ز هجرتِ مکه^۱
 بر بست بملکِ جاودانی
 مانند بهشت مرغزاری
 در گنبدِ او چو ذره رقّاص
 رخشان ز صفا چو خرگه حور
 کز شبنمِ فیض رخ بشسته
 پیرایه باغ آفرینش
 هستند مسجدهای افلاک^۳
 معمور ز فیضِ خود نوازان

در راهِ خدا به بذل و ایثار
 گر خود هم گنجِ شایگان بود
 میداد هم بتازگی رو
 بودش بنظر هزار جوهر^۱
 صد گونه سماط نزل چیدی
 بنشسته به بزم میزبانی
 اخوانِ صفا ز هر دیاری
 هر روز بر سمِ میهمانان
 هر یک ز افاضه^۲ نعیمش
 بر چیده جواهرِ مطالب
 دائمی^۱ ابتغای رضات
 هشتاد و یکی سنین نه صد
 کورخت ازین سرای فانی
 آسوده بخوشترین مزاری
 خورشید ز روی شوق^۲ اخلاص
 خوش گنبدِ فیض بخش بر نور
 از باغِ طرب گلی شگفته
 نزهتگه چشمِ اهلِ بینش
 تا هست نفوسِ پاک در خاک
 بسادا ز درودِ پاک بازان

۱ ه: گوهر ۲ ه: صدق و اخلاص ۳ ه: این دو بیت ندارد

ذکر سید نظام ولد سید ناصر بکھری قدس سرہ

آن شمع شبستانِ دودمانِ نبوی و آن مهرِ سپهرِ خاندانِ مصطفوی، دوحہ، شجرہ، گلبنِ زہرا، درہ، لُجَّہ، صدق و صفا، مالکِ مالکِ مہتری و سروری، سید نظام ولد سید ناصر بکھری، از جملہ، واصلانِ حق و کاملانِ مطلق¹ و صاحبِ حال و اہلِ قال بوده، و از انجا کہ سرود² نسبت بعضی اولیا و سیلہ، کشش و جاذبہ روحانی است، اکثر اوقات باستماع آن قیام می نمود و بدان وجد و حالش می افزود.

نقل است کہ، ہر گاہ بہ ندای — ارجعی الی ربک راضیہ مرضیہ — طائر روحش از³ نشیمنِ خاکدان بسوی آشیانِ قدس پرواز نمود، بعد از فراغِ تجمیز و تکفین خواستند تا جنازہ وی را بردارند، ہر چند سعی کردند نتوانستند از زمین

1 ہ : مطلق بودی

2 ہ : غنا و سرود ب : سرود نسبت

3 ہ : ازین

برداشت. همگنان متعجب و حیران فرو ماندند که: آیا درین چه حکمت خواهد بود؟ تا پسر^۱ او را رکن الدین نام وصیت پدر یاد آمد و گفت که: حضرت والد بزرگوار در ایام حیات خود فرموده بودند که: جنازه^۲ ما را هرگز نتوانستند برداشت^۲ مگر بوسیله^۳ سرود نای که از مقام سوندره^۳ خواهد بود. بعد از اطلاع این مضمون فی الحال سرنای خاصه وی را آوردند و فرمودند که: بر جنازه از مقام سوندره سرنای نواختن گیرد^۴. چنین روایت کرده اند که: چون مطرب بنواختن سرنای از مقام سوندره مشغول شد، بعد از ساعتی بقدرت اللہ تعالیٰ جنازه از زمین برآمد و هر چند^۵ دست بردند بدان نرسید و در هوا میرفت و خلاق^۶ در زیر آن بر زمین میرفتند تا به بقعه^۷ که اکنون مدفن گاه^۷ آن ولایت پناه است فرود^۸ آمد.

ازین قسم کرامات آن خلاصه سادات بسیار است. اما بدین^۹ نقل اختصار افتاد. اکنون مدفن شریفش در روهری ست — نور اللہ مضجع.

- ۱ ه، ح: سر بزرگ
- ۲ ه: که هرگز جنازه ما را نتوانند برداشت
- ح: جنازه ما را نتوانستند برداشت
- ۳ ه، ب: سوندره ح: سوندره
- ۴ ه، ح: آور دند که بر جنازه از مقام سوندره بنواختن سرنای مشغول گردد. ب: مقام سوندره
- ۵ ه: هر چند دست بردند بدست نیامد
- ح: هر چند دست بدان بردند بدست نیامد
- ۶ ه، ح: مردمانی
- ۷ ه، ح: مدفن آن
- ۸ ه، ح: جنازه فرود آمد
- ۹ ه: بدین اختصار

ذکر شیخ^۱ نوح بکھری قدس سرہ

آن بزرگوار نامدار سر دفتر مشائخ کبار، صاحب توفیق فارس مضماری تحقیق، شیخ^۲ الشیوخ **نسیخ نوح بکھری** قدس سرہ، از جملہ اولیای کرام و مشایخ عظام سند بوده و از فرقہ مقبولان درگاہ و باریافتگان خلوت محبت^۳ اللہ است، دست ارادت از شہاب الحق و الدین برهان الصّدق و الیقین **نسیخ شہاب الدین سہروردی*** قدس اللہ سرہ^۳ العزیز گرفته، مرید گشته، و در فرستہ کہ بکھر قدیم است، سکونت داشتہ، ہموارہ بہ خلوات و فلوات^۴ بسازکار و عبادات مشغول بودہ و ہمیشہ انزوا اختیار داشت.

نقل است کہ، ہر گاہ غوث العالم **نسیخ بہاء الدین زکریا**

۱ : شیخ الشیوخ

۲ : شیخ الشیوخ ندارد

۳ : ح : لی مع اللہ

* شیخ شہاب الدین ابوالحفص عمر بن محمد البکری السہروردی

(رجب ۵۳۹ — ۵۶۳۲)

۴ : ح : جلوات

علیہ الرحمۃ در بغداد رسید و بزیارت سرمایہ تجارت ولایت پناه ارشاد دستگاہ **شیخ شہاب الدین** رحمۃ اللہ علیہ مشرف گردید و دست ارادت گرفت^۱ و بمراجعت وطن سرخص گشت، شیخ^۲ باوی فرمود کہ: سریدی است رشید از سریدان ما در فرستم سدن، او را البتہ خواہی دریافت، کہ وی از غایت قابلیت و نہایت صفای طویت جمیع اسباب ہدایت و ارشاد و استعداد راہ سداد ہمراہ خود آورد، ہم چراغ از خود و ہم فتیلہ از خویش^۳ داشت، مجرد باقتباس محتاج بود بعد ازان^۴ از اینجا شمع معرفت و ہدایت بر افروخت و خس و خاشاک^۵ جمیع تعلقات بشریت بدان سوخت، ہر گاہ^۶ شیخ این کلام ازان مقتدای انام اصغار فرسود، بدان^۷ طرف توجہ نمود، و باعث شوق وی را جاذب گشت، و بدیدن آن سعادت^۸ کیش راہ در پیش گرفت، ہر گاہ بہ فرستم رسید، شنید کہ شیخ پیش ازان رخت حیات بوکلای^۹

۱ ہ، ح : بگرفت

۲ ہ، ح : شیخ فرمود

۳ ہ، ح : خورد

۴ ہ، ح : از اینجا شمع ہدایت و معرفت

۵ ہ، ح : خس و خاشاک تعلقات

۶ ہ، ح : چون

۷ ہ، ح : باعث شوق وی را بدان طرف جاذب گشت

۸ ہ، ح : ولایت

۹ ہ، ح : بوکلای باز سپردہ است

حدیقه الاولیاء (۷۱) شیخ نوح بکهری

مات باز سپرد و جانبِ حدیقه جنان و روضه رضوان عزیمت فرموده^۱ سپرد. لاجرم شیخ از روی حسرت و ضجرت مراجعت فرمود^۲.

اکنون مدفن شریفش در قلعہ بکهر^۳ — صانمہ اللہ تعالیٰ ان الخطر — شده است.

۱ ب : فرمود، لاجرم

۲ هـ : نمود

۳ هـ : قلعہ بکهر است

ذکر مخدوم حسام‌الدین ملتانی قدس سره

آن مبارز میدان پرهیز و تقی، سالک مسالک دین و هدای، مقتدای اسلام رهنمای طوائف انام، عارف معارف سبحانی یعنی **مخدوم حسام‌الدین ملتانی** قدس سره از جمله^۱ یکم تازان میدان دین و شهسواران مضمار یقین بود. هم با کتساب علوم ظاهریه موصوف و هم بکمالات باطنیه معروف. میگویند که: در استقامت شرائع و دین داری، در رعایت شعار اسلام و پرهیزگاری^۱ قولاً^۲ و فعلاً ثابت دم و راسخ قدم^۲ بود. حتی^۳ که در ایام حیات شریفش^۴ سر موسی خلاف مقتضای شریعت^۳ غرماً ازو بوجود نیامد. بلکه بعد از اصحاب هدایت انتساب و توابعین^۵ خیر مآب، بر مسند پرهیز و تقی و بر بساط

^۱ ه، ح : و پرهیزگاری بنوعی ثابت قدم

^۲ ح، ب : ثابت قدم و راسخ دم

^۳ ه : حتی - ندارد

^۴ ه : — شریفش — ندارد

^۵ ح : تابعین

هدایت و اهداء، چون او کسی دیگر ننشست، و غایت^۱ آدابِ وی بمرتبہ^۲ بود که میگویند که: هر گاه آن سالکِ آگاه، بسفر خیر اثر عازم میگشت، در اثنای آن به هر بلده که می گذشت از فیئای^۳ آن بلده استفسار میفرمود که: کتاب نثر عتم الاسلام درین شهر خواهد بود یا نه؟ اگر بتحقیق میپیوست که کتاب مذکور دران بلده است داخل آن میشد، و اگر نمی بود ازان کناره می گرفت^۴ و می گذشت، و می فرمود که: سکنه^۵ آن مقام از شرایع اسلام عاطل خواهد^۶ بود، چگونه توانم دران آسود؟

نقل ست که، روزی در خانقاهِ **ملتان** در مدرسه علم ادیان با استفاده مشغول بود، اتفاقاً طفلی از اولاد و احفاد استادِ وی که صاحب مدرسه بود، دران مقام حاضر شد، و در حجره^۷ جدد خود بنشست. ظاهراً پای دانه^۸ نقره در پا داشته. **هنگام** از انجا^۹ که متشرع کامل و ولی^{۱۰} اهل دل بود، ازان اگراه آورد^{۱۱} و با استادِ خویش اظهار نمود. استادش باهستگی پای دانه از

۱ ه، ح: رعایت

۲ ه، ح: از بیرون آن شهر

۳ ه: می نمود

۴ ه، ح: این

۵ ه، ح: خواهند بود

۶ ه، ح: چون متشرع بود

۷ ه: نمود

پای آن فرزند^۱ دل بند بیرون کشاد و در پهلوی خویش نهاد۔
 طفل بعبادتِ طفلانہ بجهت پای دانہ می گریست و بہر طرف
 می نگریست۔ آن عالم فرزانہ خواست کہ بجهت^۲ تسکین۔
 طفلک دیوانہ نوعی بہانہ انگیزد، و وی را ازان^۳ تطمین بخشید۔
 بیکبار دست برداشت و گفت: اینک پایہ دانہ زاغ^۴ گرفتہ رفت!۔
 طفل از گریستن درگذشت^۵ و مولوی بافادہ طلبہ^۶ مشغول گشت۔
 می گویند کہ ازان روز باز **مخدوم** بدان مدرسہ علوم تشریف
 نیاورد و بملازمت آن عالم گاہی نشتاقت^۷ از سببش پرسیدند؟
 فرمود کہ: بہر تقدیر کہ بود از وی کلمہ خلاف و زور ظہور
 آمد^۸، اکنون دل من یاری^۹ نمی دہد کہ پیش وی بروم و از
 وی استفادہ نمایم!۔

نقل ست کہ روزی در موسم زمستان کہ از شدت برودت

۱ ح : طفل

۲ ح : بجهت آن طفل نوعی بہانہ

۳ ح : بدان

۴ ح : لفظ زاغ ندارد

۵ ح : باز آمد

۶ ح : طلبہ علم

۷ ح : گرفت

۸ ح : نمود

۹ اصل نسخہ و نسخہ بلفظ یاری ندارد نسخہ ح و ح دارای این لفظ است

هوا و فرط استیلاي سرما بطبیعت^۱ انسان آذرستان مانند نگارستان می^۲ نمود، و مردان و زنان آتش پرستان گشته. در شهری که **مخدوم** بود آتش گرفت و تمامی شهر از شعله های نار مانند لاله زار گشته. **مخدوم** از غایت سرعت و اضطراب و نهایت عجلت و شتاب خود را جانب صحرا کشید، و تا مقداری مسافت یک میل از شهر بگوشه خزید. بعد از کشتن^۳ آتش و فرونشستن حرارت بشهر مراجعت فرمود. ازان^۴ **مخدوم** کشف این سر مکتوم استفسار نمودند. فرمود که: در زمستان جوارح انسان از شعله نیران التذاذ پذیرد و نفعی و راحتی می گیرد. درین وقت خانمهای مردم میسوخت، بگریختم که سبباً عضوی از اعضای من ازین آتش نوعی تلذذ پذیرد و در روز رستاخیز قیامت بگرامت و ملامت آن^۵ ماخوذ بمانم.

نقل ست که روزی مرکوبی کرایه فرمود و بران را کب گشت. در اثنای راه هر کجا خمی و پیچی از راه در پیش آمدی، از مرکوب^۶ فرو میشد، و پیادگی آن مرکوب را از معارج راه می گذراینده را کب می گشت. اتفاقاً در ردای خویش آن^۷

۱ ه: یک ورق از اینجا از بین رفته

۲ ح: می نمود. در شهری که مخدوم بود آتش در گرفت.

۳ ح: از شهر بیرون رفت بعد از فرونشستن آتش، بشهر مراجعت فرمود

۴ ح: ازان کشف این سر مکتوم

۵ ح: آن گرفتار آیم

۶ ح: از مرکب فرومی آمد و پیادگی آن مرکب را

۷ ح: آن سعادت کیش - ندارد

سعادت کیش گری یافت کہ در آن^۱ دراهم معدودہ معقود بود ۔
 فی الحال از مرکب نزول فرمود^۲ و لبِ حسرت بدنندانِ ضجرت
 گزیدن گرفت۔ از کیفیتِ آن حال پرسیدند؟ فرمود کہ: بصاحبِ
 مرکوب^۳ کرایہٗ نفسِ خویش فقط قرار دادہ ادا ساختہ بودم و
 اجرہٗ این دراهم معدودہ بر ذمہٗ من فروماندہ ۔ میگویند کہ تا
 بخداوندِ مرکبِ اجرہٗ آن نداد، راہ^۴ آسودگی بر خود نکشاد۔
 لمولف :

بگذاشتہ^۵ ائقالِ تعلق بمراحلِ بگذشتہ سیکسار رسیدند بمنزل
 پاک^۶ آمدہ ہم پاک برفتند بمنزل سالم ز خطر رخت کشیدند بمنزل

اکنون آن سر دفترِ سلالہ^۷ چالاک در خاک پاک قریم^۸
 حسام پور^۸ آسودہ است۔ — نو^۸ راللہ مرقدہ و راح روح ۔

^۱ ح : دران ۔ ندارد

^۲ ح : نمود

^۳ ح : مرکب

^۴ ح : هرگز قرار نگرفت

^۵ ح : بگذشتہ ز ائقال تعلق بمراحل

^۶ ح : سرمایہٗ مقصود و عالم بردند ب : سالم ز ... پاک آمدہ

^۷ ح : سلاک چالاک

^۸ ح : حسام پور از نواحی ملتان

ذکر مخدوم بلال قدس سره

آن سالکِ مسالکِ طریقت، کاشفِ غوامضِ حقیقت، عارفِ رموزِ شریعت، عالمِ حقایقِ طریقت، غوّاصِ قلازمِ وحدت، صاحبِ کشفِ اهلِ حال، یعنی **مخدوم بلال قدس سره** از جملهٔ عارفانِ مطلق و واصِلانِ حق بوده. در غلباتِ وجد و شوق و استیلای ذکر و ذوق^۱ رتبهٔ عالی داشته. هم اکتسابِ علومِ ظاهری و رزیده و هم در تصفیهٔ باطن کوشیده. ابوابِ فیض^۲ فضلِ الهی و کشایشِ کماهی بر دل وی بارکشودند و بمقصدِ حرفِ وحدت راه نمودند.

نقل است که در بعضی شبها در تغاری مملو از آب می نشست و بذکرِ سولی مشغول می گشت، تا از استیلای ذکر و غلبهٔ حال، آب در چرخ می شد و هر رنگِ آسیا در گردش

۱ ازینجا نسخه مجدداً آغاز می‌گردد

۲ ه، ح : ابوابِ فیضِ الهی

می آمد، بعد ازان دیدنش کم وجود شریفش از غایت وجد و جوشش ذکر، دران آب مضمحل میشد و بچشم نظارگیان بجز آب گردان شی^۱ دیگر عیان نمی نمود و غلغل^۲ ذکر ازان آب برمی آمد، هرگاه صبح صادق می دمید ازان آب می جوشید و بحال خود^۳ معهود موجود می گشت و میفرمود که تا آب را بدریا می ریختند و برین حالت بغیر بعضی از مخدرات حرم محترم^۴ ایشان را اطلاعی نمی بود.

نقل است که روزی آن سبّاح بهار تحقیق و غریق لُجّه^۱ توفیق در سفینه سوار شده، اتفاقاً ملاح سفاه^۲ ازان جا که بر سفه و نادانی مجبول است، سقط و دشنام^۳ گفتن گرفت و بهزل گوئی مشغول گشت. مخدوم^۴ را از اصغای آن دشنام و کلام نافرجام تاذی^۵ تمام روی داد. هرچند مردم^۶ ویرا ازین لایعنی منع و زجر نمودند، ازان باز نه ایستاد و همچنان زبان به هذیان می راند. مخدوم کلاه خویش^۷ از فرق مبارک فرود آورد و

^۱ ه، ح: شبعی

^۲ ح: آب گردان

^۳ ه، ح: 'خود' ندارد

^۴ ه: 'سفاہ' ندارد - برائی این روایت رجوع شود به تاریخ سند

میر معصوم ص ۱۹۹

^۵ ه، ح: دشنام گوئی

^۶ ه: 'مردم' ندارد

^۷ ح: خویش را

فرمود کہ: تا آن کلاہ بر فرقِ آن ہزالِ سفاہ نہادند۔ بمجرد وضع نمودن کلاہ بقدرۃ اللہ ازان ہزل و ہذیان درگذشت و بہ قال اللہ و قال الرسول مشغول گشت۔ و مادامی کہ آن کلاہ^۱ بر سرش بود، مطلق نطق بجز کلمہ^۲ حق نزد۔ ہر گاہ^۲ ازان کشتی بساحل نزول فرمودند و آن کلاہ از سرِ آن سفاہ فرود آوردند، بحالِ اصلی مراجعت نمود، و همچنان زبان بہ ہذیان بازگشود۔

[در ۳ ماہ صفر سنہ ۱۰۳۱ھ]^۳ عندلیب جانش بہ ندای

— ارجعی الی ربک راضیۃ مرضیۃ — بریاضِ رضوان پرواز نمود و در نشیمنِ حدایق^۴ جنان بیا سود۔ مدفن شریفش در قریہ^۵ باغبان۔ — نوراللہ مرقدہ^۵۔

۱ ہ: 'کلاہ' ندارد

۲ ح: ہر گاہ مخدوم

۳ اصل نسخہ و ح سنہ ندارد، و نسخہ ۷ سنہ ۷۰۹ ہ دارد کہ غلط است۔ در متن تاریخ و سال از نسخہ بگرفتہ شدہ۔ تاریخ سنہ میر معصوم سال وفات ایشان تسع و عشرین و تسعمایہ دارد۔

ص ۱۹۹

۴ ہ، ح: نشیمن جنان

۵ ہ: این عبارت ندارد

ذکر اقصی القضاة قاضي دتہ سیوستانی بن قاضي شرف الدین المشهور بہ مخدوم رaho

از اولادِ شایخ محمود^۱ از اولیا مت . از راویانِ ثقات
چنین منقول^۲ است کہ وی عالمِ متبحر و دانشمند و صاحبِ
کشف بوده است . و بصحبتِ بسیاری از اولیاء^۳ رسید و از
ایشان نظرِ فیض یافتہ^۴ و تحصیلِ علوم نموده . و مدتی^۵ بخدمت
پدر بزرگوارِ خود اکتسابِ فضل و ہنر اشتغال داشت . بعد
از ان کہ ذہنِ پاک و طبعِ دراک وی بر حقایقِ علوم دست

^۱ ح: از اولاد شیخ محمود بہ پنج واسطہ درمیان بہ قاضي صدرالدین
خطای می رسد . از راویان ثقات مروی است

نیز رک : تاریخ سند مہر معصوم ص ۱۹۹

^۲ ح : مروی است

^۳ ح : علما و اولیا

^۴ ح : تربیت

^۵ ح : اولاً بخدمت پدر خود بہ اکتساب علم و فضل

یافت، بخدمت **مخدوم ہلال**^۱ رسیدہ علم تفسیر و حدیث ازو
بتحصیل نمود و دیگر اکثر علوم از **مخدوم محمود فخر پور**^۲
و **عبدالعزیز ہروی*** خواندہ و ہژدہ تفسیر قرآن^۲ از اول تا آخر
بمطالعہ^۳ او گذشتہ بود۔ اکثر دقایق^۴ و معانی قرآنی مستحضر
خاطر داشت۔ و چون از علوم منقول و معقول حظی کامل و
بہرہ^۵ شامل حاصل کرد، در اکتساب علوم غریبہ چنانچہ جفر
و غیرہ رو آورد، و ازان نیز بحظی وافر و نصیبی^۶ متکاثر فائز
گشت۔ و از صفای طوبیت^۷ و ضیای طبیعت^۸ قوت حافظہ
بمرتبہ^۹ رسانیدہ کہ اکثر کتب^۹ را ظہرالغیب بر میخواند، و در
خواندن^{۱۰} خود چنانکہ ترکی و ہندی و عربی در نمی ماند۔

۱ ہ، ح: مخدوم ہلال علیہ الرحمۃ والافضال رسیدہ تفسیر و حدیث بتحصیل
نمودہ۔

ب: مخدوم ہلال رسیدہ علم تفسیر و حدیث ازو تحصیل نمود
و دیگر اکثر علوم از مخدوم فخر پورہ ...

۲ نسخہ ہ — از اول تا آخر — ندارد

* رک: تاریخ سیر معصوم ص ۷۷ و حبیب السیر ج ۳ جز ۳

ص ۳۳۳

۳ ہ: بنظر مطالعہ

۴ ہ: دقایق و اسرار

۵ ہ، ح: و نصیبی شامل

۶ ہ، ح: بہرہ متکاثر

۷ ہ: طوبیت

۸ ہ: طوبت

۹ ہ، ح: اکثر عبارات کتب احادیث یظہرالغیب می خواند

۱۰ ہ، ح: درخواندن جمیع خطوط چہ عربی و چہ ترکی و چہ عبری
د نمی ماند

چنین گویند که : **هرزا نشاء حسن ازغون**^۱ از خدمت ایشان استفاده^۲ نموده بود، و بنهایت توقیر و تعظیم و تکریم^۳ وی بجای آورد که : خاطر شریفش^۴ از اهم مطالب^۵ میدانست و اکثر اوقات باهم ملازمت میداشتند، و ازینجا^۶ که نظر صدق بر مولویت داشت، مخدوم را استاد و امام میگفت، و چون ازین سرای فانی رخت بملک جاودانی کشید در فضلِ قدس آرمید.

اکنون مدفن شریفش در قریه^{*} **باغبان** واقع است .
— نورالله مضجع و راح روح .

^۱ ه، ح : ارغون نیزچند گاه

^۲ ه، ح : استفاده بعضی علوم نموده بود و نهایت

^۳ ه : اکرام و تکریم

^۴ ه، ح : و مراعات خاطر

^۵ ه، ح : مطالب و اتم مقاصد تصور می نمود

^۶ ه، ح : و ازان جا که صدق عقیدت بر مولویت مخدوم داشت، ازو به

امام جارالله تعبیر می کرد. بتاريخ ۲۰۰۹ (؟) طاهر روح مقدسش ازین

نشین فانی باشیانہ قدس جاودانی، واز نمود، و در گلزار راحت ابد

بها بود. مدفن شریفش در سیوستان است (؟) نورالله مضجع —

مهر معصوم صاحب تاریخ سنده (ص ۲۰۰) نیز اقتباس مخدوم

در حوزه درس ایشان نموده است، ازین ظاهر است که وفات قضی دتم

در سال ۵۹۲ ه باشد. و سالیکه در نسخه ۵ مرقوم شده (۵۹۰ ه) است

اشتباه کاتب است. مهر معصوم سال فوتش را ثبت نکرده.

ذکر درویش احمد و محمد^۱ ولدان مخدوم اسحاق
قدس الله ارواحهم

آن دو گوهرِ دُرّجِ معرفت و آن دو اخترِ بَرّجِ محبت،
محرمانِ سراپرده ملک و ملکوت و باریافتگانِ خلوتِ لاهوت،
مهر سپهر^۲ عارف معارف دین، سالک مسالکِ یقین، واصلانِ
کامل و کاملانِ اهل دل، دانندگانِ رُسوزِ عالمِ انفس و
آفاق درویش^۳ احمد و محمد ولدان مخدوم اسحاق از
جمله^۴ اولیای کبار و بزرگوارانِ نامدار بوده اند. و - ره^۴ هالِم
کندی سکونت داشته اند. مخدوم محمد تحصیلِ علوم
ظاهری کرده و در تصفیّه^۴ باطن کوشیده هم عالم گشته و هم

۱ ه : احمد و محمد بتی - ح : احمد و محمد بتی رحمت الله علیهما،
پتی قبیلہ ثبت در سنده.

۲ ه و ح : عبارت از - مهر - سپهر - تا - اهل دل - ندارد

۳ ه : مخدوم

۴ ه : در قریه هالِم کندی

صاحب کشف و ولایت بود،^۱

می گویند که، در بعضی خلوات در حالت مراقبه، تمامی عالم ملکوت را سیر میکرد، و این مرتبه را بغایت انزل مراتب تصور می فرموده و بجهت انقضای مرام انام بدربار اولوالامر و حکام می رسیدی و مهمان^۲ شان سرانجام می نمودی.

و **مخدوم احمد** گوشه عزلت و انزوا اختیار نموده^۳ و همواره باذکار پروردگار مشغول بوده و در محل قبولیت رسیده و صاحب حال و اهل کشف^۴ گشت، بعضی اوقات بحلقه ذکر و سماع میرفت و وجد و حال بر وی طاری میشد.

نقل است که، شخصی از مردم رئیس جمله معتقدان و مریدان وی بوده^۵ از اتفاق^۶ پسرش را عارضه صعب روی داد، هیچ^۷ ادویه راه بصحت نکشاد، آن شخص بخدمت مخدوم بشتافت و سعادت ملازمت وی دریافت، حال رنجور بازگفت و از کمال استکانت و زاری و قلق^۸ و بیقراری التماس نمود که، وی بانوار قدم شفا

۱ ه : — بوده — ندارد

۲ ح : مهمات شان

۳ ه : -- بوده — ندارد

۳ ه : داشت

۴ ه : کشف و کرامات

۵ اصل نسخه — بود — ندارد

۶ ه : اتفاقاً

۷ ح : و هیچ

۸ ه : ح : — و قلق و بیقراری — ندارد

ملازوم، کاشانه و پیرانه^۱ تاریک و وی را منثور سازد . مخدوم بمنزل وی تشریف آورد و جمیع^۲ اهل الله دران مقام در^۲ سلک آن مخدوم الانام امام فرمودند و بسماع و وجد مشغول گشتند . آن شخص^۳ مضیف بجهت اطعام ایشان گاوی قربانی نمود و به طبخ امر فرموده . هرگاه^۴ طعام تیار شد قضاء پسرش شربت مہات چشید و رخت^۵ عاجل باجل کشید . مادر و پدرش رضا بقضا داده^۶ صبر و شکیبائی را پیش خود ساخته این مصیبت را در پس پرده^۷ صبر نہان نمودند و طعام در پیش اهل الله می کشیدند و در باب^۸ قسمت طعام ازان مخدوم انام استفسار نمودند . فرمود : تا پیش دوگان دوگان یگان یگان طبق طعام کشیدند . یک طبق برای مخدوم تنها ماند . **رکن بہرا نام*** خادم مخدوم بود ، او را فرمود کہ : تا پسر^۹ آن شیخ را طلب نموده بملازمت بیارد کہ درین طبق^{۱۰} طعام باوی مشارکت نماید ! گفتند کہ : وی تشویش صعب دارد و قدرت آمدن بملازمت او

۱ هـ ، ح : جمعی

۲ هـ : در مجلس مخدوم انام امام نمودند . ح : التماس نمودند بجای امام

۳ هـ ، ح : آن شخص بجهت اطعام زمرہ کرام گوی قربانی کرد

۴ هـ ، ح : چون

۵ هـ ، ح : رخت حیات ہ عالم مہات کشید

۶ هـ ، ح : داده بجهت مراعات ادب اهل الله صبر

۷ هـ ، ح : پرده اخفا مستور داشتند

۸ هـ ، ح : در باب کیفیت قسمت

* رک : تحفة الکرام ج ۳ ص ۱۵۰

۹ هـ ، ح : آن پسر را طلب نموده

۱۰ هـ ، ح : طبق با ما مشارکت

را ممکن نیست . هر چند درین باب مبالغه نمودند ، مخدوم در طلبِ وی جَدِّ تمام می فرمودند . هر گاه با جازتِ آن صاحبِ صدق و صفا بر سر آن^۱ متوفی رسیدند . دیدند که بقدرت الله تعالی طائرِ روحش باز در نشیمنِ تن در آمده . فی الحال بر خاست و بنشست . ویرا پیش مخدوم آوردند و آن طعام با هم تناول نمودند . بعد مزی آن صحبت ، از آن پسر کشفِ حقیقتِ حال استفسار نمودند ! گفت که : بعد از انزهاق روح ویرا بعالم بالا بردند ، هر گاه بالای چهارم آسمان رسید^۲ آن مخدوم مارا از دست جمعی بالحاح و زاری خلاص کرد و باین مقام رسانید .

نقل ست که^۳ وی قطعه^۴ زمینی داشت که^۴ نذر گویان بایشان داده بودند و تا^۵ الی یومنا قطعه^۵ هُصِّلَا می نامند .^۶ اتفاق رئیسی بود هُصِّلَ بَم نام که در همجوار آن ، مزرعه داشته . آن بیسعادت از روی شقاوت در هر فصل پاره پاره ازان زمین تحت مزرعه^۷ خویش می برد . حقیقتِ حال به مخدوم معلوم نمودند .

۱ ح : آن پسر متوفی رسیدم دید که

۲ ح : رسیدم

۳ ه : شخصی

۴ ه ، ح : نذر گویا به مخدوم داده بود

۵ ه : از — و — تا — نامند — ندارد

۶ ه ، ح : اتفاقا رئیسی در جوار آن قطعه مزرعه داشته

۷ ه ، ح : قطعه

مخدوم^۱ پیغامِ نصیحت آمیز جانبِ آن شرارت انگیز فرستاد۔
اصلاً^۲ مُتَنَبِّہٌ نشد، بلکہ از تو غلّ۔ جہالت و طغیان بر زبان
سرمایہ^۳ زیان راند کہ: مخدوم را معلوم باد کہ مناقشہ^۴ حسد و مہم^۵
بغایت آسان است، امّا ہمگی ارادہ آنست کہ درین قطعہ تخم
نیز از خود مزروع^۶ نمودہ آید!۔ این پیغامِ نا فرجام بسمعِ شریف
آن^۷ ملاذِ انام رسید۔ فرمود کہ: اگر وی را این عمل میسر
شود چرا مباشر آن نگردد۔ می گویند کہ در روز اول کہ آن
شخص دران قطعہ درآمد و بقلبہ رانی آغاز نمود، بیک مرتبہ آبلہ^۸
در پشت وی پیدا شد، و بمجرد بر آمدن دردی عظیم و
عارضہ^۹ الیم بر وی طاری شد، و حالتی روئی داد کہ از
غشیان و بیہوشی دران قطعہ افتاد۔ ویرا برداشتہ بمنزل آوردند،
همان روز بود کہ صرصرِ ممات بر مزرعہ^{۱۰} حیاتِ وی وزیدن
گرفت۔ می گویند کہ: مادامی کہ آن^{۱۱} قطعہ مخدوم مزروع
میفرسود، ماری اژدر سیاه پیکر حارسِ آن مزرعہ میبود۔
بارہا میدیدندش کہ در^{۱۲} پیرامون آن قطعہ پاسبانی^{۱۳} و تکمیلانی

۱ ح ، ہ : — مخدوم — نداد

۲ ح ، ہ : اصلاً بہان

۳ ح ، ہ : مہم و مہم

۴ ح ، ہ : کاشتہ می آید

۵ ح ، ہ : — آن — ندارد

۶ ح ، ہ : آن قطعہ بود و مخدوم مزروع می نمود

۷ ح ، ہ : ماری سیاه حارس

۸ ح ، ہ : — در — ندارد

۹ ح ، ہ : — پاسبانی — ندارد

میگرد. و تا^۱ اکنون نیز هست و هیچ احدی را از بید خواه
 مجال راه نبود که از آن قطع برگی گاه را متصرف میشد.
 نقل ست که عالمی عامل و متشرعی کامل از مسافت دور
 بدیدن وی تشریف آورد^۲. هنوز بار ملازمت نیافته که از
 بعضی مردم شنیده که: مخدم بحلقه^۳ سماع بسیار میل دارد و
 وجد و حال میورزد. و از اصغای این خبر وی را عقیده^۴
 حسن ظن فاسد گشت و در دیدن مخدم نوعی تسویف^۵ نمود.
 اتفاقاً در راه ناگاه مخدم وی را ملاقی شد، و آن^۶ عالم را
 از شوق تمام تعانق نمود و پرسشی فراوان فرمود و گفت: مولوی!
 این سماعی که شنیدند^۷ آن سماع نیست که در شریعت^۸ منہی
 است. بلک این^۹ ماتم کده و حلقه^{۱۰} تعزیت است! یکی نظر دران
 خواهی گماشت! میگویند که آن فقیه بحلقه^{۱۱} سماع مخدم
 در آمد. وی را از تاثیر آن سماع دل پذیر حالتی عجیب و
 وجدی غریب روی داد. و راه بکا و گریه بروی کشاد و
 در اطراف آن حلقه طواف کنان و نعره زنان میگشت حتی که

۱ هـ ح : — و تا اکنون نیز هست — ندارد

۲ ح : آوردند

۳ هـ : توتیف

۴ هـ ح : و با آن عالم از شوق

۵ هـ : توشنیده ای — ح : شنیدید

۶ هـ ح : شرع

۷ هـ : — این — ندارد

دران حالت وقتِ نماز از وی فوت گشت۔ بعد از مضمی آن^۱ صحبت، از وی پرسیدند کہ: تو ازین حال در مقام انکار^۲ می بودی و اِکراه می آوردی! بیک مرتبہ خود را بنوعی دران داخل ساختی کہ بہ نماز ہم نپر داختی؟ فرمود کہ: ما را از دیدنِ سماعِ جاذبہ^۳ شوق در ربود و راه بعالمِ بالا کشود۔ مخدوم را دیدم کہ فرق مبارکِ وی بعرش می سائید و از حال وی قَدوسیانِ ذوق^۴ و حالت می ورزیدند^۴، ما را از تشاہد^۵ حال اصلا افاقتِ احوالِ خویش نبود۔ می گویند کہ^۶ ازان روز باز آن مولوی باوجود شرفِ علمِ صاحب^۷ حال و اہلِ کشف گشت۔

نقل است کہ استادِ وی عبدالرشید^۸ نام مخدوم را فرموده^۹ بود کہ: بعد مضمی دوازده ماہ کامل^{۱۰} ناگاہ مردی از^{۱۱}

۱ هـ، ح: آن - ندارد

۲ هـ، ح: ابا و انکار

۳ هـ، ح: شوق و وجد می ورزیدند

۴ اصل: می ورزید

۵ هـ، ح: بمجرد مشاہدہ آن حال افاقت از خود رفت

۶ هـ، ح: کہ مولوی از تاثیر صحبت باوجود

۷ هـ، ح: صاحب کشف و کرامات گشت

۸ هـ، ح: رشید نام

۹ هـ، ح: فرمودہ بودلد

۱۰ هـ، ح: - کامل - ندارد

۱۱ هـ، ح: - از - ندارد

اهلِ دردی، با تو ملاقی میگردد و دوچار میشود کہ ترا^۱ از وی خوفی عظیم مستولی خواهد گشت، اما عاقبت بخیر خواهد گشت۔ میگویند کہ: بعد از مضمی یک سال دیوانہ شکلی، مجذوب وضعی، پیدا شد، مخدوم را کہ دید، گفت: مخدوم! برای ما پارهٔ بنج بیار!۔ مخدوم بخادم اشارت فرمود کہ تا مطلوبِ آن^۲ مجذوب سامان نمود۔ بعد از تناولِ آن، روی بجانب مخدوم آورد و از روی اعتراض و اعتراض گفت کہ: ظاهراً ازین کارِ ما^۳ ننگ آوردی و اکراه نمودی کہ بالذات بادای آن قیام نمودی و بدیگری امر فرمودی! اکنون بگریز ہر جا کہ توانی!۔ مخدوم را از استماعِ این کلام واہمہ^۴ تمام و خوفی تام مستولی گشت۔ برخاست و پخلوت^۵ خانہٗ معبدِ خویش درآمد، بہر جانب کہ نظر می کرد، آن مجذوب را بر شیر سوارہ بہ ہیبتِ تمام مقابلِ خویش حملہ کنان مشاہدہ می نمود، و از دیدن آن حال دہشت^۶ لا کلام بر وی می افروزد، حتی کہ در خلا و ملا و در معبد و مصلا ہما شکل و ہیولی از مطمحِ نظرِ وی دور نمی شد۔ مخدوم از جمیع او^۷ رادو اذکار عاطل ماند۔ روزی

۱ ہ، ح: بر تو

۲ ہ، ح: آن — ندارد

۳ ہ، ح: ما — ندارد

۴ ہ، ح: واہمہ تمام روی نمود و خوفی عظیم بر دل وی مستولی

۵ ہ، ح: بہ معبد خانہ خویش

۶ ہ، ح: دہشت و ملال

چند^۱ برین منوال بگذشت۔ روزی^۲ درویش زکریا — کہ برادرزادہ^۳ مخدوم و صاحبِ ولایت بود — صباح پگاہ بملازمت مخدوم رسید و بشارت آورد کہ: شب حضرت رسالت پناہ علیہ افضل الصلوٰۃ را در خواب دیدم کہ بآن دیوانہ مجذوب را^۴ نصیحت می فرمود کہ: مخدوم ادبِ شریعتِ ما مرعی داشت و تو با وی در مقامِ خصومت گشته ای، اکنون برو و با وی مصالحت نمای!۔ درین مکالم بودند کہ دیوانہ^۵ فرزانه بدربار آن یگانہ رسید۔ هر گاہ بہ مخدوم مواجہت نمود تبسم کنان فرمود^۶: بیا کہ اکنون باہم مصالح نمائیم!۔ بعد ازان باہم مصالح^۷ نمود و از یکدیگر تودیع^۸ فرمود۔

نقل ست کہ، عصارى بود از جملہ معتقدانِ وی کہ همواره زمام اطاعت در گردن و عقالِ خدمت^۹ در پا داشتہ۔ اتفاقاً شترِ اورا عارضہ^{۱۰} لاحق گشت و از عمل^۹ در گذشت۔ شتابان^{۱۰}

۱ ہم ح : چند حال برین منوال گذشت

۲ ہ : — روزی — ندارد

۳ ہم ح : صاحب حال

۴ ہم ح : — را — ندارد

۵ ہم ح : فرمود کہ بیا

۶ ہم ح : تصافح

۷ ح : تودیع فرمودند — ہ : — تودیع — ندارد

۸ ہم ح : خدمت مخدوم برہ

۹ ہم ح : از کار

۱۰ ہ : آن عصار در خدمت مخدوم بہ رسید

ح : آن عصار در ہر رسید و جانب

در خدمت آن مسیح زسان در رسید و جانب منزل خویش تکلیف نمود. وی بنا بر التماس آن عصار به وثاق او تشریف^۱ ارزانی فرمود. آن شخص آنچه بجهت^۲ نیت وی مطبوع ساخته بود بر مائده کشید و مخدوم آن را تناول میفرمود. قضاء^۳ در همان اثنا شتر مرغ روح آن حیوان از آشیان خان^۴ جسمانی بیرون پرواز نمود. هرگاه نظر آن سالک آگاه بران افتاده راه بیفتاد دانست که ناقه^۵ سمات بوادی حیات او را قطع^۶ ساخته و خار مغیلان اجل سد حنجره^۷ نفس او گشته است. نزدیک او رفت و سرفراگوش آن بیهوش آورد و چیزی گفت. فی الحال بقدرت حضرت مقدر آجال بی تسویف و تاخیر و بی تبدیل و تغییر آن متوفی بعیر زنده گردید. و این نقل از ایشان^۸ در میان مردمان اظهر من الشمس و ابین من الایس است^۹.

نقل^۷ است که عبداللہ نام از سکنه قصبه^۸ هالم کندی اراده^۹ کامل و اخلاص صادق به مخدوم داشت. ظاهرا نسبت

۱ ه. ح : تشریف آورد

۲ ه. ح : آنچه به نیت وی

۳ ه. ح : قضا را در خلال این حال مرغ روح آن جانور از آشیان
چشمان بیرون

۴ ه. ح : پیموده.

۵ ه. ح : - از ایشان - ندارد

۶ ه. ح : است و بعد قوا تر رسیده است

۷ ه. و ح : این سه نقل ندارند و ب دارای^۸ همین سه نقل است

کار خیر پسر خود را در خانہ کنیکری، کہ در موضع **دلان** کہ جای سکونت گاہ **راجہ سیم دل** کردہ بود، بعد ازان یکی از خویشان کنیکر مذکور **درویش راجہ سیم** را منت آورد کہ: نسبت دختر خود با پسر من کنید!۔ آن عصار از ترس **درویش** مطالبہ وی را قبول کرد و نسبت پیشین را شکست داد، و آن کنیکر ساکن **ہالم گندی** چون شنید عاجز و پریشان شدہ پیش **مخدوم شتافتم آمد** و عجز و زاری و انکسار و بیقراری از حد افزون ظاہر کرد۔ بنابراین **مخدوم** ہمراہ او شدہ بخانہ آن کنیکر تشریف فرمود۔ بعد رسیدن **مخدوم** آن عصار بطرف **درویش راجہ سیم دل** دوان رفتہ **خبردار** ساخت۔ **درویش** آمدہ ملاقات نمود گفت کہ: کجا تشریف فرمودہ اند۔ **مخدوم** بتواضع و فروتنی اشارت بہ کنیکر نمود کہ: برای منت آورده است۔ **درویش** گفت: چرا تصدیع کشیدند بایستی کہ لوح محفوظ را دیدہ سعی میفرمودند!۔ بشنیدن این حرف **مخدوم** را نائزہ غیرت مشتعل گشت۔ بر ساق راست بر پای نشستہ دو انگشت مبارک خود را ساوید و گفت: اکنون نظر کنید!۔ **راجہ سیم** دید کہ نام پسر کنیکر **دلان** محو کردہ نام پسر این کنیکر مثبت ساختند۔ **راجہ سیم** گنت کہ: نسبت کار خیر بہ پسر خادم **مخدوم** زود بکنید مبادا معاملہ دور دراز افتد!۔

نقل ست کہ **ہارون مکریم** **درویش** دشت و نل، روزی برای ملاقات **مخدوم** در رسید۔ وقت افطار **مخدوم** از **درویش** التماس ادامہ طعام کرد کہ: **درویش** را بکدام ادامہ رغبت و انتہا

است تا بطعام بیارم! چون درویش واقف موسم نبود و حال آنکہ وقت زمستان ماہ پارہ بود کہ درویش طلب پلوه^۱ تازہ نمود۔ و مقرر است کہ پلوه در زمستان ظاہر نمی شود۔ اما چون خواہش درویش سوی ماہی پلوه بسیار بود، بنابراین مخدوم در تضرع الہی و مطلب او اشتغال نمود۔ در طرفتہ العین خالق الخلاق بحکم - کن فیکون - پلوه تازہ آفریدہ در پس حجرہ^۲ مخدوم نمودار ساخت۔ مخدوم خادم را فرمود کہ: پلوه تازہ مخلوق برای درویش و بواسطہ خواہش فقراء باب اللہ پیدا کرد، باید کہ اورا خوب روش منشوی ساختہ پیش درویش آرند! خادم همچنان نمودہ پیش درویش آورد۔ درویش تناول نمودہ شکرانہ حق تعالی بجا آورد۔

نقل است کہ **مخدوم احمد** برادر اعیانی آن گوہر صدف معرفت **مخدوم احمد** برای مطلبی بہ **تتم** تشریف نمودہ بود، و دران وقت حکومت بہ **جام نندہ**^۲ داشت، چون جام واقف آمدن **مخدوم احمد** شد بتکلیف مخدوم را طلب نمودہ گفت کہ: مرا اشتیاق ملاقات **مخدوم احمد** فوق الحد است، بنابراین شمارا بطور گرو گرفتہ ایم تا **مخدوم احمد** خود را بہما مشرف نگرداند! **مخدوم احمد** گفت کہ: ای جام! **مخدوم احمد** نہ غرض ما دارد و نہ پروای شما۔ ظاہرا دران وقت باد این سخن را بگوش ہوش **مخدوم احمد** رسانید۔ مخدوم بلا فرصت

۱ یک قسم ماہی کہ نام آن در سند پلاؤ است

۲ متوفی ۹۱۴ھ

بطرز طی ارض، در همان آن در حضور جام حاضر شد، و جام بعد ملازمت هر چند التماس و عرض دعا نمود از مخدوم بجز حرف انشاء اللہ تعالیٰ صدای دیگر نیامد، جام انصاف داد کہ: از هر کسی کہ التماس دعا نموده شود قال و قیل بسیار مذکور میگردد، و از مخدوم بجز انشاء اللہ تعالیٰ حرف دیگر ظاهر نشد و ما درین انشاء اللہ تعالیٰ امید کلی دارم، مخدوم از جام رخصت نموده بہ **مخدوم ۵۱۵۵** فرمود کہ: اگر بیائی همین وقت عصر بہ مسجد خود بجماعت برسم! **مخدوم ۵۱۵۵** فرمود کہ: من بطور ظاہر طی ارض و محنت کشیده خواهم رسید، و **مخدوم احمد ۵۱۵۵** همان روز بلکہ همان عصر بنماز جماعت بہ مسجد خود رسیده و **مخدوم ۵۱۵۵** نیز همان عصر در مسجد خود رسیده بود.

نقل * است کہ، در آخر آن اوان کہ آفتاب وجود^۱ آن صاحب ایقان نزدیک بغروب رسید و ماہتاب جمالش^۲ بسطح انجامید جانب قلم^۳ **نیرون کوت** تشریف آورد و در حلقه^۴ سماع بذکر و وجد مشغول گشت، اتفاقاً ذاکری بیٹی از سر سوز و گداز بطیب الحان و آواز آغاز نمود، و بمجرد کہ آن را اصغا فرمود^۴

* ازین بعد نسخہ ح و ۵ نقل آنها مجدداً آغاز می شوند

۱ ۵ ح : - وجود - ندارد

۲ ۵ ح : جمال کمالش

۳ ۵ ح : قلم نیرون تشریف برد و دران جا روزی

۴ ۵ ح : نمود

طاوسِ روح مقدسش پریاضِ عالمِ قدس و بہ حدایق ازہار
انس خرامییدہ وی را بالای نعش انداختہ از انجا در موضع
ہالم کندي در سنہ ۹۳۴ھ در دور خلافت ہرزا نشاہ حسن
ارغون آورده مدفون ساختندہ و از حاملان نعش وی چنین منقول
شد کہ: ہر گاہ جنازہٴ وی برداشتہ می آوردند، آوازِ ذکر جلی
از وی جہراً^۲ می شنیدند، و ہر گاہ^۳ وی را جای فرود می
آوردند ساکت می گشت۔ — نوراللہ مرقدہ و راح روحہٴ

۴

^۱ ھ، ح: این عبارت - در سنہ ۹۳۴ھ آورده - ندارد

^۲ ھ، ح: جہراً - ندارد

^۳ ھ، ح: ما دامی کہ وی را فرود می آوردند کہ آن زمان ساکت
می گشت.

ذکر شیخ الشیوخ شیخ هوتی لاکه * قدس سره

آن سر دفتر مشائخ کبار، سالار، قوافل، احرار، روزگار، صدر نشین، محافل روحانی، مجرم، خلوت، اسرار یزدانی، طائر ریاض، قدس، سائر منازل، انس، **شیخ هوتی لاکه** قدس سره از جمله عارفان مولی، و سالکان مسلک صدق و صفا، و صاحب حال و قال بود. همواره لالی ساعات لیالی را^۱ بالماس آب^۲ دیده، در رشته حزم و بیداری کشیده، پاس انفاس نفیس میداشت. و صفحات آنات ایام را بنقوش از کار ملک علام می آراست. می گویند که: اکثر احیاناً از سر تا پا لباس حمرا میپوشید و تیر و کمان همراه^۳ میداشت و در زوایای صوامع، زمزمه وجد و سماع می کوشید و میجوشید.

نقل است که، روزی آن ولایت کیش برفاقت عموی خویش **جانب هلتان** — که محط قوافل مریدان است — از راه دشت

* لاکه، قبیله نیست در سند

۱ ه، ح: — را — ندارد

۲ ه، ح: — آب — ندارد

۳ ه، ح: همواره

عازم گذشت، و در گذر گاه آن راه، ماری بود عظیم و اژدری
 جسیم، مانند عصای موسی^۱ کلیم، که بدم آتشین شرر^۲ و نفس
 مایه^۳ شر وجود واردان آن معبر، رماد و خاکستر می ساخت.
 و هیچ فردی سفینه^۴ وجود خود را^۳ از آسیب آن مار دیوسار
 سالم برکنار^۴ نمی پرداخت. عموی وی مخاوف آن راه در پیش
 آن ذاکر آگاه باز نمود. فرمود: هرگاه^۵ عصمت اله بدرقه^۴ راه
 و پناه است، توانیم از شرارت آن بد خواه مصئون ماند. چون
 در جوار گذر آن مار رسیدند، حوضی آب پاک پیش آمد، به
 عموی خود را فرمود که: ازان آب تهیا غسل و وضو نماید
 و خود ازان معبر پیشتر رفت. بیکبار آن مار سیه روزگار بعاتد
 و قرار، سر بر افراشت و شیخ نظر خویش بروی گماشت. در حال
 باصابت تیر نظر^۶ پر روح آن خبیث شریر، بیرون پرواز نمود.
 عموی وی در پی^۷ رسید آن شکل مهیب و صورت عجیب که
 دید بغایت ترسید. فرمود که^۸: اندیش مدار که کار او تمام

۱ ه، ح : — موسی — ندارد

۲ ه، ح : شرر وجود واردان

۳ ه، ح : — زا — ندارد

۴ ه، ح : برکنار نمی تواند برد

۵ ه، ح : چون

۶ ه، ح : تیر نظر شیخ روح آن خبیث

۷ ه، ح : که متعاقب رسید و آن شکل عجیب و صورت مهیب دید

۸ ه، ح : شیخ فرمود

شده است! اکنون برو و تجسس حال آن کرده حقیقت باز گوی۔
اگر مجرد انزہا ق روح او شده است و جسد او همچنان
سالم، آن زمان بمرگ عادی شربت نامرادی نوشیده!
و اگر برنگ دیگر است، آن هنگام از تاثیر نظر است۔
هر گاه رفتہ تفحص نمود، دید کہ بقدرت پروردگار تماشای
استخوان آن مار و گوشت و پوست آن دیو کردار سوخته
و بوسیده شدہ، بمجرد مساس دست، خاکستر گشت۔

نقل ست کہ، روزی آن صاحب نظر کیمیا اثر در زاویہ^۲
دشتی صحبتی داشت۔ اتفاقاً از مسافت دور شخصی کہ غدیر شیر
از شیردان^۳ طالعش جوشیده بود، سبوی جغرات بر سر ازان معبر
گذر آورد۔ بنظر شیخ کہ در آمد، بطلب آن امر فرمود۔ آن
شخص بخدمت حاضر شدہ استاد^۴ و سبوی جغرات پیش نهاد۔
جلسای آن جای^۵ فیض پذیر، بموجب ایمای پیر ہادی تقریر
نمودند کہ: بہای جغرات باز گو کہ با دای آن قیام نمائیم۔ آن
شخص عطارد^۶ فطانت، از انجا کہ مشتری خورشید طلعت را کامل
یافت و حقیقت آن کیوان رفعت باز شناخت، بضاعت مزجاة را

^۱ ہ، ح : دیوار

^۲ ہ، ح : — زاویہ — ندارد

^۳ ح : ثدیہ دان

^۴ ہ، ح : — استاد — ندارد

^۵ ہ، ح : مجلس فیض

^۶ اصل نسخہ و، ب : عیار و

سرمایه^۱ تجارت را لجه خود ساخته گفت کم: بهای این جغرات
شصت ماد گاؤ است. هر چند ثمن باوی گفتند اصلاً بان راضی^۱
نگشت. بعد ازان شیخ فرمود کم: جغرات^۲ را بر حضار آن مرتع^۳
فیض بار^۴ قسمت نمودند. و از انجا کم، حضرت مالک الملک
والاسلاک و صانع سطوح افلاک و کره^۵ خاک، دفائن ارضی
و خزائن سموات در نظر دوستان خویش در آورده است و بر
آنها قدرت تصرف داده، آن شخص را پیش خود طلبید و فرمود
کم: در فلان گوشه^۶ زمین برو و بکاو، آنچه در نظر^۵ تو در آید
بهای شصت ماد گاؤ بردار و مابقی همان جا واگذار کم اگر
در مزید آن نوعی شره در دل تو ره خواهد یافت، دست آورده
نیز از تو فایت خواهد شد^۶. آن شخص از استماع این کلام با
ابتهاج تمام عازم آن مقام گردید. تا بدان موضع رسید. چون
پاره^۷ زمین بکافت چاهی پر از دراهم فضی یافت. نصیب
خویش بی کم و بیش برداشت و مابقی مدفون و گذاشت.

نقل ست کم، در اوایل حال کم خورشید جمال کمال

۱ ه، ح: راضی و خوسند

۲ ه، ح: کم تا جغرات

۳ ه، ح: مرتع قسمت نمودند

۴ ه، ح: فیض بار — ندارد

۵ ه، ح: بنظر

۶ ه، ح: خواهد بود

۷ ه، ح: بشکافت جای هر از

آن فرخنده فال در پسِ حجابِ سحابِ اختفا مجبوب بود، و بر
 وضع بیقیدانہ^۱ و قلندرانہ^۲ راہِ بسوادی نامرادی^۳ دشت می پیمود،
 روزی در شہری نزول فرمود و بار اقامت دران مقام واکشود،
 ظاہرا رئیسی کہ سالارِ آن دیار بود فرزندِ دل بندِ وی از
 گردشِ روزگار و ادوارِ لیل و نہار از وی مفقود گشت،
 و بطلبِ آن جگر گوشہ از ہر طرف و گوشہ راہی می پیمود،
 امّا ہرگز راہ بمقصدِ دلخواہ و صلت وی نکشاد، لاجرم داغِ
 یاس و حرمان بر سینہ^۴ جان نہاد، ہموارہ در فرقتِ آن گلدستہ^۵
 حدیقہ^۶ جان، چون بلبَلِ ہزار دستان، نعرہ زنان و نالان می زیست،
 و مانند ابرِ نیسان از دیدہ^۶ گوہر افشان می گریست، بعد از
 تماندِ ایام دوری و مضی سنین مہجوری خبرش در رسید کہ
 آن^۳ فرزندِ دل بند تو در فلان حصار در قید^۴ و حبس و بند است،
 و آن مقصد مسافت یک ماہ از ان مقام دور بود و وی را
 استطاعت طی آن مراحل نبود، اتفاقاً در همان روز آن شخص
 بیقرار، صلحای آن دیار و اتقتای روزگار بمنزلِ خویش جمع
 آورده بجهت ایشان طعام مہیا کرده، میخواست کہ از ایشان
 استمداد جوید و راہ بوصولِ فرزند^۵ پوید، شیخ را گذر^۶ بران

۱ ہ، ح : بی قیدان و قلندران

۲ ہ، ح : — نامرادی — ندارد

۳ ہ، ح : — آن — ندارد

۴ ہ، ح : — قید — ندارد

۵ ہ، ح : فرزند خویش

۶ ہ، ح : نظر

مجمع افتادہ از کیفیتِ حال^۱ استفسار فرمود^۲ و حقیقت واقعی باز گفتندش۔ بخادسی اشارت فرمود کہ: بخش طعام از انجا بیارد۔ و درویشان از ظاہرِ حالِ ایشان اکراه آوردند و ازان طعام یاد نکردند۔ بیک^۳ مرتبہ عرقِ غیرتش بجوشیدہ و رگ^۴ حمیتش بجنبید۔ فرمود کہ: بان جمعی ظاہر^۵ پرست ازین دیوانہ^۶ مست پیغام دہید کہ: ہر گاہ طعام تناول نمودید باید کہ پسر مفقود معہود را، در ہمین آن و زمان و در^۶ ہمین محل و مکان، حاضر کنید! و یا آنکہ این دیوانہ از عقل و ہوش بیگانہ متصدی این امر گردد و متعہد حضور وی شود!۔ ہر گاہ پیغامِ آن خجستہ فرجام بان جمعی^۷ دران مقام رسید ہمگنان را ازین کلام تعجبی تمام روی داد۔ ہم گفتند کہ: این نوع امر از مقدور و میسور ما خارج است و تعہدِ این امر حوالہ^۸ وی نمودند۔ شیخ در حال بارادہ^۹ حضرت ایزد متعال دست انداخت و آن پسر را در حالی کہ - ظرف^۸ بدست داشت وی را بجهتِ روغن در بازار^۹

۱ ہ، ح : - حال - ندارد

۲ ہ، ح : نمود

۳ ہ، ح : ازین ممر

۴ ہ، ح : - و رگ حمیتش بجنبید - ندارد

۵ ہ، ح : خدا پرست ازین پیغام رسانید کہ چون طعام

۶ ہ، ح : - و در ہمین محل و مکان - ندارد

۷ ہ، ح : جمعی ازام رسید

۸ ہ، ح : ظرفی

۹ ہ، ح : بیازار

فرستاده بودند - در همان آن و مکان حاضر ساخت . فریاد از نهاد مرد و زن بر آمد^۱ و همگنان درویشان اعتذار گویان در قدم مبارک^۲ وی افتادند و التماس خدمت و ارادت نمودند . بعد ازان^۳ در آن مقام نه پائید و رخت اقامت ازان^۴ مرتع بیرون کشید . میگویند^۵ که ازان باز خورشید و جودش باوج رسید^۶ و ششعشع^۷ انوار آثارش^۷ بظهور انجامید^۸ .

نقل ست که چون طائر روحش از نشیمن تن بپرید و بحدائق قدس و بساتین انس خراسید ، بر بالای نعش وی^۹ جمعی کثیر از علمای نحریر و قاریان تفاسیر و بزرگواران نامدار و اولیای کبار^{۱۰} روزگار بنماز مشغول گشتند . مردی اهل ولایت و صاحب حال در آن مجمع رجال که در صف اول^{۱۱} در نماز قیام می نمود فرمود که : جانب راستان خویش

^۱ ه ، ح : برخاست و درویشان

^۲ ه ، ح : — مبارک — ندارد

^۳ ه ، ح : بعد ازان شیخ در آن مقام

^۴ ح : مراب

^۵ ه ، ح : — می گویند که — ندارد

^۶ ه ، ح : — خورشید و جودش باوج رسید — ندارد

^۷ ه ، ح : کراماتش

^۸ ه ، ح : انجا مید و مشتهر آفاق گشت

^۹ ه ، ح : — وی — ندارد

^{۱۰} ه ، ح : — کبار — ندارد

^{۱۱} ه ، ح : ب نماز جنازه توام

کہ نگاہ کردم بعین التراس مشاہدہ نمودم کہ شیخ بزرگوار پہلوی من بنماز جنازہ مشغول است۔ بزبان حال از وی سوال کردم کہ: چون ست کہ ہم بر جنازہ خود بصلوٰۃ قیام داری؟ فرمود کہ: ازین حال شگفتی مدار و مارا زندہ انگار کہ مقتولانِ راہِ وحدت بہ شمشیر محبت زندہ ابد و حیّی مرمد اند کہ۔ — ولا تقولوا لمن یتقل فی سبیل اللہ اموات بل احیا عند ربہم ولکن لا تشعرون۔

اکنون گنبدِ پر نور آن مبرور^۲ در موضع **ہورپانی** از^۳ زوایای دشت است۔ — نور اللہ مرقدہ و راح روحہ۔

۴

^۱ ح : میداری

^۲ ح : مبرور و مغفور

^۳ ح : طرف دشت

ذکر احمد و محمد ولدان شیخ هوتی قدس سره

آن دو گلدسته^۱ چمن گلشن عرفان، و آن دو شمع شبستان
محبت و ایقان، و اصیلان کامل و کاملان اهل دل، قمرین
سپهر معرفت و شناسائی، گوهرین قلم جذب عشق و آشنائی،
سالکان مقام لاهوتی احمد و محمد ولدان شیخ هوتی
قدس الله تعالی ارواحهم، از جمله بزرگواران نامدار و اولیای
کبار خط^۲ سند بودند.

محمد راضی کامل و زاهد اهل دل و سالک^۳ آگاه،
حافظ کلام الله بوده، و همواره بعبادات و مجاهدات میکوشید، و
در بوت^۴ ریاضت و نیران مجاهده می جوشید، و جمیع ساعات و

^۱ ح: شیخ هوتی لا که قدس الله تعالی ارواحهم
لا که قومیت در سند

^۲ ح: خط سند - ندارد

^۳ ح: و سالک آگاه - ندارد

اناتِ لیالی و ایام باوراد و اذکار ملک علام می پرداخت^۱ و یک لحظہ و لمحہ^۲ خود را از عبادات فارغ نمی ساخت.

و احمد رحمۃ اللہ علیہ در مقامِ قربت و وصلتِ حق، رتبہٴ عالی داشتہ و از شغلِ باطنی بزوائد عباداتِ ظاہریہ نمی پرداخت، ولیٰ مطلق و واصلِ حق بود و صاحبِ لفظ و اہلِ حال و مستجاب الدعویہ گفتندش. هیچ گاہی تیر دعای آن^۳ اہل صفای از ہدفِ اجابت متخلف نگشتی، بلکہ بمعرضِ قبول پیوستی. و گاہ گاہی در حلقہٴ ذکر و سماع می رسیدی و از غایتِ وجد و حال می جوشیدی. و اکثر اہیان در ہر محل^۴ و ہر مکان ہر دو برادر چون دو رشتہ^۵ گوہر و مانند شمس و قمر باہم نشستندی، و طوائفِ انام از ہر طرف و مقام، بزیارت ایشان قیام می نمودندی، و مقاصد و اوطار خویش بپوشای آن ولایت کیش بچنگ آوردندی.

نقل است کہ، در زمانِ وی قدس سرہ، سالی باران نبارید و رضیعِ نبات را از لبنِ باران لب تر نگردیدہ، و قوای نامیہ ارضی طبیعت سوت پذیرفتہ، و هیچ گیاهی و برگ^۶ از زمین

^۱ ہ، ح: صرف می کرد

^۲ ہ، ح: بلکہ لمحہ خود را از عبادات

^۳ ہ، ح: آن سالک آگاہ از ہدف

^۴ ہ، ح: - ہر محل - ندارد

^۵ ح: دو رشتہ ہر گوہر

^۶ ہ، ح: و برگ گاہی

فرستد . لاجرم وجوه معاشِ خلایق بغایت تنگ گشت و فریاد
بینوائی و حش و طیر سکنه^۱ خاک از کره^۲ افلاک برگذشت .

بیت : نه در باغ سبزه نه در کوه شیخ

ملخ بوستان خورد و مردم ملخ

بنابر آن مردمان از روی صدق و ایقان، التجا بآن مقتدائی زمان
آوردند و التماس دعا نمودند . هم دران ایام روزی در زاویه^۳
دشتی جمعی خدا پرستی باهم^۴ و هر یکی بجمعیت خویش راه^۵
در پیش گرفته، بوجد و سماع مشغول گشته اند . و وی نیز حلقه^۶
سماع خویش آراسته به ترانه سنجی ذکر شاغل گشت . اتفاقاً
درویش رکن الدین ولد دقیم^۷ که از جمله مشایخ نامدار^۸ بود،
رو بحلقه^۹ ذکر وی آورد و مانند شیر ژیان در گله^{۱۰} گوسفندان
دران مکان^{۱۱} در رسید . و وی از انجا که بعالم ذوق روحانی
در مقام لامکانی، به بحر مکاشفه سبحانی، مستغرق بود، اصلاً
ازان حالش افاقت نبود . حلقه^{۱۲} سماع ایشان از صوت حمله^{۱۳}
آن شیر ژیان سراسیم و پریشان گشت . بعد از ساعتی که بحال^{۱۴}

۱ هـ ح : باهم جمع آمدند

۲ هـ ح : راه در پیش گرفته - ندارد

۳ هـ ح : بتنه ؟ شاید دانه یا پسته باشد

۴ هـ ح - نامدار - ندارد

۵ هـ ح : تطیف

۶ هـ ح : حلقه

۷ هـ ح : بحال خود

آمد از کیفیت تفرقه باز پرسید. مضمون ماجرا بروی القا نمودند. فرمود تا: حلقه سماع^۱ را ترتیب دادند. و همچنان بذكر و وجد^۲ مشغول گشتند. و گفت: مرد باشد که اکنون بگرد مسماع تواند رسید! میگویند که: درویش جوش و خروش آن حلقه از دور بگوش می شنید و میدید اما غایت بیم^۳ و ترس نمی توانست خود را پیرسون آن رسانید. در همان اثناء ظاهرا^۴ از درویش رکن الدین چنین منقول گشت که: از مهتر میکائیل علیه السلام که موکل بر میاه و غمام است شنیدم که امسال باران نخواهد بارید و قطره^۵ از سحاب بر سطح تراب نخواهد چکید. مردمان را از استماع کلام یاس تمام و قنوط لا کلام^۵ روی داد. همگنان با خاطر^۶ پریشان و وال حیران در خدمت آن ملاذ زمان رسیدند. و ششم ازان مضمون اظهار نمودند. بعد از تامل فرمود که: آری درویش آنچه شنید^۷ اظهار نمود. اما ثانی الحال در مجلسی که بافاض^۷ باران رحمت حکم ورود یافت درویش دران جا حاضر نبود. اکنون خاطر جمع دارید و شکرانه^۷

^۱ ه. ح. ز. - سماع - ندارد

^۲ ه. ح. : وجد و سماع

^۳ ه. ح. : وهم و ترس

^۴ ه. ح. - ظاهرا - ندارد

^۵ نشغم ه. ح. - و قنوط لا کلام - ندارد

^۶ ه. ح. : جمعی پریشان در خدمت

^۷ ه. خ. : شنود

ایزدِ متعال بالغدو والاصال^۱ بجا آرید کہ، حضرت و اہب النعم و
 فایض الوجود و الکریم، بحالِ انام و طیور و انعام بخشود، و
 بافاضل^۲ باران^۲ کہ رحمتِ بی پایانِ اوست، امر فرمود، میگویند
 کہ: همان روز بود کہ بقدرتِ نگارنده^۳ وجود^۳ بمقتضای فحوای
 آیه^۴ کریم — وَ یُنَزِّلُ الْغَیْمَٰتَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا —
 ابر متراکم گشت، و باران^۴ باریدن گرفت، و قوای ارضی احیا
 پذیرفت، و انواعِ نبات مختلف الوان، و اصنافِ گیاه تازه رویان
 از زمین رست، و مائیدہ^۵ حیات انسان و سرمایہ^۵ غذای حیوان
 ازان مہیا گردید، و از افاض^۶ عمومِ زحمت غلت بر خصب،
 و محنت براحت مبدل گشت.

نقل است کہ، شبی آن شمعِ شبستانِ محبت^۵ در گوشہ^۵
 دشتی نشسته و آتشی در پیش افروختہ^۶، ہر گاہ پامی از شب
 گذشتہ^۷، شخصی از جمعی خفتہ، نہفتہ جانب وی نگریست، دید
 کہ بزرگوارِ نامدار مواجہ قبلہ^۸ سر بمراقبہ فرو بردہ نشسته است.

۱ م، ح: — بالغدو و والاصال — ندارد

۲ م، ح: باران رحمت امر فرمود

۳ م، ح: — وجود — ندارد

۴ م، ح: باران رحمت

۵ م، ح: ولایت

۶ م، ح: افروختہ بود

۷ م، ح: بگذشت

۸ م، ح: قبلہ نشسته و سر بمراقبہ فرو بردہ

بعد از ساعتی بواسطہ حرکت پنکی، عمامہ عنبر شمامہ آن یگانہ از ہامہ سیمونش در میان شعلہ زار فروزان در افتاد و بعون حفظ قدیم لم یزل و قدرت حکیم بی بدل تاری ازان دستار سوختہ نشد۔ بعد از مضمی ساعتی کہ بافاقت باز آمد دست بر سر انداخت دستار را در میان شعلہ زار یافت۔ نظر جانب چپ و راست انداخت دید کہ ہمگنان بر بستر تراب سر بخواب فرو بردہ بودند دست مبارک دراز کرد و آن گل صد برگ را از چمن زار شقایق برچید و بر سر کشید۔ بیت :

کسانیکم در وجد مستغرقند شب و روز در عین^۱ حفظ حقند
نگہ دارد از آب و آتش خلیل چو تابوت موسی بغرقاب نیل
چو طفلی بدست شناور درست نترسد اگر دجلہ پہناور است

مدفن شریف^۲ ایشان در جوار پدر بزرگوار در موضع
ہوریانی اتفاق^۳ افتاد۔ نو^۳ واللہ مرقدہما و راح روحہما۔

^۱ ہ، ح: عون

^۲ ہ، شریفش

^۳ ہ، ح: واقع است

ذکر درویش حسن مقری قدس سره

آن عارفِ صاحبِ حال و آن غریقِ لجم^۱ معرفتِ ذوالجلال،
 سر مست^۱ شرابِ قربت و شوق، متعطشِ دریای محبت و ذوق،
 عارفِ سبحانی بلالِ ثانی، درویشِ حسن المشهور **بالموزن**
 ساکنِ قریه^۲ **بانوت** * قدس اللہ تعالیٰ سره. می گویند که:
 آن^۲ بزرگوار نجّار بود، و خورشیدِ فضلِ الهی و نیلِ فیضِ
 کرمِ نامتناهی، بر فضای حشای وی پرتو انداخت و نهال خانم^۳
 دلِ وی را شمع^۴ انوارِ معرفت روشن و منور ساخت،
 تا بمنشا^۳ ترک و تجرید^۳ و شجره^۳ تعلقِ کل را، از بیخ و بن به
 برید و به رنده^۴ ذکر تخته^۴ دل را از اعوجاجِ کثرت^۴ تراشیده

^۱ ه، ح : سر مست خمهای قربت

* بسندی : بانوت

^۲ ه : — آن — ندارد

^۳ ه، ح : تجرید

^۴ ه، ح : تعلقات بشریت تراشیده

قابل انتقاش صورتِ وحدت گردانید۔ و همواره نفسِ ناتراش۔
 اسارہ را بہ تیشم^۱ مجاہدت و بیرم۔ ریاضت و مجادلت، چون
 چوب، در زیر لکد و کوب میداشت۔ ہمیشہ در بحرِ مکاشفہ
 مستغرق بود، و در^۱ مقامِ حیرت و نگرانی و ولہ و حیرانی، راہ
 می پیمود۔ طہارت^۲ خانہ^۲ داشت ہر گاہ^۳ بتقریبِ توحسی^۴
 دران داخل گشتی، از خود در گذشتی، و بعالمِ شاہدہ
 پیوستی^۵ و حالتی وی را روی میداد کہ، از^۶ ذوقِ آن مدتی
 راہ بافاقت نمی کشاد و ازان^۷ مقام پا بیرون نمی نہاد۔

نقل ست کہ، روزی شخصی نجار از جملہ^۸ خویش و تبار۔
 آن بزرگوار^۸ بدیدنِ وی در رسید۔ اتفاقاً^۹ آن صاحبِ صفا
 در متوحی بود۔ آن شخص بی^۹ آنکہ کسی بر رفتنِ وی مطلع
 شود، دران متوحی در آمد۔ نظرِ خویش کہ جانبِ درویش
 انداخت، دید کہ تمامی اعضا^۹ و جوارحِ آن مقتدا، از ہمدیگر

^۴ ح : از -- و در مقام ... می پیمود -- ندارد

^۲ ح : می گویند طہارت خانہ

^۳ ح : چون

^۴ ح : توحی داخل آن گشتی

^۵ ح : رفتی

^۶ ح : -- از ذوق آن -- ندارد

^۷ ح : -- و ازان ... نہاد -- ندارد

^۸ ح : آن بزرگوار بود بدیدنِ وی آمد

^۹ ح : اتفاقاً دران حین درویش در متوحی بود

بریده^۱ جدا جدا افتاده است. به مجرد دیدن، بلبک بیک^۲ چشم برهم زدن، درویش بصورتِ خویش موجود گشت و بر^۳ سجاده بنشست. ناظر را از مشاهده^۴ این حال دهشت تمام افزود و سر^۴ پپای مبارک وی بسود^۵. درویش وی را نصیحت فرمود^۶ که: مرتبه^۷ دیگر باین^۷ نوع گستاخان بدین کاشان در نیای و برین جرات اقدام ننمائی!

نقل است که روزی آن صاحب توفیق، ابریقی در دست، بیجهت توضی بنشست. خواست که آب بر دست بریزد، صدای بانگ نماز ظهر بر سامع^۸ شریفش رسید، از توضی درگذشت و دست بران ابریق نهاده ساکت^۹ گشت، و در بحر مکاشف فرورفت. و همچنان^{۱۰} در همان مکان بر وضع حیران جالس بود که^{۱۱} شب

^۱ ه، ح : بریده بریده

^۲ ه، ح : بیک - ندارد

^۳ ه، ح : و بر سجاده بنشست - ندارد

^۴ ه، ح : سر اعتزاز بهای

^۵ ه، ح : نهاد

^۶ ه، ح : کرد

^۷ ه، ح : باین نوع - ندارد

^۸ ه، ح : سامع اش

^۹ ه، ح : ساکن

^{۱۰} ه، ح : و همچنان ... جالس بود - ندارد

^{۱۱} ه، ح : تا آنکه

بگذشت و روز شد. هیچ^۱ کس را از مرد و زن یارائی گفتن و پرسیدن نبود. هرگاه که وقت نماز ظهر رسید، موذن بانگ نماز آغاز نمود، بافاقت آمد و گفت که: هنوز این موذن بانگ نماز باختمام نمی رساند!^۲

نقل ست که روزی مخدوم هراک ولد مخدوم صدرالدین* بدیدن وی تشریف آورد. گاوی که بران را کب شده آمد، بمنزلی معقود ساخت، و خود بملازمت درویش شتافت. خوادم گفتندش که: هفت روز ست که در^۳ متوضی در آمده است. مخدوم را ازین حال تعجبی تمام روی داد. ساعتی بایستاد که درویش^۴ ازان متوضی پای بیرون نهاد. با هم تصافح نمودند. مخدوم زبان گستاخان فرمود که: درویشا! هفت روز که در متوضی^۵

^۱ ه، ح : وی همچنان در همان مکان حیران نشسته بود و هیچ

احدی را یارای آن نبود که بدست و زبان ایما بکند.

چون وقت نماز ظهر رسید، موذن باز بانگ

^۲ ه، ح : نمی رساند، حقیقت ماجرا باز گفتند

* صدرالدین راهوتی در موضع جائیه از مواضع پرگنه هالا کندی سکونت

داشته همواره واعظ میفرمود و دران اثر تمام بوده..... مخدوم مراد

فرزند رشیدش از اجل علما و افضل اتقیا بوده..... قاضی منور از

اولاد مخدوم مراد بود.... تحفة الکرام ج ۳ ص ۱۵۱-۱۵۲.

^۳ ه، ح : درویش در متوضی

^۴ ه، ح : درویش برون بر آمد

^۵ ه، ح : در مستراح اقامت داشته اید

اقامت فرموده بودی، فرایضِ اوقاتِ نمازِ آن ایام، کہ چہل وقت میشود، آیا یکی ادا نمودی؟ تبسم کنان فرمود کہ: بخندوما! تو اوّل بمنزل بشتاب و از گاوِ خود خبر دریاب، بعد ازان از کیفیتِ اوقاتِ استفسار فرمای! بخدوم را ازین کلام و اہم بخاطر رسید، جانبِ منزلِ خویش را در پیش گرفت، دید کہ گاوِ مفقود گشتہ است، مدتی در طلبِ آن سرگردان بود، بعد از ستراخِ فراوان و تجسسِ بی پایان، گاوِ گم شدہ خود را باز یافت و بمنزلِ خویش بشتافت.

نقل ست کہ، روزی شخصی کہ خورشیدِ طالعش در اوج و بہترِ سعادتش در موج بود، در خدمتِ آن صاحبِ ارشاد در رسید، از احوال وی باز پرسید، گفتندش: سردی مسافرِ راه و حافظِ کلامِ اللہ است، رو بوی آورد و فرمود کہ: ہر سی سیپارہ قرآن بر زبان داری؟ گفت: آری! فرمود کہ: در اثنای تلاوتِ آن در حینی از احیاء نشتری در جگرِ تو نخلید؟ بمجردِ قالِ آن صاحبِ حالِ جاذبِ عشقِ او را در ربود و راه بعالمِ وحدتِ کشود، از خود در گذشت، و از جملہ اہلِ دل صاحبِ حالِ گشت.

۱ ہر ج از ندارد

۲ ہر ج اہلِ حالِ گشت

در سنہ (؟) طائر جانِ پاکش پہ ندای — ارجعی الہی ربک
 راضیة مرضیة — ازین قفس^۱ خانہ^۱ جسمانی بربریاض بہشت
 جاودانی پرواز نمود۔ مدفن شریفش قریہ^۲ **بازوت**۔ نوراللہ
 مرقده^۲۔

۴

^۱ ح : قفس جسمانی

^۲ ح : نوراللہ مضعہ الی یوم القیامت

ذکر مخدم ساهر* لنجار قدس سره

آن ولی شاعر، ملک کردار،^۱ سر دفتر، ذکرانِ حق تعالی،
مقتدای خدا پرستان، صاحبِ صدق و صفا،^۳ صاحبِ اوراد
و اذکار، مخدم ساهر لنجار از^۴ جمله احرار و ابرار،
روزگار و بزرگوار، نامدار بوده. جمیع اوقات بوظائف^۵ عبادات
قیام می نمود^۶، و یکدمی و نفسی از لیل و نهار فارغ از ذکر،
پروردگار نبود. و ساعتی از کسب ریاضت و مجاهدت بر بستر
راحت نغنود.

* بسندی : ساهر

۱ هـ ح : و بزرگوار نامدار

۲ هـ ح : مقتدای جمعی خدا پرستان

۳ هـ ح : — صاحب صدق و صفا — ندارد

۴ هـ ح : از جمله اولیا خطبه مند بوده

۵ هـ ح : بوظائف طاعات و عبادات

۶ هـ ح : نمود و از ذکر پروردگار دمی و نفسی فارغ نبود

و ساعتی از لیل و نهار بر بستر راحت نغنود

مصراع: خوش عمر کہ شد صرف بدین گونه باز کار
و در هیچ حال در مجلس۔ آن فرخنده فال^۱، قیل و قال دنیاوی
مذکور نشد، و در مقامات ذکر مرتبتی رفیع و منزلتی منیع داشته،
و صاحب لفظ و کرامات و مستجاب الدعوات^۲ بود، و بعضی را
کہ قابلیت و صفای باطن معاینه نمودی، تلقین ذکر میفرمودی،
و وی از یمن تاثیر نظر فیض پذیر^۳ آن پیر، بمرتب^۴ ولایت
میرسید، و صاحب حال می گشت.

نقل ست کہ، در زمان آن حقایق شعار مابین مردم بلوچ و
لنجا کہ خویش و تبار وی بودند، نوعی^۵ منازعت بر زمینی وقوع
یافت، هر گاه^۶ نزاع ایشان از حد بگذشت و بهیچ وجه مرتفع
نگشت، فریقین بدربار حکام رسیدند^۷ و از انجا^۸ سید دادہ
متعلوی را حکم ساخته همراه آوردند، ظاہرا دران اثنا مردم
بلوچ یک نفر شتر لوک بطریق خفیہ وی را رشوتانہ دادند^۹،
رجحان طرف معاملہ خویش ثابت کردند، این مضمون بہ مخدوم

۱ هـ : ح : ستوده خصال

۲ هـ : ح : فیض پذیرش

[بعد ازین فقرہ دو ورق از نسخہ ح افتادہ

۳ هـ : — نوعی — ندارد

۴ هـ : چون

۵ هـ : رجوع آوردند

۶ هـ : — و از انجا ... آوردند — ندارد

۷ هـ : دادہ

مفهوم ساختند. بعد از قطع منازعت و تشخیصِ معالمِ روزی
جانبِ متعلوی تشریف ارزانی داشت. اتفاقاً از راهی گذشت
که همان شتر در چرخ کیشت زاری میگشت و مزرعه را آب
میرسانید. فرمود: عجب که سیّد گمان داشته باشد که بدین^۱
شتر بی زمام امر، مزرعه وی قوام پذیرد و اختتام^۲ گیرد. هیهات!
هیهات! همان ساعت بود که آن شتر نعره زد و بر زمین افتاد و
بر بادیه^۳ هلاکت زانو بر نهاد.

نقل است که هرگاه^۴ آن محبِ دودمان^۵ مصطفوی به قریه^۶
متعلوی^۶ تشریف آوردی، در هیچ شبی از شبها و هیچ روزی
از روزها پای فراغت بر بستر استراحت دراز نکردی و تا
دران مقام بودی پای دراز نغنودی. از سببش پرسیدند؟ فرمود که:
از جمیع جوانب و اطراف^۷ خانهای سادات^۸ اشرف^۸ است، بنابراین^۹

۱ : بذریعه این شتر

۲ : انتظام

۳ : هلاکت راه نهاد

۴ : هر وقت

۵ : خاندان

۶ : متعلوی که سکونت گاه سادات است تشریف آورد ما دامی که
دران مقام اقامت داشتی در هیچ شبی از شبها و روزی از
روزها پا دراز کرده غنودی.

۷ : اطراف -- ندارد

۸ : اشرف -- ندارد

۹ : بنابراین از رعایت ادبی نمی توانم جالب آنها پا دراز کردن

نمی توانم جانب جهتی از جهات، پای دراز کردن، و برین گستاخی اقدام نمودن.

نقل ست که، آن حارث مزرعه^۱ توفیق کِشت زاری داشت، هر شب جمعی کرازان که سرمایه^۲ خسران و زیانند دران در می آمدند و بخرطوم زشت سبزرار کِشتِ وی را^۳ ضایع می ساختند. بزرگران از تعدی^۴ کرازان شکوه کنان^۵ و دست حسرت گزان در خدمت آن صاحب ایقان در رسیدند. یکی^۶ را ازان میان فرمود که: از من پیغام بآن جمعی آنعام برسان که از مزرعه^۷ من دست تعدی کوتاه کنید و در گذرید که انواع سبزرار صحرا و بسیار^۸ نبات و گیاه بشما ارزانی است! آن بزرگ، بموجب اجازت^۹ آن ملکی سیرت، دران مزرعه رسید. هرگاه^{۱۰} بوقت معهود جمعی کراز سردود برکنار^{۱۱} آن کِشت زار گذار آوردند، آن شخص پیشتر رفت، و بادای آن پیام قیام نمود. آن جمعی وحش بی تنفیر و وحشت، پیش وی بایستادند و پیغام را اصغا نمودند تا هر^{۱۲} هم سر فرو آورده سر و دم جنبانیده ایمای اطاعت کرده

۱ ه: — وبران و ضایع

۲ ه: — دست حسرت گزان — ندارد

۳ ه: مخدومی یکی را

۴ ه: — و بسیار — ندارد

۵ ه: اذن مخدوم دران مزرعه

۶ ه: چون

۷ ه: دران مزرعه هجوم آوردند

۸ ه: — تا هر — ندارد

واپس گشتہ . میگویند کہ : ازان باز مادامی کہ آن قطع بود
هیچ کرازی ازان گذاری نیاورد^۱ . بیت :

تو ہم گردن از حکم داور سپیچ

کہ گردن نہ پیچد ز حکم تو ہیچ

کہ — من اطاع اللہ اطاعہ کسل شی — در سنہ ۹۸۰ھ^۲ آن
بلبل گلستان وحدت ، روح^۳ از قفس قالب باز پرداخت و
گلشن علوی^۴ فردوس اعلا را نشیمن ساخت .
مدفن شریفش قرینہ^۵ آذرپور تاقیامت بر نور باد .

۱ : نمی آورد

۲ : سنہ ۹۸۱ھ . ب : ۱۳ ماہ رجب ۹۸۰ھ

۳ : — روح — ندارد

۷

ذکر مخدوم عربی دیانہ قدس سرہ^۱

آن صدر نشینِ محفلِ روحانی، عارفِ معارفِ سبحانی،
صاحبِ خصائلِ قدسی، متصفِ بخصایص^۱ انسی، فرزانه^۲ یگانہ،
یعنی عربی دیانہ^۲ از جمله بزرگوارانِ نامدار و اولیای کبار بوده
و در قریبہ^۳ عالم کنندی سکونت داشته، همواره در انزوای
خلوات به عبادات مشغول می بود، و دائم^۳ به تلاوتِ قرآن و
اذکارِ ملکِ سبحانِ شغلی^۴ فراوان داشته.
میگویند که: در یک مکان صد و چهل ختم قرآن از او بوجود
آمده^۵. هرگاه آن سیمان^۶ صفت ملک درویش، بجنجره^۶ داودی

۱ : — متصف بخصایص — ندارد

۲ : عربی دیانہ رحمتہ اللہ علیہ.

۳ : دائم اوقت

۴ : مشغولی داشته.

۵ : آمده بود

۶ : سیمان ملک درویش،

قرآن میخواندی و بہ الجانی^۱ مخارج قرانی ادا میفرمودی مرغ از طیران و آب از جریان باز ماندی . و در مقام^۲ تجرید و تفرید و ترکِ تعلقات رتبہ^۳ عالی داشتہ حتی کہ بنظر کیمیا اثرِ وی طلای مہری باخر مہرہ و ارزیر خالص نقرہ برابر بودہ و از ستدن تحف^۳ و راہ آورد اکراہ کلی می آورد . می گویند کہ : روزی مخدوم اسمعیل^۴ چندین عدد سرخ دینار در ملازمتِ آن بزرگوار فرستاد . ہرگز قبول نکرد و واپس داد کہ : بہ مستحقانِ آن دیار قسمت^۵ نمای ! .

نقل ست کہ روزی در صومعہ^۴ معبدِ خویش نشستہ بود . وی را حالتی روی داد کہ بیک مرتبہ دیدندش کہ ساق دستِ مبارک وی از کفِ دریای شور آلودہ گشتہ و قطراتِ آب از آن ترشح کردہ . خادمی محرمِ حال - کہ در خدمتِ آن ذات بی ہمال بود - از ان^۶ کیفیت استفسار نمود . یک چند مخدوم از کشفِ آن سِرِّ مکتوم ابا آورده و ظاہر نساخت . اما چون خادمِ وی محرمِ راز بود ، الجاح وزاری نمود . فرمود کہ :

۱ : بہ طیب الجانی

۲ : مقام ترک و تجرید رتبہ عالی داشت

۳ : تحف و ہدایا اکراہ می آورد

۴ : اسمعیل سومرہ چند عدد دینار طلا تحفہ گوینہ بملازمت

وی فرستاد

۵ : قسمت کردہ بدهد

۶ : از کیفیت آن حال

فرزند با یزید در کشتی جهاز سوار گردیده است، در میان^۱ دریا باد یکبار برخلاف مقتضای سفین و زیدن گرفت، و معلم و ملاح از هبوب آن ریاح، کشتی را خطری عظیم دانست، فریاد بر آورد، و کشتی نزدیک بغرق رسید که اهل آن سفین از صدق سینم، باین فقیر کثیر التقصیر التجا آوردند، و فرزندم را وسیله استغاث نمودند. بعد از آن^۲ بنا بر استغاث ایشان، دست انداختم و کشتی را از میان تلاطم امواج بساحل نجات رسانیدم! سی گویند که: بعد^۳ از مدتی اهل آن کشتی نذری همراه خود گرفتیم^۴ بخدمت آن پیر دستگیر رسیدند. از آنها معلوم شد که در همان تاریخ و زمان، کشتی ایشان از دستگیری دست غیب از ورطه هلاکت بساحل^۵ سلامت رسیده بود.

نقل ست که شخصی از^۶ شخصی دیگر سلامی و پیامی که به تبلیغ آن اصلاً مامور نبود - در خدمت آن بزرگوار ادا نمود. در حال روی بوی آورد^۷ که: حق سبحانه تعالی دوستان را در عالم مکاشف مرتبتهی داده است، که پانصد ساله راه زمین را

۱ ه : اتفاقاً برخلاف مقتضای جریان سفینه

۲ ه : لا جرم

۳ [ازین جا نسخ ج مجدداً آغاز می شود]

۴ ه ، ح : کرده

۵ ه ، ح : بساحل نجات رسیده بود

۶ ه ، ح : از قبل شخصی دیگر

۷ ه ، ح : آورد و گفت

از هر طرف، مانند کف دست، برایشان مکشوف^۱ ساخته است،
و ذره از ذرات مکنونات^۲ بر آنها مخفی و مستور نیست، و آن
شخص^۳ ازین افترا رسیده گشت.

در سنه ۵۹۸ ازین خاکدان ویران جانب بهجت سرای
ملک جاودان خرامید.

مدفن شریفش قریم^۴ هالم کندی است - قدس سره^۴.

۴

^۱ ح : مکشوف است

^۲ ح : مکنونات — ندارد

^۳ ح : آن شخص از افترای خود شرمزده گشت

^۴ ح : نور الله مرقدہ

ذکر مرحوم مخدوم نوح علیہ الرحمہ قدس سرہ²

آن پیر ولایت، صاحب ارشاد و ہدایت، شمع شبستانِ وحدت، مہرِ مہرِ معرفت، عارفِ معارفِ دین، سالکِ سالکِ یقین، سالارِ قافلہٴ اہل اللہ، سر دفترِ ذاکرانِ آگاہ، یعنی **مخدوم نوح ولد³ نعمت اللہ**، از جملہٴ مشائخِ عظام و اولیای کرام **سند** بوده، سلسلہٴ نسبش بسلسلکِ نسب⁴ حضرت امیرالمومنین **ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ** انتظام می یابد، هموارہ صنجاتِ اوقات و وجنات شواہدِ آنات را بنتوش و حلتی عبادات و مجاہدات مزین می ساخت، و عرائس⁵ انناس را بہ

۱ ح : ذکر حضرت خاتم الولايت، صاحب الهدایت، اولاء الواصلین کاملین، صاحب فتح حضرت مخدوم نوح قدس سرہ

۲ : علیہ الرحمہ والغفران

۳ : ولد مخدوم نعمت اللہ

۴ : نسب --- ندارد

۵ ح : و عرائس نفائس انناس را بجواہر زداہرا در

جواہر۔ آذکار حضرت پروردگار می آراست۔ و طالبان را
 بذکر جلی و خفی تلقین می داد۔ و راهِ هدایت و ارشاد
 بر ایشان می کشاد۔ و بسیاری از سریدان و معتقدان کم از میان
 فیض ایشان، بفوزِ سعادتِ توفیق و مقصدِ تحقیق رسیده۔
 و هر که در نظرِ فیض^۱ مآثرِ وی رسیدی و استدعای مطلبی
 در دل کردی، فی الحال بر وفقِ خواهش^۲ بال^۲ او آیت میخواندی
 و معنی^۳ آن را بیان فرمودی،^۳ و موافقِ حال هر فردی از رجال
 مکالم می نمودی^۴، و از فیضِ فضلِ سبحانی آن چنان باطن
 مضی و نورانی داشت که آیات قرآنی و معضلاتِ کلامِ ربانی
 بر نهجی بیان می نمودی و^۵ ادا می فرمودی، که علمای تحریر
 و قاریانِ تفاسیر از آن تقریر، عاجز می ماندند۔ و حال آنکه
 اکتسابِ علومِ ظاهری، نور زیده و درگیردِ مدارس نگردیده بود۔
 و دائمِ خلاق را بحضرتِ خالق راه می نمود، و توعیظ
 و تذکیر می فرمود، و مقالاتِ ذکرِ مولی و حالاتِ مشائخ
 و اولیاء، بر ایشان بیان می کرده۔ و مستمعان را از کلامِ
 خجسته فرجامِ وی تاثیر تمام حاصل می شد۔ و از آنجا که
 حکمتِ ربِ غفور و بادشاهِ غیور، بران مقتضی ست که دوستان را

۱ هـ، ح : فوض اثر وی رسید

۲ هـ، ح : حال

۳ هـ، ح : می فرمود

۴ هـ، ح : می فرمودی

۵ هـ، ح : و امر می فرمود

رشته^۱ تعلق از ماسوا گسسته همگی خواهش^۱ ایشان را از غیر پر
داخته، مواج، بخویش گرداند. لاجرم آن بینای عالم ملکوت
و سالک مقام جبروت^۲ را در آخر آوان بر سامع و باصره مهر
نهاده راه بخویش کشاده، تا نظر به غیر نکشاید و حرف بیگانه^۳
را بسمع شان نگراید.

نقل ست که بعد تولد آن بزرگوار هفت روز گذشته و وی
در گهواره آسوده بود که موذن محله^۴ وی بانگ نماز شروع
نمود. هرگاه از اذان فارغ شد، آن مسیح زمان با فصیح زبان
متصل خاتم^۴ اذان بزبان راند که — نعم لا اله الا الله ولا
نعبد الا اياه مخلصین له الدین — چنانکه حاضران هم شنیدند.

نقل ست، از راوی^۴ ثقه که: وی از زبان آن مخدوم شنیده
که: هرگاه^۴ سن شریف وی بچهارده سالگی رسیده، وی از امام
مشارق و مغارب، مظهر عجائب و غرائب، امیرالمومنین **علی**
ابن ابی طالب رضی الله عنه تلقین ذکر یافت. و بوسیله
امیرالمومنین و امام المتقین رفیق شفیق **ابوبکر صدیق** بخدمت
حضرت رسالت پداه علیه الصلوٰة والسلام رسید و دست ارادت
بگرفت و آن حضرت علیه السلام، هفت سبق از علم لدنی

۱ ه، ح : حواس

۲ ه، ح : — و سالک مقام جبروت — ندارد

۳ ه : حرف بیگانه به سمع شان راه نیابد

ح : حرف بیگانه به مسمع شاه راه نیابد

۴ ه، ح : چون سن عمر شریفش

وی را تعلیم داد. و از راوی^۱ دیگر چنین مرویست کہ: حضرت علیہ السلام ہفت سطر بر تختہ نوشت وی را دادہ. و سطر اول را ازان بزبان مبارکِ خویش تعلیم دادہ و دیگر شش سطر از خدمت^۱ خضر و عیسیٰ علیہم السلام استفادہ نمود.

نقل ست، از راوی^۲ ثقه کہ: ازان مخدوم^۲ باصفا معلوم نمود کہ ہر گاہ، سنِ عمر^۳ شریفِ آن صاحبِ حال بہتر شدہ مالگی رسید، روزی وی در صومعہ ہمراہ **مخدوم عربی** قدس سرہ نشستہ بود و مخدوم در حالتِ مراقبہ بہ تلاوتِ قرآن مشغول بود. ہر گاہ بہ بیست و ہفت^۴ سپارہ رسیدہ، وی را شوقِ مشاہدہ^۵ عالمِ بالا جاذب گشت. از رعایتِ ادبِ آن بزرگوارِ عجم یعنی **مخدوم عربی** وجودِ جسمانی و ہیکل^۵ ہیولانی^۵ خود را همانجا ماند، بوجودِ روحانی بعالمِ بالا بشتافت و تمامی عالمِ افلاک را مشاہدہ کرد و بنفوسِ قدسیہ ملاقات نمود. فرمود کہ: ازانچہ بحسبِ شمار در چشمِ وی در آمد، ہنصد آسمان بود. ہر گاہ مراجعتِ با آسمانِ دنیا نمود، اسماعیل ملک را ملاقات کردم، فرمود کہ: ازینجا چون توانی بزین فروشدن؟

۱ ہ: از خدمت عیسیٰ علیہ السلام — ح: از خدمت حضرت خضر و عیسیٰ علیہ السلام

۲ ہ، ح: ازان مخدوم اصفا نمود

۳ ہ، ح: سن عمر شریفش بہ بہتر شدہ

۴ ہ، ح: بیست و ہفتم

۵ ہ، ح: — ہیکل ہیولانی — ذارہ

یک مرتبه حضرت رسالت پناه **احمد مصطفی صلی الله علیه وسلم** دست وی را بگرفت، بیکبار دید که همان صومعه در^۱ رسید و **مخدوم عربی** هنوز ختم قرآن بپایان نرسانیده^۲ بود که حاضر آمد^۳.

نقل^۴ نوشته فقیر بهاء الدین گودریم که از زبان **مخدوم نوح قدس سره** در شهر **قتم** در منزل **میان سید جلال ولد سید علی شیرازی قدس سره** شنیده بود و **سید جلال** نیز حاضر بود که **مخدوم فرمود**: فقیر^۵ نشسته بود دیدم که امیر **ابوبکر صدیق** و امیر **علی رضی الله عنهما** هر دو می آمدند ولیکن امیر **علی** بتعجیل درآمد و **ابوبکر** امتناناً می آمد پس

^۱ ه، ح: نشسته است

^۲ ه، ح: نه رسانیده است

^۳ ه، ح: — که حاضر آمد — ندارد

^۴ ه، ح: نقل است از درویش بهاء الدین گودریم که از جماعت صلحاء

روزگار است که: از زبان **مخدوم شنیدم** در حینی که در شهر

قتم در منزل **میان سید جلال الدین ولد سید علی شیرازی**

قدس الله سره بوده و **سید جلال** نیز در آن وقت حاضر بود

که **مخدوم فرمود**:

^۵ ه، ح: که در وقتی از اوقات نشسته بودم به مناجات رخ متعجبانه

امیرالمؤمنین **ابوبکر صدیق** و امیرالمؤمنین **علی رضی الله**

عنهما هر دو تشریف آوردند. امیرالمؤمنین **علی** به تعجیل

می آمد و امیرالمؤمنین **ابوبکر** به تندی قدم می نهاد

هر دو مرا گفتند که: برخیز!

ہردو مرا گفتند کہ: برخیز کہ حضرت رسالت پناہ ترا می طلبد!۔
پس فقیر ہمراہ ایشان روان گشت۔ چون مقداری سیر کردیم،
دیدیم کہ: گویا بر کوه لکی بر میشدم۔ چون مجلس حضرت
رسیدم دیدم کہ مہتر عیسیٰ علیہ السلام نشسته است، و ناگاہ
در دست من تخته مسطور رسید۔ از ان سبق از حضرت عیسیٰ
علیہ السلام گرفتم۔ چون سر بر آوردم، دیدم کہ حضرت رسالت پناہ
نشسته است۔ فرمود کہ: ما ہردو زانو گردانیدہ جانب حضرت
رسالت پناہ کردم و سبق تجدید کردم۔ و فرمود کہ: وقت

۱ ح: پس برفاقت ذوات شریفہ روانہ گشتم، چون مقداری مسافت
سہر کردم، دیدم کہ گویا بر کوه مانند کوه لکی بر میشدم
تا آن گہ بہ مجلس اقدس حضرت (ح: رسالت پناہ) علیہ السلام
رسیدم۔ اولاً نظر من بر حضرت عیسیٰ علیہ السلام افتاد، و
دران حال در دست من تخته مسطور بود، یک سبق از ان
تخته از حضرت عیسیٰ علیہ السلام خواندم۔ باز چون سر بر
آوردم، دیدم کہ حضرت رسالت پناہ نشسته (ح: است) ہردو
زانوی خود گردانیدہ از کمال ادب جانب حضرت توجہ کردم
و تجدید سبق نمودم۔ دران حین (ح: زمان) از امیرالمؤمنین
ابوبکر شنیدم کہ: بحضرت رسالت پناہ گفت: — یا رسول اللہ!
این (ح: این ندارد) از اولاد من است۔

نہ از درویش بہاء الدین گودریہ منقول است کہ
وی گفت: از زبان مخدوم شنیدم کہ: حضرت (ح: خضر)
پغمبر علیہ السلام بارہا مرا گفتہ است: تو امام شو، تا پس تو
نماز گذارم۔

رسیدن دران مجلس از **ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ** شنیدم کہ،
 بحضرت رسالت پناه گفت: یا رسول اللہ! از اولاد من است۔
 و نیز فقیر شنید از **مخدوم نوح** کہ مردم دیارِ ما
 گفتند کہ: فلان از مہتر **خضر علیہ السلام** تعلیم یافتہ فاما
 بفضلِ خدای تعالیٰ بارہا مرا گفتہ است: تو امام شو تا نماز پس
 تو بگذارم! فقیر گفت: ترا نبی نیز گویند تو پیش شو!

و نیز **مخدوم نوح** فرمودہ بود کہ: بفضلِ خدای تعالیٰ
 اول مرتبہ ملاقات کہ بحضرت رسالت پناه مرا یکبار چنان شدہ
 کہ حضرت رسالت پناه پیدا شد مرا گفت: دست بدہ! فقیر گفت:
 یا رسول اللہ وضو ندارم! حضرت رسالت پناه فرمود: یدِ مومن
 طاہر است دست بدہ!

فرمودہ^۲ **مولانا رکن الدین** را کہ در قریہ^۱ ہزارہ ساکن
 است۔ کہ: درین مسجد گاہی با حضرت رسالت پناه آنجا نشستم
 و گاہی اینجا تا مواضع متعددہ۔ گفت: در جواب این گفتہ بود کہ
مولانا رکن الدین پرسید کہ: مخدوم در محلی کہ حضرت
 رسالت پناه^۳ را دیدہ بود این محلی را بستہ کردہ بود؟ پس

^۱ ح: و ہم از وی مروی است کہ: اول مرتبہ ملاقاتی کہ ما را
 بحضرت رسالت پناه واقع شد چنان بود کہ حضرت رسالت پناه
 پیدا شد و مرا گفت: دست بدہ! گفتیم: یا رسول اللہ
 وضو ندارم! حضرت فرمود کہ: دست مومن پاک
 است!

^۲ ح: فرمودہ مولانا رکن الدین — تا — این مرتبہ رسیدن
 لایق ہود — ندارد
 و ب: صلی اللہ علیہ وسلم

مخدوم نوح فرمود: اگر محلی برای نشستن آن حضرت یگان بود، میکردم! درین تمام مسجد مواضع متعدده با وی صحبت کنم، چگونه یک معین را بست کنم!

و نیز فرمود **مخدوم نوح** قدس سره که: بلطفِ خدای تعالی چون مردم بنام **لطف اللہ** جد من میخوانند باین دولت رسیدم و اگر نه کجا مرا این مرتبه رسیدن لایق بود!

و نیز **مخدوم نوح** فرموده که: در حدِّ بلاغت نرسیده بودم که از هفتاد هزار حجاب - که نور ظلمت است - گذر کردم و بعد از بلاغت بمرتبه مضمون - موتوا قبل انتموتوا - نیز خدای تعالی رسانیده است.

و نیز^۲ فرموده بود که: از ابتدای قرآن تا بکهف رسانیدم. بعده بالا از بقر خوانده بده سپاره رسانیده بودم، و میانہ آن نخوانده بودم، و لیکن خدای تعالی هم قرآن کشف کرد.^۳

^۱ ح، ه: و نیز از راوی مذکور نقل کرد که: از آن مخدوم شنیدم که: در حد بلاغت نرسیده بودم که از هفتاد هزار حجاب که نور و ظلمة است گذر کردم، و بعد از بلاغت بمرتبه مضمون - موتوا قبل ان تموتوا - رسیدم

^۲ ح، ه: و نیز راوی می گوید که: از مخدوم شنیدم که: از ابتداء قرآن تا به کهف رسانیدم بعده از بالای سپاره خواندم و پنج میانہ نخوانده بودم و لیکن خدای تعالی هم دقایق قرآنی بر من مکشوف ساخت

^۳ ح: و ازین قسم امارات عجیبه و کرامات غریبه از و بظهور پیوسته درین مختصر بهمین قدر اختتام افتاد.

درین تذکره چون ذکرِ مخدوم اندک دیدم چند نقل گستاخی کرده نوشته شده. اگرچه عبارت معتبر نیست اما مضمون معتبر دارد. العفو عندالکرام لمن اعتذر قبول.

و^۱ حضرت مخدوم وقت صبح روز پنجشنبه بیست و هفتم ماه ذی القعدة رحلت فرموده بود. و فقیر حقیق این لفظ در تاریخ وی گفته بود. **شیدخی به روح بون** - در سنه ۵۹۹۸ ه از خم خان^۱ وحدت ذوالجلال جام زلال لقای حضرت احدیه بر کف گرفت و بنوشید. و بعشرت سرای بهجت افزای رضوان بخرامید و بقدم مسرت لزوم روحانیان را مژده گانی رسانید.

مدفن^۲ شریفش قریه **هالم کندی** است - نور الله مضجع.

^۱ ح : در سنه ۵۹۹۹ (ح : ۵۹۹۶ ب : ۵۹۹۸) از خان وحدت ذوالجلال جام زلال لقای حضرت احدیه بر کف گرفت بنوشید و به بعشرت سرای بهجت افزای رضوان خرامید.

^۲ ح : مدفن شریفش قریه هالم کندی، طالب الله ثراه.

۳

۴

ذکر درویش وهیم قدس سره

آن حقایق شیعار معارف دثار، نهنگِ قلزمِ معرفتِ خدائی،
 غواصِ دریای وحدت و شناسائی، شمسوارِ مضماریِ محبت،
 شاهبازِ آشیانهٔ وحدت، سالارِ کاروانِ رب^۱ اشعثِ اغبر،
 منظورِ انظار خیرالبشر، عارفِ یزدانی، اویسِ ثانی، صاحبِ
 معارفِ قدسی، مَهبطِ اسرارِ الهی، یعنی **درویش وهیم**
چانهیم^۲ از جملهٔ مشائخِ روزگار و اولیای کبار و صاحبِ
 حال و^۳ آراستهٔ مرفیهٔ خصال است. از جملهٔ باریافتگانِ محافلِ
 قدس و مجامعِ انسِ حضرتِ رسالتِ پناه صلی الله علیه وسلم بوده،
 و در مقامِ جذبِ محبت و غلبهٔ شوقِ رتبهٔ عالی داشته. همواره
 تخم^۴ دوستیِ خاندانِ محمدی علیه السلام در مزرعِ دل می

۱ ه: — رب — ندارد

۲ ه: ح: وهیم رحمت الله علیه — بسندی: وهیمو — چه الیه و قوموست در سند

۳ ه: ح: و موصوف بمرضیه الخصال بوده است

۴ ه: ح: تخم محبت و دوستی

کاشت، و بمجرد تذکر نام خیر الانام **حکم علیہ الصلوٰۃ** والسلام گونه بشره مبارکش تغیر می یافت، و مدتی مدید حال عجیب بر وی طاری میگشت، و همیشه بر استقامت شرایع خیرالبشر و در متابعت سنن پیغمبر که بر مقتضای آیه کریمه — **قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاَتَّبِعُوْنِیْ یُحِبِّکُمْ اللّٰهُ** — وسیله محبت اللہ است، قیام می نمود، و بر اشاعت احکام شریعت و انهدام اساس بدعت، ثابت^۲ قدم می بود، حتی که اگر سرموی خلاف مقتضای شریعت غرا بر سامع^۱ آن صاحب صدق و صفا میرسید، قرار و آرام بر وی حرام میگردد، و در تدبیر و اصلاح آن می کوشید، اگرچہ آن امر منکر از اما کنه دور بظهور می پیوست، و دائمه اوقات بحکام اسلام و مراسم امر معروف و نہی منکر بجا می آورد، و حضرت خلاق خلائق نوعی صلابت و مہابت در ذات قدسی صفات وی نہادہ بود، کہ گردن کشان جبّار و^۳ متمردان حکومت شعار ہم گردن اطاعت در جیب اجابت در آورده، در امثال فرمان بجان قیام می آوردندی^۴، و در زمان حیات سرمایه برکات وی، هیچ حاکمی از حکام برخلاف امر اسلام نتوانست قیام نموده، و در هیچ جا اثری از آثار ظلم و بدعت ظاهر نبود، و جمیع اوقات در توقیر

^۱ ح: بمقتضای فجوای آیه کریمه

^۲ ح: ثابت قدم و راسخ در می بود

^۳ ح: — و متمردان حکومت شعار — ندارد

^۴ ح: میکوشیدند

و تعظیم سادات عالی درجات مراعات کلی بجا می آوردی،
و آداب بی حساب نگاه^۱ داشتی، تا بعدی که^۲ اگر شخصی علوی
در مجلس شریف وی نشست، نشیب و بالا جایی ملاحظه فرمودی.
و از آنجا که از جمیع تعلقات بشری و تکلفات^۳ مهتری مقدس و
بری بود. شائبه^۴ تکلف و ریا اصلا^۴ خوش نمی داشت. و اکثر
نشست گاه و خوابگاه^۵ آن سالک آگاه بر سجاده^۴ خاک و
تراب پاک می بود. بیت:

در گرد دل از غبار رفته گردش بستاره وار رستم
زر و سیم در نظر آن مستقیم^۶ بغایت خوار و ناقص عیار
بود بمجرد دیدن بر مجلسیان ایثار می فرمود.

نقل ست که شخصی لدا* نام از^۷ خوادم عظام که از
نظر فیض اثر^۸ وی بدرجه ولایت رسیده بود، چنین نقل کرد که:
در اوائل حال روزی بصفحه بال وی نقش این خیال مرسوم

۱ هـ ح: مرعی می داشت

۲ هـ ح: که شخصی از آن جماعت در مجلس وی نشست، نشیب و
بالای نشستگاه ملاحظه فرمودی

۳ هـ ح: و شوائب مهتری مبرّ و بری بود

۴ هـ ح: ریا را خوش

۵ هـ ح: — و خواب — ندارد

۶ هـ ح: قلب سلیم

* بسندی: لَدَا و

۷ هـ ح: از جمله خوادم عظام وی

۸ هـ ح: اثرش بمرتبه ولایت

گشت که اگر از کرم حضرت و اهب النعم پارهٔ محلو به نعم بهم
 رسد، ازان چشم سار احسان، غدیر بی نظیر فیضان، لبناً
 خالصاً نوشد، و در^۱ وظایف شکرگذاری حضرت باری کوشد.
 بعد ازان صورت این معنی و نقش این تمنیاً بر مرآت حشا^۲
 او مرتسم ساخته، از خلوص نیت و صدق عقیدت، عازم خدمت
 درویش والا کیش^۳ گردید. هرگاه^۴ به محفل منیف آن عنصر
 شریف رسید، بمجرد آنکه منظور نظر کیمیا اثر گشت. فرمود
 که: — سبحان الله! پیش ازین زمانه بود که مردم طلب دین
 مینمودندی و راه شریعت^۵ پیمودندی و از بزرگان، از روی صدق
 و ایقان، سلامتی ایمان از غارت شیطان، ملتمس می داشتند!
 اکنون زمانه ایست که مردم هم طالب حطام ناتمام دنیاوی
 گشته اند، و تخم محبت متاع کاسد و املاک فاسد در مزرع^۶
 دل کشته! باستماع این کلام، و اهم تمام بر وی مستولی
 گردید^۷. فی الحال باستعجال برپا برخاست و طلب

^۱ ه، ح: و در ادای وظایف

^۲ ه، ح: بر مراتب خاطر مرتسم

^۳ ه، ح: — والا کیش — ندارد

^۴ ه، ح: چون بمجلس شریف آن عنصر لطیف رسیده، بمجرد که نظر

درویش بروی افتاد فرمود که:

^۵ ه، ح: — و راه شریعت پیمودندی — ندارد

^۶ ه، ح: در مزارع دلها کشته اند.

^۷ ه، ح: گشت

اجازتِ مراجعت^۱ نمود . هر گاه مرخص شده روانه^۲ گشت، پاره^۳ راه که بگذشت، خادمِ درویش متعاقب رسید و هفت درم فلوس مسی داد که درویش فرستاد . در حال آن را در^۴ گره بست و عازمِ وثاقِ خویش گشت . چون بر کنارِ دریا رسید و جهت گذار در کشتی سوار شد، خواست که بکشتیبان ازان^۵ دراهم اجره گویا چیزی بدهد . بمجرد آنکه گره وا کرد، دید که بقدرتِ پروردگار و نگارنده^۶ لیل و نهار هر هفت درم مسی مرخ دینار گردیده است . فی الحال^۶ واپس بست و مسرور خاطر گشت . در منزل رسیده ازان مبلغ گاویشمهای خریده که تا الی یومنا هذا نتایج آن پیش اولاد و احفاد وی باقی^۷ است و ازان شیر تناول میکنند .

نقل ست که مغفور مسرور درویش چتم* که از جمله اهل دل و صاحب ولایت بوده و در خدمت^۸ مشائخ شتافته و از ایشان نظر فیض یافته، چنین نقل کرده که: روزی ایشان^۹ از قریه^۹

۱ هـ ح: — مراجعت — ندارد

۲ هـ ح: روان گردید

۳ هـ ح: — پاره راه که بگذشت — ندارد

۴ هـ ح: آن درم چند گره بست

۵ هـ ح: ازان درمی چند

۶ هـ ح: فی الحال باز پس بست و مسرور گشت .

۷ هـ ح: موجود

* بسندی: چتو

۸ هـ ح: در خدمت بسیار مشائخ رسید

۹ هـ ح: وی

کَلہان^۱ جانبِ منزلِ خویشِ راہِ درپیشِ گرفت، و چون راہِ بغایتِ مخوف بود ملاحظہ نمود و از مخاوفِ راہِ پناہِ باہل اللہ آورد۔ و از انجا کہ بمرحومِ مخدومِ آدمِ تیبہ^۲* دعویِ خدمت و ارادت داشت، دستِ^۳ اعتصامِ بزیلِ توجہِ آنِ مخدومِ آنامِ آورده غائبانہ استیمان نمود و گفت: مخدوما! تا بہ قریہِ اگہم^۴ از مخطوراتِ^۵ راہمِ پناہمِ باش!۔ همچنان^۶ از وصمتِ رھزنانِ سالم و مسرور در موضعِ مذکور رسید۔ بعد از ان از انجا التجا بآن صاحبِ صدق و صفا یعنی درویش^۷ ولایتِ کیشِ آورده عازمِ گشت، ناگاہ در راہِ جمعی گمراہِ شرارت^۸ پیشہ در رسیدند و قصدِ وی نمودند۔ بیکبار زبانِ استغاثہ کشاد^۹ و صدا در داد کہ^{۱۰}: درویشا! فریادِ رس! — راوی میفرماید کہ: باین چشمِ خود مشاهده^{۱۰} کردم

۱ ہ، ح: قریہ کلا

۲ ہ، ح: مخدوم آدم کلا

* تیبہ قومیت در سند

۳ ہ، ح: اولاً دست اعتصام

۴ ہ، ح: مخاوف

۵ ہ، ح: مومنی الیہ همچنان از دست رھزنان (ح: از وصمت رھزنان)

۶ ہ، ح: درویش وھیب نموده عازم

۷ ہ، ح: شرارت پشہ خراع اندیشہ در رسیدند و قصد غارت وی نمودند

۸ ہ، ح: کشود

۹ ہ، ح: — و صدا در داد کہ — ندارد

۱۰ ہ، ح: دیدم

و معاینہ نمودم کہ، فی الحال درویش بصورت خویش درپیش^۱ استاد و آن جملہ اشرار رو بفرار آوردند و خود همان لحظہ غائب گشت، بر سلامتی حال شکرانہ گفتم و راہ درپیش گرفتم تا^۲ بخدمت وی رسیدم۔ اتفاقاً^۳ در آن ایام، **سید عبداللہ** نام کہ از ساداتِ عظام بود، بدرجہ شہادت رسید۔ این خبر را کہ بسمع شریف وی رسانیدم، روئی بمن آورد تبسم کنان فرمود^۴ کہ: مولانا نزدیک بود کہ تو ہم بدرجہ شہادت رسیدہ بودی!

نقل ست کہ، **صدھو نوہریم*** کہ خود را یکی از عرفا روزگار و بزرگوار^۵ اعصار می انگاشت و جمعی نسبت بسوی اعتقادی تمام داشت، روزی بواسطہ شقاوت ابدی و نکابت سرمدی از و کلمہ استخفاف بہ **حضرت پیغمبر خیرالبشر علیہ السلام** صدور یافت، صورت این قصہ بسمع شریفش^۶ رسید، قرار و آرام بر وی حرام گشت^۷ و بغایت مکدر خاطر گردید، تا خبر کدورتِ خاطر فیض مآثر وی بہ **صدھو** رسانیدند، شرمندہ وار بجهت، اعتذار و رفع غبار بخدمت وی شتافت و تحف^۸ ہمراہ خویش برداشت۔

۱ ہ، ح: دران جا حاضر شد و آن جمعی اشرار رو بفرار نهادند و همان لحظہ باز غائب گشت

۲ ہ، ح: تا آنکہ صحیح سالم بخدمت وی

۳ ہ، ح: قضا در همان روزها سید عبداللہ بکری بدرجہ شہادت رسید

۴ ہ، ح: گفت

* نوہریم قومیت در سند

۵ ہ، ح: — بزرگوار اعصار — لدارد

۶ ہ، ح: شریف وی

۷ ح: گردید و بغایت آزرده خاطر گشت — ہ: بغایت آزرده گردید

۸ ح: تحف و ہدایا

هر گاه در آستانه^۱ بی نظیر^۱ فیض پذیر وی رسید و التماس قدم بوسی نمود. بآن صاحب ولایت داعیه آن ذوالخبائث معلوم کردند. عرق غیرت و غضب وی تحریک نمود و دران اثنا فرمود که: آن نابکار را بگویند که همانجا واپس^۲ راه پیش گیرد و پیش ما میا! و ترا دران جا مار نگزید؟ که این کلمه^۳ شنیع از زبان پلید خویش راندى! به شنیدن این جواب خوف^۳ و اضطراب بر وی مستولی گشت و بسرعت و شتاب بسوی منزل خویش راه در پیش گرفت. از وی چنین نقل گردید^۴ که: حین مراجعت، تماسی خس و خاشاک و خار در نظر وی سار می نمود، تا بوقت^۵ شام در منزل و مقام نزول و الامام نمود. بمجرد فرود آمدن از مرکوب، مار وی را بگزید، و همان شب شربت ممت نوشید^۶.

نقل ست که **مولانا عباس** که از جمله خوادم قریب وی است^۷ چنین نقل کرده که: وی قطع^۷ زمینی داشت و دران تخم گندم کاشت. هر گاه^۸ مزرعه^۹ خوشها بر آورد و هنگام دانه

-
- ۱ هـ ح: بی نظیر — ندارد
 - ۲ هـ ح: راه مراجعت
 - ۳ هـ ح: دق
 - ۴ هـ ح: کردند
 - ۵ هـ ح: تا آنکه وقت شام به منزل
 - ۶ هـ ح: بچشید — ح: چشید
 - ۷ هـ ح: بود
 - ۸ هـ ح: چون خوشها بر آورد
 - ۹ هـ ح: مزرعه ندارد

رسید۔ یہ تقدیرِ حضرتِ قدیر، مفرطاً^۱ برودتِ زمهریر، تماشای را بسوخت و قوالب سنابل مانند اجساد اموات از حیات خالی ماند۔ یاس و حرمانش روی نمود۔ صورت حال در خدمتِ آن مرضیہ^۲ خصال معروض داشت۔ فرمود کہ: خود دران مزرعہ رفتہ حقیقت باز گوی!۔ چون رفتہ مشاهده نمود صورتِ حال بران سنوال یافت۔ بخدمتِ درویش صورتِ^۳ واقعی معروض نمود۔ فرمود کہ: چه مقدار غلہ دران خواهد شد؟۔ گفت: عالم^۴ الاسرار میدانند امّا حسبِ ظاہر درو چیزی نیست!۔ فرمود کہ: پار^۵ سال^۶ چه مقدار از و بحصول پیوست؟۔ گفت: ہشت خروار شدہ بود^۷۔ گفت^۸: درین سال ہم همان مقدار ہشت خروار میشود انشاء اللہ تعالیٰ۔ ہر گاہ پختہ شد، آن سنابل خالی کوفتہ طیار نمودند۔ بقدرتِ نگارندہ، افلاک ازان خس و خاشاک غلہ گندم پاک بر آمد^۹۔ پیمانہ نمودند همان ہشت خروار بود کہ از

۱ ہ: فرط

۲ ہ: مرضیۃ الافعال — ح: مرضیۃ الخصال

۳ ہ: ح: کیفیت واقعی باز گفت

۴ ہ: ح: عالم اسرار

۵ ہ: — کہ ہا سال ... درین سال ہم - ندارد

۶ ح: — سال - ندارد

۷ ح: ہود - شدہ - ندارد

۸ ح: فرمود کہ درین نوبت ہم همان ہشت خروار می شود۔

۹ ہ: بر آمد۔ چون ہمالہ نمودند

زبانِ آن بزرگوار افتاد.

نقل ست کہ، روزی در مسجدِ ساداتِ نضر پوری تشریف آورد. داود نام نجار کہ از ادوارِ لیل و نهار، لیل سوی او مانند نهار بود۔ بجمعی^۱ ساداتِ ابا عن^۲ جدِ سبقت معرفت و نسبت ہم نمکی داشت۔ دران مسجد در خدمتِ وی رسید۔ دران اثناء ظاہرا^۳ بعضی جلساء بطریق نصیحت و موعظہ^۴ گفتند کہ: ہر گاہ^۵ در جوارِ ساداتِ عالی درجات سکونت و وثاق داری، الیق آنست کہ در حق صلوات۔ کہ عماد دین است۔ مراعات تمام بجا آری، و در ادای آن تقاعدی^۶ و تکاسلی مجوز نداری، آن نجار سفاہت آثار ازان سخن رنجیدہ و ازانجا کہ بواسطہ سبقت خدمت سادات گستاخیہا می نمود، بر زبانِ سرمایہ^۷ زیان خود^۷ راند کہ: ما خانہای سادات را آتش زخم^۸!۔ این کلام شقاوت^۹ انجام او کہ بسمع^{۱۰} آن یگانہ^{۱۰} انام رسید، بشورید و عرق^{۱۱} غیرتش بجوشید

۱ ہ، ح : بجماعت

۲ ہ۔ ابا عن جد۔ ندارد

۳ ہ، ح۔ ظاہرا۔ ندارد

۴ ہ، ح۔ موعظت، ہاوی گفتند:

۵ ہ، ح۔ ہر گاہ۔ ندارد

۶ ہ، ح : تقاعدی جائز نداری، آن نجار

۷ ہ، ح : خود چنین راند

۸ ح : زخم ب : بزخم

۹ ہ، ح : شقاوت انجام او۔ ندارد

۱۰ بسمع شریف

۱۱ ہ، ح : و عرق غیرتش بجوشید۔ ندارد

و حالتی عجیب بر وی طاری شد. هر چند سادات زبانِ اعتذار
 کشودند و سبقتِ رفاقت^۱ او را باز نمودند، فائده نکرد. و عین
 حال زبان باین مقال راند که: جزای این شخص این ست که،
 او را زنده در چاهی مدفون ساخته آید. بعد از دو سه
 روز، هندوی^۲ بود که در شهر **نصرپور**^۳ چاهی کنده
 بود، و این شخص نجار را، که استادِ نامدار بود، بجهت
 چک چوبین طلب نمود. و آن شخص نجار چک چوبین طیار
 ساخته، برفاقت دو سه نفر دیگر، دران چاه درآمد و چک چوبین^۴
 را در مقعر آن چاه بنشانند. در اثنای آن بیک مرتبه به تقدیر^۵
 قدیر ناگاه بته* از دیوار چاه بر سر وی رسید و زنده در خاک
 مدفون گردید. و تخته شجره عمرش بمنشائی اجل بریده شد.
 رفیقان^۶ او بسلامت ازان مقام بیرون آمدند و آن شخص مرده
 را بر آورده در مقابر مدفون ساختند.

و ازین قسم خوارق و عاداتِ غریبه و کراماتِ عجیب، وی
 بسیار است، اما بواسطه تحریر از^۷ اطاله کلام، که باعث ملالت

۱ ه : رفاقت اور اظهار نمودند

۲ ه : هندوئی بود منعم که در شهر نزدیک خانهای خود چاهی

۳ ه : ح -- نصرپور -- ندارد

۴ ه : ح : چوبین -- ندارد

* بسندی : پینو

۵ ه : ح : به تقدیر حی قدر

۶ ه : ح : رفقای

۷ ه : ح : -- از -- ندارد

و سام است، بہمین قدر اختتام افتاد^۱۔

و در سنہ ۱۰۰۱ھ ازین تنگنائی ہیاکل۔ جسمانی بفضای ریاض۔ روحانی و حدائق۔ رضوانی انتقال نمود۔ تاریخ و فاتش بعربیہ۔ **ہاتفی عشق**۔ یعنی در عشق جان سپردہ^۲۔ و از ہمین عبارتہ ترجمان نیز تاریخ سال کہ ہزار و یک است حاصل میشود۔

مدفن شریفش قریہ **نورکی*** بر کنار۔ نہر^۳ کہ موسوم است بہ **سائکرہ**۔ — نور اللہ مرقدہ۔

۷

^۱ ۵ : نمود

^۲ ح : سپردہ

* این گورستان بنام ایشان منسوب و مشہور است۔ و خانوادہ امرای بہگلار در ہمین گورستان مدفون است۔

^۳ ۵ ح : نہری

ذکر مخدوم اسماعیل سومره قدس سره

آن صاحب بصیرت، ملک سیرت، سرخیل مجاهدانِ نفس و هوا، سالارِ مبارزانِ معرکه، پرهیز و تقوی، عارفِ کامل، ولیِ اهلِ دل، رائفِ توسنِ نفسِ محتال، فائزِ سعائبِ جود و افضال، خداوندِ صدق و صفا، متصفِ بصفه^۱ — و کان عندالله مرضیا، خداوندِ صاحبِ العارفِ الفاخره، یعنی **مخدوم اسماعیل سومره** قدس سره، از جمله^۲ اولیای کبار و اصفیای نامدار بوده، و از زمان^۳ طفولیت تا زمانِ خاتمیت در ریاضات و مجاهدات کوشیده، و شرابِ نیستی و نامرادی از جامِ وحدت نوشیده، و در مقامِ فنا فی الله رسیده، و بدرجه^۴ بقا بالله واصل گردیده. شَعَشَعَمَ روحانی از ناصیه^۵ نورانی

^۱ ه. ح: — و کان عند ربه مرضیه صاحبِ العارفِ الفاخره

^۲ ه. ح: اولیای کرام و اصفیای عظام بوده

^۳ ه. ح: اوان

وی پیدا بود، و لمع^۱ انوار از جبین فیض آثارش هویدا بود^۱، و از آنجا که حضرت وهاب مسبب الاسباب ابواب معیشت و مکت^۲ بر وی گشاده بود، و صفت کرم و علو هم در جبلت ایشان نهاده، هر صبح و شام بلک^۳ علی الدوام، انواع اطعم^۴ لذیذہ شیرین، و اشرب^۵ نفیس^۶ رنگین، بہ اصناف اضیاف بی شائبہ امتنان و عدم حلول غرضی در میان، خالصاً مخلصاً^۴ ابتغاء مرضات اللہ میداد، و اهل استحقاق را از حفظ و طلیم^۷ علم، وظائف و مرسومات مقرر میداشت، و از خوان احسان خویش هیچ فردی را از خواهندگان^۵ از کم و بیش محروم نگذاشت، و بحکم فحوای آیه کریم — مَا عِندَکُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِندَ اللّٰهِ بَاقٍ — جمیع اسلاک و اسباب این دکان فانی را، سرمایہ تجارت رائج جاودانی آن جهانی ساخته، بہ بذل و ایثار دستی بکشاد، و جهان^۶ را صلا در داد!، و خود علی الدوام از ابتداء تا اختتام بہ تناول قرص جوی بی ادام قانع و خرمند بوده، از جمیع مشتمیات و لذات دنیاوی بی ثبات رو گرداینده همواره بعبادات و آذکار پروردگار مشغول می بود، و در طریق خضوع و خشوع سلوک

۱ ه، ح: — بود — ندارد

۲ ه، ح: وسعت مکت

۳ ه، ح: — بلک علی الدوام — ندارد

۴ ه، ح: خالصاً لا بتغاء

۵ ه، ح: — از خواهندگان — ندارد

۶ ه، ح: جهانیان را

می فرمود^۱ و در مقام غربت و نیستی خود را فرود ترین هر انزل تصور مینمود. و دائم در قضای رسوم اسلام و امضای^۲ مهمام^۳ انام مساعی^۴ تامه بجا می آورد و بالذات در آن می کوشیده حتی که در آخر اوان که بواسطه^۵ استیلائی شیخوخیت و پیری قامت چون تیر او مانند کمان منحنی گشته و قوای اعضای وی^۶ استرخاء پذیرفته. نه تاب مشی اقدام و نه یارای رکوب انعام مانده. در آن حال آن مسلک خصال خود بسعدت در چادر^۴ می نشست و خوادم را به تبجیل^۵ امر میفرمود تا برفاقت اهل حوائج خود را با ماکن بعیده میرسانید. مهمام ایشان^۶ سرانجام نموده مراجع میگرددید و همواره در حجره^۶ معبد خویش بتلاوت کلام انشله مشغول می بود.

نقل است که مخدوم صدو هرهیم که از جمله^۶ علما نامدار و اتقیاء روزگار بود. بآن مخدوم رابطه^۶ محبت و ولا در محرمیت ستر وی بجنی داشت. چنین نقل کرد که: روزی بر در صومعه^۶ وی رسیدم. در بسته بود از شگاف در که نگاه کردم بعین الراس

^۱ ه. ح: می نمود

^۲ ه. ح: انقضای

^۳ ه. ح: - وی - ندارد

^۴ ه. ح: در حال

^۵ ه. ح: به تحمل - ح: به تحمل

^۶ ه. ح: انام

مشاهده کردم که یگان یگان عضو آن یگان^۱ دوران و قتیله تیغ محبت یزدان، از^۱ هم دیگر جدا شده افتاده است. دهشت مشاهده^۲ این حال، زبانِ قال برسن فرو بست. از اضطراب تمام ازان مقام بخانه درآمدم و باز چون بعد از ساعتی در همان مکان رفتم وی را صحیح و سالم یافتم. بخدمتمش نشستم^۲ و باهم بتلاوت کلام الله مشغول گشتم.

و در^۳ سنه ۵۹۹۸ طائر قدس آشیان روحش از نشیمن تن به گلشن رضوان و حدیقه^۴ جنان پرواز نمود و بشاخسار شجره^۴ قرب پروردگار بیاسود.

مدفن شریفش در قریه قلعه^۴ اگهم واقع^۵ است. — نورالله مرقده^۶.

۷

^۱ هـ ح: از همدیگر جدا افتاده است. ازین دیدن این حال دهشت تمام بن روی داد. از اضطراب تمام دران مقام درآمدم. باز در همان زمان و مکان رفتم وی را

^۲ هـ ح: بشتافتم

^۳ هـ: در سنه ۵۹۹۹ طائر روحش از — ح، ب: در سنه ۵۹۹۸ طائر روحش

^۴ هـ ح — قلعه — ندارد

^۵ هـ ح: — واقع است — ندارد

^۶ بر حاشیه ب اینجا ثبت است:

(۱) تاریخ وفات ملا لُتر ۱۸ ماه صفر سنه ۵۹۵۵

(۲) تاریخ وفات درس هلی ۳ ماه رمضان سنه ۵۹۶۷

ذکر درویش رکن الدین ولد دیتہ * قدس سرہ

آن عارفِ حق، ولیٰ مطلق، مرشدِ کامل، صاحبِ حال، اهلِ دل، صدر نشینِ مجامعِ قدس، مجرمِ سرائرِ محافلِ انس، خداوندِ مناقبِ علیہ و کراماتِ جلیہ، یعنی **درویش رکن الدین ولد وثیم**، صاحبِ ولایت و اهلِ حال بوده و اکثر اوقات در خلواتِ فلوات^۱ معتکف بوده، در عبادات و مجاہدات میکوشید، و از جمله^۲ مقبولانِ درگاہ و واصلانِ بارگاہِ حضرت^۳ اله گشته و صاحبِ کراماتِ عجیب و غریب بوده، از جمله^۴ آن نقلی کہ: در خلایق بشہرت انجامیدہ و بسر حدی تواتر رسیدہ و این مولف از حضارانِ مجلس شنیدہ، اینست.

نقل ست کہ، **شہیخ اسمعیل نام^۴** یکی از اولاد کرام

-
- * ب : وثیم . بسندی : و...و بمعنی آباد و بہرہ
در نسخہ ح و تحفۃ الکرام : دیتہ . بسندی ڈنو یا ڈتو بمعنی خداداد.
۱ ہ : ح : — فلوات ندارد
۲ ح : — حضرت — ندارد
۳ ہ : از جمله نقل های او نقلی کہ:
۴ ہ : ح : نام ہودہ، در ہر گنہ^۴ لار بکونت داشت و قریب سا کر در مرسوم وی مقرر بود.

غوث الاسلام کہنہ الانا شیخ بہاوالدین زکریا علیہ الرحمۃ
والغفران بود، و در پرگنہ^۱ لار سکونت داشت، و قریب ساکر
در مرسوم وی مقرر بود، اتفاقاً^۲ صدھو ساکر کہ معظم رؤسای
آن دیار و سالار^۳ عرفای خطہ^۴ لار بود، باوی شیوہ^۵ بغض و
نفاق^۴ سی و وزید و در صدرِ عناد و شقاق میکوشید^۵، ہر گاہ
آزارِ آن شقاوت آثار بغایت رسید و بنہایت انجامید، از شرارت
آن بدکیش با خاطر پریش و سینہ ریش پناہ باہل اللہ آورد، و
بمسامحہ قدسیہ^۶ ایشان صورتِ حال معروض داشت، خصوصاً در
و ثاقِ آن یگانہ آفاق رسیدہ استغاثہ نمود و بطریق تضرع و
ابتہال صورت حال درپیشِ آن ذاتِ بیہمال باز نمود، و در
حال در خاطرِ خطیرِ فیض عمیدیر درویش بغایت موثر و درگیر
شد، پیغامی نصیحت آمیز جانبِ آن شراہت انگیز فرستاد و وی
ازانجا کہ غرورِ مکنت و مال، و نخوت جہاہ و جلال، در سر
داشت، و تسویلاتِ شیطنی و تخیلاتِ نفسانی دیدہ^۷ دلِ وی را
کور ساختہ بود، اصلاً بہ پیغامِ آن خجستہ فرجام التفاتی نمودی.

۱ ہ : — غوث الاسلام — ندارد

۲ ہ ، ح : — اتفاقاً — ندارد

۳ ہ ، ح : و سالار عرفای خطہ لار بودہ — ندارد

۴ ہ ، ح : عداوت پیدا کرد

۵ ہ ، ح : کوشیدن گرفت - چون ناثرہ عداوت او مرتفع شد، شیخ

بہا خاطر پریش و سینہ ریش پناہ باہل اللہ آورد، پیش

درویش حقیقت حال خویش معروض داشت و استغاثہ نمود

و بتضرع و تزاری صورت حال بیان کرد در حال در خاطر

بلک در^۱ تاذی و عناد و تمرد و فساد می افزود. شیخ مذکور
 مرتبه^۲ ثانی از غایت پریشانی در خدمت درویش رسیده تضرع
 و زاری از حد گذرایند. به^۳ شنیدن کلام آن دل ریش،
 درویش ولایت کیش بجوشید و مانند شیر زبان بغرید، فرمود
 که: اکنون برو! خاطر جمع دار! و وسوسه از دل بیرون آر که
 ما در پی او هستیم! هر جا تواند بگریزد! شیخ را از شنیدن
 این کلام تسلاهی تمام دست داد و از خدمت وی مرخص شده
 جانب منزل خویش راه در پیش گرفت. و بر ایذای آن^۴
 ناپکار صبر و شکیبائی شعار خود ساخت. منتظر لطیفه^۵ غیبی بود.
 تا بعد از چندین^۵ روز اتفاق در زوایای دشت موضعی است
 مخصوص بر نهر **دران** و در آنجا درخت خرماي هندي* است
 بغایت عظیم و تن آور و برومند و سایه^۶ گستره و آن موضع
 نزهت گاه و سَحَط^۷ قوافل اهل الله است. روزی^۷ در آن جای

۱ هـ ح : بلک در عناد و تاذی افزود

۲ هـ ح : درویش به شنیدن این کلام چون شیر زبان بغرید و فرمود
 که اکنون

۳ هـ ح : او صبر و

۴ هـ ح : می بود

۵ هـ ح : چندین روز در دشت موضعی است

* بسندی آمري

۶ هـ - سایه ور و دران موضع - ح : سایه اش

۷ هـ ح : اتفاقاً روزی دران مرتع اولهای کبار از هر گوشه و کنار
 بیرون از شمار جمع گشتند

فیض آثار، اولیای کبار و عظمای احرار، از هر دیار بیرون از شمار جمع گشتند و به زمزم^۱ اذکار و ترانه^۲ سماع و وجد و حال می ورزیدند. اتفاقاً آن رکن الاسلام^۱ نیز در سلک آن طوائف^۲ اناام حاضر شده. صد و ساگر - که پیش ازین خواست که^۳ بخدست وی رسیده اعتذار نماید، و غبار از خاطر شریفش و اکشاید - از منزل خویش، بخدست آن ولایت کیش راه درپیش گرفت^۴ تا دران موضع رسید و از مقام درویش پرسید.^۵ گفتندش که: در فرا گوشه^۶ این مجمع درپیش^۶ اراک* بر سجاده خاک نشسته و ابرقی در دست دارد. فی الحال بدان طرف روان شد. از دور دیدندش که لباس گوناگون در بر، و عمامه قیمتی بر سر و اسلحه^۷ نفیسه در کمر، با جمعیت بیشترم پیشتر می آید. خوادم^۷ به درویش صورت آن بدکیش معلوم نمودند. فی الحال نظر بدان جانب

^۱ ح : رکن اسلام یعنی درویش رکن الدین

^۲ ح : طرایف حاضر شد. دران اثنا صد و ساگر

^۳ ح : که دران مقام رسیده معذرت نماید و غبار کدورت از خاطر شریفش دور سازد. بنا برین عزم از منزل

^۴ ح : گرفت و تحف همراه کرد، تا دران

^۵ ح : باز پرسید

^۶ ح : درپیش بیش از درختهای اراک بر مصلاهی خاک پاک نشسته است

* بسندی : درخت پیلو

^۷ ح : خوادم درویش از صورت آمدن آن بدکیش معلوم نمودند فی الحال متنبه شد و نظر بدان طرف گماشت

گماشت . چون بسیار نزدیک رسید، آن شیر بیشم^۱ ولایت، نعره
برکشید و خود^۱ در بیشم خزید . صد و از سهم سهم آہ، ازان
راہ واپس گشت . خوادم بدو گفتند کہ : برگشتہ می رود . فرمود
کہ : خاطر جمع دارید کہ زخم کاریست . هنوز چند قدم پیشتر
نرفتم کہ^۲ از بدائع قدرت حضرت باری، از تمامی اعضای وی،
خون جاری گردید و از رفتن فروماند . میگویند کہ تمامی عضلات
ذات وی مانند قطن مندوف گردید . در ہر عضوی کہ دست
می بردند جدا^۳ شدہ می آمد . در همان ساعت و آن رخت
حیات^۴ ازین جہان بعالم جاودان کشید . و شربت فنا از جام
وبا نوشید^۵ . مادرش کہ دران جا حاضر بود گریہ کنان و نعرہ
زنان بخدمت درویش در^۶ رسید و گنت : درویشا! روز^۷ رستا خیز
قیامت، دست تظالم فرزندم بر دامن تو خواهد بود! . فرمود کہ :

۱ ہ . ح : و خود در گوشہ بیشم خزید صد و ساکر از صد سهم
آن آہ راہ واپس درپیش گرت، خوادم بدرویش گفتند :

۲ ہ . ح : کہ از قدرت حضرت بدیع العجائب از تمامی اعضای وی

۳ ہ . ح : می بردند از بدن جدا شدہ می آمد

۴ ہ . ح : رخت حیات بہ عالم مدات کشید

۵ ہ . ح : نوشید . چنین می گویند کہ مادرش دران مربع بود، از نعران

این خبر شعلہ در کانون دل وی فتاد . و درین شان

۶ ہ . ح : رسید

۷ ہ . ح : در روز

او را در عرصه گاه قیامت هم نخواهی یافت^۱. ازان روز باز تمامی مال و منال وی^۲ در معرض فنا و زوال در رسید^۳ و خان مانش خراب گردید. یگان یگان فردی، که از تناسل وی مانده بود، مدتی محنت فقر و فاقه کشیده آخر شربت مرگ چشیده، که^۴ هیچ فردی از اولاد و احفاد وی باقی نمانده، بلکه مقطوع النسل و معدوم الاصل گردیده. عیاذاً بالله عن ذالک^۵.

نقل ست که، روزی آن ولایت کیش در مسجد خویش بسر بستر تراب سر بمالین خواب فرو برده^۶ بود. اتفاقاً امام آن مسجد از ادای نوافل^۷ نماز که فارغ شد، برخاست که جانب وثاق خویش راه درپیش گیرد. در اثنای برخاستن و چادر افشاندن، چند تازی^۸ خس بر جسد^۹ مبارکش افتاد. در ساعت هر دو پای و ساقهای امام، شل گردیده و از رفتن فروماند. بعد

۱ هـ ح : چنین گویند که ازان روز

۲ هـ ح : — وی — ندارد

۳ هـ ح : رسیده

۴ هـ ح : حتی که

۵ هـ ح : این عبارت ندارد

۶ هـ ح : فرموده بود

۷ هـ ح : — نوافل — ندارد

۸ هـ ح : — تازی ندارد

۹ هـ ح : جسد مقدس وی افتاد

از ساعتی که آن بیدار دل چشم^۱ باز کشاد، و امام مستہام سر با قدام وی بسود و ازان گستاخی اعتذار نمود۔ درویش فرمود کہ : قسم بحضرتِ عالم السیر و الخفیات کہ بندہ را ازین حال آگاہی نبود، عین لطف و سرفرازی خداوندست کہ ہر سر بندہ کہ سر ہم بستر غفلت افگندہ، مبدول میدارد، حتی کہ تارِ خسی بر دوستدارِ خود روا ندارد!۔ بعد ازان دست مبارک خویش بر ساقہای آن خاطر پریش نهاد۔ در حال، آن شخص صحیح الحال و سلیم البال گشت۔

نقل ست کہ، در آخر اوان غلبہ وجد و جوشش ذکر، وی را حالی^۲ عجیب روی داده بود، کہ ہر گاہ، آوازی بلند و صوتی جہیر بگوش^۳ میرسید فی الحال آہی از دل می کشید، و بمجرد شنیدن آن آہ ناگاہ، آن شخص مستهل^۴ رخت عاجل باجل میکشید۔

در سنہ ۵۹۸۸ عندلیب گلبن عرفان روحش، بہ ندای — ارجعی الی ربک — بر حدائق روحانی و ریاضِ قربت سبحانی پرواز نمود۔

۱ ح : چشم ازان خواب کامیاب باز کشاد

۲ ح : حالتی عجیب

۳ ح : و صوتی جہیر بگوشش

۴ (معنی : آواز کنندہ)

۵ ح : در سنہ ۵۹۷۸ . تحفۃ الکرام : ۵۹۸۸ . رک : ج ۳ ص ۱۳۷

مدفن^۱ شریفش در فضای دشت^۲ در موضع ایاره دیکم (؟)
واقع است. — نورالله مرقدہ.

^۱ ح: ح: مدفن شریفش در موضع ایاره و بکر (؟) است طرف دشت
^۲ صاحب تحفة الکرام ذکرش در تحت دشت باران آورده.
وک: جلد ۳ ص ۱۳۷

ذکر^۱ راجه سیه دل^۲ قدس سره^۳

آن^۲ مجذوبِ مطلقِ اهلِ حال، و مقبولِ درگاهِ ایزدِ
متعال، شاربِ رَحیقِ تحقیق، سالکِ مسالکِ توفیق، حریقِ
نیرانِ محبت، غریقِ دریای وحدت، سرسستِ خمخانه شوق و
ولا، سرخیلِ مقربانِ مولی، عارفِ اکمل یعنی درویشِ راجه
سیه دل * از جمله^۴ مجذوبانِ مطلق و واصلانِ حق بوده، همواره
شرابِ محبت از خمخانه^۴ وحدت نوشیده، مستانه وار نشاءِ مستی و
خمار در سر میداشت، و دائم با سرِ عَوْرَا و برهنه پا پیرامونِ
دشت و صحرا بذوقِ تذکر^۳ مولی در وادی نامرادی^۴ میگشت،
نه دو روز در یک جا آرام و نه دو شب در یک منزل مقام.

۱ ه: ذکر درویش راجه سیه دل قدس سره

۲ ه، ح: آن مجذوب اهل حال

* تحفة الکرام درویش راجه سیه دل ح ۳ ص ۱۷۹. در اصل بسندی
نام راجو از قوم دل.

۳ ه، ح: ذکر مولی

۴ ه، ح: نامرادی دشت می گشت

زبانِ وی سیفی بود قاطع از سیوف اللہ۔ بر^۱ ہر خیر و شر راندی،
کارفرمای قضا و قدر، بموجبِ آن، حکم فرمودی۔

چنین میگویند کہ، ہر گاہ وی را معاملہ روی^۲ دادی فی الحال

بایستادی و بیٹی از زبانِ سندی بر مقتضای حال بآہنگ والجان

بر زبان می راند۔ حضرتِ قدیر۔ کہ تقدیرش تبدیل و تغیر پذیر

نیست۔ بی تسویف و تاخیر بر^۳ تقریر دل پذیر وی، بوقوع تقید

حکم میفرمود۔ سبحان اللہ! زہی لطفِ یزدانی و کرمِ سبحانی!

کہ بنوعِ انسانی مبدول داشتہ، کہ بندہ را از بندگان بنوعی از

مکرمت و احسان سرفراز^۴ فرماید، و ابوابِ فیض بر وی وا^۵ کشاید،

کہ تقدیر خیر و شر بر زبان وی نہد، و باجرائی حکم فرمان دہد،

و زہی جہل و نادانی و تسویلاتِ نفسانی^۶ ما کہ، ازان و اہب النعم

و فایض الکرم مطلقاً غافل و زاہل گشتہ، ہواجسِ نفسانی و

لذاتِ جسمانی را کعبہ^۶ مراداتِ خود ساختہ، در پرستشِ نفس

و ہوا، شاغل و مائل شدہ ایم! آری کاروبارِ خانہ^۶ پروردگار

از حوصلہ^۶ اختیارِ ما بیرون ست و بحکمِ فحوای:

قد قسم القلم بما قسم رضی العبد بہ او اختصم

۱ : ہر خیر و شر کہ راندی

۲ : ح : روی میداد فی الحال می ایستاد

۳ : ح : بز تیز تقریر دل پذیر وی، بوقوع تقدیر، حکم می فرمود

۴ : ح : بنوازد

۵ : مفتوح سازد

۶ : ح : کاروبار کارخانہ پروردگار

از ازل نقاشِ قضا و قدر، نقوشِ خیر و شر بر جیب^۱ هر فرد بشر کشیده است، و رقمِ رَد و قبول بر ناصیه^۲ هر یکی تحریر نموده است — قبل من قبل بلا علة ورد من رد بلاعة .

نقل ست کم، روزی آن پلنگِ پیشه^۳ عرفان و نهنگِ قلازم-ایقان، بر شیرِ ژژان را کب شده میرفت. ناگاه در راه، درویشِ جَرکس ولد دَنم^۳ می آمد، و یک راس ماده گاؤ مع گوساله، همراه داشت. هر گاه^۴ نظرِ آن سعادت کیش بر آن درویش افتاد، ندا^۵ در داد کم: یا جَرکس هُشدار کم سر کبِ ما گُرسنه است! چون نزدیک بهم رسیدند، درویش فی الحال گوساله^۶ حواله^۶ آن شیرِ مہابت آثار گردانید. در^۷ ساعت، بقدرتِ حضرت سجید بدل گوساله، آهوی در دهنِ شیر رسید و^۸ گوساله سلامت در گوشه^۹ خزید.

نقل ست کم، روزی وی با جمعی فقرا جانب ولایت کچ میرفت. در^۹ طرفِ دشت کم گذشت، جمعی صاحبِ گاومیشها

۱ هـ: ح: لاصیہ

۲ هـ: ح: جبہ

۳ هـ: ح: درویش جَرکس ولد دَنم کہ ذکر ایشان بطریق استبداد یاد

کرده می شود — انشاء اللہ تعالیٰ — می آمد

۴ هـ: ح: چون

۵ هـ: آواز داد — ح: آواز در داد کم: بابا جَرکس!

۶ هـ: ح: درویش گوساله را حواله آن شہر گرداند

۷ هـ: ح: در همان ساعت بقدرت حضرت سجید

۸ هـ: ح: و بچہ کو سلامت ہر آمد

۹ هـ: ح: از طرف دشت کم میگذشت ناگاہ جمعی صاحب گاومیشها کہ

دران جا ساکن ہودند، بنظر ایشان در آمد

ساکن بودند۔ بر آنها کہ گذارش افتاد بیکبار ندا در داد کہ:
 کسی^۱ هست کہ جمعی فقرا را جغرات یا شیر بخوراند! ظاہرا
 دران زمان بغیر زنان کہ - سرامر سرمایہ^۲ خسران و زیان اند -
 دران مکان کسی دیگر^۳ حاضر نبود۔ آن نسوہ سفیہ، از سفاہت
 و بلاہت کہ در جبلت ایشان متمکن است، خسارت^۳ از سرمایہ
 تجارت باز نشناختہ، جواب باصواب ندادند۔ بلکہ زبان بہ کلمہ^۴
 بی ادبانه وا^۴ کشادند۔ بیک مرتبہ شورید و عرق غیرتش
 بجوشید۔ چادر پشمین کہ در برداشت بر افراشت و ہیاہوی بر آورد
 و روان گشت۔ فی الحال^۵ بقدرت حی متعال تمامی گاومیشہای از
 اوطان خویش رسیدہ غایب^۶ گردیدہ رفتند۔ و هیچ یک درانجا
 نماند، حتی کہ گوسالہای شیرخوارہ از میخ و ریسمان آوارہ گشتہ
 و رشتہ گسستہ ہمراہ گاومیش راہ در پیش گرفتند۔ ہر گاہ خداوندان
 گاومیش در رسیدند از^۷ هیچ یک نشانی ندیدند۔ از زنان خویش
 زیان خود معلوم نمودہ، بجهت تجسس باطراف و اکناف صحرا^۸

۱ ہ، ح: کسی هست از صاحبان گاومیش کہ بجمعی فقرا جغرات

۲ ہ، ح: دیگر از رجال حاضر نبود

۳ ہ، ح: تجارت از خسارت باز نشناختہ

۴ ہ: بی ادبانه کشادند باستماع آن بشورید، چادر پشمین

۵ ہ، ح: در حال بقدرت حی متعال تمامی گاومیش

۶ ہ، ح: غائب گشت

۷ ہ، ح: هیچ یک گاومیش را ندیدند، از زنان خویش پرسیدند، حقیقت

حال معلوم نمودہ بہ جهت

۸ ہ، ح: دشت و صحرا

شتافتند۔ از هیچ جا اثری از آثار پای باز نیافتند۔ مایوس و محروم شده برگشتند و پشت دست بدنشان حسرت گزیدند^۱۔ میگویند کہ: بعد از مضمی مدت یکسال، باز آن مجذوبِ اهل حال بران طرف عبور فرمود۔ آن جماع را کہ از قدوم سعادت ملزوم وی خبر شد، زنان و مردان با خاطر پریش و سینہ ریش در خدمتِ درویش در رسیدند۔ عجز^۲ و زاری و تضرع و بیقراری اظہار نمودند۔ بعد از ساعتی^۳ مرحمتی و عاطفتی در خاطر فیض مآثرِ وی پدید آمد۔ فرمود کہ: اکنون بروید تمہا اوطان و مکان باز نمائید و میخها و ریسمانها طیار سازید کہ در همان جا گاو میش شما خواهند رسید!۔ ہم شنیدنِ این اشارت با بشارت بغایت مبتمہج گشتند و بسوی منزل معهود بشتافتند و آمده ہما مسکن گاہ را ترتیب دادند و میخها را بر زمین نشانند و ریسمان را دران معتود ساختند۔ وقتِ شام از امیدواری تمام دید ہا را بر راہ دوختہ منتظرِ لطیف^۴ غیبی گشتند۔ بیک مرتبہ از مکنِ غیب و سرصدِ لاریب، بقدرتِ خدای بی غیب، همان گلہ گاو میش در پیش و گوسالہا در عقب^۵ آمدہ، در همان وطن مالوف و مسکن۔

۱ ہ، ح: گزیدن گرفتند

۲ ہ، ح: عجز و زاری و بی قراری اظہار نمودند

۳ ہ، ح: ساعتی شفقتی و مہری در خاطر فیض آثار وی پدید آمد۔

فرمود کہ: اکنون بروید و در همان مکان و میخها و ریسمانہ

طیار سازید کہ وقت شام گاو میشہا دران مقام خواهند رسید۔

آن جماعتہ بہ شنیدن این اشارت

۴ ہ، ح: عقب بہمراہی کوربان آمدہ،

۵ ہ، ح: — و مسکن معروف — ندارد

معروف، قرار و آرام گرفتند۔ از کوربانان پرسیدند کہ: چندین^۱ مدت گاومیشها کجا بودند؟ و شما در کدام جا مسکن داشتید؟ گفتند: ما را هیچ مدت نگذشته، و همچنان کہ هر روز گاومیشها بچراگاہ سی بریم و شام باز سی آریم۔ تا غایت حال بر همان سنوال سی دانیم۔

نقل ست کہ، روزی در پیش **مخدوم بندہ و مخدوم ہالہ**^۲ کہ از جملہ مشاہیر علما بودند۔ شکوہ آن مجذوب مبرور مذکور سی شد۔ ایشان فرمودند کہ: ظاہر حال وی^۳ خالی از شائبہ بدعت نیست۔ بمجرد اختتام این کلام، آن شوریدہ مجذوب، دران مقام حاضر شد۔ رو بجانب مخادیم آورده گفت کہ: تقریر ماضی^۴ باز فرمائید! ایشان را از گفتار آن بزرگوار تعجب بسیار^۵ روی نمود و ماکت گشتند۔ اتفاقاً شخصی صیاد ماہی گیر مہملہ و از جملہ نفوس معطلہ، چوبی بردوش و دام۔ ماہی در آغوش، در پیش درویش گذار آورد۔ فی الحال وی را پیش خود طلبید و بمجرد نظر فیض اثر فرمود کہ: وی در پیش

^۱ ہ، ح: درین مدت این گاومیشها کجا بود و تو در کدام جا مسکن

داشتی؟ گفت: هیچ مدت نگذشته همچنان

^۲ ہ: و مخدوم نوح ہالہ کذری (?)

^۳ ہ: وی از مواہب بدعت نیست — ح: شواہب بدعت

^۴ ہ، ح: ماضی باز گوئید! مخادیم را

^۵ ہ، ح: — بسیار — ندارد

^۶ ہ، ح: تاوی در پیش شد و جمعی در خلف وی بہ نما مشغول گشتند۔

شد و جمعی خلف وی در نماز اقتدا نمودن گرفت . بقدرت
 اللہ تعالیٰ آن مابھی گیر از تاثیر نظر پیر^۱ نوعی قرآن بچودت
 قراۃ و الحان خواندن شروع نمود کہ علماءی تحریر ازان تقریر
 دل پذیر حیران و متعجب ماندند . و بمجرد نظر آن صاحب عرفان
 ہر سی سیپارہ^۲ قرآن بقراۃ^۳ شایان در صفحہ^۴ بال وی مستحضر^۵
 گشت . بخادیم را از معاینہ^۶ این واقعہ تعجبی تمام و حیرتی^۷
 تام روی داد . از سوٹ^۸ ظن تائب گشتند .

نقل مت کہ روزی آن طبیب معلول علت غفلت از
 بقعہ^۱ گذار کرد . اتفاقاً در محام^۲ معبر وی شخصی بود سقیم و در
 بیغولہ^۳ زحمت مقیم کہ از ورم امعا و معدہ^۴ صفرا شکمش
 مانند^۵ طبل سطر شدہ و راہ^۶ تحلیلش مطلقاً بستہ . هیچ^۷ دارو
 و مداوا سودمندش نیفتاد و دل بر ہلاک نہاد . منکوحہ^۸ آن
 مریض کہ درویش را در راہ گذار دید از^۹ سوختگی گنت کہ
 اینک درویشان کہ^{۱۰} بمکر و ریا میگردند و آنچه ان صاحب
 نظری نیست کہ بنظر شفا بخش وی کار این مستمند^{۱۱} و سجبوس

۱ . ح : نظر پیر ، نوعی چودت قراۃ و خوش الحانی قرآن خواندن

شروع کرد

۲ . ح : منقش گشت

۳ . ح : حیرتی لا کلام روی داد

۴ . ح : مادہ صفرا

۵ . ح : هیچ مداوا سودمندش نمی افتاد

۶ . ح : از وا سوختگی

۷ . ح : کہ بمکر و شید و ریا و کید دلہا را صیاد می کنند

۸ . ح : این دردمند

نیازمند و^۱ کشوده شود!۔ این مضمون کہ بر سامع^۲ وی رسید
غیرتش^۲ بجنبید۔ از راه برگشت و بر سر۔ آن مریض آمد۔ ابریق
کہ در دست رفیق وی بود، فرمود کہ: ازین ابریق^۳ مریض را
آب بنوشان!۔ بمجرد کہ سقیم ازان ابریق آب نوشیدن گرفت راه
غائط واکشوده شد۔ هر چند آب می نوشید، تحلیل می انجامید۔
تا^۴ بعد از نوشیدن تمامی آب ابریق، شکمش کہ مانند طبل
سطر بود، بقدرت رب الارباب چون مشک بی آب خالی ماند، و
بحال آمد، و زحمت او بصحت مبدل گشت۔ نظر بجانب آن
مستوره کرد و گفت: اینست مکر و ریا کہ میگفتی!۔ ہم^۵
مرد و همان زن بقدم وی افتادند و سراسم شکر گزاری قدم
شفا^۶ ملزوم وی، بجا آوردند۔

نقل ست کہ، روزی آن درمت اعتقادی — کہ گوهر عقیدہ^۱ او
از صدمت سنگ نوائب شکستہ نشود — در اثنای راه پارچہ^۲ از
دیگر سفالین شکستہ دریافت، از شوق و وجد در دستش نهاد،
و زبان حال باوی کشادہ^۳ و گفت: تا آن گاہ کہ شکستی از

۱ ہ، ح: کشادہ شود

۲ ہ، ح: عرق ہمیش بجو شید

۳ ہ، ح: ابریق آب بنوشد، بمجرد کہ آن سقیم ازان آب نوشیدن گرفت

۴ ہ، ح: — تا — ندارد

۵ ہ، ح: دران اثنا مرد و زن بقدم وی

۶ ہ، ح: — شفا ملزوم — ندارد

۷ ہ، ح: واکشاد و گفت: ازانگہ باز کہ شکستی از زحمت کشاکش
و از سوزش آتش و رستی

زحمت کشاکش و از سؤت آتش باز ماندی! . مدتی بدین سخن حالی ورزید و بر خود جوشید . فی الواقع کہ خوش نکته کہ گفتی بلکہ گوهر معنی برشته حقیقت سفته . و همین مضمون مستفاد است ازین کہ شخصی اهل دل از عارفی کامل پرسید کہ: دوستی دین، بچہ حاصل میشود؟ . گفت: بشکستگی دل! . بیت:

دَر تَا نَشْکَنْدِ وَجُودِ لَطِيفِ سَرْمَہُ چَشْمِ دَلِـرَانَ نَشُودِ
 در^۱ سنہ ۹۷۹ھ بم نیدای - ارجعی الی ربک راضیہ مرضیہ -
 راہ مقصد اعلیٰ درپیش گرفت، و نفس نفیس در بزمگاہ آرامگاہ
 - فادخلی فی عبادی و ادخلی جنّتی - استقرار پذیرفت^۲ .
 مدفن^۳ شریفش در فنای قریب رائدن* متصل حلب واقع
 است . - نور اللہ مرقدہ .

^۱ در حاشیہ کتاب سنہ ۹۷۷ھ ثبت شدہ است . ۵ : در سنہ ۹۷۷ھ -

ح : فقط ۹۷۷ھ ثبت است و بعد از ہفتہ جائی خالی گذاشتہ شدہ است .

ب : در سنہ ۹۸۷ھ . تحفۃ الکرام : ۵۹۷ھ .

^۲ ۵ھ ح : یافت

^۳ ۵ : و مدفن شریفش در فنای قریب رائدن - نور اللہ مرقدہ

ح : این عبادت ندارد

* در تحفۃ الکرام است کہ : موضع معروف از موضع لندن است -

اُسْدُ شَعْبِ اَیْسْتِ از اقوام بلوچ .

ذکر بزرگوار شیخ برکیه کاتیار* قدس سره

آن عارف محقق و مجذوب حق . والی کیشور ولایت
سالک مسالک حقیقت . سر دفتر مجاهدان راه ترک و فنا
سالار روندگان بوادی مخالفت نفس و هوا . رائض کامل
صاحب حال اهل دل . قدوه ابرار^۱ روزگار زبده^۲ احرار نامدار^۳
یعنی تشبیه برکیه X ولد^۳ شاهو کاتیار . از جمله بزرگواران
نامدار و مشائخ کبار و سالک مجذوب بود .

می گویند که : در اوائل حال ریاضت^۴ بیشمار و مجاهدات
بسیار کشیده و عبادات شاقه و اعمال دقیقه از وجود انجامیده .
می گویند که : یک روزه^۵ بعد از مضمی شانزده سال افطار نموده بود .

* کاتیار قومیت در سند و موضع ایست منسوب بنام همین قوم . در
تحفة الکرام هست که : کاتیار از قرای قدیم هرگنه سماوتی متعلقه
نصرپور است . ج ۳ ص ۱۵۹

۱ هـ ح : احرار

۲ هـ ح : — زبده احرار نامدار — ندارد

X بسندی : پرکیو .

۳ هـ ح : — ولد شاهو — ندارد . تحفة الکرام : شیخ برکیه ولد شافک
کاتیار (ص ۱۵۹) . در ترجمه بسندی پرکیو جکر ولد شاهو
کاتیار (ص ۳۰۳)

۴ هـ ح : ریاضات

۵ هـ ح : روزه را بعد

و العہدۃ علی الراوی .

و ہر گاہ موسم زمستان می رسید، و آب بواسطہ فرطِ برودتِ
 ہوا، مانند^۱ سنگ صما منجمد میگرددید، شبہا^۲ یک چادر در بر
 می پوشید، و در حوضِ آب در می آمد، بعد از غسل بہمان
 چادر مبلول^۳ بساحلِ آن حوض، بنماز مشغول میگشت، تا^۴ آنگاہ
 کہ آن چادر برتنِ آن فرشتہ میسر یابس میگشت، بعد ازان
 باز در آب در می آمد و غسلی می زد، و بہمان چادر مبلول^۵
 بنماز مشغول میگشت، تا صبح میدید، شبہای تمام^۶ زمستانی
 برین نسق زندگانی می کرد، و چون موسم تا بستان می رسید -
 کہ از حرارتِ تابِ آفتاب چشم^۷ می جوشیدی و از تفرگرمی
 دشت، سرغانِ هوا کباب می گشتی - دران حین در تفتہ دشتی
 نشست، و بعبادات و ریاضات^۸ مشغول گشتی، تا^۹ ہمگی تابستان
 دران دشت پایان می رسانید، و تمامی پوستِ جسدِ مبارکش

۱ ح : مانند صخرہ سما

۲ ح : شبہا - ندارد

۳ ح : مبلول بساحل آن حوض - ندارد

۴ ح : تا آنگاہ کہ آب چادر بر تن یابس می شد

۵ ح : چادر تر بنماز اشتغال می نمود تا

۶ ح : تمام - ندارد

۷ ح : چشم سراب می جوشید

۸ ح : و اذکار پروردگار مشغول

۹ ح : تا ہمگی تابستان بدین صفت پایان رسانیدی آنکہ تمامی پوست

سوخته و از ہم ریخته می شد. هر گاه طلای وجود او از بوتہ ریاضت^۱ و مجاہدت، خالص و بیغش و کامل العیار برآمد، جاذبہ محبت وی را در ربود، و بمقصد نیستی - که فنا فی اللہ عبارت ازو است - راه نمود. تا مشارالیم بنظر حقیقت و مضاف ببصر بصیرت گشت، و ذروه منزلتیش از رتبہ عارفان و کاملان در گذشت.

از بعضی روات ثقات چنین^۲ بصحت پیوسته کہ: در اوان مجاہدت روزی از بیخ شجره اراک نور تجلی مشاهده نمود. و ازان روز باز، از کندن بیخ آن شجره، بغایت اکراه می آورد، و لہذا هیچ گاہی مسواک از بیخ اراک کسی نمی توانست در مجلس شریف آورد.

نقل ست کہ، روزی آن عارف معارف تحقیق و بزرگرمزرعہ توفیق بر سر قطع زمین خود رسید. اتفاقاً دران روز مزارعان در وی تخم می کاشتند و دو دیگرچہ طعام - چنانچہ متعارف انام بود - پختہ^۳ نگاه داشتہ بودند، کہ بعد از فراغ ازان شغل، تناول نمایند. شیخ فرمود کہ: مزارعان^۴ نماز فریضہ ادا نموده اندیانہ؟ گفتند: هنوز نہ! فرمود کہ: اذان^۵ بدهند! چون اذان و اقامت

۱ ح: ریاضات و مجاہدات

۲ ح: — چمن — ندارد

۳ ح: پختہ بگذاستہ بودند

۴ ح: بزرگران

۵ ح: اذان بدهند چون — ندارد

هم بر ساسع^۱ ایشان رسانیدند^۱ باجابت آن نشتاقتند و ازین
شغل دنیاوی باز نماندند. فی الحال ایشان را ازان^۲ بیرون کشیده
و فرمود که: در میان این قطع چاهی کنند و آن دو دیگر^۳ طعام
را دران مدفون ساختند. بعد مضمی لیالی و ایام و گذشت حول
تام، باز در همان موسم در همان قطع^۳ بزرگران تخم می کاشتند
که شیخ^۴ در رسید. فرمود: تا آن دو دیگر^۳ طعام^۵ مودع را^۶
بر آوردند. هر گاه بموجب اجازت وی با سارات آن موضع را
یافتند بشگافتند آن دو دیگر^۳ موضوع بحال یافتند. چون سرپوشها
واکشودند، طعام بغایت گرم و لذیذ بود. گوئیا که همان دم
از دیگرانها فرود آورده اند. ازان طعام خوش گوار، حضار^۷ بمرتبه
شبع تناول نمودند.

نقل است که **حاجی ویسر*** از جمله^۸ صالحان صلحا روزگار
و اتقیاء نامدار بوده. نقل کرد که: روزی برادر وی را در ضغر^۹

۱ هـ ح : می رسید

۲ هـ ح : ازان زمین

۳ هـ ح : قطع زمین

۴ هـ ح : درانجا تشریف می آورد

۵ هـ : طعام — ندارد

۶ هـ ح : را زمین بر آوردند. بتدرت اللہ تعالی آن دو دیگر^۳ همان
که نهاده بودند باز یافتند. چون سرپوشها باز کردند، طعام
بغایت گرم و لذیذ بود و هیچ تغییری درو راه نیافتند. گویا که

۷ هـ ح : حضار مجلس

* ویسر قبیل است در سند

۸ هـ ح : از جمله صلحای روزگار بود. چنین روایت کرد که: روزی

۹ هـ ح : حال طفولیت

من عارضه صعب و تشویش مهلک روی داد. هر چند دانایان علم ابدانی و واقفان حکمت یونانی بتداوی وی کوشیدند^۱، موجب ازاله زحمت و مورث شفا و صحت وی نشد. مادرش التماس نمود که: وی را بنظر فیض اثر شیخ در آورده شود. بعد ازان مریض را همراه خود برداشتم بخدمت شیخ بشتافتند^۲. پیش ازان کم بخدمتش نرسیده فرمود که: فلانی می آید و حلاوت مراد می یابد! تا^۳ باستانه وی رسید و عتبه علیہ اش را بشف تبجیل و تعظیم بموسید و هدیه را پیش نهاد. نظر شفابخش جانب آن طنلک زحمت کش بکشاد. و از ابریق خویش وی را آب^۴ نوشانید. فرمود که: هنوز این طنلک بسرحد شباب خواهد رسید و صاحب مکنت خواهد گشت. بعد ازان لشکری که از طرف شمال خواهد آمد، از دست ایشان^۵

۱ هـ ح: کوشیدند. راه بصحت نه بردند. مادرش التماس

۲ هـ ح: بشتافت. چنین گویند که: پیش از رسیدن آن مریض، شیخ فرمود

که: فلان کس می آید

۳ هـ ح: تا بدان آستان راستن رسید

۴ هـ ح: آب داد

۵ هـ ح: دست آنها شهید خواهد شد. چنین از راوی مذکور بااستماع

پوست که: همچون آن طفل جوان شد و بد عشرت و کمربانی

زندگانی می کرد و صاحب مواهب املاک گردید. چون لشکر

در سند رسید، وی در دست مائین بود. فیض از دست آنها

مقتول گشت.

کشته خواهد شد . می گویند که : همچنان آن طفلک بعشرت و کامرانی بسرحله جوانی رسید و صاحب مویشی و اموال گردیده . هرگاه لشکر هند در سند در آمد وی در گوشه از دشت که ساکن بود همانجا از دست هندیان کشته شد .

نقل است که شخصی^۱ بود از معتقدان و از حلقه خوادم ایشان **هارون** نام **سهم*** که در آنروی^۲ دریا سکونت داشته . سالی^۳ آب از اجواف انهار بیرون نجوشید و سیلها^۴ بر روی زمین ندوید و آن شخص مزارع بود و از عمل حرثت معیشت^۵ زندگانی می نمود . زمین وی بواسطه عدم حلول آب و جریان سیلاب مطلقاً **یابس گشت**^۶ و از انتفاع در گذشت . فرزندان خویش در خدمت آن ولایت کیش فرستاد و صورت حال بطریق تضرع و ابتهال معروض داشت . وقت نماز دیگر در خدمت آن^۶ مملکتی سیر در رسیدند و بادای پیغام قیام نمودند . آفتاب نزدیک بغروب بود که ایشان را رخصت داد فرمود که : بشتابید

^۱ ه . ح : شخصی بود از جمله معتقدان وی هارون نام از قبیل سهم که در

* سهم قومیت لجهب و شریف در سند که از ان شاهان سهم برخاسته اند .

^۲ ه . ح : اتفاقاً سالی

^۳ ه . ح : سیلابها

^۴ ه . ح : معیشت حاصل می کرد — ح : معیشت زندگانی حاصل می کرد .
قطعه زمین وی

^۵ ه . ح : یابس بماند . ازین معر فرزندان خویش

^۶ ه . ح : وی رسیدند

پدر خود را بگوئید کہ : جلا وطن را بخاطر خود راہ ندهید^۱
 و قلب و گاو طیار نموده در قطع خویش رسیده بعمل^۲ اشتغال
 نمائید و دران تخم بکارید کہ از همان قطع^۳ خویش^۳ مسول
 او بحصول خواهد پیوست! دران اثنا بخاطر ایشان رسید کہ
 درین شب تاریک آیا بچہ نہج از دریا عبور نموده خواهد شد؟
 و حال آنکہ در روزها ہم گذر کشتی معین نیست۔ دیگر بخاطر
 گذرانیدند کہ : ہر گاہ^۴ صباح پگاہ از منزل بر آمدند و در راہ
 گرسنہ گشتہ اند۔ اگر ما حضری باشد تناول^۵ نمایند۔ بمجرد
 این خطور^۶ خطرہ و صدور۔ این خدشہ شیخ جانب ایشان
 نگریست و گفت : هیچ وسوسہ بخاطر راہ ندهید! کہ در راہ ہر گاہ
 بچلنگ زار فالیز گذر خواهید^۷ کرد۔ خاوندان آن فالیز از رغبت
 تمام و شوق لاکلام شمارا تکلیف خواهد نمود و خربزہا پیش
 شما^۸ خواهد آورد۔ چند آنکہ اشتہا داشتہ باشید ازان تناول نمائید۔
 و ہر گاہ بہ لب دریا خواهید رسید۔ کشتی تیمار خواهد بود۔

۱ ہ ح : ندهد

۲ ہ ح : بعمل زراعت اشتغال نماید

۳ ہ ح : — خویش — ندارد

۴ ہ ح : — ہر گاہ صباح — ندارد

۵ ہ ح : — تناول — ندارد

۶ ہ ح : خطور این خطرات شہخ جانب ایشان نگریست

۷ ہ ح : خواهد آورد

۸ ہ ح : — شما — ندارد

بران موار شدہ گزار نموده، شب بمنزل خویش بیامائید!۔ ایشان بنا بر فرموده آن مقتدای زمان از خدمت مرخص شده روان گشتند، تا در اثنای راه بہمان فالیز زار گزار آوردند، کہ در حین رفتن، کسی از خاوندان آن، بحال ایشان التفاتی نکرده بود۔ در حین مراجعت بمجرد کہ ایشان را دیدند از شوق تمام دویدند و چندان خربزہا آوردند کہ ایشان بعد شبع تناول نمودند و ازان جا روان گشتند۔ وقت نماز عشا بر لب دریا کہ رسیدند دیدند کہ کشتی طیار ایستاده است، کشتیبان بمجرد دیدن ایشان ندا در داد کہ: بیائید و بشتابید کہ کشتی معطل شماست!۔ فی الحال دران کشتی سوار شدند^۱۔ در اثنای راه از کشتیبان استفسار نمودند کہ: عجب کہ درین شب تاریک معتاد کشتی درین جا حاضر ساخته بودید!۔ گفت: آنروی دریا کشتی خود را بہ میخ و ریسمان مربوط ساخته نشسته بودم، بیکبار بقدرت پروردگار گرد بادی مسرع وزیدن گرفت و کشتی را از میخ و ریسمان آوارہ ساخته، بعد از ساعتی دیدم کہ کشتی من برین کنار دریا ایستاده است، دانستم کہ بی حکمت نخواهد بود، و برای کسی کشتی ما را باین کنار دریا آورده، اکنون کہ شما را دیدم یقین دانستم کہ خاصہ برای اینها ما را بدین طرف آورده اند!۔ بعد ازان ایشان شتاب^۲ بمنزل خویش

۱ ح: شما

۲ ح: گشتند

۳ ح: شتاب

آمدند و حقیقتِ راه و پیغام دلخواه آن سالک آگاه پیش پدر خویش اظهار نمودند و وی از آنجا که جانب شیخ اعتقادی واثق و اعتمادی صادق داشته، همان روز استعداد اسباب حراثت بهم رسانید و صباح پگاه بر سر آن قطع رسید. دید که از سیلاب غیبی مبلول و پر نم شده است. فی الحال دران قلبه راند و تخم افشاند. از همان قطع آن قدر غله حاصلش گشت که تلافی فصول سابقه و تدارک نقصان آن بدستش افتاد. می گویند که سالی چند آب بواسطه نقصان سیلان دران زمین نمی رسید. آن قطع بهمان سیلان غیبی سرسبز می بود. هر فصل دران غله پخته می شد.

ازین قسم امسارات عجیبه و کرامات غریبه ازو بظهور پیوسته. درین مختصر بهمین قدر اختتام افتاد.

در سنه؟^۱ ازین وحشت سرای فانی بریاض قدس جاودانی خرامید و به ملاء اعلی روحانی رسید.

مدفن شریفش در قریه کاتیار — نورالثقله مرقده.

^۱ هـ ح: تاریخ و سال ندارد. تحفة الکرام هم بدون تاریخ و سال شرح حالش دارد. در نسخده ب (۳ ماه رجب ۹۹۸ هـ) ثبت است.

ذکر درویش چرکس ولد دذہ* سرکی x قدس سرہ

وی از جملہ مبارزان میدان دین و سالکان مسلک یقین بود۔ رخصت توفیق در مضمار تحقیق از همگنان گذرانید و بچولانگاہ قربت و محبت رسانید۔ و از انجا کہ در مقام محبت حقیقی و مودت تحقیقی، شیوہ غیرت و رشک، بمرتبہ کمال داشتہ، اکثر درویشان از نظر ایشان ملاحظہ می نمودندی، و پرهیز می کردند۔

نقل ست کہ، روزی آن صاحب شوق و شغف مانند ماہ چہارم در بیت شرف را کب شوری از زاویہ دشت سیرکنان^۱ می گذشت۔ ناگاہ در راہ **شیخ برکیم کاتبیار** با وی دو چار شد و آغاز سلام نمود۔ و وی از انجا کہ مصحف در دست داشت و بہ تلاوت کلام اللہ مشغول بود، جواب سلام نداد۔ شیخ بسرعت تمام ازان مقام در گذشت و بخادم گفت: الحمد للہ

* ذنو بمعنی خداداد

x سرکی قومیت در سند

^۱ ح : سیرکنان در راہ می گذشت

(۱۸۵)

کہ از آسیب^۱ نظر این اثر در سالم بر آمدیم و رختِ خویش
بر کنار کشیدیم!

هر گاہ وی پیشترک رفت، فرمود کہ: کدامین شخص بود
کہ در راہ بادای سلام قیام نمود؟ گفتندش: فلانی شیخ بود^۲۔
گفت: دیوانہ مبارزی بود کہ نقدِ خزینہ^۳ دل از نہب و غارت
و وصمتِ خسارت سلامت باز برد۔

نقل ست کہ، روزی آن صاحبِ حال بملازمت **مخدوم ہلال**
در رسید و از ایشان پرسید کہ: **مخدوم!** رتبہ^۴ فرض گران و یا
رعایتِ ادب؟ **مخدوم** بحسبِ دلائلِ علومِ ظاہریہ، طرفِ
فریضہ رجحانی اثبات فرمود۔ ظاہرا موافقِ مقتضای ارادہ^۵ او
نیفتاد۔ مکدر خاطر برخاست، و بمجرد غائب شدن وی تمامی
علوم از صفحہ^۶ خاطرِ **مخدوم** منسی و معدوم گردید، و از افادہ
عاطل گشت^۳۔ برخاست، و در پی خدمتِ^۴ وی بشتافت، و در مقام
ضجرت و انکسار معذرت و اعتذار در آمد۔ فی الحال بہ نظر فیض
اثرِ وی باز صورِ علمی در مراتِ بالش و سَجَنَجَلِ خیالش
کما کان مرتسم گردید۔

نقل ست^۵، از **ہرید** نام کہ از خادمِ عظامِ وی بود، کہ زنی

۱ ہ : مار از در۔ ح : — این مار سالم بر آمدید

۲ ہ : ح — بود — ندارد

۳ ہ : ح : ماند

۴ ہ : ح : — خدمت — ندارد

۵ ہ : ح : نقل ست کہ، مرید نام کہ از خوادم عظام وی بود چنین

روایت کرد کہ: در زمان آن بزگوار زنی عقیمہ در حبالہ نکاح

رئوسی بود از روای^۶ لار

عقیم در حبالہ رئیسی از روسای لار* کم باوجود سَعَتِ معیشت
و وَسَعَتِ مکنّت از داغِ بی فرزندی می سوخت و ابوابِ حیل
میکوفت. مثنوی:

جانش بمهوای پور می سوخت
شوقش بجگر بُخُور می سوخت
در سینم تمنیٰ پسر داشت
دل در غم گوشه جگر داشت
تا بو کم رسد براحات از رنج
میزد در صد طلمسم و نیسرنج

اما از هیچ جا حصول این مامول وی را دست^۱ نداد.
روزی از خلوص نیت و صدق عقیدت جانبِ درویش راه درپیش
گرفت، و انواع تحف و هدایا در خدمت آن مرضیه سجایا آورد.
میگویند که: در مسجد نشسته بود که آن عقیقه بخدمت وی رسید.
صورت حال بطریق تضرع و ابتهال^۲ و استکانت تمام و کمال شرح
داد، و اظهار نمود که: شوهر وی ازین^۳ معر زنی دیگر بحباله^۴ نکاح
میخواهد! اظهار بیقراری وی موثر و درگیر خاطر فیض پذیر
درویش گشت و نهایت^۴ توجه و التفات نمود. راوی میفرماید

* قسمتیست در زیرین سند که بنام لار معروف است.

^۱ ح : دست نداد و نیسان هم چنان عذب و صدف ستردن مانم
روزی

^۲ ح : و ابتهال معروض داشت و اظهار نمود

^۳ ح : ازین معر میخواهد که زنی دیگر در حباله نکاح خود در
آورد. تا گاه اظهار تضرع و زاری ضعیف موثر و درگیر
خاطر

^۴ ح : - و نهایت توجه و التفات نمود، راوی می فرماید - ندارد

کہ: آن قدر توجہ^۱ و مہربانی فرمود کہ دران اثنا بخاطرِ این ناظر رسید کہ، یحتمل صورتِ تولد در همین آن و مکان، متصور گردد. در حال^۲ نظر جانبِ وی کرد و فرمود کہ: این از قدرتِ پروردگار غریب و عجیب نیست، اما این محل پاک است و ازین آلودگیها مقدس!۔ فی الحال باستعجال آن ضعیف را رخصت داد. بمجرد رسیدنِ وی بمنزل و مقام عارضہ^۳ دردِ زہ وی را دامن گیر شد و صورت تولد ظاہر گشت. و بارادہ^۴ تقدیرِ حضرت^۳ فرزند دل پذیر ازو بوجود آمد. و ازان، اولاد و احفاد باقی ماند. اکنون مزارِ فیضِ آثارِ آن بزرگوار، در موضع **ونگم** * است۔
— نور اللہ مرقده^۴۔

^۱ ح: توجہ - ندارد

^۲ ہ: در حال بظہور کرد و بال نظر - ح: در حال بظہور بال نظر

^۳ ہ، ح: حضرت قدیر

* تحفة الکرام: ونگم نام قریہ معروف قدیم بالا از سرکار چاچگان متعلق زمینی علیحدہ است (ص ۱۶۵)

^۴ ہ، ح: این فقرہ ندارد

ذکر عارف سبحانی شیخ موسی آهیدانی قدس سره

وی در اصل از بزرگوارانِ هند^۱ بوده است و در زمانِ سلطان علاء الدین * در دیارِ^۲ سمان تشریف آورده. مرشدِ کامل و ولیِ اهلِ دل بوده^۳. بعد از تشریف آوردن بدین دیار در اندک^۴ روزگار ازین وحشت سرای بی مواسا جانبِ سراپرده^۵ انس ملاء اعلا بشتافت.

مزارِ فیضِ آثارش بر کنار نهر **سماکره** واقع است. زیارتگاه اربابِ حاجات و نزهتگاهِ اصحابِ مرادات است. بعد از وفاتِ آن صاحبِ کرامات خورشیدِ آثارش در کمالِ ظهور رسید. کوکب^۶ کراماتش باوج انجامید. بهر مطلب و مراد که کسی

۱ هـ، ح: هند است

* خلجی. بادشاهِ هند از ۶۹۵ هـ تا ۷۱۵ هـ.

۲ هـ، ح: در دیار سمان رسید

۳ هـ، ح: بوده است

۴ هـ، ح: در اندک مدت ارباب

بدربار فیض آثارش برسد و از وی توقیر و تبجیل خاکِ آستانش بلبِ اخلاص را^۱ تقبیل نماید، لاشک عروسِ مراد در کنار کشد^۲.
 نقل ست که، در اوائلِ زمانِ بازرگانی از بازرگانان از قافله جدا افتاد. اسباب و امتعم^۳ خویش بر اشتر محمول ساخته می آمد. هرگاه در مجازی^۴ مزارِ پرانوارِ وی رسید، قضاء پای اشترش بلغزید و از میانِ ساق بشکست. شتر بر زمین افتاد و رخت و املاک در راهِ خطرناک فرو ماند. آن شخصِ تجار^۵ سراسیم و پریشان و واله و حیران درماند. نه یارای رفتن و نه تابِ ماندن. آبادانی دور و راه زنان نزدیک. بیکبار مزار شیخ بنظرش درآمد. از صدقِ عقیده و^۶ رجا التجا بدان دربار معلا آورد^۵. شب شیخ را در واقع دید که وی را دستگیری نمود. هرگاه صباح برخاست، دید که اشتر وی صحیح و سالم ایساده است^۶. هرچند در ساقمهای وی نظر گماشت، صحیح را از

^۱ ه: ح: — را — ندارد

^۲ ه: کشد و حلاوت شربت مقصود می نوشد — ح: کشد و حلاوت شربت مقصود چشد

[ازین جا نسخ ح ختم شد]

^۳ ه: تاجر

^۴ ه: — و رجا — ندارد

^۵ ه: آورد. همان شب اول بود که شیخ در واقع خواب باو دستگیری نمود چون صباح شد دیر که

^۶ ه: امتاده است ازین حال بغایت مبهج و خوشحال گشت. هرچند

شکسته باز شناخت . یقین دانست که بمومیای^۱ امداد و دستگیری
 شیخ شکسته^۲ وی درست شد . فی الحال رخت و پرتال بر شتر
 محمول ساختن و نذری مقرر بر خود لازم کرده از آنجا روان گشت .
 تا بمقصد^۳ مراد در رسید و نذر شیخ بر کشید و به نیست
 وی داد .

بعد از مدتی متمادی آن شتر را عارض طاری^۴ شد و هم
 بدان مرض او مذبوح ساختند . هر گاه ازان ساق گوشت و پوست
 بر آوردند دیدند که بقدرت الله تعالی بجای استخوان شکسته
 میخی دراز از آهنی موضوع است . همگنان^۴ را از دیدن آن حال
 تعجبی تمام روی داد . از خاوندش استفسار نمودند حقیقت ماجرا
 بر ایشان مکشوف ساخت . — نورالله مضجع^۴ .

-
- ۱ : بمومیائی توجده حضرت شیخ شکسته وی
 ۲ : بمقصد خویش برسد و نذر شیخ بر کشید و ادا نمود
 ۳ : روی داد
 ۴ : همگنان را تعجب روی نمود و حیرت افزود . از خاوندش حقیقت
 حال ماجرا معلوم کردند .

ذکر درویش صدر ولد کیهنور اوتہ * قدس سرہ

وی از جمله اولیای عظام و مشائخ کرام سلف بوده۔
 می گویند کہ^۱ بر جمیع پیکر شریفش تا سر و ذقن جمیع جوارح
 سوی نداشت و بصفبت بهشتیان کہ - آہل الجنة جرد^۲ مژرد^۳۔
 موصوف بود۔ و از^۲ طفولیت اوان تا آخر آن زنی بحبالہ نکاح
 نیاورد و ہمیشہ عذوبت اختیار داشت۔ نقلی کہ از و بشہرت
 انجامیدہ و بسر حد تواتر رسیدہ و بصحت پیوستہ این ست۔
 نقل ست کہ آن سالار قوافل احرار جانب ہلتان کہ
 محط قوافل سالکان ست - عزیزمت مصمم ساختہ روانہ گشت۔ و
 از شوق تمام ہمیشہ اقدام طی منازل نمودن گرفت۔ تا بر کنار
 نہر ہلتان کہ موسوم بہ راوی بود در رسید۔ اگرچہ وقت شام

* اونو: قومست در سند۔ صاحب تحفة الکرام تحت موضع و بہار شرح
 حالش ثبت کردہ است (رک ص ۱۶۶)

^۱ ہ: کہ در جمیع بدن شریفش تا سر و ذقن هیچ سوی نداشت

^۲ ہ: از اوان طفولیت تا زمان خاتمت عذوبت و مجردی اختیار
 داشت۔ هیچ زنی بحبالہ نکاح نیاوردہ۔

بود، اما چون شوق زیارت پیر دستگیر مزار شیخ **مشائخ کبیر** وی را دامن گیر گشت، لاجرم دران^۱ مقام نیارمید و بیتوته بان مکان مناسب ندید. بیت :

وعده^۲ وصل چون شود نزدیک

آتش شوق تیزتر گردد

خواست که شب در مزار فیض^۲ آثار در آید و بارِ اخلاص دران مکان خاص وا کشاید. گذار ازان آب بکشتی ناچار بود، بنا بران به کشتیبان ندا در داد که: سفینه را بیار تا دران سوار شده گذار نماید. کشتیبان جانب **ملتان** بود. از وفور جهالت و طغیان، حقیقت آن گوهر گران مایه^۳ عرفان^۳ نشناخته، از امثال فرمان روی اطاعت بر تافته، زبان را بجواب نا ملایم وا کشاد. و هرگاه آن جواب ناصواب بر سامع^۴ آن کامیاب در رسید، عرق حمیتش بجوشید. **ویراج** نام خادم همراه داشت وی را فرمود: تا ابریق خیر رفیق، ازان آب پر سازد. خادم شفیق باجارت آن صاحب توفیق، ابریق که ازان^۴ آب پر ساخت، بیکبار بقدرت پروردگار و مبدع عجائب لیل و نهار تمامی

^۱ ه : دران مقام نتوالست آرمید و مکونت بان مکان مناسب ندیده

^۲ فیهض آثار ملتان

^۳ ه : عرفان نشناخت لاجرم از امثال روی بر تافته زبان را بجواب نا ملایم وا کشاد، و چون مزخرفات آن بدگیش بر سامع

درویش رسید

^۴ از آب نهر راوی پر ساخت

آب آن نہر جاری در جوف آن ابریق بگنجید و نہر مطلقاً یابس و خشک ماند. بہمان شب در **ملتان** رسید و بزیارت مشائخ مشرف گردید. فردا^۱ عید فریاد از نہاد مرد و زن برآمد و مردمان را تعجب تمام روی داد. چون بخدمت^۲ شیخ در رسید کیفیت واقع از وی باز پرسید. حقیقت ماضی^۳ در ملازمت پیر دستگیر بتقریر دل پذیر اظہار نمود و آن ابریق پیر آب پیش نہاد و در باب اعادہ^۴ آب ازان عالی نصاب استصلاح نمود. شیخ باعادہ^۵ آب اجازت نداد و فرمود کہ: چون از مریدی این نوع خارق بظہور انجامید، کو در عالم بماند؟ عاقبت الامر آب را باستعمال فرو ریخت و نہر^۵ تا الی یومنا ہذا خشک و یابس مانده است.

نقل ست کہ روزی درویش **لُسمَ کاکرہ** بر پلنگ سوارہ از مربع فیض آثار آن بزرگوار گذار نمود. گوسالہ^۶ شیر خوارہ ازان وی در پیش بستہ ایستادہ بود. درویش **لُسمَ** از شیر فرود آمد و با وی ملاقات نمود و گفت: درویشا! امروز

۱ : فردا فریاد از نہاد

۲ : بخدمت پیر دستگیر در رسید

۳ : در ملازمت شیخ اظہار نمود

۴ : اعادہ استصواب نمود، شیخ باعادہ اجازت ندادند، فرمودند کہ: چون مریدی این نوع کرامت بظہور انجامید

۵ : و نہر راوی

مرکب ما گرسنه است و این^۱ گوساله حواله طعم او ساز! گفت: مادرش بچرا گاه رفته است، هر گاه ازان چرا گاه باز خواهد آمد و بچه^۲ خود را نخواهد دید نا امیدی وی را روی خواهد داد. از سر این بچه^۳ ضعیف بگذر! هر چند آن بزرگوار اعتذار می نمود **درویش لسم مبالغه** می فرمود. هر گاه قیل و قال آن درویش صاحب حال از اعتدال گذشت، وی بخادم اشارت فرمود که: گوساله از ریسمان وا کشاید و حواله^۴ آن شیر نماید. بمجرد بر آمدن، آن گوساله روی بجانب آن شیر آورد. بیکبار آن شیر مردم خوار رو بفرار نهاد. شیر در پیش گریزان و گوساله در عقب دوان و شتابان میرفت، تا بعد از قطع مسافت بعید شیر خود را در پیش انبوه کشید و از نظر وی غائب گردید و آن بچه^۵ شیر خواره در پیش درویش باز رسید.

و در سنه (؟) طاوس حیاتش ازین وحشت سرای بسوی نزهتگاه بهجت افزای خرامید.

مدفن شریفش در موضوع **و لهار** واقع است. — نورالله سرقده.

۱ : گوساله را طعم^۱ او ساز. گفت: مادرش بچرا گاه رفته چون باز آید و بچه^۲ خود را به بیند نا امید شود. و از سر کوی این کوی بگذر! درویش لسم بدین اکتفا نکرده، مبالغه نمود، وی بخادم فرمود که: گوساله حواله^۴ شیر ساز! بمجرد از ریسمان داشتن گوساله رو به شیر آورد. شیر فی الحال رو بگریزان نهاد و گوساله در عقب او دوان. تا بعد از قطع مسافتی بعید شیر خود را در پیش انبوه کشید و از نظر وی غائب شد و آن بچه^۵ گاو در پیش درویش باز آمد. درویش لسم ازان حال منفعل گشت و اعتذار نمود.

ذکر درویش پنیه ناریجه* قدس سره

وی از جمله اولیای دشت X بوده. میگویند که در زمان وی سالی باران نبارید و وجوه معاش خلاق بغایت تنگ گردید. از دشت جانب تل عازم گشت و^۱ در زاویه ریگ زار وحشت آثار - که هیچ دیار دران دیار سکونت و قرار نداشته - فرزندان خود را ساکن گردانید. روزها در بالای تلهای ریگ بعبادات و ریاضات میگذرانید. هر گاه شب میرسید از آنجا بیخهای شجره^۲ زقوم - که اگر عیاذاً بالله کسی در حلقوم می نهد، از مرارت^۲ آن

* پجو یا پنیو نام ناریجه قوم .
X دشت باران .

۱ ه : و فرزندان را در جای ویران که سکونت گاه هیچ حیوان نبود، در زیر تلی ریگ ساکن گردانید. روزهای بالای تل های ریگ بعبادات می گذرانید. چون شب می شد از آن جا بیخ های شجره زقوم

۲ ه : مرارت آن جان شیرین بر باد دهد، می آورد و در طبیعت آن امر می فرسود. هر گاه آن را شسته در دنگ می انداختند و می پختند، آن بیخهای مطبوخ بقدرت خداوند می ماند. تمامی تک شای چربی می شد.

جان بدهد - می آورد و به طبخ آن امر میفرمود. هرگاه آن را شسته در دیگ می انداختند و می پختند آن بیخهای مطبوخ، بقدرت حکیم لم یزل، تمامی تکمهای چربی می شد. فرزندان وی آن را تناول می نمودند و تا شام دیگر ایشان را تقاضای طعام نمی شد، بهمان سیر و خرسند بوده اند.

نقل ست که شبی آن درویش - ولایت کیش آتش درپیش داشت و خود تنها دران جا بد کمر - مولی مشغول می بود. ناگاه جمعی سوار از سپاه گمراه - که شقاوت ابد و ضلالت سرمد قائل راه ایشان بود - بر سر وی رسیدند و کیفیت را باز پرسیدند. آن بزرگوار ازان انکار آورد. دران اثنا یکی ازان میان تازیانم بر سر آن یگانه زد، و از روی غضب گفت: برخیز و پیش شو و مارا راهی بنمای! درویش با سینه ریش درپیش شد و گامها شمردن گرفت. بچندین قدم معدوده بیکبار پایهای اسبان تیز رفتار بر سنگ لاخی رسید، و آواز سنگ بر می آمد. آن را که شنیدند از حیرت تمام باز ایستادند و بخود اندیشیدند که درین ریگ زار اصلا اثری از آثار احجار نبود. از درویش استفسار نمودند که این کدام زمین است؟ فرمود که: راه شما نمی دانم، اما این همان کوه قاف است، که بگوشهای خود شنیده باشید! آن جمیع سواره را همانجا آواره و گذاشته و خود بمقام خویش باز شتافت.

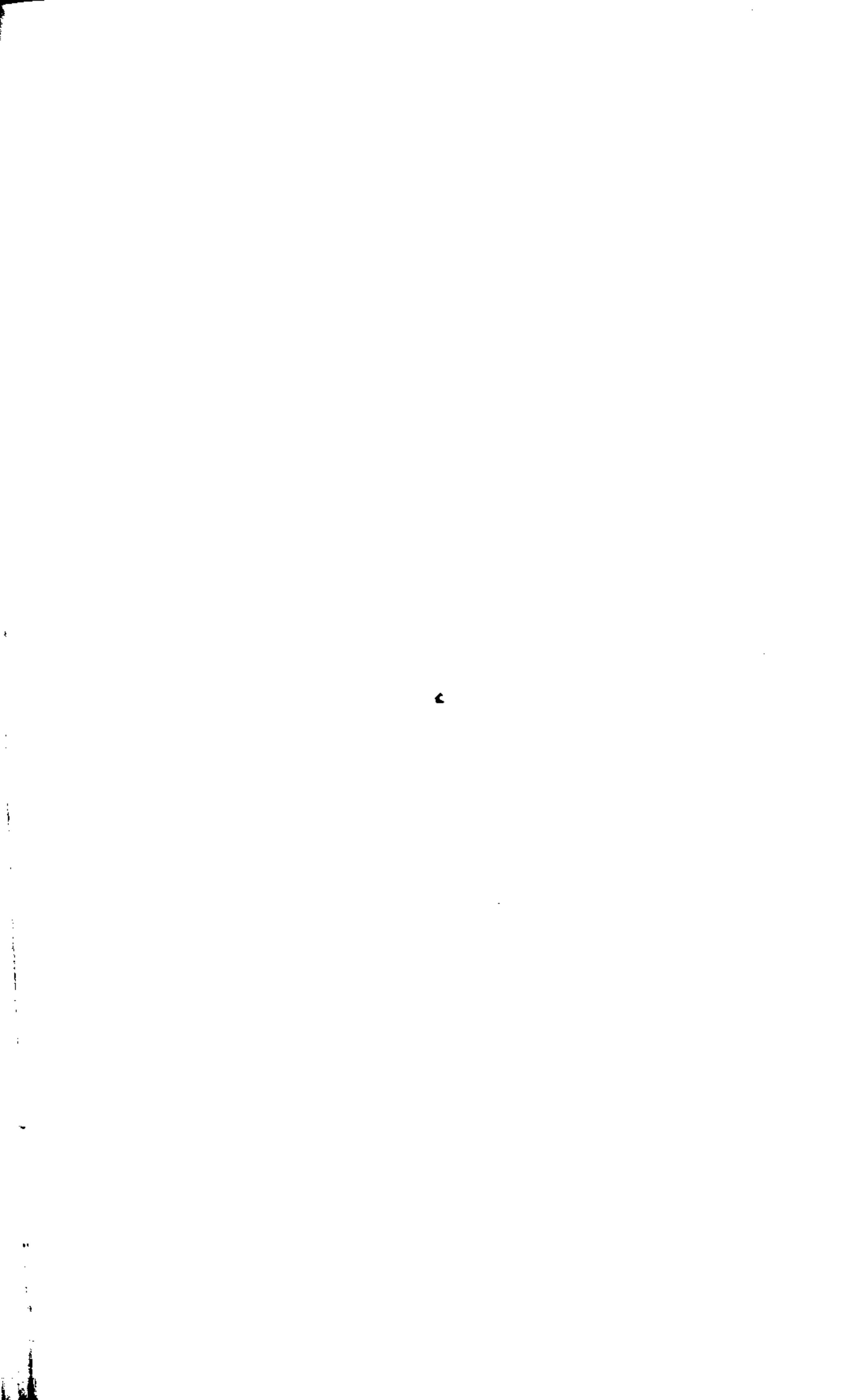
حدیقتہ الاولیاء (۱۹۹) درویش پنیم ناریج

و در سنہ . . . ۹۵ طائر۔ روح۔ پاکش، ہریاض۔ رضوان و
حدیقہ جنان، طیران نمود۔

سدفن شریفش در کنار۔ نہر دین مقابلہ^۱ دیدہ * واقع است۔
طاب اللہ ثراہ۔

^۱ ہ: مقابل قریہ دیدہ

* دیدہ، قومیت در سند و ہنام او قرہ منسوب است۔

ذکر درویشِ حالہِ سعۃ * قدس سرہ

وی از جملہٴ مشائخِ دشتِ بوده . می گویند کہ : بمقتضای
فجوائِ آیتہ کریم - و اللہ یحب الظاہرین و یحب المتطہرین -
در طہارت و پاکی احتیاطی وافر و اجتمہادی متکاثر مہذول
میداشت . حتی کہ اگر بر لبِ حوضی^۱ از حیاضِ دشتِ می گذشت
و نوعی لوٹ و آلودگی برکنارِ آن معاینہ می نمود ، هرگز از آن
آب وضو نمی ساخت . و ہمیشہ دو ابریق خیر رفیق ہمراہ می
داشت ، کہ با احتیاطِ تمام خود پُر می کرد ، از یکی استنجا می
نمود و از دیگر وضو می ساخت . می گویند کہ : در مرضِ موت
وصیت فرمود کہ : در آوان طفولیت پای چپِ وی بر وٹی آلودہ
شدہ بود ، بعد از غسل بیست کوزہٴ آب بران پای خواہید ریختن ،
کہ بدرگاہِ پاک ، پاک رفتنِ اولی است .

نقل ست کہ ، روزی آن صاحبِ توفیق و سالک^۲ مسالک

* سعۃ ، قومیت در سند

۱ : بر لبِ جوئبار و حوضی از حیاضِ دشت

۲ : سالک مقام تحقیق در ابریق خیر التوفیق از برکہٴ آب پُر کردہ
آورد ، چون بر زمین نهاد

(۲۰۱)

مقام تحقیق، دو ابریق از برکہ، آب پر کردہ آورد، و بواسطہ شیب و بالای جای در اثنای وضع بر زمین هر دو ابریق بہم خوردند بشکستند۔ فرمود کہ: ہان ہمان! ہمان! و آب میریزان!۔ فی الحال بقدرت ذوالجلال ہر دو ابریق شکستہ درست گشتند و قطرہ آب بر زمین نریختند۔

نقل ست کہ، آن صاحب ایقان در آخر اوان چنین وصیت فرمودہ بود کہ: بعد از وفات من **درویش اسماعیل ولد قہر الدین** کہ از جملہ بزرگواران آن طرف بود۔ وی را غسل دہد و دیگری مباشر این امر نگردد۔ و قضاء در هنگام غروب آفتاب روحش باعلا علیین رسید و درویش مذکور بمسافت یک روزہ راہ دور بود۔ از ملاحظہ کسی بمراسم غسل^۱ وی مبادرت نمود و مباشرت فرمود۔ بعد ازان وی را شباشب بر بالای نعش انداختہ در مزار فیض آثار موضع **آہری** آورده منتظر گشتند۔ صباح پگاہ **درویش اسماعیل** از راہ پیدا شد و بہ تجمیز غسل و تکفین وی قیام نمود۔ و فرمود کہ: در هنگام شام مارا از حالت خویش^۲ اعلام بخشید و سرعت و شتاب طلبیدہ کہ آمدہ تمہیا غسل^۳ من نماید۔

اکنون مدفن شریفش در مقام **آہری*** است — نور اللہ مرقدہ۔

۱ ہ: غسل وی نہ پرداخت و مبادرت نہ نمود۔ بعد ازان

۲ ہ: خویش خبر دادہ است و سرعت تمام

۳ ہ: غسل من بکن

* آہری موضعیت قدیم در حوالی سن۔

ذکر درویش ابراهیم ولد ذاکودر^۱ تیبہ* قدس سرہ

وی از جمله^۱ اولیای و مشائخ^۲ بوده. میگویند که همواره از حبوبات نباتات^۳ ارضی قوت خود ساخت، از جمیع مطعومات متعارف روی بر تافت، باذکار پروردگار مشغول بوده. گاهی در ایام حیات ذائقه خود را بنوعی از مذوقات حلو و حامض آلوده نساخت^۴ بود. و هر چله خود را بیکپای می کشود.

نقل ست که، بکم نام کاتبیار - که از جمله خوادم کبار آن بزرگوار بوده ست - روزی بر صفحه^۱ بال وی نقش این خیال مرتسم گشت که هر گاه درویش از تناول اطعمه مطلقاً مبرا ست گاه

۱ : ذکر درویش ابراهیم ولد ذاکودر تیبہ

* تیبہ قومیت در سند. در تحفة الکرام شرح حالش تحت دشت باران ثبت شده است (ص ۱۴۵)

۲ : مشائخ دشت بوده

۳ : نباتات دشت قوت خود می ساخت و بحال مطعومات متعارف اصلاً نمی پرداخت

۴ : نساخت و هر چله را به تناول گیاهی می کشود

گاهی که بجهت تقاضا جانب مستراح می^۱ شتابد آیا کدامین نوع از وی خروج یافته باشد! در صدد کشف این کیفیت شد. اتفاقاً روزی ابریق درویش برداشت و در متعاقب روان گشت. درویش در مستراح درآمد، بعد از فراغ بیرون برآمده وضو ساخته مراجع گردید. خادم^۲ که بقدم گاه وی رسید دید که دو عدد بیضه سفید خوشبو تر از مشک و کافور در آنجا نهاده است، برداشت و در دستار خود بنهاد.

نقل است که در مرض موت وی، روزی عاجزه^۳ وی، نانی از گندم پخت و دران قند و روغن انداخت و در پیش پدر آورد که شاید درین آخر عمر خود ازین چیزی تناول نماید که بعد از وی حسرتی در دل نماند. فرمود که: چه چیز است؟ گفت: نان گندم مع روغن و قند! فرمود: ای نور دیده من! اکنون که آفتاب حیات من نزدیک بغروب رسیده است و روزه عمر من قریب بافطار انجامید، درین وقت چون باشد که روزه خود را بدین دوسه لقمه شیرین — که حلاوت آن بر ذایقه یک نفسی بیش نیست — بشکنم! و از چاشنی حلاوت مشاهده ابدی محروم بمانم! اکنون از من چنان اذن است که هرکسی بعد از وفات من همین نان را به نسبت من خواهد داد، هر مهم و مقصود که داشته باشد، وی را بحصول خواهد پیوست! ازان باز در میان مردم چنان متعارف

^۱ ه: می رود کدام چیزی

^۲ ه: خادم مذکور که بمستراح درآمد

است که هرگاه کسی راه مهمی^۱ صعب روی دهد، از خلوص نیت فرماید تا یک توپه* گندم، از وجه حلال طیب، با یک دست مطحون سازند و ازان آرد یک نان پزند که دران^۲ یک سیر قند و یک سیر روغن اندازند بعد ازان آن را به نیت روح مقدس ایشان بخشند، بزودی این مهم بکفایت رسد.

نقل ست که در زمان وی سالی باران نبارید، و رضیع نبات را از پستان دایه^۳ ابر، لب تر نگردید، حال خلائق بفضاحت انجامید و سختی بغایت رسید. جمعی از سکنه^۴ دشت عازم خدمت ایشان گشت و تضرع و زاری نمودند. دران^۳ اثنا درویش بجهت توضی بر لب چشم^۴ آب رسید. بهر دو دست که آب برداشت، بیکبار تماسی آب ریخته در حوض افتاد. دران حین فرمود که: بار خدایا! بحال برایا رحمت فرما! و همچنانکه آب از دست ما فرو ریختی همچنین آب رحمت باران بر روس لب تشنگان فرو ریزان! شخصی که بطلب آب بر لب آن رسید این کلمات اجابت آیات از وی باز شنید. در حال سرعت تمام مژده^۴ این کلام بآن جمع انام رسانید. و از آنجا که سکنه^۴ آن بیابان

* توپه، ظرف پیمایش.

۱ ه: مهمی صعب و دشوار پیش آید

۲ ه: دران یک سیر روغن اندازد، بعد ازان آن را به نیت روح مقدس ایشان دهد

۳ ه: دران اثنا درویش جانب حوض آب بجهت توضی رفت و در حوض درآمد

۴ آن دیار

را نسبت بآن صدق ایقان بوده، فی الحال فرمودند کہ : منازل بر بلندی های بیابان نصب نمودند۔ همان زمان بقدرت نگارندهٔ آسمان ابر متراکم گردید، و چندان باران بارید کہ تمامی بوادی دشت مانند دریا گشت۔ می گویند کہ : آن باران، نہ بطریق تقاطر باریک، بلکہ بطریق سیلاب آب از بالا بر زمین فرود آمد۔ قوای نامیۂ اراضی نشو و نما یافت، و انواع نبات و گیاه از روی عزم سر بر زده و منادی قضا و قدر از ماک علام صلائی عام در داد کہ — کَلُّوْا وَاَرْعَوْا اَنْعَامَكُمْ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَاآیَاتٍ لِّاُولِی السُّبُوْطِ — ۔

نقل ست کہ، شخصی بود از جملۂ معتقدان و مریدانِ وی کہ در آنروی دریا سکونت داشتہ۔ و چنان قرار داده بود کہ بعد از ہر شش ماہ ما شابہی نفیس باحتیاطِ تمام و ہمہ پاکی و طہارت سر انجام نموده، بخدمتِ وی تحفہ گویا می رسانید۔ یک مرتبہ بعادتِ معهود ماشابہی نفیس طیار ساختہ بخدمت آن سعادت کیش ہشتافتہ۔ بکنار دریا بجمہت گذار، کشتی را انتظار می کشید کہ ناگاہ درویش ذکر یا تہیم^۰ ساکن قریہ **دوری ہنگورہ***۔ کہ از جملۂ بزرگواران نامدار و صاحبِ کرامات و آثار بود۔ باوی^۲ دور چار شد۔ گفت : ہر بار ماشاب تحفۂ ابراہیم می سازید! چہ باشد کہ این مرتبہ این ماشاب را ہما بدهی! و از مشقت^۳

^۱ ہ : روی غیرا سر ہر زد

^۰ تہیم، قبیلہ ہست در سند۔

* بسندی : دیوری ہنگورو۔

^۲ ہ : با وی ملاقی شد

^۳ ہ : مشقت راہ وا رہی

رفتن چندین راه و راهی! آن شخص برخلاف ملتمس او نتوانست
 راهی پیمود ماشاب را تسلیم او نمود. درویش برگرفت و
 برگرفتِ خویش نهاد. راوی^۱ گوید کہ: بمجرد وضع نمودن
 بر دوش در آب فرو رفت. بعد از ساعتی ازان^۲ آب منفعل و
 شرمسار برکنار آمد، و آن ماشاب را واپس داد. آن شخص را
 حیرتی روی نمود. از کشفِ این حقیقت از وی سوال کرد.
 فرمود کہ: بمجرد گرفتن این ماشاب زنجیری از آب پر آمد و
 برگردن من افتاد و کشان کشان مارا درون آب برد. درپیش
 مجمعی دیدم آراستہ، و **حضرت خضر پیغمبر علیہ السلام** دران
 مجمع بر مسندِ حکومت نشسته. سارا از ستدن این ماشاب در
 معرضِ عتاب و خطاب در آورد کہ: ترا کہ روزہ خود را بہ برنج
 افطار میکنی، بہ **درویش ابراہیم** چہ نسبت! کہ ہر چہ خود را بہ
 گیاهی وا کشاید. زنہار بعد^۳ ازین بر جرات این نوع گستاخی
 اقدام نمائی! اکنون برو و ازین ماجرا اعتذار بنما!

نقل ست کہ، از سلالہٴ عظامِ آن بزرگوار **انام ۵۵۵** نام
 پسری بود. ہر گاہ^۴ رحلتِ وی نزدیک رسید، مادرش را مش
 خود طلبید و فرمود کہ: **ہومن** را طلب کن کہ بہ تجہیز و

۱ ہ: راوی می گوید کہ: بمجرد وضع نمودن آن ماشاب بر دوش

۲ ہ: ازان آب درنا بیرون بر آمد شرمسار

۳ ہ: بعد ازین ماجرا اعتذار بنما

۴ ہ: چون وقت رحلت بزرگوار نزدیک

تکفین من قیام نماید! گفت: فرزندان در ولایت گجرات در فلان قلعہ می باشد! بعد از ساعتی دران حالت افتاده ندا در داد کہ: فرزندانم **هومن** بیا! فرزندانم **هومن** بیا! بقدرت پروردگار آن گفتار دران دیار بر سامع^۱ پسرش در رسید! گفت: ای والد بزرگوار! و ای سر دفتر مشائخ روزگار! من درین دیار پای بند قیدالماء گشتم و چندین راه در پیش! چون توانم بخدمت تو رسید؟ بعد از شنیدن این کلام دست مبارک خویش بدان طرف دراز کرد و گفت: اینک دست من بگیر و باین جانب بشتاب! وی دست مبارک پدر خویش بگرفت. بقدرت اللہ تعالی بیگ طرفت العین چندین مسافت راه - کطی السجل الکتب - در نور دیده شد و بمان لحظ و آن پسرش دران مکان حاضر گشت. بعد ازان آن قدسی صفات ازین سرای بی ثبات رخت حیات بعالم سمات کشید و به نزهتگاه قدس خرامید و پسرش به تجهیز و تکفین وی قیام نمود.

اکنون مدفن شریفش موضع^۲ **سدکریاری** از مقام دشت است. — طاب اللہ ثراه.

۱ : گفت: هیهات! هیهات! فرزندان در ولایت گجرات در فلانی قلعہ می باشد. بعد از ساعتی دران حالت افتاده ندا در داد کہ: فرزندانم **هومن**! بیا. بقدرت اللہ تعالی گفتار آن بزرگوار بر سامع پسرش دران دیار رسید. گفت: ای والد بزرگوار بر من! درین دیار گرفتار قیدالماء گشتم.

۲ : موضع **سدکریاری** از مقاووز دشت است

ذکر درویش علاوالدین بُکیه* قدس سره

وی از جمله اولیای نامدار و بزرگواران کبار سکنه دشت بوده. زبان قبول مانند تیغی مسلول داشته. بهرچه می راند لامحاله کارگر می شد. و گاهی سهم دعای وی از هدف اجابت متخلف نگشتی.

نقل ست که درویش جکوره ندهو^۰ - که از جمله اولیای نامدار دشت^۱ بوده، و مدفن شریفش در موضع آهري است منکوح داشته عقیم. هر چند بوسیله دعوات و مهمات تولد^۲ پسری میخواستی، میسر نمی شد. اما دست از تشبث ذیل این مطلوب کوتاه نداشتی. اتفاقاً روزی آن درویش ولایت کیش سیرکنان در بوادی دشت می گذشت. دران اثناء آن بمنزل و مقام درویش جکوره الام فرمود و بر بستر تراب سر بخواب فرو برد. درویش بمنکوح خود فرمود که: کار تو ازین مرد

* بُکیه قومست در سند

۰ غالباً ننیدو یعنی کوچک

۱ : دشت بوده زنی داشته عقیم.

۲ : توالد پسری خواستی. دست از تشبث ذیل

سرانجام خواهد یافت !۔ آن عقیقہ از صدقِ عقیدہ با قدحی شیر بنظرِ فیض^۱ پذیر آن پیر در رسید۔ درویش جکرہ گفت کہ : این ضعیف^۲ نیازمند بطلب فرزند بخدمت تو رسیدہ^۳ !۔ درویش جانبِ شیر در نگریست و آن مستورہ را فرمود کہ : یگان یگان دم ازان شیر می خورد و در مقابلہ^۴ ہر کدام^۳، پسری را نام می برد۔ بعد از چہار ہسر زبانش بدختر مرآئید و همچنان بمقابلہ^۴ ہر کدام^۴ دمِ شیر بہ نامِ دختر بر زبان میراند۔ تا بمرتبہ^۴ چہارم کہ رساند، درویش جکرہ بمنکوحہ^۵ خویش گفت : اکنون برخیز کہ درویش زبانِ خویش بدختر کشودہ است۔ آن مستورہ برخاست^۵۔ گفت : غلط برخاستی و ہمت^۶ مقصورہ داشتی کہ باز نوبت بہ پسر رسیدہ بود، عاقبت الامر بقدرتِ صانع بیچون و نگارندہ^۷ صورتِ بطون^۷، وی را موافقِ گفتار^۸ آن ولایت شعار

۱ : بنظر فیض پذیر وی نهاد۔ دران محل

۲ : رسیدہ است۔ آن بزرگوار جانب شیر نگاہی گرم کردہ۔ الفور آن مستورہ

۳ : ہر کدام نوبت پیری

۴ : ہر کدام شربت نام دختر بر زبان می راند، تا بمرتبہ چہارم کہ رسید درویش جکرہ منکوحہ^۵ خود را گفت کہ : چون بحصول مسئول فائز گشتی اکنون برخیز

۵ : برخاست۔ درویش فرمود کہ : غلط برخواستی

۶ : ہمت خود را

۷ : بطون آن ضعیف را

۸ : گفتار آن بزرگوار

چهار پسر و چهار دختر متولد شد. و هر کدام از ان بهمان اسم موسوم گشت. و این نقل از ایشان بصحت پیوسته و بحد تواتر رسیده است.

در سن ۵۹۰ طائر روح پناکش از نشیمن خاکدان
بریاض جاویدان طیران نمود. و در زاویه نشست نزدیک
برهنه بان آسوده است. — طاب الله ثراه.

۱ نسخ ۵ که ناقص الآخر است تا اینجامت.

ذکر قاضي صدهو ولد حماد قدس سره

وي از جمله اولیای دشت است. و نسبت نسب وی بسک قضاة قریه، **سورة خطیب** انتظام می یابد. از صغر سن به خلوات فلوات به عبادات و ریاضات کوشیده، و به مقصد ولایت رسیده، و صاحب کشف و کرامات گشته.

نقل ست که شخصی مادیان فرسی داشته که در سرعت تگاپو از باد مسرع گرد می برد و در حدت جولان از برق یمان گام پیش می سپرد. اما از زادن سترون بود و راه آستن نمی پیمود. روزی آن شخص صورت این مطلب را در آئینه بال و مرآت خیال متنقش ساخته به خدمت وی شتافت. بعد از مشرف شدن بملازمت صورت حال در پیش آن رائض تو سن نفس محتال معروض داشت. فرمود: تا مادیان را بنظر کیمیا اثر وی در آورد. یک عدد لیموی بدست داشت. فرمود: تا آن را بمادیان بوکنانده در حال بقدرت حی متعال از نفع آن لیموی مادیان آبست گشت. آن شخص نذری مقرر بر خود لازم کرده، از خدمت

مرخص شده بوطن مراجع گردید. بعد از مضي مدت حمل، آن مادیان کره زائید کم در صباحت و نجابت عدیم المثل برآمد. بعد از مدت یکسال آن تازی نژاد فوج نهاد در اطراف و اکناف عالم شهرت یافت. و از هر بقعه و مکان خریداران با مبلغی فراوان بشتافتند. اتفاقاً درویش را دران دیار گذار واقع شد. آن شخص شقاوت شعار از شنیدن قدم آن بزرگوار، فرار نموده خود را بگوشه کشید و در قطع مزرع خزیده تخیل نفسانی و تسویل شیطانی وی را از راه برد و بمقصد شقاوت سپرد. آن صاحب ولایت کیش از نور درایت خویش، حال آن بدسگال معلوم نمود. پرچه از دستار خود بریده بدان جانب اشاره فرمود. بقدرت پروردگار ازان پرچه دستار مار مردم خوار پیدا شد، و آن شخص را در همان قطع در انگشت گزید. همرهان وی آن مار را کشتند و آن شخص را برداشته بمنزل آوردند. فی الجمله دانست که ازان بزرگوار آسیب این مار بود. بمقدم وی افتاد و تضرع و زاری نمودن گرفت. درویش دست مبارک خویش بر عضو آن بدکیش بسود. ببرکت آن ازان ضرر پیاسود و از گرداب هلاکت بساحل سلامت برآمد. اما از وفور جهل و نادانی و توغل نفسانی، سوئت ظن او همچنان باقی بود. و ازانجا که اهل اللہ را نظر بر دلها است، عقیده بال آن محتال را دریافت. بخادم خویش فرمود که: درپیش آن کره اسب برو، و بگو که: امانت مارا باز بما بسپار! خادم باجاست درویش در پیش کره اسب رفت و با بلاغ پیام قیام نمود. در حال بقدرت حضرت محول الاحوال آن کره اسب لیموی از دهان

خویش بیرون برتافت، و خود جانبِ مَرَّ بَعِ عَدَمِ بَشْتَا فِت۔
بعد ازان فرمود کہ: مار کشته را پیاورند، هر گاه رفتہ دیدند
همان پارچہ کرباس بود، آن را آورده بدرویش سپردند۔

نقل مت کہ، وی از مردم **هالم پوترة*** کہ قسمی از مردم
سہیجہ می باشند، خواستگاری نموده متاہل شدہ بود، و ازان جا
کہ، در نسوہ مردم **سہیجہ** متعارف است کہ داماد را بانواع مزاح
و لطائف، شایق میگردانند و راغب می سازند، ظاہرا در شب
زفاف جمعی نسوہ بعبادتِ خویش درپیشِ آن سعادت کیش بہ
ہزل و مطائبہ شاغل گشتند، چون آن صاحبِ صفا پیادِ خدا
و بذکرِ مولیٰ مشغول بود، وی را ازین ترہات و مقولات
وحشت افزود، و در مقامِ حضور و موانست، ویرا نفرتی روی
نمود، ایشان را منع فرمود، آن نسوہ از سفاہت و بلاہت - کہ
مجبول اند - منزجر نگشتند، بلکہ در ہذیان همچنان شاغل
بودہ اند، آن گوہر دُر مکنون در خانہ اندرون شد و در را
فرو بست، دران حال ہم - پیرامونِ خانہ - طہرہ کنان و مطائبہ
گویان می گشتند، فرمود کہ: مگر گلہ، مادہ خران اند کہ سخن
مارا نمی فہمند و اصفا میکنند!۔ بمجرد گنتہ، آن صاحبِ ایقان
جمعی زنان گللہ، اتان گشتند و در پیرامونِ خانہ بر رنگ خران
نعرہ زنان میگذشتند، شوہران ایشان را از فضاہتِ حال و
مسخِ صورتِ آنها اطلاع شد، ہم آمدہ در قدمِ آن سرخیتہ الشیم
افتادند و تضرع و ابتہال بمرتبہ کمال نمودند، باز رقتش در

* قبیلہ ایست از قوم سمیجہ۔

دل پدید آمد۔ بران گسلہ^۱ اتان نظرِ خویش گماشت۔ هنوز
شب باقی بود کہ بقدرتِ بدیع العجائب آن گسلہ^۱ اتان بحال
خویش زنان گشتند و شرم زده جانب خانہای خویش راہ
درپیش گرفتند۔

در سنہ . . . ۹۰۵ھ ازین وحشت آباد فنا بمقامِ راحت افزای بقا
خرامید و بمقصدِ اعلیٰ رسید۔

مدفن شریفش موضع **وہیرو**^۱ — طاب اللہ ثراہ۔

۴

^۱ تحفة الکرام فارسی: وہیرو (۱۳۶) و ترجمہ ہندی: ونہیرو (۳۷۳)
شاید واہیرو باشد۔

ذکر درویش یحیی ولد عالم البکری القریشی قدس سره

وی از جمله اولیای نامدار بوده و در نواحی ریل* سکونت داشته. صاحب ولایت و کرامت بوده. نقل است که شبی از شبها ابر متراکم گردید و باران می بارید. مخدره شبِ ظلمانی در عزای عروس روز نورانی، لباس قیرگون پوشیده. از اجفان غمام قطرات بر وجنات خویش می ریخت. درویش در حجره معبد خویش بعبادت مشغول بود. اتفاقاً قطره از سطح حجره ترشعی کرد و به ردای مبارکش رسید. بخادم فرمود که: آن چادر را شسته خشک کرده، بیارد. خادم گفت که: شب تاریک و باران در پیش، چگونه توانم برآمد. فرمود که: یک مرتبه ازین حجره بیرون برار. بمجرد که خادم چادر را گرفته از حجره پای بیرون نهاد، دید که بقدرت آفریدگار ازان شب تاریک روشن نهار پدیدار گشته است و آفتاب جهان تاب در غایت روشنای ست. بر سر دریا رفت و آن چادر

* قصبه ریل در نواحی سیوهستان (سیوهن) تا کنون موجود است. اجداد علامه فیضی و اهل الفضل ازینجا بوده اند.

را بشست، و در تابِ آفتاب خشک کرده مراجعت نمود، بمجرد
 کہ قدم دران حجرہ نہاد، دید کہ همان شبِ تار و بارانِ بسیار
 بحالِ خویش بی کم و بیش موجود است۔

نقل ست کہ سفیہی از سفاہت و بلاہت بہ جهت امتحانِ آن
 کامل العیار، از مایہ آزمایہ شبہات، ظرفی مملو از شیر آورده
 جغرات ساخت۔ و فردا علی الصبح تحفہ گویا در خدمت آن
 صاحبِ صدق و صفا حاضر کردہ۔ درویش بی فکر و اندیش
 ازان تناول فرمود۔ بجمہت توضی جانبِ دریا متوجہ شد۔ آن
 سفیہ متعاقب وی میرفت، تا بر کنار دریا رسید۔ درویش بتوضی
 مشغول گشت۔ اتفاقاً از بالای سفینہ در دریا، سگی در آب
 درآمد، و خود را بشست و شوی می کرد۔ درویش جانبِ آن
 بدکیش نگریست و فرمود کہ: آب از آلودگی سگ پلید شد،
 ہشدار؟ گفت: درویشا! دریای پاک را آلودگی سگِ ناپاک
 چہ نقصان؟ درویش فرمود: ای سفیہ لایعقل! وای نادان
 مغفل! درونہ بزرگان و خدا پرستان مانند دریاست، از زعمِ
 فاسد و گمانِ کاسد، مپندار کہ بالایش شبہات در طہوریتہ
 و طہارتِ آن، شائبہ کدورت و نقصان راہ خواهد یافت! گمان
 فاسد بود، آن مرد را ازین سخن دہشت افزود، و از سؤت ظن
 در گذشت و از صدقِ دل تائب گشت۔

ذکر قاضی خیرالدین قدس سره

وی از جمله مشائخ و بزرگواران بوده است. مردی اهل حال و صاحب لفظ و قال بوده است.

نقل است که در زمان وی مردی عارضه اسهال بمرتبہ کمال طاری گشت، و هیچ داروئی اسساک موجب سد معر باین خلل وی نمی شد. هرگاه از تداوئی وی مایوس ماندند، ویرا از منزل بر آورده، در قطع جوارى، چار چوبه * از خس و خاشاک آراسته ساخته، بالای آن نشانندند. حال آنکه شکمش مانند مشک آب، کشاده دهان، جاری بود. روزی ناگه، ازان راه درویش عبور آورد، و نظر بر نور بران رنجور انداخت. چون نزدیک وی رسید، از فصاحتِ حالش باز پرسید. حقیقت عارضه معروض داشت. در حال رقتش در دل پدید آمد، و بنظر شفا بخش جانب او نگریست. بعد ازان فرمود: تا در منزل خویش باز رسانید. و همان لحظه و آن ولمحه و زمان، شکم آن مبطون حیران، باز استاد، از راوئی ثقه چنین منقول شد — وَالشَّعْبُ دُونَهُ

* مندی : پهو یا منجی .

عَلَّی الشَّرَاوِیُّ — کہ : آن شخص بعد ازان، چہل سال بصحت
 حال و فراغت بال زندگانی نمود و از خورش و خوراک حسب
 اشتهای نفس و تقاضای طبع، تناول نمود۔ ویرا درین مدت
 حیات راہِ غایبِ مسدود گشت و بصفت بہشتیان از تقاضای متعارف،
 ضروری، مطلقاً در گذشت۔

سدفن شریفش یک کرویہی راہ از شہر **نصرپور** جانب
 جنوب واقع است۔

ذکر درویش یعقوب پلیججه * قدس سره

وی از جمله اهل حال و صاحب کمال و عارف کامل و اهل دل بوده است.

نقل ست که در زمان وی شخصی که از شعار شعائر اسلام معرا بود. دختری داشت که بحد سنا کحت رسیده و چون دست از اسباب تهیا تزویج آن کوتاهش بود. لاجرم جانب اقبای خویش راه درپیش گرفت. و بآن طرف دریا عبور آورد و از ابنای جنس بنیم خروار شالی X به نرخ غالی قرض کشید. و از جائ گونی و از مکان دیگر گاو بهم رسانید. غله بر بالای گاو محمول ساخته برکنار دریا بجهت گذار که رسید. ناگهان بقضای آسمانی تب ساحل دریا در افتاد. و آن گاو مع گونی در آب فرو رفت. حتی که اثری از آثار آن بظهور نه پیوست. آن شخص را آتش حرمان در کانون جنان شعل زنان گشت و چون ماهی برکنار دجله طپان و افتان و خیزان میگذشت. ناگاه

* پلیججه قبیل است در مکه.

X برنج که صاف نشده باشد. (شلتوک)

آن غواص بحر شہود، چون ماہ از مطلع سعود، چہرہ کشود،
و آن سرمایہ خسران را بدان حال مشاهده نمود. کیفیت استفسار
فرمود. بر غربت حال آن شکستہ بال رقتش در دل پدید آمد.
فرمود کہ: ازین راہ در آب غوطہ بزن، بعد ازان معرکہ ترا پیش
آید، بہ سالار آن بگو کہ: **یعقوب گونی** و گاو میطلبد! آن
شخص بیکبار کہ در آب غوطہ خورد، دشتی یابس بنظر وی درآمد.
پارہ مسافت کہ قطع کرد، مشاهده نمود کہ شخصی بر مسند
حکومت نشسته و جمعی دست بستہ پیش وی ایستاده. دران
مجمع درآمد و پیغام آن ملاذ انام ادا نمود. آن شخص سالار
بجمعی خدمتگاران نظر کرد و فرمود کہ: ما نگفتیم کہ اینک
شخصی از **یعقوب بطلب** ہر کوب می آید! بعد ازان گاو را
مع گونی بآن شخص تسلیم نمودند. بیکبار کہ در دست گرفت
خود را بر کنار دریا در همان مقام و جای معاینہ نمود. میگویند
کہ: ازان روز باز، آن شخص صاحب مکت و دولت گردیدہ و
بسرحد غناء رسیدہ.

نقل مت کہ، یکی از عرفا و روسا نسبت بآن مقتدای دعوی
خدمت و ارادت داشت. اتفاقاً **میرزا شاہ حسن ارغون** کہ
والی ولایت آن عصر* بود. جانب آن شخص غبار کینہ دیرینہ
در سینہ متمکن داشتہ. روزی **میرزا** از راہ دریا عزیمت مصمم
ساخت و سفائن بہ لشکر و خزائن بیاراست. ہر گاہ مقابل دینہ
ایشان رسید، آن شخص را مع برادرش طلبید و بقتل ہردو فرمان

* از ۵۹۲۸ تا ۵۹۶۲

داد۔ برادرش را کہ مقتول ساختند، آن شخص از غایتِ خوف و ترسِ خطرِ جان، جانبِ درویش دوانید، و ازان فصاحتِ حالش اعلامی بخشید۔ آن ولایت کیش فرمود کہ: ترا نتوانند کشت و راہِ گریز درپیش گیر!۔ بعد از قتل برادرش آن شخص را دستِ جانبِ پشتِ بسته پیشِ نظرِ **ہیرزا** آوردند۔ فی الحال بقتلِ وی اشارت فرمود۔ سفاکِ بیباک قصد آن مظلومِ بی گناہ کرد۔ شمشیر کہ جانبِ سرِ وی انداخت، در حال بقدرتِ حضرتِ ذوالجلال، شمشیر کہ بر ریمان رسید و عقده‌های رشتہ - کہ بہ آن دستہای او بستہ بودند - از ہم گسستہ گردید۔ بیک مرتبہ خود را در آب انداخت۔ هر چند وی را هدفِ سهام و توفنگ ساختند، اما ملاحِ تقدیرِ حضرتِ قدیر، کشتیِ وجودِ او را، ازان دریایِ خطر، سالم بر ساحلِ نجات رسانید۔ بعد ازان بخدمتِ درویش صورتِ احوالِ خویش بوسیلهٔ عریضہ معروض داشت۔ وی فرمود کہ: اکنون بہم، ابوابِ خاطر جمع دار! و بخدمتِ **ہیرزا** بشتاب کہ ترا پنج نوبت سروپا خواهد داد، و مقدار می خروار شالی از مد آب و آس، برادر تو، ارزانی خواهد داشت۔ آن شخص از صدقِ عقیدت و خلوصِ نیت بموجب ایمای درویش عازمِ خدمتِ **ہیرزا** گردید۔ شمشیر در گردن انداختہ خود را منظورِ نظرِ **ہیرزا** ساخت۔ **ہیرزا** بمجرد دیدنِ وی فرمود: تا وی را پنج نوبت بہ تشریف خسروانہ معزز گردانید و عاطفت و مہربانی بحالِ وی مبذول داشت، و همان مقدار سی خروار شالی باہ دہانید۔

نقل ست که بعد از وفات وی در شبی از شبهای زمستان جمعی رهنان راه زنی نموده در روضه وی درآمده غنودند. در واقع خواب خود را بر ایشان نمود و بطریق تهدید و وعید فرمود که: چون کاری ذمیم کرده گستاخان در آستان درآمده اید! میخوایم که یک مرتبه شما را بعالم عدم فرستیم و شجره خبیث وجود شما را از بیخ و بن براندازیم! اما این مرتبه هم در گذشتیم! بشتابید و بیرون بیائید. اگر بار دیگر باین وضع نکوهیده تر برین گستاخی اقدام خواهید نمود هم را بسرای ممان و بی درکات بلیات حواله خواهم نمود! هرگاه آن جمعی گمراه ازان خواب بیدار گشتند از دهشت و هیبت همان زمان راه گریز درپیش گرفتند. بعد از مضمی دوازده ماه باز آن جمعی اشرار بدین دیار گذار آوردند و چون زنگ غفلت و شقاوت صورت معاینه واقع را از آئینه دل‌های ایشان تیره ساخته بود راهزنی نموده شب باز بعبادت معهود از شدت سرما در روضه مقدس وی درآمده سر بخواب غفلت فرو بردند. در حال برایشان ظاهر گشت و گفت: ای جمعی مغفل! وای گروه لایعقل! اکنون باز نقض عهد کرده بی ادبانه در روضه ما درآمده اید! شما را حکم قتل رسیده است. مگر یکی از شما که او خلاص خواهد شد از برای آنکه تا قصه شما را و کیفیت این واقع را بمردم باز گوید! چنین گویند که: آن جماع همگی نه نفر بودند از اضطراب تمام ازان مقام برآمدند. بمجرد برآمدن جمعی جاسوس که تماشای شب درپی ایشان جویان بودند هم را در یک جا

حدیقه الاولیاء (۲۲۵) درویش یعقوب پلیج

یافتند. هشت نفر را همان جا سرها بریدند و یک نفر گریخته
رفت و بمردمان حقیقت ماجرا باز گفت.

اکنون مدفن شریف آن بزرگوار و مزار فیض آثار در قریه
... واقع است* — طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه.

^۱ اینجا در هر دو نسخ نام قریه نوشته نشده است.

* در تعفة الکرام نام قریه ذکر نشده. ولی در شرح حالش آورده است
که: مخدوم یعقوب پلیج عارف زمانه ساکن موضع ناره از مواضع
پرگنه ستهار است (ص ۱۷۹).

ذکر شیخ مغل چاچک قدس سره

وی از جمله اولیای اهل دل و عارف کامل بوده. سر خیل رایضان و زاهدان و سر دفتر متعبدان و متجاهدان گشته، همواره پاس جواهر انفاس نفیسه می داشت - و من اناء الیل و اطراف النهار - باذکار حضرت آفریدگار مشغول بوده و یک لحظه و لمحہ بر بستر فراغت نیاسوده. صاحب وجد و حالات و مظهر کشف و کرامت بود.

نقل ست که در ایام خجسته فرجام وی **هزرا نشاه حسن ارغون** - که والی ولایت آن عصر* بود - رئیسی از روسای شهر **نصردور** را در قید بند محبوس ساخت. و صدق ایشان را نسبت به شیخ **برکیم کاتیار دعوی** سبقت خدمت و صدق و ارادت بود. جمعی عزیزان وی که ازین واقعه خبر یافتند، زنان و مردان در خدمت **ثنیخ** بشتافتند و از وی دعای مخلص ملتمس داشتند. ظاهراً **ثنیخ** با حضار یک راس گاو میسر دار امر

* از ۹۲۸ تا ۹۶۲

فرمود، و از ایشان نذر گویان طلب نمود. از خدمتِ **نشدیخ** سرخص شده بشهر رسیدند. و از آن جا گاومیش شیر دار همراه کرده عازم دربارِ فیض آثارِ آن قدوهٔ احرار گشتند. ظاهراً در اثنای راه کولابی بود از مردم ناحیان، که در کنار آن، سبزه زاری و مرغزاری طرب افزا و دلکش بود. **نشدیخ مغل** رحمۃ اللہ علیہ، هر صبح پگاہ دران آب درمی آمد و مراسم غسل بجا می آورد، و بکناره آن سبزه زار بساز کار و اوراد مشغول می گشت، تا پاس از روز می گذشت. وقت فجر، گاومیش درپیش و جمعی نسوه سواره در عقب، از کناره آن سبزه زار گذار آوردند. بیک مرتبه بنظرِ فیض اثرِ **نشدیخ** در آمد. خادم خود را فرستاد که ازینها خبر باز آرد. خادم بعد رفتن و اطلاع حقیقت یافتن بخدمت **نشدیخ** آمد و کیفیت تمامی بسمع وی باز رسانید. **نشدیخ** را از شنفتن آن مقال غیرتی کمال در دل پدید آمد و عرق حمیتش تحریک نمود، اما بسکوت گذرانید. چون آن گاومیش در ملازمت **نشدیخ** حاضر ساختند فرمود که: طلسمی که سابستہ بودیم، مردی که در راه شما را دید و از کیفیت حال باز پرسید، بنظرِ خواش بشکست. اکنون سر رشتهٔ کار از دست برفت. گاومیش را گردانیده بایشان داد. در همان روزها **هیرزا** آن رئیس محبوس را بقتل رسانید.

و هر گاه آن **نشدیخ** بزرگوار رخت ازین سرای فانی جانب

ملک جاودانی کشید، پسر وی **نشدیخ هوسی** بر سجادهٔ وی

بنشست۔ و وی نیز از جمله بزرگواران نامدار و اتقیاء روزگار
 برآمد۔ همواره در ضیافت اخوان صفا کمر خدمت در میان
 بستہ در مراسم مهمان نوازی مساعی جمیلہ مبذول میداشت۔
 اکنون مدفن شریفش **شیخ مغل** در **مکلی** است و مدفن
شیخ موسیٰ در **قریہ چاچک**۔ — نوراللہ مرقدہ ہما۔

ذکر طائفه مجذوب از جمله آن شیخ پریه ویر داس رحه

وی از جمله مجذوبان مطلق است. میگویند که در اصل برهن بوده است. عنایت ازلی و مرحمت قدیم ام یزلی، شمع هدایت و معرفت، در شبستان سویدای دل ایشان افروخت، و خس و خاشاک تعلقات بشریت بآن سوخت، جاذبه محبت وی را محرک مقصد اعلا گردید. همگی مواج بمطلوب حقیقی گردانیده، همواره در بوادی نامرادی کوهستان، با دیده خون افشان و دل بریان، نالال و زمزمه کنان، همراه وحشیان می ساختی. و همیشه از استیلاي شوق سولا و غلبه جاذبه ولا جوش و خروش داشتی. و از آنجا که در خلوت سرای انس و در سرا پرده قدس مقام حضور داشت، بمجرد که مردم دیدی، مانند و حش از ایشان می رسیدی. نه دو روز یک جا آرام و نه دو شب در یک منزل مقام نمودی. و در آخر آن اوان سر دامن کوه گاجم* سکونت قرار گرفت. یگان یگان مردم وزارت * کوه گنج متصل شهر هندراباد است.

وی می گشتند، بمجرد رسیدن و دیدن صورتِ حال و حقیقتِ مال بر ایشان مکشوف می ساخت. حتی که هیچ فردی از واردان آن صوب را، مطلبی مشهود مال و منظورِ خیال نگشت که در حال کشف آن نفرمود. و مولف این کتاب نیز شرفِ ملازمت ایشان مشرف گشته بود. در آن اثنا بیتی سندی متصوفانه بالحن میخواند. در دل فقیر گذشت که آیا این بیت از آن اوست یا از دیگر؟ بمجرد خطور این معنی، رو جانب این فقیر آورده گفت: این بیت از اسحاق آهنگر است! و چند چیز دیگر نیز در ضمیر گذرانیدم، هر کدام را جواب شافی داد.

نقل ست که شخصی که لباسِ صلاحیت ملبوس و از جمیع وسواسِ نفسانی محروس بود، در پیش این مولفِ حقیر چنین تقریر فرمود که: روزی او را جاذبه خدمت آن سالکِ مجذوب باعث محرک گردید. بسیار بوادی کوه را پیموده و قطع منازل نمود. بعد از طی مراحل حیل آن یگانه بی بدل را مانند گوهر از کان بازیافت و بخدمت وی بشتافت. بعد از مضي ساعتی فرمود که: از فلان درخت زقوم دیگر، موضوع را بیار! و باز کن! و بعد از باز کردن و آتش افروختن، دوسه مشت از سنگ ریزها پاک کرده دران دیگ انداخت. وی سرپوش سنگی بالای آن نهاد. بمجرد جوشیدن بوی برنج ازان رسیدن گرفت. بیکبار از دامن کوهسار گل، ماده آهن و بچگان ایشان در عقب دوان نزدیک آمده ایستادند. از شوق تمام ازان مقام برخاست و ازان آهن قلع شیر دوشیده آورد. و

سر پوش کہ از دیگ وا کرد، بقدرت حضرت جہان آفرین، ازان ریزہ های سنگی برنج سفید بغایت لذیذ و شیرین بر آمد، و ازان شیر باین فقیر ہم داد، کہ آن را تناول نموده از خدمت مرحض شد.

در سنہ ۹۳^۱ ازین فضای فانی جانب سرای جاودانی انتقال نمود، و در دامن کوه گنج آسوده، — نور اللہ قبرہ.

۱- ن: سنہ ۹۲ - تحفة الکرام: نوبت و ۱۷۹ (۱۷۹).

ذکر درویش عمر بودله قدس سره^۱

از جملهٔ مجذوبانِ مطلق و واصلانِ حق بود. در اوائلِ حال - که جذبِ محبتِ وی را در ربود - شب و روز در بوادعی کوه و ویرانیها همراهی وحشیانِ راه می پیمود. و بعد ازان آمده در قریهٔ **اکیم**^۱ مسکن گاه خود ساخته. گرد آلوده موی ژولیده نه از وجودِ خویشش خبری و نه از آثارِ بشریت در وی اثری.

بیت: در خاک شگفته بوستانی
در گرد نهفته دلستانی

و از آنجا که کسوتِ معرفتِ ملبوس بود، از ملبوساتِ ظاهری مطلقاً برهنه و عور بود. اهلِ حوائج از مقامات در خدمت می رسیدند و انواع تحفه و هدایا می آوردند. اکثر از آنها با حصولِ مطالبِ مآرب مراجعت میفرمود.

نقل است که، روزی ولایت کیش **درویش وهیم** بدیدن وی عازم گشت. در حینی که ولایت کیش از منزل نیت بر آمدن

^۱ تعفة الکرام: قریهٔ آگهَم. یعنی اگهم کوت که موسوم به اسم اگهم لوهاله است. (۱۶۲-۱۶۳)

کرد، آن مجذوب بخادم خود فرمود که: سردی متشرع درینجا می آید، چادر بمن بدهید که آن را بپوشم! چادر در بر پوشیده بنشت. هرگاه آن ولایت کیش در پیش وی رسید، چادر که پوشیده بود، فی الحال آن را از بدن خود نزع ساخت و همچنان برهنه بنشست. بعد از ساعتی که درویش از ملازمت وی برخاست، از درویش **وهیم** پرسیدند که: عجب که به شنیدن قدوم سعادت ملزوم تو، چادر طلبیدند و در بر پوشیدند و بوقت مواجهت از خود دور ساختند. آن ولایت کیش فرمود که: من او را به لباس ملبوس دیدم و هرگز او را بحال برهنه معاینه نکرده بودم.

نقل است که شخصی بود ساکن قریه اکبر و به زنی نجّاره رابط، محبت پنهان داشته. و همیشه بمنشار عشق او دل دونیمش بود، و به تراش تیشم مجاهدت محبت او، تخته ممینش زیر لکد کوب بود، و از شرم سودای محبتش با دل سوراخ سوراخ و جان شگاف شگاف سیزیست. اما همواره در کیتان می کوشید، و سر این معنی را به پرده اخفا می پوشید. چرا که اظهار آن باعث استخفاف و شکستن ننگ و ناموس وی بود. بر محبت او هیچ احدی را اطلاعی نبود. ظاهراً آن شخص معهود جانب آن مجذوب عقیده فاسد داشته. روزی بملازمت وی بشتافت. بمجرد که بآن مجذوب مواجه نمود، فرمود که: بابا فلانی زن نجّاره چونست؟ و چه حال دارد؟ آن شخص را از شنیدن این

حدیقتہ الاولیاء (۲۳۷) درویش عمر بودله

کلام، تعجبی تمام و الصعاع تام روی داد، و از سوٓت ظن
تائب گشت .

کراماتِ وی بسیار و بی شمار است، اما درین تذکره
بهمین قدر اختصار نمود .

اکنون مضعع شریفش در قریم، **اکیم** * است .
طاب الله ثراه .

* تعفده الکرام : مدفنش آنجا (قریم اکهم کوت) است . (۱۶۳)

ذکر درویش آل—و قدس سره

مجنوبِ مطلق و عارفِ محقق . زاد بسومِ او از ولایتِ
هند بوده . همیشه خاموش و ساکت در کوچه‌های شهر سی گشت
و هیچ جا مقام و منزل نداشت . یگان یگان حرفی که میگفت
کم معلوم می شد . و همیشه در کدر ریاضت بوده . در صحراها
میرفت و پشتارها هیزم و نی سی آورد . و بمردمان سی داد .
اما صاحبِ ولایت و اهلِ کشف و کرامات بوده و بسیاری
کسان را از یمن توجه او مقاصد و مرادات بحصول سی پیوست .
نقل ست که ، طفلی را عارضه سوزاک بول طاری شد و مدتی
بآن مرض مبتلا بود و هیچ تداوی مسود مندش نیفتاد . و آن
طفلک در وقت تقاضای بول فریاد و زاری می نمود . تا بهزار
مشقت قطره چند از راه بول او بیرون بر سی آمد . روزی آن
طفلک گهواره با دل آواره ، بهمان حالت در گریه و زاری و
در تب و تاب سی بود . که وی از راه گذر آورد و نذرش بر آن
طفلک افتاد . پاره بایستاد و بطریق اشتاق فرمود : آب را

بریزانید! آب را بریزانید! در حال بمجرد که آب بروی ریختند آن طفلک تسکین یافت و راه ببول وی وا شده. همان ساعت بود که عارضه وی بصحت پیوسته و ازان باز هرگز آن مرض بر وی مستولی نگشت.

مدفن شریفش در کنار ساکنه واقع است. — نورالله مرقدہ.

خاتمه

بحمدالله که جوهر های اذکار
 که ماند از خازنان گنج اسرار
 بنوک فکر، سفتی سمط تحریر
 کشیدم هر هم در سلک تقریر
 بم تنائید عنایات الهی
 رسید این نام در حد تناهی
 ز هجرت بود الف و شانزده سال
 که شد آرامه این شاهد قال
 همانا ماند از من یادگاری
 چو نبود دور گردون را مداری
 مگر صاحب دلی اهل صفائی
 کند در حق این مسکین، دعائی
 خداوندا! بفضل و رحمت خویش
 کرم فرما برین مسکین دل ریش

چو در ذیل قوی دامن زده چنگ
فراچنگ آر مقصود دل تنگ
برحمت بشگفتان باغ امیدم
رسان از مقدم راحت نویدم
باهل درد خود هم ماتمم کن
بایمان سلامت خاتمم کن

قیمت الكتاب المستطاب الموسوم بـ حدیقتہ اولیاء
سندہ لکاتبہ:

بکاتب نیز حاصل کن بایشان
رسانی جان پناکش را بدیشان
بعشری ربیع الاول سنہ ۷۸ غسح
تمام آمد ز دست او برو رح
خدایا حرمت اصحاب و احباب
رسانی جانش را با آل و اصحاب
بحق صدق و عدل و حلم و دانش
هزاران رحمت حق بر روانش
مطرز ساز ذاتش را باوصاف
بحلم و علم و صدق و عدل انصاف
درین عالم بعلم آباد گردان
دران عالم بحقش شاد گردان

در بلده تہتا تاریخ ۲۹ شہر ربیع الاول سنہ ۱۱۷۸ھ
مجرم محمد شفیع تحریر نمود . (تاریخ اتمام طبع ۲۹ اپریل
۱۹۶۵ع - کراچی) .

رسالة

در شرح حال

سید عبدالهادی معروف بہ جمیل شاہ گرناری

تالیف

سید عبدالقادر بن ہاشم الحسینی تٹوی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حمد و ثنا و سپاس بی منتها خداوندی را ست - جَل و علا -
که شمع هدایت و معرفت در شبستان جنان انسان افروخت ،
و نقد شناسای و عرفان در خزینہ خانہ دل ایشان انداخت .
مرایای قلوب دوستان را از زنگ کثرت ماسوا و تدلیس کدورت
نفس و هوا بصیقل ذکر و صفا و محبت و ولا مصفا ساخت ، محل
ارتسام صورت و حدت گردانیده ، از نفحات ریاحین حدائق معرفتش
مشام روحانیان معطر ، و از شمع لمعات جمال و جلالش منا کب
صوامع قدوسیان منور ، که بر هر ذره از ذرات و بر هر گاه برگگی
از نباتات ، پر تو خورشید معرفت او تافت و از فیضان رحمت او
تربیت یافت ، بیت :

برگ درختان سبز ، در نظر هوشیار

هر ورقی دفتر است معرفت کردار

که خانہ حکمت و قلم قدرت ، نگارخانہ افلاک را بی واسطه

زیادت آلت تصویر و تحریر، با نواع نقوش عجیب و صور غریب
از ثوابت و سیار و بروج دوّار، بیاراست، و مشاط، صنعش عروس
زمین را بحلیه شقائق و ازهار و حلل اوراق اشجار مزین ساخت،
صانعی که در غرائب صنعش و عجائب قدرتش، افکار باریک
بینان روشنضمیر و موشگافان صاحب تدبیر، در مقام سقم و نادانی
و ولہ و نگرانی :-

سُبْحَانَ مَنْ تَحْيِيَّرَ فِيهِ ذَاتِهِ سِوَاهُ
فہم و خسر د بکنہ کمالش سپرد راہ

جَلَلَّتْ و عظمت سرادقات کمال جلالہ، و عمت معائب افضال
نوالہ، و صلواة زاکیات و تحیات طیبات! بر روح اقدس عندلیب
گلبن رسالت، و نوباوہ گلشن جلالت، اختر برج شرف و سروری،
گوهر درج کرامت و مہتری، خلاصہ اجل آفرینش موجودات،
مقصود اعظم تکوین کائنات، خازن خزائن ملک و ملکوت،
فارس مضممار مقام لاهوت، (ابیات) :

قصر جبروت آستانش بام ملکوت لامکانش
دہ عقل چراغ منظر او نہ چرخ (فراز) منبر او

سرکز دائرہ ہفت جدول، نقطہ نقوش جمل، سرخیل
انبیا و رسل، و پیشوای ہادیان سبیل، صدر نشین مسند قرب
او ادنی، محرم اسرار ما یوحی، دانای رموز حقائق... ہادی مظہر
انوار عرفان، کنوز اسرار... رحمان، کافہ برایا و امم، مرضیہ سجایا
و شیم، محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم، کہ ایجاد
موجودات بواسطہ وجود او، و استحکام مبعم شداد بہرکت
ورود او کما قال — لَوْلَا کَ لَمَّا خَلَقْتِ الْاَفْلاکَ —

و بر آل خیر مآل و اصحاب هدایت انتساب او — که نجوم هدا
 و قنادیل اهتدا اند — باد! صلواة دائمة فائضتم الی یوم التناد! —
 اما بعد می گوید: عبد حقیر و بنده پر تقصیر، **عبد القادر**
بن هاشم الحسینی — غفر الله له و لوالدیه — که بر
 ضمائر ارباب بصائر پوشیده نماید که بالفعل بر تطابق کلام
 خیر الانام علیه التحیة و السلام — تنیزل الرحمة عند
 ذکر الصالحین — یعنی ذکر مشائخ کرام سبب افاضه
 ننزیل رحمت ملک علام است. جامع این اوراق چند و ناظم
 عقد این جواهر ارجمند، از صدق نیت و خلوص عقیدت خواست
 که برخی ذکر، سر دفتر اولیای کرام و مقتدای طوائف عظام،
 مرکز دائره وجود و گوهر قلم شهود، مخزن اسرار لاهوتی و
 مطلع انوار ملکوتی **سید عبدالهادی عرف جمیل نشاء گرناری**
 علیه الرحمه، در سلک تقریر و سمت تحریر در آورده، آن را
 وسیله افاضت سعائب رحمت گردانده. لاجرم از روح پر فتوح
 آن سرمست جام قربت و غریق لجم معرفت، استمداد نموده، ابواب
 تتبع و استترا بر خود کشود. بعد بذل مجهود و صرف مقدور،
 در مدت یکسال کامل، از ثقات این دیار و روات صداقت شعار
 نقلی چند از مشائخ ارجمند — که متحقق گشته و بصحت پیوسته —
 در این اوراق مندرج ساخته، که تا آثار عدل آن ذات قدس بر
 صفحه روزگار و صحیفه لیل و نهار — علی الدهور و العصور —
 مذکور و مسطور بماند، و این مستمند و ملتجی نیازمند را که —
 باغبان این حدیقه است — بکلمه دعا باد آورنده و باین ذریعه

(۲۳۸) شاه جمیل گرناری

در حلقه صفیر نعال خویش شمارند — و بِإِثْنِهِ التَّوْفِيقُ و
بِیَدِهِ از مَهِّ التَّحْقِيقِ .

منتظمان جواهر اخبار و منتشران لالی آثار، چنین آورده اند
که: ولادت آن سرمایه سعادت نشب جمع بیست و هفتم
ماه رمضان المبارک در سن پنج صد و هشتاد هجری
(۵۸۰ هـ) در مشهد مقدس، و در ایام رمضان شیر نمی نوشید.
هرچند مادرش پستان در دهانش می داد هرگز پستان را نمی
سکید، و در هفت سالگی هر سی پاره قرآن را حفظ نموده، بعد
در اکتساب علوم ظاهریه و تصفیه باطن کوشیدن گرفت.
از کمال حذاقت و فطانت و سلامت طبیعت و صفای طویبت،
بعد از مضی پانزده سال، بجمیع علوم، فاضل و یکتای زمان گشت.
بعد ازان چون جاذبه زیارت بیت اللہ و قیام مبارک حج و
زیارت قبر شریف آن سرور علیهم السلام باعث و محرک گردید،
بدان مقصد اعلیٰ عزیمت مصمم ساخت، بعد از انقضای مطلب
دلخواه مراجعت نموده، بالای کوه گرنار ملک سورتهم، در بن
غار، بعبادت الهی و ریاضت و چل کشی مشغول شدند، کما
قَالَ الشَّاعِرُ بِإِلْفَارْسِ :

عبد هادی سید و سلطان دین	فارس میدان عرفان و یقین
واصل حق صاحب صدق و صفا	پیشوای اولیا و ازکیا
مخزن گنجینه اسرار حق	مظهر مجموع انوار حق
عارف کامل و اهل حال	سالم مقبول حی ذوالجلال
کو چو جام از عشق وحدت نوش کرد	هستی کونین افراوش کرد

جذبۀ عشقش ز هستی در ربود
 اندرین غار جبل ماوا گرفت
 از خلایق دور و باحق در حضور
 در ریاضت برد گو از ریضان
 مختفی بود از خلایق ماه و سال
 کس نبوده مطلع بر حال شان
 بعد زان آن گوهر بحر شهود
 زائران آستانش صد هزار
 سرفرازان و خداوندان جاه
 سر، براه بارگاهش، می نهند
 هر یکی حاصل کند مسئول خویش
 بحر جودش گوهر افشان موج زن
 هر کسی کو نزد او شد سرفراز
 بهر هر بطلب کسی کانجا رسید
 هر مریضی کز تداوی طبیب
 در حریمش کان بود دارالشفای
 میشود امداد پیرش، دستگیر
 میرسند از اهل حاجت هر زمان

بعد از آن زیر کوه بر کناره تالاب عالی ایشان - که مشهور
 است بنام آن بزرگوار - صومعه معبد خود ساخت، و بارشاد
 مسترشدان و تلقین مالکان محرم اسرار، شاغل گردید.
 گویند: چون رتبه ولایت و طنطنه ارشادش از کرده افلاک

(۲۵۰) شاه جمیل گرناری

در گذشت، ازان روز باز، طالبان راه و سالکان با آگاه، از خلوات
فلوات، از روی شوق و غرام و بعطش و اوام، منازل بعیده
و سرحل و اماکن کثیره، طی نموده، بدربار فیض آثار آن قدوه،
احرار می رسیدندی، و دولت ارادت و خرقة از ایشان گرفته و سرماییه،
فیض یافته، باو طان مالوف و مساکن معروف بشتافتندی، حتی
که همگی سلسله، ارادت جمیع مشائخ **سنه** و اکثر **سنه** انتظام
بوی یافته، شعر:

آن بلند آوازه عالم پناه سرور عصر افتخار صدر گاه
صدر دین و دولت آن مقبول حق نه فلک برخوان بودش یک طبق

الغرض، آن هر دو مکان چله گاهش بالا و پائین، مرجع آمال
علیلان و دارالشفای مریضان و مقصود گاه امید واران است، و
هر کس موافق عقیده خود فیض یاب گردیده بوطن مالوف عازم و
راجع شوند، و در تاریخ **دوازدهم ربیع الاول** عرس شریف
به هر سال خواهد شد، دران ایام قوافل اقطار و رواحل از هر
دیار از بحار و قفار و زو^{ار} و تج^{ار} مجتمع می شوند، با حسن
وجوه بقیام عرس شریف در هر دو معبد منیف پرداخته، بعد زوار
و تجار بدون توابع و لواحق مکان شریف، راه صحاری و طریق
براری گرفته، بوطن گاه راهی شوند، و مکان مسند نشین، آن
محرم اسرار لاهوت و واقف سرا پرده ملک و ملکوت، درون حصار
مصطفی آباد است یعنی عرف **جونا گره**، و مختار هر دو
معبد گاه اصلاً و نسلاً تابعدار او هستند، و موافق حکم آن

سجاده نشین بامثال اوامر و اطاعت و فرمان داری بجان و دل
کوشیده بقیام آن می پردازند و گاهی ابا و انکار را در آن دخل
نر دهند .

این هم اعتقاد و رسوخیت عقیده شان، ازین توجهات
ذات قدسی صفات مَحَطَّ رجال اقصی و ادانی - افاض اللّٰه عَلَیْنَا
بَرَکَاتِهِمْ و شَأْبِیْب فِیْوَضَاتِهِمْ ، ع :

اوست چون آفتاب عالم تاب

وجود شریف سپهر مکرمت و جلالت، قطب فلک بلندی و ابهت .
بلبل گلستان جبروت و قمری جنان لاهوت . مرکز دائره
اسلام، زینت بخش شرائع علیه السلام . بمطالع **سلسله** بالائی
کوه پیر پتھم علیه الرحمه تابان و درخشان شده . همواره
صفحات اوقات و وجنات شواهد آنات را به نقوش عبادات و مجاهدات
مزین میساخت، و عرائس انفاس را بجواهر زواهر افکار حضرت
پروردگار، می آراست، و طالبان را بذکر جلی و خفی تلقین
می داد و راه هدایت و ارشاد بر ایشان می کشاد . و بسیاری
از سریدان و معتقدان که از میامن فیض ایشان بفوز سعادت توفیق و
مقصود تحقیق رسیدی . و هر که در نظر فیض اثر می رمیدی و مطلبی
در دل کردی ، فی الحال بر وفق خواهش بال او آیت می خواندی
و معنی آنرا بیان فرمودی و موافق حال هر فردی از رجال، مکالم
می نمودی . و از فیضیان فضل سبحانی آنچنان باطن ایض
و نورانی داشت، که آیات قرآنی و منصالات کلام ربانی بر نهجی

بیان می نمود و ادا می فرمود که علمای تقرر و تحریر و قاریان تفاسیر ازان تقرر عاجز می ماندند .

نقل است که بعد از تولد آن بزرگوار هفت روز گذشته و وی در گهواره آسوده که موذن محله وی بانگ نماز شروع نمود . هرگاه از اذان فارغ شد آن مسیح زسان با فصیح زبان متصل خاتم اذان بر زبان راند که : - نَمَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ - چنانکه از حاضران و از راویان مروی است که : **حضرت** علیه السلام هفت سطر بر تخته نوشت و ویرا داد . سطر اول را ازان بزبان مبارک خویش تعلیم داد و سطر دیگرش از خدمت حضرت **خضر** علیه السلام و **علی** کرم الله وجهه استفاده نمود . و گویند : هرگاه به بیت هفتم رسید یکباره ویرا شوق مشاهده عالم ملکوت جاذب گشت ، از رعایت ادب استاد بزرگوار ادیب خود وجود جسمانی و هیکل هیولانی خود را همان جای گذاشته ، بوجود روحانی ، بعالم بالا بشتافت ، و تمامی عالم افلاک مشاهده کرد و بنفوس قدسیه ملاقات نمود . بنظر فیض اثر او هفتصد آسمان در آمده ، و **اسماعیل** فرشته موکل آسمان ، بعد ملاقات باوی گفت : از این جا چون توانی فرو شدن بزمین ؟ . بیک مرتبه حضرت رسالت پناه **محمد مصطفی** صلی الله علیه وسلم دست ویرا بگرفت . بیکبار دید که در همان صومعه بالای جای استاد که کلام ربانی پیش استاد نهاده بود رسید .

و گویند : در مقام جذب و محبت و غلبه شوق رتبه عالی داشت

و همواره تخم دوستی آل محمد علیه السلام معنأ و ظاهراً، یعنی سادات کرام و علمای عظام، در مزرعه دل می کاشت. بمجرد تذکره نام خیرالانام محمد علیه السلام گونه بشره تغیر می یافت. مدتی مدید حال عجیب بروی طاری میگشت. و همیشه بر استقامت شرائع خیرالبشر و در متابعت سنن پیغمبر که بمقتضای فحوائی آیه کریمه - قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ - وسیله محبت الله است، قیام می نمود. و برای اشاعت احکام شریعت و انهدام اساس بدعت ثابت قدم می بود، حتی که اگر سرموئی خلاف مقتضای شریعت غرأ برسامع، آن صاحب صدق و صفا می رسید، قرار و آرام بر وی حرام می گردید، و در تدبیر اصلاح آن میکوشید. اگرچه آن منکر از اماکن دور بظهور می آمد. و حضرت خلاق خلائق نوعی اصابت و مهابت در ذات قدسی صفات وی نهاده بود که، گردن کشان جبار و متمردان حکومت شعار، هم گردن اطاعت در جیب اجابت در آورده، در امثال فرمان واجب الاذعان، بجان قیام می نمودند. و در زمان حیات سرمایه برکات وی، هیچ حاکی از حکام، برخلاف امر اسلام نمی توانست قیام نمود. و در هیچ جا اثری از آثار ظلم و بدعت ظاهر نبود. از رواة ثقات منقول است که: هرده تفاسیر فرمان از اول تا آخر بمطالع او در گذشته بود، و اکثر حقائق و معانی قرآنی مستحضر خاطر داشت. و می گویند که: در استقامت شرائع دین و رعایت شعائر اسلام و پرهیزگاری، قولا و فعلاً

ثابت دم و راسخ قدم بود، حتی که در ایام حیات شریفش
سرموی خلاف مقتضای شریعت غررا ازو بوجود نیامد.

و کار آگاهان اظهار می نمایند که: آن مالک آگاه بسفر
خیر اثر عازم میگشت، و در اثنای آن، بهر بلده می گزشت،
از سکنای آن بلده استفسار می فرمود که: کتب شرعیته الاسلام
درین شهر خواهد بود یا نه؟ اگر تحقیق می پیوست که کتب
مذکوره در آن بلده هست، داخل آن می شد، و اگر نمی بود،
از آن کناره میگرفت و میگزشت، و میفرمود که: سکنه این مقام
از شرائع الاسلام غافل خواهد بود، چگونه توانم در آن آسودا،
و آورده اند که: هنگام پیری چون ضعف طاری شده، پس
بالای کوه پیر پتھم را ساوا و مسکن خود ساخت، از جمیع
ماسوی اللہ روی تافت، بعبادات و مجاهدات می کوشید، و در
بوته ریاضت و نیران مجاهدت می جوشید، و جمیع ساعات و
آنات لیالی و ایام، به اوراد و اذکار ملک علام می پرداخت، و
یک لحظ و لمح، خود را از عبادت فارغ نمی ساخت، و از شغل
باطنی بزوائد عبادات ظاهری نمی پرداخت. حتی که بتاریخ
دوازدهم ماه ربیع الاول سن ثلثصد و چهل و دو (۶۴۲ھ)
به ندای - ارجعی الی ربک راضیة مرضیة - مقصد اعلی در پیش گرفت
و به نفس نفیس در بزمگاه - فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی -
استقرار پذیرفت - انا لله و انا الیه راجعون - و مدفن شریفش
همانجاست. چنانچه شاعری گفته: -

بر سر آن کوه مدفن ساخته (در) زمین ماسوی پرداخته
 مدفن پاکش شد اکنون آن مقام خوش بیا سوده دران دارالسلام
 خوش مزاری فیض بخش و جانفزا دیده و دل را از نور و ضیا
 قام کوهش بگردون برده سر شمس^۱ قصرش مجاذی با قمر
 نردبانش از گچ و سنگ پرداخته مهره^۲ مهرش مصقل ساخته
 سلیم است یا منبر نور است این یا که موج بحر کافور است این
 شب چو اجرام فلک تابان درو شمع و قندیل و مشاعل رو برو
 می نماید هم بچشم ناظران سطح گردونی پر از سیارگان
 روضه^۳ نی بلکه قصری از بهشت کز گلاب و عود و از عنبر مرشت
 از بخور عود و عنبر فی المثل جمله^۴ عود است گوئی آن محل
 از سواد صحن او از هر طرف سایه دار اشجار بینی هر طرف
 چشم^۵ آب روان چون سلسبیل کباب او باشد شفا بخش علیل
 تا بود از گنبد گردون نشان تا بود معموره^۶ کون و مکان
 فیض بخش گنبدش پر نور باد آرزوی زائران معمور باد

رحمت ایزد تعالی بی بی

ز آسمان منزل بود بر روح وی

در بعض کتب تواریخ مرقوم و مسطور است که اسم شریف

آن گوهر کان منین **سید عبدالوهاب** و لقب پدر بزرگوارش

سید ابوالعطاس در بلاد شمالیه و جوانب غربیه اشتهار یافته .

و از اولاد حضرت اسام همام موسی کاظم علیہ السلام است۔
 و اصل طریقه آبا و اجداد او چشتیه است و او از کمال تتبع
 شریعت غرا و ملت بیضا، از طریقه مذکورہ منحرف شدہ، مطابق
 قادرہ خصوصاً و نقشبندیہ عموماً، ارشاد می فرمودہ و رہ نمائی او
 اکثر بر حدیث نبوی علیہ السلام می بودہ و سدام بمطالعہ
صباح البخاری اوقات شریفہ بسر می بردہ و هنگام مطالعہ آب
 از چشم جریان، و دل از شوق **حضرت** صلی اللہ علیہ وسلم ہریانہ
 و مزار آن برگزیدہ احرار در جوار نشاء عالم یعنی پیر پتہم
 علیہ الرحمہ واقع است۔ و گنبد آن ہر دو گوہر درج معرفت و
 اختر برج حقیقت، مقابل یکدیگر اندہ بمعہ قرب و نزدیکی، آواز
 نقارہ ایشان باستماع یکدیگر نمی آید و طنطنہ کوس ہر یک
 یوم عرس اہل جوانب و سواحل قلمزم شیرین می شنوندہ و
 اشتهار این امر کالشمس فی نصف النہار است۔

و خلفای کرام آن عالم رموز شریعت، و عارف حقائق
 طریقت، در خطہ سد چہار اندہ ہر یکی کامل و مکمل و
 عدیم المثل اندہ چنانچہ احوال اوشان در حدیقتہ الاولیاء
 مذکور است۔ و نام آن بزرگواران این است: یکی نشاء
وجہہ الدین کہ از اولاد جناب امام محمد تقی است،
 دوم **نشیخ زکریا** سیم **نشیخ میہون**، چہارم **کریم قتال**۔
 و احوال کشف و کرامات آن عارفان باللہ و تارکان ماموی اللہ

در حدیقتم الاولیا' وغیره' کتب تاریخ بم بسط انجامیده، باختصار آن پرداخت، و عازم بطوالت که باعث ملالت است، نگردیده.

تہمت

الحمد لله و المنم کہ برخی احوال آن صاحب کشف و عرفان، برگزیده ذی الجلال و السبحان، سید جمیل نشاہ داتا گرناری بتقریب دلپذیر و تفسیر بینظیر بوجود انجامیده و بعبارة اوضح و اخصر و ابین در یکہزار و یکصد ہجری ماہ نشوال المکرم باختتام رسید.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلٰوةُ عَلٰی نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَاٰلِهِ
وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ — تمام شد.

' — در حدیقتم الاولیا' (*) مذکور است کہ: چون تشریف آوردن ہکویہ گرنار ولایت سورتنہ مامور شد، شب اول کہ آن ماہ برج ولایت و گوہر درج مکرمت دران کویہ مامور نزول اجلال فرمود، بمقتضای فحوای — جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ — جمیع از عباد اصنام نافرجام از شیوہ'

(*) ہیچ نسخہ حدیقتم الاولیاء کہ در دست این ہندہ است، دارای این شرح حال (شاه گرناری) نیست. و فہرست مضامین حدیقتم الاولیاء مملوکہ ایلیت (ہرتش میوزم نمبر O. R. 2073) کہ از حدیقتم الاولیا' مکتوبہ تاریخ بیست و یکم شہر ذیقعدہ منہ ۱۰۶۸ھ استنساخ شدہ است، نہز دارای این شرح حال نیست. معلوم نیست کہ این شرح حال از کدام نسخہ گرفتہ شدہ است.

بت پرستی عاجز ماندند و هیچ کدام را قدرت بت پرستی در آن شب نماند. چون روز شد هر کدام حقیقت و ماجرا پیش دیگری القانمود، و از وی همان واقع بعینہ باز شنود، و همگنان متعجب و حیران باز ماندند. بعد تفکر بسیار و اندیشہ بیشمار دانستند کہ: از اثر قدم سعادت لزوم این فقیر است کہ از نو درین دیار رسیده است. زنان و مردان از کفار بت پرستان آمده در قدم وی افتادند. و از تاثیر اثر وی، هرهم از صدق دل تائب گشتند، و از آن نکوھیده خصمال و ذمیم افعال در گزشتند و غاشیہ خدمتگاری ببر و دوش افکنده، بدربار فیض آثار آن ولایت پناه، صباح و پگاه می رسیدندی، و بجای ادب گیری آن آستان راستان مشغول گشتندی. و خس و خاشاک آن مده پاک، بجای مرهم، بر دل ریش دردمند خویش، نهادندی. و غبار آن دربار، مانند کحل الجواهر، در دیده کشیدندی. تا زمان وجود مسعود، بدین نسق خدمتگاری از ایشان بظهور می رسید.

* * *

• در کتاب معیار السالکین طریقت^۱ مذکور است کہ: نشاہ جمیل گرناری، سید عبد اہادی نام، اولاد جناب مستطاب انام موسی کاظم علیہ السلام - باستدعای و اخلاص در جوار سلطان نشاہ عالم عرف پیرو پتہم ایوبی^۲ (دیورہ) علیہ الرحمہ علیحدہ در

^۱ 'معیار سالکان طریقت' نام تاریخی است کہ از سال ۱۲۰۲ھ بر می آید (رک: شرح حال مہر علی شیر قانع نوشتہ، راقم العروف در مجلہ مہران).

^۲ دیولی باشد - ایوبی و دیورہ سہو کاتب است.

مقابر خاص مدفون. در گرنار ولایت سورتهم چله گاهش، مرجع طوائف انام و محل رفع حاجات خاص و عام، بر کوه بس مرتفع جای با صفا و حضور است. هر کم در آن چله گاهش بجای نشیند، مهمان غیب باشد، تا حاجتش بر آید. و چهار خلیفہ کامل داشت. **نشاه وجیہ الدین - شیبخ زکریا - شیبخ مہمون - کریم قتال**.

و **نشاه وجیہ الدین بن سید فتح نشاہ** از اولاد جناب امام محمد تقی علیہ السلام. مزارش پائین مجوط **سید جمیل نشاہ**، جای با حضور و صفا معروف. از و چهار فرزند مخلف، منجملہ **نشاہ حسن** بالای کوه... (بہبور) آمده و اولادش باقی. **نشاہ گوریم** در **جھول** و اولادش موضع بزرگ دارد. و **نشاہ آری** مدفنش پشت در گاہ **سید جمیل نشاہ** طرف شمال. گویند: وی مسواک و شانہ پیر در تحویل خود داشت. بعد واقع پیر، خود را زنده در گور ساخت و درخت اراک از مسواک از قبرش رستہ کم بیادگار باقی است. و **نشاہ لال چہتم** در طفلی خود را در میان آب متواری ساختہ، مزارش بجای متعدده و در بلاد مکررہ. ہر جا وقتی سرکشیدہ، مدفن ساختہ اند.

و **شیبخ مہمون** ^۱ خلیفہ و مرید **شیبخ جمیل گرناری** در موضع **دندی** مدفن معروف دارد و مجمع معمود بر او مقرر است.

و **شیبخ ہالم لونگ** - **سید جمیل نشاہ گرناری** در حین

^۱ شاہد شیخ مہمون — کہ در سندی مخفف محمد است — باشد.

احتضار وصیت کرده بود کہ: طفلی شش انگشت را دو کس حاضر سازند، جای نشین من، وی است! پالم لوفنگ عبارت از آن طفل بود. مدفنش شرقی نگر قہتم کنار دریائی شیرین و جمیع سجاده نشینان **شہیخ جمیل نشاہ** خود را ہوی نسبت سی دہند و ویرا ہسر **سید جمیل نشاہ** آثار خوانند.

و **شہیخ جمیل نشاہ** ابتداءً طریقہ چشتیہ داشت، وفات او در سن **نشتصد و چہل و دو** (۱۴۲۰ھ) بالای کوه **پیرو پتہم** علیہ الرحمہ کہ بالفعل مدفن گاہ اوست، واقع شدہ.

* * *

• — در **تحفۃ الکرام** مذکور است کہ: **شہیخ جمیل نشاہ** گرناری **سید حسینی^۱ علیہ الرحمۃ** و **الغفران^۲** قبل **سید عبدالہادی** نام، ابن **سید ابوالعطاس**، اولاد جناب (حضرت) **امام موسی کاظم علیہ السلام**.

گویند: وی بصنعت^۳ و حرفت، داوری و کمال دسترس داشت. بالجملہ عجیب صاحب والا دستگاہ است. چلم گاہش برابر کوه گرنار در ارض **سورتہم** بر کوه معروف شایع، مزارش در **سند** مشہود اہل شہودہ تا امروز بر چلم گاہش عالمی بفیض گوناگون مستفید میشود. و کراماتش اظہر و مستغنی از بیان، و باستدعای **پیرو پتہم علیہ الرحمہ** وارد کوه معروف و در آنجا مدفون، چہار

^۱ نسخہ خطی: چشتی

^۲ نسخہ خطی: این کلمہ ندارد

^۳ نسخہ خطی: بہرفت آہنگری معروف بودہ است، بالجملہ

خلیفہ داشت . یکی **نشاة وجیہم الدین** کہ - مذکور شود - پائین
 محوطہ **نشیخ جمیل نشاة** مذکور آسودہ است . دویم **نشیخ زکریا**
 کہ طرف زمین **اود یاجم آسودہ** است^۱ . سیوم **نشیخ ہپہون** ،
چہارم نشیخ گریم قتال^۲ کہ پہلوی پیر مدفون است .
 و گویند **نشیخ جمیل** در حین احتضار وصیت کردہ کہ :
 دو کس ، طفلی شش انگشت را ، حاضر میسازند ، جانشین من آنست .
 بعد فوتش دو کس ، پسری را بدان نشان آورده اند . **ہام لوزگ**^۳
 عبارت از آن طفل بودہ و **ویرا نشاة جمیل** پسر خود خواندہ^۴ ، و
 صاحب سجادگان^۵ اہل **سندہ** نسب خود بوی میرسانند . درین
 وقت **نشیخ ہپہون** بانتقال **نشیخ ہراق** ، مرجع ارادتمندان^۶ است .
 و بکمال شفقت پیر معروف^۷ .

- ۱ نسخہ خطی : فقط نامش ثبت است - این عبارت ندارد
- ۲ صحیح گھوریو یعنی قربان شدہ - در ترجمہ سندي شاه گنہور؟
- ۳ نسخہ خطی : ہالہ لونکہ؟ (۲۲۳) در ترجمہ سندي ہالہ لونگ (۶۳۰)
 تحفۃ الکرام در بارہ^۱ این بزرگ نیز دارد کہ : میان ہیر ہالہ لونکہ
 از اجل مشائخ و اکمل اولیای ساکن ارض موضع ہیر لائی (")
 شرقی تہ بمسافت یک کروزہ بودہ . مدفنش آنجا بر آرنندہ مراد
 مریدین و کشاہندہ معضلات سائلون مہباشد . بعضی پسر شیخ شمرند
 و صاحب سجادگان شیخ مذکور ، نسب خود بوی رسانند .
 و اصح انکہ پسر خواندہ شیخ مذکور است . چنانچہ ذکر رود
 و قبرش آنجا است و اینجا محل ظہور اوست . (خطی ورق ۲۱۹)
- ۴ نسخہ خطی : بود کہ ویرا ... خوالدہ بود
- ۵ نسخہ خطی : شیخ نسب خود بوی می رسانند
- ۶ نسخہ خطی : موصوف
- ۷ نسخہ خطی : ورق (۲۲۳ - ب)

نشاه وجیه الدین بن سید فتح نشاه از اولاد جناب
امام محمد تقی^۱ علیه السلام. نواخته^۲ نظر فیض نشاه جمیل
گرناری^۳. مزارش پائین محوطه شیخ جمیل، مطاف اهل الله
شایع. ازو چهار فرزند مخلف. منجمه نشاه حسن که بالای
کوه بهنبور^۳ بر چهار گروهی کوهستان آسوده است. اولادش باقی.
و نشاه گودریم قتال در جهول، اولادش موضع بزرگ آباد دارد.
شیخ میهون اسروز گیل سرسبد شان اند. و نشاه آری مدفون
پشت درگاه نشاه جمیل طرف شمال. گویند: وی مسواک و
شانه^۴ پیر در تحویل خود داشت و بعد^۴ مرگ پیر، خود را زنده
بگور ساخته. و درخت اراک از مسواک^۵ پیرش، بالای قبر وی
رسته، به نشان یادگار باقی است. و نشاه لال چهم این بزرگ
را مدفن معین نیست. در بلاد غیر مکرر هرجا سری کشیده
مدفن ساخته اند. و گویند: وی خود را میان دریا متواری و

^۱ نسخه خطی: امام محمد تقی بن امام همام علی موسی رضا علیهما السلام

^۲ نسخه خطی: موصوف است

^۳ نسخه خطی: بالای بهنبور بر چار گروهی - چاپ سندي نام بنپور - ندارد
و ثبت است که: بر چهار گروهی از کوهستان بالای هینور آسوده
است (۶۲۰)

^۴ نسخه خطی: بعد پیر

^۵ خطی: از مسواک از قبرش رسته

شاه جمیل گرناری

(۲۶۳)

مختفی ساخته بود^۱، الان مزارش مشہور، بر کنار قندسر واقع
است^۲۔

تہمت

منقول از قلمی کتاب بشکل چوپرہ کہ در قبضہ سید محمود
میان بخشو بن میان خلیفہ - مجاور حضرت داتا علیہ الرحمہ - موجود
است۔ از ورق ۱۷ تا ۳۰ - ۱۹ - جنوری سنہ ۱۹۴۵ ع -
صفحات ۲ ورق ساڑھی چودہ (چہار دہ نیم ورق)۔

کراچی

۲ ربیع الاول ۱۳۸۵ھ

۲ جولائی ۱۹۶۵ ع

۱ نسخہ خطی: مزاروی ہر قندسر (چشمہ قند سر ہر کوشہجہ مکلی بود

کہ فعلا خشک و ویران شدہ است -)

۲ رک: تحفۃ الکرام نسخہ خطی، ورق ۲۲۳۔ چاہی فارسی (ج ۳ ص ۲۵۳)

عبارت ناقص دارد۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

والسلام علی من لا نبي بعده

1426